

KILPAILU- VAI HYVINVOINTIVALTION KULTTUURIPOLITIikkaA?

Kulttuuri, nationalismi ja talous Suomen eduskuntapuolueiden ohjelmien sivistys- ja kulttuuripolitiikassa 2000-luvulla.

Olli Jakonen
Pro gradu -tutkielma
Kulttuuripolitiikka /
valtio-oppi
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2013

Tiivistelmä

KILPAILU- VAI HYVINVOINTIVALTION KULTTUURIPOLITIIKKAA? Kulttuuri, nationalismi ja talous Suomen eduskuntapuolueiden ohjelmien sivistys- ja kulttuuripolitiikassa 2000-luvulla.

Olli Jakonen
Valtio-oppi/kulttuuripolitiikka
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: tutkijatohtori Mikko Jakonen
Syksy 2013
144 sivua

Tutkielmani tarkoitus on selvittää, kuinka nationalismi ja siihen kytkeytyvät kansalliset sekä kansalaisuuteen liittyvät teemat ja näkökulmat ilmenevät suomalaisten eduskuntapuolueiden kulttuuri- ja sivistyspolitiikassa 2000-luvun ohjelmissa. Kulttuuripolitiikan avainkäsitteisiin kuuluvan nationalismin ilmenemistä ja kulttuuripolitiikkaa ei ole laajasti tutkittu viime aikojen puolueohjelmissa. Tutkielmassa keskeisenä nationalismiin liittyvänä käsitteenä ja teoreettisena taustana on uusliberaali kilpailuvaltio, jolla kuvataan kansallisvaltion ja globaalin talouden suhdetta.

Erityisesti tarkoituksena on tarkastella, millaista puolueiden politiikkapuhuntojen nationalismi on. Samalla tutkielmassa selvitetään, millaista poliittista kamppailua puolueiden välille muodostuu ja mikä on eri puolueiden suhde hyvinvointivaltio – kilpailuvaltio -paradigmaan kulttuuri- ja sivistyspolitiikan alalla. Tutkielmassa selvitetään myös puolueiden kulttuuripolitiikan käsitteistöä, käsitteiden välisiä suhteita ja kulttuurin määrittelyä.

Tutkielman näkökulma kulttuuriin, nationalismiin ja puolueisiin pohjautuu Antonio Gramscin valtioteoriaan ja ajatuksiin poliittisista puolueista valtion hegemoniakoneistoina. Keskeisenä teoreettisena taustana työssä ovat lisäksi Pauli Kettusen nationalismitutkimus sekä Anu Kantolan ja Risto Heiskalan kilpailuvaltiotutkimukset.

Tutkielman analyysimenetelmänä on käytetty puolueohjelmien teemoittelua ja diskurssianalyysia kilpailuvaltion sanastojen avulla. Kyse on kilpailuvaltion avainsanojen ja toisaalta kilpailuvaltion vastakäsitteiden esiintymisestä ja käytöstä politiikassa. Aineiston muodostavat eduskuntapuolueiden erilaiset 2000-luvulla julkaistut ohjelmat.

Tutkielman tulokset osoittavat, että nationalismi kiinnittyy 2000-luvulla puolueiden kulttuuripolitiikkaan sekä kilpailuvaltiollisesti että perinteisesti. Puolueiden kulttuuripuhunta on vahvasti sidoksissa sivistyksen käsitteeseen ja kansalliseen sivistysperinteeseen. Nationalismin käyttö ja hyvinvointivaltio- ja kilpailuvaltioparadigma luovat kuitenkin eroja puolueiden välille.

Avainsanat: puolueet, puolueohjelmat, kulttuuripolitiikka, kulttuuri, nationalismi, kilpailukyky, hyvinvointivaltio

SISÄLLYS

1.	JOHDANTO.....	1
1.1.	Lähtökohdat	1
1.2.	Tutkimusongelma	5
1.3.	Aikaisempi tutkimus: Puolueet, nationalismi, kulttuuri	7
1.4.	Tutkimusmetodi: Diskurssianalyttinen teemoittelu	10
1.5.	Aineisto: Puolueiden ohjelmat poliittisen tulevaisuuskamppailun välineinä	12
2.	PUOLUEET, NATIONALISMI, KULTTUURI JA KULTTUURIPOLITIikka.....	15
2.1.	Puolueiden nationalistinen tausta: Kansakunta ja vahva valtio	15
2.2.	Puolueet ja valtion kulttuurihallinto	19
2.3.	Nationalismi: Kulttuurin ja politiikan näkökulma	22
2.4.	Kulttuuri ja kulttuuripolitiikka: Nationalismin näkökulma	27
2.5.	Kulttuuripolitiikka nationalistisena sivistyspolitiikkana	31
3.	KILPAILUVALTIO NATIONALISTIS-TALOUDELLISENA PROJEKTINA	34
3.1.	Uusliberalismi, uusliberaali talouskilpailu ja kamppailu nationalismista.....	35
3.2.	Kulttuuri, nationalismi ja kilpailu	39
3.3.	Suunnittelusta kilpailuun: Poliittinen muutos puheessa ja käytännössä.....	41
4.	TUTKIMUSTEORIA: KILPAILUVALTION SANASTOT JA DISKURSSIT	42
4.1.	Kilpailuvaltion hegemoniset sanastot	42
4.2.	Hyvinvointivaltionationalismi vs. kilpailuvaltionationalismi: Hyvät asiat kilpailukyvyyn takeena.....	45
4.3.	Kansalaisten kasvattaminen kilpailuvaltiossa: Kansalaisuuden muutos?.....	46
5.	KULTTUURI JA NATIONALISMI PUOLUEOHJELMISSA	49
5.1.	Sivistys yläkäsitteenä kulttuurille: Puhe sivistyskansasta ja -kansakunnasta.....	49
5.2.	Kulttuuri ja nationalismi: Miten puolueet käyttävät nationalismia kulttuuripuheessaan?	54
5.3.	Taide ja nationalismi.....	61
5.4.	Työväenkulttuuri sdp:lla ja vasemmistoliitolla.....	64
5.5.	Monikulttuurisuus	65
5.6.	Suomenruotsalainen kulttuuri ja kristillisyyys	67
6.	KILPAILUVALTIOLLINEN NATIONALISMI: KILPAILU JA KILPAILUKYKY 68	
6.1.	Kulttuuri ja kilpailukyky: Kansallinen kulttuuri kilpailukykytekijänä.....	69
6.2.	Luova talous ja kilpailukyky.....	74
6.3.	Kulttuuria rakentava koulutus ja kansakunnan kilpailukyky.....	78
6.4.	Hyvinvointivaltiolliset instituutiot ja kulttuuri kansallisen kilpailun perustana... 80	

7. KULTTUURI JA KANSALAISSUUS: INNOVATIIVINEN, OSAAVA JA LUOVA IHMINEN KILPAILURESURSSINA?	85
7.1. Kannustaminen ja voimaannuttaminen	87
7.2. Innovatiivinen ja luova ihminen	90
7.3. Osaava kansalainen.....	93
7.4. Huipputason osaaja.....	98
8. KULTTUURIVIENTI, KILPAILUKYKY JA TYÖPAIKAT.....	99
9. KULTTUURIPOLITIIKAN HYVINVOINTIVALTIOPARADIGMA: VASTAPUHUNTA KILPAILUVALTIOLLE?	106
9.1. Kulttuurin markkinoistumisen kritiikki: Vastahegemoniaa talouspuheelle?	107
9.2. Tasa-arvo ja demokraattiset oikeudet sivistys- ja kulttuuripolitiikassa: Hyvinvointivaltio jatkuu?	111
9.2.1. Hyvinvointivaltio ja kulttuuri	111
9.2.2. Kulttuuriset ja sivistykselliset oikeudet.....	112
9.2.3. Mahdollisuuksien tasa-arvo.....	113
9.2.4. Varallisuus ja sosio-ekonominen tausta	115
10. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	115
Lähteet	132

1. JOHDANTO

1.1. Lähtökohdat

Kun perussuomalaiset julkaisivat vuonna 2011 huomiota herättäneen kulttuuripoliittisen osion eduskuntavaaliohjelmassaan¹, kiinnostuin kulttuurin ja nationalismin ainakin ajoittain yhä voimakkaana elävästä ja erilaisia ilmenemismuotoja saavasta liitosta. Olin jo aikaisemmin kandidaatintutkielmassani puolueiden globalisaatiokäsityksiä tarkastellessani tutustunut Pauli Kettusen tutkimukseen, jossa hän tarkastelee kansallisesta kilpailukyvyistä huolehtimista ja globalisaation määrittelyä kansalliseksi haasteeksi osana nationalismin historiaa (2008, 9). Lisäksi nykyisen immateriaalikapitalismin hallitseva nationalistinen visio (ks. Bruun ym. 2009) korostaa sitä, kuinka Suomen kansallinen menestys perustuu aineettomaan, luovaan ja tietopohjaiseen talouteen avainsanoinaan luovuus, osaaminen, kulttuuri ja innovaatiot. Päädyin siis pohtimaan, että kilpailukyvyn, nationalismin, kulttuurin ja puolueiden tutkimisesta voisi syntyä jotakin hedelmällistä.

Globalisaatiosta huolimatta kansalliset näkökulmat ja nationalismi ovat yhä keskeisiä kysymyksiä kansallisvaltioissa, eivätkä vähiten kulttuuriin ja sivistykseen liittyvissä asioissa. Muun muassa Suomen opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) eräinä julkilausuttuina tavoitteina on ”vahvistaa kansallista kulttuuria” ja ”taata kansalaisten mahdollisuudet kehittää itseään koulutuksen ja kulttuuripalvelujen avulla” (Valtioneuvosto 2012). Tässä tutkielmassa tarkastellaan, miten nationalismi ja toisaalta kilpailuvaltiollinen nationalismi - kansalliset näkökulmat suhteessa talouteen - näyttäytyvät suomalaisten eduskuntapuolueiden ohjelmien kulttuuri- ja sivistyspolitiikassa. Kyse on suomalaisen poliittiseen perintöön kuuluvasta ajattelu- ja toimintatavasta, jossa kansakunta ja kansallisvaltio nähdään keskeisenä toimijana (Kettunen 2012, 76). Kantaako suomalainen politiikka vielä J.V Snellmanin perintöä, jossa kansakunnalla on oltava yksi mieli ja jos, niin miten tämä ilmenee? (Ks. lisää Kettunen 2012).

Kilpailuvaltion ja kulttuurin liitto liittyy keskeisesti nykyisen immateriaalikapitalismin olemukseen, jossa kaupattava tavara on yhä useammin tietoa, kulttuuria, keksintöjä ja tutkimustuloksia (Ks. Bruun ym. 2009). Lisäksi se kytkeytyy ajatukseen, jossa kulttuuri on

¹ Katso esim. http://yle.fi/uutiset/perussuomalaisten_kulttuuriohjelma_haastaa_suuret_puolueet/5095758. Puolueiden ohjelmat löytyvät mm. täältä: <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelmalistaus>

aina jollain tavalla palvellut kansallisvaltioissa erityisesti valtaapitäviä ja hallintoa, vaikkapa ”kansallisen kulttuurin” idean kautta. Kilpailuvaltiossa vanha ajatus kulttuurista sekä taiteesta ”kauneuden ja totuuden” ja muun muassa hyvinvoinnin ja kansalaisuuden luomisen osa-alueena linkittyy taloudelliseen ajatteluun tavalla, joka puolestaan luo uusia tulkintoja kulttuurin yhteiskunnallisesta roolista. Kulttuuri ja taide (sekä sivistys ja tähän kytkeytyvä osaaminen) siirretään nykyisessä ”luovassa taloudessa” yhä enemmän taloudellisen lisäarvon luomisen piiriin niiden itseisarvon ja vanhojen käyttötapojen lisäksi. Kulttuuri ja sivistys nähdään tässä kehityksessä yhä enemmän talouden tuotannontekijöinä kuin itseisarvoina. Myös kulttuurinen kansalaisuus saa tässä viitekehityksessä uusia tulkintoja muun muassa ihmisten osaamisen, luovuuden ja innovatiivisuuden kautta. Anita Kangas kirjoittaa kansallisvaltioiden olevan uudessa tilanteessa talouden globalisoitumisen myötä. Tämä on myös kulttuuria ja kulttuuripolitiikkaa keskeisellä tavalla koskettava kehityskulku. (Kangas 1999, 168.) Jim McGuiganin mukaan (2010, 334) luovuuden, kulttuurin ja taiteellisuuden ei enää ajatella olevan ristiriidassa kaupankäynnin ja liiketoiminnan kanssa. Pertti Karkama (1998, 23) puolestaan kuvaa kulttuurin roolin muutosta kansallisvaltioissa seuraavalla tavalla:

”Markkinoiden vapautumisen ja globalisaation myötä on tullut mahdolliseksi ratkaista liberalistisen kapitalismin ikuisuusongelma, jännittynyt ja ristiriitainen suhde, joka vallitsee kansallisvaltioiden itsekkäiden ja markkinoiden maailmanlaajuisten etujen välillä. Kulttuurin tehtävä oli kansallisvaltioiden kehkeytymisen alkuvaiheessa tukea kansallista identiteettiä ja motivoida kansaa toimimaan yhteisiksi esitettyjen arvojen ja etujen hyväksi.”

Keskeisenä nationalismiin liittyvänä käsitteenä ja teoreettisena taustana on kilpailuvaltio², joka on yksi tapa hahmottaa globaalin talouden ja kansallisvaltion suhdetta. Käsitteellä havainnollistetaan kansallisvaltion roolin muutosta markkinatoimijaksi ja valtion kokonaisvaltaisen kilpailukykyisyyden tehostajaksi. Kilpailuvaltio keskittyy talouspoliittisesti erityisesti innovaatioihin ja kilpailukykyyn avoimessa taloudessa painottaen tietoon perustuvan talouden edistämistä (Jessop 2002 Heiskalan 2006, 25 mukaan). Kilpailuvaltiolle sivistys ja kulttuuri ovat siis tärkeitä välineitä taloudellisessa tuotannossa. Anu Kantola luonnehtii tilannetta siten, että kilpailuvaltio pyrkii kytkemään yhteiskunnan eri osa-alueet, kuten koulutuksen, tieteen ja kulttuurin, yhteiseen tavoitteeseen ”tukemaan maan kykyä houkutella ja ylläpitää taloudellisesti

² Esimerkiksi Bob Jessop (2002) ja Philip Cerny (1990) ovat kehittäneet kilpailuvaltioteoriaa. Suomessa keskeisiä tutkimuksia ovat muun muassa Kantola 2006 ja 2010.

menestyksestä yritystoimintaa” vaatimuksen ulottuessa aina yksittäisiin kansalaisiin saakka. Esimerkiksi kulttuuripolitiikan alueella muotoilu alettiin tulkita 1990-luvulla osaksi kansallista innovaatiojärjestelmää. (Kantola 2006, 170; 177.) Samalla nationalistinen puhe ”Suomesta” ja ”kansallisesta” on jopa vahvistunut tässä kontekstissa. Kansallisen projektin voidaan katsoa olevan yhä voimissaan huolimatta esimerkiksi globalisaatiosta.

Kettusen (2008, 45) mukaan globaali talouskilpailu on pohjustanut kansallisvaltion uusia tehtäviä tietoon ja osaamiseen perustuvan kansallisen kilpailukyvyn rakentamisessa. Vahvasti yksinkertaistaen kilpailuvaltioteesin mukaan perinteiset hyvinvointivaltiot päämääränään kansalaisten tasa-arvo ja hyvinvointi ovat muuttuneet kohti kilpailuvaltioita. Muutos hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioksi liittyy uusliberalismin voittokulkuun ja talouden rakenteiden voimakkaaseen kansainvälistymiseen 1980-luvulta lähtien, kun valtiot ovat purkaneet talouden kansallista säätelyä. Suomalainen kilpailuvaltio syntyi 1980- ja 1990-luvuilla, kun valtio vapautti pääomien liikkeitä sekä yritysten ja markkinoiden toimintaa. Poliitikassa tämä on merkinnyt sitä, että keskeiseksi periaatteeksi on noussut valtion kyky houkuttaa ja synnyttää taloudellista toimintaa. (Ks. esim. Kantola 2006, 156–157.) Kilpailukyvyn vahvistamiseksi myös kilpailuvaltiota on pitänyt vahvistaa. Tämä vahvistus on toteutettu korostamalla poliittisessa päätöksenteossa ja ohjelmissa muun muassa luovuuden, teknologian, innovaatioiden ja osaamisen merkitystä kansalaisten yksityiselle yritteliäisyydelle ja itsensä kehittämiseksi.

Kulttuurin ja sivistyksen tärkeyttä kilpailuvaltiolle osana immateriaalikapitalismia voi havainnollistaa seuraavalla hallitusohjelman passuksella. Paavo Lipposen toisen hallituksen hallitusohjelmassa vuonna 1999 kuvataan muun muassa seuraavasti kulttuurin, tiedon ja sivistyksen nationalistista merkitystä keskeisenä kansallisena tuotannontekijänä tulevaisuuden tietoyhteiskunnassa.

”Suomesta rakennetaan tietoyhteiskunta, jossa tieto ja osaaminen ovat osa sivistystä ja keskeisin tuotannontekijä [...] Suomen ja suomalaisten tulevaisuus on vahvasti riippuvainen osaamisesta, kyvystä hyödyntää osaamista ja luoda uusia innovaatioita. Koko väestön osaamistason nostaminen tukee Suomen kehittymistä sivistyskansana ja Suomen kilpailukykyä [...] Kulttuuri on entistä tärkeämpi kansallisen ja kansainvälisen kehityksen voimavara [...] Yleinen kirjasto on kansallisen sivistys- ja kulttuuritarjonnan peruspilari, joka tukee koko väestön sivistyspyrkimyksiä [...] Hallitus laatii muotoilupoliittisen ohjelman, jossa muotoilu nähdään kansallisen innovaatiojärjestelmän osana.” (Valtioneuvosto 1999.)

Työni keskeisenä teoreettisena taustana toimivat Pauli Kettusen talouden ja nationalismin suhdetta historiallisesti käsittelevä tutkimus ”Globalisaatio ja kansallinen me”, Risto Heiskalan sekä Anu Kantolan esittämä siirtymä suunnitteluvaltiosta kilpailuvaltioon 1990–2000-luvuilla sekä Kantolan tutkimat kilpailuvaltion sanastot. Taustana kilpailuvaltiolle ja nationalismille sekä analyysin tueksi tuon esiin Antonio Gramscin ajatukset taloudesta, politiikasta, kulttuurista sekä kokonaisvaltion hegemoniasta ja poliittisista puolueista eräänlaisina hegemoniakoneistoina osana valtion kansalaisyhteiskuntaa ja toisaalta poliittisen yhteiskunnan hallintoa - välittäjinä hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Koska kyse on nationalismin tutkimuksesta, tämän tutkielman kannalta keskeinen ajatus on Pauli Kettusen havainto siitä, kuinka globalisaatio ja erityisesti globaali talouskilpailu luovat edellytyksiä nationalismille ja muovaavat sitä. Toisin sanoen *nationalismi ilmenee osana globaalia taloudellista kilpailua*. (Kettunen 2008, 12; 2005, 443.) Millaista nationalismia puolueet tekevät?. Tutkielman tavoitteena on havainnoida puolueiden kulttuuripoliittisen puhunnan kautta Suomessa tapahtunutta muutosta, jossa valtiosta on tullut niin sanottu kilpailuvaltio. Pertti Alasuutarin (1996) mukaan 1980-luvulla alkanutta yleistä valtionhallinnon toimintaympäristön muutosta voidaan kuvata siirtymäksi suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen.

Puhuttaessa poliittisista puolueista nationalismia voidaan pitää yleisesti valtiollista valtaa tavoittelevien poliittisten liikkeiden toimintatapana, kuten John Breuilly tuo ilmi. Nationalismi viittaa tässä tapauksessa *poliittisiin liikkeisiin tavoittelemassa tai käyttämässä valtiollista valtaa ja oikeuttamassa sellaisen toiminnan nationalistisilla argumenteilla* (Breuilly Harrisin 2009, 58 mukaan). Kuten Matti Wiberg tuo esille, puolueita voidaan pitää instituutioina, joiden tavoitteena on vaikuttaa valtiovaltaan ja päästä maan hallitukseen vaikuttamaan. Puolueiden eräs keskeinen tehtävä on vaihtoehdon esittäminen valtiollisen tason politiikassa, mistä Wiberg (2006, 48) toteaa puolueiden muotoilevan ”maan politiikan suuntaa esittämällä äänestäjille vaaleissa tarjolle erilaisia tulevaisuuden vaihtoehtoja.”

Tämä on tutkielmassani keskeinen näkökulma puolueiden nationalismiin ja nationalismin avulla käytävään kamppailuun. Nationalismi voidaan ymmärtää ideologiana ja politiikan tekemisen tapana. Monet eri poliittiset ryhmät pyrkivät leimaamaan omat pyrkimyksensä kansallista etua ajaviksi, kansallisiksi tai ”oikeaksi suomalaisuudeksi”. Puolueet ovat tutkimuskohteenani siksi, että niiden puhuntaa ja etenkin kulttuuripoliittista puhuntaa ei

ole tutkittu kovinkaan paljon kilpailuvaltion ja kilpailuvaltiollisen nationalismin näkökulmasta. Toisaalta voidaan ajatella, että puolueet ovat keskeinen osa myös ”kilpailuvaltio-Suomen” poliittista järjestelmää sekä kansanvallan organisointia³, ja täten on kiinnostavaa tutkia kuinka kilpailuvaltiollisia ne ohjelmatasolla ovat ja minkälaisia nationalismia ne tekevät kulttuuripolitiikassaan. Kuinka tukevasti myös puolueet ovat mukana valtiollisen tason kilpailuvaltiollis-nationalistisessa projektissa hallinnon hegemoniakoneistoina vai ovatko lainkaan? Puolueiden kulttuuri- ja sivistyspoliittista puhuntaa ei ole vähään aikaan tutkittu laajassa mittakaavassa näistä näkökulmista. Tutkimuksessani keskeistä nationalismia voidaan lisäksi pitää yhtenä kulttuuripoliittisen tutkimuksen avainkäsitteistä⁴. Toisaalta tutkimukseni kannalta mielenkiintoinen lähtökohta ja pohdinnan aihe on sekä akateemisissa piireissä että arkipuheessa esitetty väite puolueiden samankaltaistumisesta (Esim. Mickelsson 2007, 258).

1.2. Tutkimusongelma

Tässä tutkielmassa tarkastelen, miten kilpailuvaltiollis-nationalistinen paradigma näyttäytyy puolueiden ohjelmien kulttuuripuhunnoissa. Selvitän, miten puolueet kytkevät puheessaan opetus- ja kulttuuriministeriön (tästä eteenpäin OKM) hallinnonalan keskeiset sivistyksen toimialat ja erityisesti sivistykseen liittyvän kulttuurin kilpailuvaltioon 2000-luvulla. Millaisilla kilpailuvaltiollis-nationalistisilla argumenteilla puolueet puhuvat ja kamppailevat kulttuuripolitiikkapuheessaan? Tutkin siis suomalaisten eduskuntapuolueiden sivistyspolitiikan kilpailuvaltiollis-nationalistista puhuntaa 2000-luvun alusta käyttäen empiirisenä aineistona erilaisia puolueohjelmia. Lähestyn tutkimusongelmaa selvittämällä, miten kilpailuvaltiollinen nationalismi ilmenee puolueiden sanavalinnoissa ja miten puolueet kamppailevat niiden avulla. Tutkimusongelmani lähtee liikkeelle samankaltaisesta ajatuksesta kuin Anu Kantolan tutkimus vuodelta 2006: Miten kilpailuvaltion avainsanat esiintyvät politiikassa, ja tässä tapauksessa puolueiden ohjelmien kulttuuripuheessa 2000-luvulla? Avainsanojen avulla tutkin sitä, millaista nationalismia ja politiikkaa puolueet tekevät kulttuurin alalla. Kyse on lopulta myös määritelmästä: Mikä tehtävä kulttuuripolitiikalla on puolueohjelmissa - kilpailuvaltiollisen vai hyvinvointivaltiollisen paradigman tukeminen, näiden sekoitus vai

³ Puolueet ovat yhä tärkeitä Suomen poliittisen järjestelmän toimivuuden kannalta. Puolueiden rooli ja vastuu demokratian toimivuudesta painottuu parlamentaarisisissa demokratioissa (Paloheimo & Raunio 2008b, 209).

⁴ <https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/yfi/oppiaineet/kup/tutkimus/tutkpain/kulttuuripolitiikan-historia>

jokin muu? Mitä perusteluja kulttuurin tukemiselle käytetään?

Koska tutkielmani käsittelee kulttuuria, nationalismia ja erityisesti sen kilpailuvaltiollista ilmenemistä puolueiden ohjelmissa, on paikallaan käsitellä nationalismin ja kulttuurin peruskysymyksiä. Tämän vuoksi erittelen teoriaosiossani kulttuuria ja sivistystä nationalistisena projektina historiallisesta näkökulmasta, sekä nationalismin ja kilpailuvaltiollisuuden taustaa ja peruskysymyksiä. Oleellista on myös erottaa nationalistisesta puhunnasta muu kuin kilpailuvaltiollis-nationalistinen, jopa kilpailuvaltiolle vastakkainen puhunta. Nationalismi, nationalistisuus ja kilpailuvaltiollisuus eivät ole täsmälleen sama asia, vaan kilpailuvaltio on tapa hahmottaa kansallisvaltion ja globaalin talouden suhdetta. Tutkin siis sitä, minkä tyyppisestä nationalismista puolueiden kulttuuripolitiikassa on kyse ja miten nationalismia käytetään kulttuuripolitiikassa.

Tutkimusongelmani on kilpailuvaltiollisen puhunnan ja nationalismin yhdistyminen ("kansallinen me") eduskuntapuolueiden sivistyspoliittisessa puhunnassa 2000-luvulla. Vaikka kulttuuri on tutkielmassani keskiössä, tehtävänä on puolueiden koko sivistyspoliittisen (kulttuuri, tieto, tiede, koulutus) puheen tarkastelu nationalismin näkökulmasta. Kulttuuri siis nivoutuu tutkielmassani yhteen sivistyksen ja koulutuksen kanssa. Rajaus nousee empiriasta, eli puolueiden ohjelmista, ja tulee perustelluksi paremmin työn ja analyysin edetessä. Myös Antonio Gramsci⁵, ajatus kulttuurista tuotannontekijänä sekä suomalainen nationalistinen sivistysperinne painottavat kulttuurin ymmärtämistä laajasti yhteiskunnallisina, ideologisina ajattelumalleina ja käytäntöinä. Kulttuuri on esimerkiksi taidetta, tiedettä ja koulutusta, joilla kasvatetaan ja sivistetään ihmisiä tiettyyn yhteiskunnalliseen järjestykseen, arki ajatteluun ja kansalaisuuteen sekä valtion "yhteisten" tavoitteiden toteuttamiseen. Toisaalta kulttuuri on aina myös kamppailun aluetta, jossa esiintyy hegemonialle vastakkaisia suuntauksia ja erottautumista.

Tutkimuskysymykset:

Pääkysymys:

Kuinka nationalismi ja tähän kytkeytyvät kansalliset sekä kansalaisuuteen liittyvät

⁵ Gramscista, kulttuurihegemoniasta ja laajasta kulttuurikäsitteestä ks. esim. Koivisto & Uusitupa 1989, 66; 70–71.

teemat ja näkökulmat ilmenevät puolueiden kulttuuri- ja sivistyspolitiikassa 2000-luvun ohjelmissa? Millaista kamppailua puolueiden välille muodostuu ja mikä on eri puolueiden suhde hyvinvointivaltio – kilpailuvaltio -paradigmaan kulttuuri- ja sivistyspolitiikan alalla?

Pääongelmaa tukevat kysymykset:

Mihin keskeisiin käsitteisiin puolueet liittävät kulttuurin ja miten kulttuuria määritellään? Mitkä käsitteet toimivat yläkäsitteinä kulttuuri- ja sivistyspoliittisessa puhunnassa? Minkälaiset ovat siis puolueiden kulttuuripolitiikan sanastot?

Kuinka paljon kilpailuvaltiollis-nationalistista puhuntaa esiintyy puolueiden kulttuuripolitiikassa ja mihin kokonaisuuksiin sekä aiheisiin kilpailuvaltiopuhe erityisesti liittyy? Kuinka paljon puhunnassa on toisaalta säilynyt kilpailuvaltiolle vastakkaista hyvinvointivaltiopuhuntaa? Minkälaista on siis puolueohjelmien linjaama politiikka?

Tutkielmani etenee seuraavasti. Käsillä olevassa luvussa 1 esittelen tutkimusaiheeni, tutkimuskysymykset, aikaisempaa tutkimusta sekä tutkimusmetodin. Luvut 2 ja 3 ovat taustoittavia. Luku 4 puolestaan esittelee varsinaisen tutkimusteorian. Luvut 5–9 on omistettu puolueohjelmien empiiriselle analyysille, ja ne on jaoteltu taustasta ja teoriasta nousevien teemojen mukaisesti. Luvussa 10 teen johtopäätökset ja ehdotan joitakin jatkotutkimuksen aiheita. Luvussa 2 siis käsittelemän suomalaisten puolueiden syntymistä kansallisvaltion ja kansakunnan tarpeisiin. Tämä antaa taustan puolueiden nationalistisen roolin käsittelemiselle ja problematisoimiselle kilpailuvaltiossa. Tässä luvussa käsittelemän myös nationalismia sekä kulttuuri- ja sivistyspolitiikkaa nationalismin näkökulmasta. Luku 3 käsittelee uusliberalismia ja kilpailuvaltiota sekä niiden yhteyttä. Luvussa 4 tuon esiin tutkimusteoriani, jonka keskeisin osa ovat kilpailuvaltion poliittiset sanastot sekä kansalaisuutta koskevat vaatimukset.

1.3. Aikaisempi tutkimus: Puolueet, nationalismi, kulttuuri

Olavi Borgin klassinen tutkimus kulttuuripolitiikasta, puolueista ja nationalismista 1960-luvulta havainnollistaa puolueiden asennetta kansalliseen kulttuuriin ja sivistykseen, ja antaa taustaa myös omalle työlleni. ”Suomen puolueideologiat” -tutkimuksessaan vuodelta 1965 Borg tuo ilmi, kuinka sekä porvarillisten puolueiden että sosialidemokraattien avainkäsite kulttuuripolitiikassa oli kansallinen, suomalainen kulttuuri. Toisaalta Skdl ja Suomen kommunistinen puolue⁶ eivät korostaneet kulttuurin kansallista luonnetta yhtä voimakkaasti. Tämä liittyi Borgin mukaan muun muassa siihen, että kulttuuripolitiikan

⁶ Vasemmistoliitto perustettiin näiden puolueiden pohjalle vuonna 1990.

alueella puolueiden ideologiset perusvastakohtaisuudet kytkeytyivät koulu- ja kasvatusjärjestelmän yleiseen luonteeseen ja tavoitteisiin. Sekä porvarilliset että sosialidemokraattiset tahot näkivät sivistyselämän, koulu- ja kasvatuskysymyksen, luovan ”henkisen perustan kansan itsenäiselle olemassaololle.” Vasemmisto taas näki koulun ja kasvatuksen nimenomaan pönkittävän sitä yhteiskuntaa, jota haluttiin muuttaa. (Borg 1965, 209–211.) Borg (1965, 150) näkee tutkimuksessaan kulttuuripolitiikan alueen laajassa, sivistyspoliittisessa mielessä, ja lukee siihen mukaan koulutuksen, kansansivistyksen ja liikunnan, tieteen ja taiteen sekä kirkot ja uskonnon.

Paula Tuomikoski-Leskelä on omassa tutkimuksessaan (1977) tarkastellut kulttuurin ja taiteen esiintymistä puolueohjelmissa itsenäistymisen alusta alkaen. Hänen mukaansa 1960-luvulla puolueiden yleisohjelmat alkoivat mukailla valtion opetus- ja kulttuurihallinnon laajenemista ja eriytymistä. Sivistyspolitiikka jakautui selvemmin koulutus- ja kulttuuripolitiikkaan. Korkein hengenviljely, tiede ja taide saivat tällöin omat ohjelmakohtansa. (Tuomikoski-Leskelä 1977, 186.) Tuomikoski-Leskelä kuvaa tutkimuksessaan, kuinka yleisesti ottaen vuosina 1918–1970 suomalaisten puolueiden puolueohjelmissa esimerkiksi taiteella käsitettiin olevan välinearvo joko kansallisuuspolitiikassa, kansansivistyksessä tai puoluepolitiikassa (Tuomikoski-Leskelä 1977, 189.) Anita Kankaan (1999) mukaan huolimatta 1990-luvun muutoksista kulttuuripolitiikassa ja sen pitkässä linjassa, tutkimuksissa on ilmennyt monien seikkojen pysyneen samana 1990-luvun kulttuuripoliittisissa puheavaruuksissa: kansanvalistuksen (sivistyksen) ja yhtenäiskulttuurin periaatteet sekä taide arvona sinänsä. Toisaalta muun muassa talouden ja kansainvälistymisen näkökulmat tuottivat uusia puhetapoja. (Kangas 1999, 175-176.)

Puolueita ja puolueohjelmia tutkineen Heikki Paloheimon mukaan viime vuosikymmeninä kansallista elämäntapaa ja kansallisuusaatetta korostavat painotukset ovat vähentyneet vanhojen puolueiden ohjelmissa. Samaten isänmaata koskeva retoriikka on vähentynyt tai hävinnyt kokonaan. Aikaisemmin kansallisuusaate ja kansallista elämäntapaa koskevat lausumat tekivät eroja puolueiden välille. Paloheimon mukaan ”[k]ansallisuutta korostavat teemat olivatkin keskeinen osa Kokoomuksen ja Maalaisliiton puolueideologiaa. Niin Kokoomuksen, Maalaisliiton kuin RKP:n vanhoissa periaateohjelmissa oli isänmaan tärkeyttä korostavia kannanottoja.” (Paloheimo 2008, 46.) Vasemmistopuolueista ja nationalismista Paloheimo puolestaan toteaa: ”[v]asemmistopuolueiden ohjelmissa ei ollut

sijaa kansallisuusaatteelle tai kansallista elämäntapaa koskeville vaatimuksille. Sekä sosialismi että liberalismi ovat ideologioita, joiden arvomaailmassa kansallisuusaate ei ole keskeisellä sijalla. Sen paremmin vasemmistopuolueiden kuin liberaalista puoluesuuntausta edustavien puolueiden entisissä tai nykyisissä periaateohjelmissa ei ole isänmaahan viittaavaa retoriikkaa.” (mt., 46.)

Miikka Pyykkönen (2011) on puolestaan tutkinut nationalismia ja monikulttuurisuutta puolueohjelmissa. Hän pitää suomalaisuuden ja suomalaisen kulttuurin esiintymistä ”luonnollisena” eduskuntapuolueiden kevään 2011 eduskuntavaaliohjelmissa. Hänen mukaansa kaikki eduskuntapuolueet rakentavat jollain tavalla suomalaisuutta suhteessa muihin valtioihin, kansoihin tai kulttuureihin, toiset suuremmin ja näkyvämmiin kuin toiset. Pyykkönen (2011, 147–148) esittelee tutkimustuloksissaan puolueiden kolme tapaa käsitellä suomalaisuutta. Ensimmäisenä (1) ”ylivertainen ja itsestään selvä suomalaisuus”, jota edustavat perussuomalaiset ja hieman piilevämmiin kristillisdemokraatit. Toisena tapana (2) ”kansainvälistyvä suomalaisuus - hallittu moninaisuus”, johon voidaan lukea kokoomus, keskusta ja sdp. Kolmantena tapana näyttäytyy (3) ”lähtökohtainen moninaisuus”, jota tuottavat rkp, vihreät ja vasemmistoliitto. Pyykkösen mukaan perussuomalaisia ja kristillisdemokraatteja voidaan pitää kansallisuusmerkityksenannoiltaan konservatiiveina. Heille kansallinen kulttuuri on itsestään selvä ja sisäisesti yhtenäiseltä näyttävä entiteetti. Kokoomus, keskusta ja sdp ovat kansainvälisyysliberaaleja. Heille kansainvälistyminen on positiivinen ilmiö. Rkp, vasemmistoliitto ja vihreät ovat puolestaan moninaisuusliberaaleja, joille kulttuurinen moninaisuus on kansainvälistymisen lisäksi yhteiskunnalle lähtökohtaista ja positiivista. (Pyykkönen 2011, 148.)

Kilpailuvaltioon ja nationalismiin liittyvänä aikaisempaan tutkimuksena esittelen työn tausta- ja teoriaosuudessa erityisesti Anu Kantolan ja Risto Heiskalan tutkimukset (2006, 2010) sekä Pauli Kettusen tutkimukset (erityisesti 2008 ja 2012). Näiden tueksi ja teoreettisen taustan vahvistamiseksi tuon esiin muun muassa Bob Jessopin ja Philip Cernyn kilpailuvaltioajatuksia, David Harveyn uusliberalismiteoretisointia sekä Antonio Gramscin ajatuksia hegemoniasta, valtiosta, kulttuurista.

1.4. Tutkimusmetodi: Diskurssianalyttinen teemoittelu

Tarkastelussani on puolueiden kulttuuripuhunta tietyn aikarajauksen puitteissa. Tarkasteluun otan kaikki relevantit 2000-luvulla julkaistut puolueiden ohjelmat, joissa kulttuuripuhetta ilmenee ja tarkastelen sitä diskurssianalyttisesti. Tällä viitataan erilaisten lausumien muodostamiin puhetapakokonaisuuksiin, jotka tästä tekstiaineistosta löytyvät.

Lähtökohtaisena menetelmänä tässä tutkimuksessa toimii puolueohjelmien teemoitteleva sisällönerittely. Aineiston teemoittelu perustuu yksinkertaisesti ilmaistuna empiirisen aineiston sisällönanalyysiin. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91). Tuomen ja Sarajärven mukaan sisällönanalyysi on metodi, jossa pyritään kuvaamaan dokumenttien sisältöä sanallisesti. Tutkielmassani analyysi perustuu tutkimuksen kannalta olennaiseen teoriaperustaan. Sisällönanalyysia ja teemoittelua voi pitää tässä tapauksessa sekä teoria- että myös aineistolähtöisenä. Teorialähtöisessä analyysissä tutkittavan ilmiön määrittely tapahtuu jo jonkin tunnetun teorian mukaisesti, jolloin aineiston analyysia ohjaa aikaisemman tiedon perusteella luotu kehys. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 93–107.) Toisaalta analyysini ei ole puhtaasti teorialähtöistä, vaan myös empiriasta eli puolueohjelmista nousevat kehykset ja teemat ohjaavat analyysin rakentumista. Tässä tapauksessa se tarkoittaa muun muassa puolueiden kulttuuri- ja sivistyspoliittisen puhunnan tutkimista ilman liian tiukkoja ennako-oletuksia muun muassa kulttuurin oikeaoppisesta määritelmästä. Myös puolueohjelmien kulttuuripuhunnan rakenne ja käsitteiden väliset suhteet ohjaavat analyysia. Tässä mielessä tutkimukseni on myös induktiivista, yksittäisistä havainnoista yleisiin etenevää toimintaa.

Eskola & Suoranta kuvaavat puolestaan teemoittelua erääksi keskeiseksi laadullisen aineiston analyysitavaksi. Teemoittelussa aineistosta nostetaan ensinnäkin esiin tutkimusongelmaa selventäviä teemoja, joiden esiintymistä ja ilmenemistä on sitten mahdollisuus vertailla. Keskeistä on löytää ja sitten erotella aineistosta tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet. Teemoittelussa teorian ja empirian täytyy olla vuorovaikutuksessa keskenään. Teorian ja aineiston yhteyden pitää olla tiukka. Tämä näkyy itse tutkimustekstissä teorian ja empirian lomittumisena toisiinsa. Teemoittelun tulee ylittää pelkkä sitaattien taso ja aineiston armoille jääminen, jotta syvälliset teoreettiset kytkennät, oma analyysi ja johtopäätökset eivät jää vajavaisiksi. (Eskola & Suoranta 1998,

175–182.)

Olavi Borg kuvaa omassa puolueohjelmatutkimuksessaan (1965, 111), kuinka sisällönanalyttinen perusjäsentely puolueiden ohjelmien suhteen kysyy seuraavaa: MITÄ sanotaan, MITEN sanotaan, MIKSI sanotaan. Borgin mukaan MITÄ sanotaan -kysymys keskittyy erityisesti siihen mistä aiheista puhutaan ja mihin asioihin kiinnitetään erityisesti huomiota. Borgin korostaa, kuinka puolueohjelmissa ei ole tärkeitä ainoastaan niiden sisältö sinänsä, eli asiat, joista puhutaan, vaan myös se tapa, jolla asioista puhutaan. Tässä mielessä tärkeitä on muun muassa ottaa huomioon erilaiset korostukset ja asioiden tärkeysjärjestys, joita ilmaistaan erilaisilla määresanoilla ja asioiden esittämisjärjestyksellä. On myös kiinnitettävä huomiota siihen, mitä poliittisesti tärkeitä asioita on jätetty kokonaan mainitsematta. (Borg 1965b, 3–4.)

Lisäksi sisällönanalyysissä on Borgin mukaan kiinnitettävä huomiota analyysin yksikön valintaan. Borg erottelee analyysiyksiköistä sisällönanalyysissä kaksi perustasoa: aktuaalisen ja verbaalisen tason yksiköt. Aktuaalinen taso tarkoittaa yhteiskunnan erilaisia yksilöitä, ryhmiä ja instituutioita, jotka toimivat sanomien lähettäjinä ja vastaanottajina; tässä tapauksessa puoluetta tai tarkemmin puolueita. Verbaalisen tason yksiköt ovat puolestaan puolueohjelmien sanoja, lauseita ja kappaleita. Verbaalisen tason yksikkö voi ohjelmassa olla esimerkiksi yksi avainsana tai lausuma, joka sisältää ajatuksellisen kokonaisuuden. (Borg 1965, 124–125.) Pääosin teoriaohjautuvassa analyysissäni etsin puolueiden ohjelmista aikaisemmasta tutkimuksesta ja teoriaperustasta nousevien avainsanojen ja teemojen avulla tutkimusongelmaani valaisevia lausumia ja ajatuksellisia kokonaisuuksia, joiden kautta voi puolestaan tarkastella puolueiden politiikkaa ja poliittista kamppailua toisia puolueita vastaan.

Tutkielmassani tarkastelen siis diskursiivisesti kilpailuvaltiollista puhuntaa ja nationalismia puolueiden ohjelmien kulttuuripoliittikapuhunnoissa. Stuart Hallin mukaan (1999, 105) diskurssit ovat ”puhetapoja, ajattelutapoja, tapoja esittää eli representoida jokin kohde tai aihe”. Diskurssianalyysi tarkastelee kielenkäyttöä tekemisenä. Tässä tutkielmassa ymmärrän kielenkäytön poliittisena ja erityisesti tulevaisuuteen suuntautuvana politiikkana. Kieltä käytettäessä uusinnetaan ja muunnetaan kulttuuria, joka puolestaan tarjoaa välineitä tietyn aikakauden ilmiöiden tekemiseen ymmärrettäviksi. (Suoninen 1999, 19.) Tähän liittyen Borg näkee, että puolueohjelmia voidaan pitää erottamattomana osana

puoluetta ja sen toimintaa. Toisin sanoen ”ohjelmadokumentit ovat jo sinänsä osa politiikkaa eivätkä vain sen verbaalista ilmentymistä.” (Borg 1965, 26–27.) Suoninen (1999, 20) kuvaa, kuinka diskurssianalyysin piirissä tarkastelun kohteena olevia sosiaalista todellisuutta rakentavia kielellisiä kuvauksia kutsutaan usein selonteoiksi. Selonteot ovat itsessään osa kulttuuria ja sen jatkuvuutta. Ne pitävät yllä diskursseja, joihin ne viittaavat tai vetoavat. Selonteot myös tuottavat ”monenlaisia vaikeasti pääteltävissä olevia symbolisia ja aineellisia seurauksia.” (Suoninen 1999, 22.)

Tutkielmani kohdalla voi puhua myös ”puheavaruuksien” tutkimisesta. Pertti Alasuutari havainnollistaa sitä, miten kuvaukset suomalaisista tai suomalaisuudesta ovat samalla osallistumista suomalaisuutta ja suomalaista kulttuuria tuottavaan, purkavaan tai erittelevään nationalistiseen puheavaruuteen. Huolimatta siitä, missä määrin fiktiivinen on kansallisvaltioaatteen lähtökohtana oleva käsitys kulttuurisesti yhtenäisestä kansakunnasta, kansallisvaltiota voidaan yhä pitää kulttuurisesti merkittävänä kokonaisuutena. Vallitsevilla käsityksillä kansasta tai erinäisellä suomalaisuuspuheella pidetään yllä ja muodostetaan mainittua kansallisvaltiollista kulttuurista kokonaisuutta. Puheavaruus tarkoittaa aina myöskin konkreettisia käytäntöjä ja niiden tuottamia toimija-asemia. (Alasuutari 1996, 236.) Puolueiden puhunta siis samanaikaisesti heijastaa ja rakentaa kansallisvaltiollisuutta ja nationalismia.

Risto Heiskalan mukaan siirtymässä suunnittelutaloudesta kilpailukyky-yhteiskuntaan näkyy monilla elämänalueilla ilmenevä diskursiivinen muutos, joka ei liity vain sosiaalisiin normeihin ja arvoihin, vaan myös tapaan, jolla todellisuutta tulkitaan. Tällaisia diskursiivisia muutoksia voi analysoida esiin puhetavoista, mutta ne tarkoittavat Heiskalan mukaan myös puheen myötä tapahtuvia toimintatapojemme muutoksia. Kyse on kokonaisesta suuntautumistavan muutoksesta, joka muokkaa käsitystämme asioiden normaalista kulusta. (Heiskala 2006, 36.)

1.5. Aineisto: Puolueiden ohjelmat poliittisen tulevaisuuskamppailun välineinä

Tutkielman aineisto koostuu suomalaisten eduskuntapuolueiden 2000-luvulla julkaistuista ohjelmista⁷. Puolueet ovat Perussuomalaiset, Suomen Kristillisdemokraatit, Kansallinen

⁷ Suomen Sosialidemokraattisen puolueen periaateohjelmaksi luettava ohjelma ”Sosialidemokratian

Kokoomus, Suomen Keskusta, Suomen Sosialidemokraattinen puolue, Vihreä Liitto, Vasemmistoliitto ja Suomen ruotsalainen kansanpuolue. Joitakin vaaliohjelmia ja yleisohjelmia olen jättänyt tarkasteltavien ohjelmien joukosta pois siitä syystä, että niistä ei yksinkertaisesti löytynyt relevanttia määrää kulttuuripoliittista puhuntaa tai minkäänlaista sivistys- tai kulttuuripoliittista osiota. Esimerkiksi perussuomalaisen ohjelmat 2000-luvulla, lukuun ottamatta kuuluisaa vuoden 2011 vaaliohjelmaa, eivät sisällä mainittavaa kulttuuripuhuntaa ainakaan tämän tutkielman tarpeisiin. Esimerkkinä tähän tutkimukseen huonosti soveltuvasta ohjelmasta voi mainita vielä Kansallisen Kokoomuksen vuoden 2007 eduskuntavaaliohjelman, joka on kirjoitettu tarinamuotoon erilaisten ihmisryhmien ”elämäntarinoiden” kautta⁸. Vihreä liitto, Vasemmistoliitto, Suomen Kristillisdemokraatit ja Suomen ruotsalainen kansanpuolue ovat julkaisseet nimenomaisesti kulttuuripoliittisen ohjelman 2000-luvulla. Lisäksi Kansallinen Kokoomus on julkaissut kulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi luokiteltavan ”Kulttuurimanifestin” vuonna 2008. Tästä eteenpäin käytän puolueiden nimistä epämuodollisia versioita: kokoomus, sdp, keskusta, vihreät, vasemmistoliitto, kristillisdemokraatit, rkp ja perussuomalaiset.

Puolueet siis merkitsevät toiminnallisia tavoitteitaan ja aatteellisia uskomuksiaan sekä periaatteitaan erilaisiin ohjelmiin. Puolueilla on niiden yleisimpiä aatteellisia ja maailmankatsomuksellisia periaatteita esittelevien 1) periaateohjelmien lisäksi eri aihepiirejä varten 2) erityisohjelmia, jotka käsittelevät jotain politiikan erityisaluetta. Näiden lisäksi puolueet tekevät lähiajan 3) tavoiteohjelmia, joista keskeisimpiä vaatimuksia kirjataan erityisiin vaalijulistuksiin. Lisäksi Borg mainitsee yleisenä puolueiden ohjelmamuotona periaate- ja toimintaohjelman välimuodon, 4) yleisohjelman. (Paastela & Paloheimo 2006, 5; Borg 1965, 2.) Tutkielmani aineisto rajautuu eduskuntapuolueiden erilaisiin ohjelmiin 2000-luvulla. Ne muodostavat tutkimuksen kannalta melko edustavan näytteen puolueiden 2000-luvun sivistys- ja kulttuuripoliittisesta puhunnasta. Mukana on siis eri puolueilta erilaisia ohjelmia, joissa kulttuuripolitiikkapuhuntaa ilmenee. Laveampi aikarajaus olisi kasvattanut aineiston määrän liian suureksi, ja toisaalta 2000-luku on riittävä aika, jotta nationalismin ja kilpailuvaltiollisen kulttuuripolitiikkapuhunnan ilmenemistä voi tutkia järkevästi ja samalla kattavasti. Alasuutarin (2006, 43) mukaan 2000-luvulle tultaessa murros suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen on jo tapahtunut Suomessa, vaikka toisaalta

perusteet” on julkaistu 1999.

⁸ <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=kokvaalitavoitteet2007>

monella alueella muutosten toteuttaminen ja niiden seurausten näkyminen viekin vielä aikaa.

Lähes kaikki tutkimusaineistonani olevat puolueohjelmat löytyvät tutkimuskäyttöön tehdystä Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston poliittisten ohjelmien tietovarannosta POHTIVA:sta⁹. Lähdeluettelosta voi tarkistaa, mitkä ohjelmat löytyvät POHTIVA-arkistosta ja mitkä puolestaan puolueiden kotisivuilta.

Puolueet tarjoavat äänestäjille poliittisia vaihtoehtoja ja kehittävät eri kokonaisuuksia käsittäviä politiikka-ohjelmia. Ne tarjoavat ohjelmissaan kansalaisille tietoa yhteiskunnallisista asioista puolueideologiaan kehystettynä. (Wiberg 2006, 49.) Puolueiden valtiollisen vallan tavoittelu liittyy mielenkiintoisella tavalla nationalistiseen argumentointiin maan ja kansakunnan tulevasta suunnasta. Täytyyhän valtiollista valtaa tavoitellessa antaa ainakin suuntaviivoja siitä, mitä valtiollisella vallalla tehdään. Wibergin mukaan puolueita voidaan pitää instituutioina, joiden tavoitteena on valtiovaltaan vaikuttaminen ja päästä vaikuttamaan maan hallituksessa. Puolueiden eräs keskeinen ja nationalismin tutkimisen kannalta kiinnostava tehtävä on siis vaihtoehdon esittäminen valtiollisen tason politiikassa, mistä Wiberg (2006, 48) toteaa: ”puolueet muotoilevat maan politiikan suuntaa esittämällä äänestäjille vaaleissa tarjolle erilaisia tulevaisuuden vaihtoehtoja.”

Ohjelmat ovat puolueille tärkeitä Pertti Lappalaisen mukaan ainakin kolmesta syystä. Ohjelmat toimivat puolueiden omakuvina ja niiden laatimisprosessi aktivoi puoluetta. Lisäksi ohjelmat ovat poliittisen tulevaisuuskamppailun välineitä. (Lappalainen 2006, 263–269.) Tulevaisuussuuntautuneisuus on erityisen mielenkiintoinen ohjelmien ominaisuus. Puolueiden ohjelmia voidaan siis ajatella puolueiden maailmankatsomusten eksplikointina. Ne ovat tekstejä, joissa todellisuus esitetään puolueen maailmankatsomuksen ja tähän liittyvien tavoitteiden kannalta sopivassa valossa. Ohjelmissaan puolueet esittävät todellisuuden ja tavoitetilat puolueen periaatteiden ja ideologian kannalta tarkoituksenmukaisella ja edullisella tavalla. Tässä mielessä esimerkiksi Kantolan kuvaama kilpailuvaltiolle keskeinen puhe muutoksesta on merkittävää. Sillä kuvataan uuden maailman haasteita ja välttämättömyyksiä (Kantola 2006, 159). Puolueet tarjoavat ohjelmissaan näkökulmia tulevaisuuden vaihtoehtoihin. Ne ovat tietylle aikakaudelle

⁹ <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelmalistaus>

ominaisia puolueen poliittisen ajattelun ja itseymmärryksen dokumentteja (Pekonen 2005, 220).

Tulevaisuuskamppailu on poliittista kamppailua. Aristoteles toteaa Retoriikassaan tulevaisuuden olevan politiikan asia, menneisyyden puolestaan oikeuden asia. Poliittiset puheet käsittelevät toimenpiteitä, jotka tulisi tehdä tai jättää tekemättä tulevaisuudessa. ”Poliittisen puheen lajit kehottaminen tai varoittaminen [...] Neuvoja suuntautuu tulevaan, sillä hän joko neuvoo ryhtymään tuleviin asioihin tai estää ryhtymästä niihin.” (Aristoteles 1997, 1358b–1358b15.)

Puolueohjelmia voi nähdäkseni tarkastella tässä mielessä poliittisena tulevaisuuskamppailuna myös Antonio Gramscin poliittiseen toimintaan, arviointikykyyn ja perspektiiviin liittyvän ”olla” - ”pitää olla” -problematiikan kautta. Gramsci puhuu siitä, kuinka liiallinen (mekaaninen ja pinnallinen) poliittinen realismi johtaa usein siihen näkemykseen, että poliitikon tulisi toimia vain todellisuudessa ja osoittaa kiinnostustaan vain siihen, mikä on, eikä siihen, minkä ”pitää olla” (Gramsci 1982, 57). Tähän liittyen Gramsci erottelee toisistaan diplomaatin ja poliitikon sekä tutkijan ja toimivan poliitikon. Diplomaatti ja tiedemies liikkuvat vain todellisuudessa, koska he eivät tähtää toiminnallaan uusien ”tasapainotilojen” luomiseen. Toimiva poliitikko, ”puoluemies”, sen sijaan haluaa Gramscin mukaan luoda uusia voimasuhteita ja on pakostakin kiinnostunut siitä, minkä ”pitää olla”. Kyse on todellisuuden tulkinnasta ja mahdollisen toimintalinjan osoittamisesta. (Gramsci 1982, 57–58.) Puolueiden tulevaisuuskamppailussa on kyse siitä, mitä ”pitää olla”.

2. PUOLUEET, NATIONALISMI, KULTTUURI JA KULTTUURIPOLITIikka

2.1. Puolueiden nationalistinen tausta: Kansakunta ja vahva valtio

Tässä luvussa pohdin kansakunnan, puolueiden ja nationalismin yhteenkietoutumista. Puolueet ovat jo syntyhistoriansa takia kiinnittyneet nationalismiin. Jaakko Nousiaisen mukaan 1800-luvulla virinnyt nationalismi on yksi keskeisistä suomalaisen poliittisen kulttuurin piirteistä historiallisessa mielessä (tästä myös Kettunen 2012). Nationalistisella

mobilisaatiolla oli merkityksensä Nousiaisen mielestä ”sekä kansallisen itsetietoisuuden herättämisen välineenä että kansalaisia nykyaikaiseen valtioon integroivana ideologiana.” (Nousiainen 1998, 22.) Toisaalta nationalismi ei ole mikään suomalaisen kansallisvaltion tai kulttuurin erityispiirre. Esimerkiksi Eric Hobsbawm näkee kaikkien modernin ajan valtioideologioiden tarvinneen ainakin jossain määrin etsiä oikeutusta olemassaololleen laajalta väestöltä, massoilta. Nationalismi näyttäytyy monien erilaisten valtioiden aatteellisissa oppijärjestelmissä massoja mobilisoivana voimana. (Pakkasvirta 2005, 84.)

Ajanjakso lähellä vuoden 1906 eduskuntauudistusta oli Suomen puoluejärjestelmän muodostumiselle keskeinen. Pauli Kettusen mukaan eduskuntauudistuksen vaiheeseen vuosina 1905–1907 voidaan ottaa näkökulma, joka tarkastelee tätä kehitystä ”yksilölliseen kansalaisuuteen ja puoluejärjestelmään perustuvan edustuksellisen politiikan muotoutumisena.” (Kettunen 2008, 77.) Puolueiden nationalistisen puhunnan ja kilpailuvaltion tutkimisen taustoitukseksi voidaan todeta hieman yksinkertaistaen, että Suomen puoluejärjestelmä on alun perin luotu kansakunnan ja lopulta kansallisvaltion nationalistisiin tarpeisiin. Puolueet ovat syntyneet osaksi kansakunnan ja kansallisvaltion poliittisen järjestelmän ja sen ristiriitojen kenttää¹⁰. Kuten Nousiainen tuo ilmi, Suomen puolueyhityksen muodostumisen varhaisimpana perustana oli läheisesti nationalismiin ja kulttuuriin sekä kulttuuripolitiikkaan liittyvät kieli- ja kansallisuuskysymykset¹¹ (Nousiainen 1998, 32). Suomen poliittista järjestelmää vuosikymmenien ajan tutkineen Nousiaisen mukaan

”...Suomessa syntyneet varhaiskantaiset puoluemuodosteet ilmestyivät poliittisen elämän näyttämölle 1800-luvun puolivälin jälkeen säätyvaltiopäivien alkaessa puolivuosisataisen tauon jälkeen kokoontua istuntoihinsa sekä poliittisen, taloudellisen ja sivistyksellisen elämän yleisesti vilkastuessa [...] Suomen puoluemuodostus historiallisena ilmiönä pohjautuu yhteiskunnan perustaviin rakenteellisiin jakaumiin ja ristiriitoihin sekä poliittisiin kysymyksiin, joilla on ollut olennainen merkitys kansakunnan elämässä.” (Nousiainen 1998, 32; 39.)

Kuten Rauli Mickelsson huomauttaa, ”puolue” viittaa jo terminä osaan jostakin

¹⁰ Puolueista muodostui keskeisiä organisaatioita, joissa erilaiset yhteiskunnan kerrostumat, luokat ja ryhmät, samoin kuin länsimaisen poliittisen perinteen poliittiset aatteet ja ideologiat, tulivat edustetuiksi. 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa poliittinen demokratia laajeni ja äänivaltaisten kansalaisten joukko lisääntyi. Myös tämä vaikutti puoluelaitoksen syntymiseen. Organisoituminen oli hyvin pitkälti kansallista. (Saukkonen 2008; Nousiainen 1998, 30–31.) Suomen puoluelaitoksen syntyy liittyy laajassa mielessä länsimaisten yhteiskuntien modernisoitumiskehitykseen.

¹¹ Suomen ensimmäiset varsinaiset puolueet rakentuivat kielikysymyksen pohjalle suomalaisiksi ja ruotsalaiseksi puolueeksi (Saukkonen 2007, 234–235).

kokonaisuudesta, ja modernin puoluelaitoksen syntyessä kyseinen kokonaisuus tarkoitti kansakuntaa tai sen parlamenttia. Toisaalta muun muassa globalisaatiosta johtuva kansallisvaltioiden aseman muutos ja hyvinvointivaltioiden kilpailuvaltiollistuminen muuttavat myös kansallisvaltioihin perustettujen puolueiden asemaa. (esim. Mickelsson 2007, 26; 42.) Suomen puoluekentän kaikki merkittävät puolueet synnyttäneiden ristiriitojen taustalla ovat olleet voimakkaat kansanliikkeet. Puoluekenttä on syntynyt, kun kansanliikkeet ovat laajentuneet, ja vakiintuessaan kiinnittyneet yhteiskunnan rakenteisiin. (Mickelsson 2007, 245.) Valtaosa kansasta mobilisoitui poliittisesti ja puoluelaitos muodostui 1900-luvun kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana keskeisten poliittisten ja rakenteellisten lohkokoumien avautuessa, ”poliittisen areenan auetessa suurille kansanjoukoille”. (Nousiainen 1998, 40; 74).¹²

Eräs suomalaisen poliittisen järjestelmän historiallisista erityispiirteistä on vahvan valtion ja legalistisen hallintokulttuurin perinne. Vahvan valtion tausta on Saukkosen mukaan osittain myös suomalaisen puoluelaitoksen ideologioissa. Vahva valtio, tosin eri muodoissaan, sai itsenäistymisen alkuvaiheissa kannatusta erilaisista poliittisista suuntauksista aina oikeiston turvallisuuden, maanpuolustuksen sekä järjestyksen korostamisesta vasemmiston näkemykseen valtion roolista sosiaaliturvajärjestelmien luonnissa. Maalaisliitto puolestaan korosti valtion roolia kansallisen kulttuurin ja koulutusjärjestelmän kehittämisessä (Saukkonen 2003, 18–19; 2012, 29.) Hegeliläis-snellmanilainen valtiokäsitys vaikuttaa myös suomalaisten puolueiden taustalla. Sekä kokoomuslaiset, maalaisliittolaiset, sosialidemokraatit että kommunistit ovat kannattaneet vahvaa valtiota (Mickelsson 2007, 358.) Nationalistinen liike, jonka johdolla Suomea kansallisvaltiona rakennettiin, perustui siis pääasiassa hegeliläis-snellmanilaiseen valtioteoriaan, vaikka siihen myöhemmin 1900-luvulle tultaessa alkoi sekoittua myös liberaalia poliittista teoriaa. Snellmanilainen poliittinen perintö korostaa ”kansakunnan yksimielisyyttä”. Saukkonen kuvaa, kuinka suomalaiseen nationalismiin on historiallisesti liittynyt vähitellen muodostunut sekä laajasti poliittisen eliitin ja kansalaisten sisäistämä käsitys ”yhteisestä suomalaisesta edusta”, joka on korostunut erilaisten eturistiriitojen

¹² Pitkällä aikavälillä puolueiden asema on vahvistunut 1900-luvun loppupuolelle asti (Pekonen 2003, 48). 1960-luku merkitsi puolueinstituution virallistamista ja puolueiden kehittymistä puolivaltiollisiksi instituutioiksi, kun kaikki puolueet merkittiin rekisteriin. Laki puolueista vahvistettiin 1969. Muun muassa valtion puoluetuesta päätettiin 1960-luvun lopulla. Puolueiden asema tiedotusvälineissä ja hallinnossa vahvistui, ja valtion avustuksien jaossa ne ohittivat yhä helpommin vapaan kansalaisjärjestötoiminnan piiriin kuuluneita yhteisöjä. (Mickelsson 2007, 27; Aarnio 2003, 455.)

sovittamattomuuden sijaan. Useat poliittiset toimijat ovat ajatelleet saavuttavansa tämän intressin nimissä toimimalla myös enemmän omia tavoitteitaan. (Saukkonen 2012, 32.)

Suomalaiseen poliittiseen kulttuuriin on muotoutunut historiallisesti Tuija Pulkkisen mukaan omia erityispiirteitään, mitä tulee poliittisen toiminnan, puolueiden ja valtiollisuuden suhteeseen. Muun muassa valtio-sanan välityksellä on muodostunut historiallisesti yhteys toiminnan poliittisen luonteen ja valtiolaitoksen välille. Poliittiset intressit on nähty Pulkkisen mukaan suomalaisessa poliittisessä kulttuurissa vahvasti yleisinä, valtion intresseinä. Kariikoiden todettuna poliittinen on valtiollista ja kaikki poliittinen on välittömästi yhteydessä valtioon. Muun muassa poliittiset protestiliikkeet ovat nopeasti muuttuneet erilaisiksi valtion komiteoiksi. Pulkkinen näkeekin, että Suomessa hallituksen sekä parlamentin ja puolueiden välille ei rakennu vahvaa vastakohtasetelmaa¹³. Täten suomalaista poliittista kulttuuria analysoitaessa on huomioitava käsitteellisesti vahva sidos sekä valtion ja parlamentin että valtion ja konstituution välillä, kuin myös valtion, politiikan ja puolueiden välillä. (Pulkkinen 2003, 234; 251) Valtio on politiikan tärkeä semanttinen liittolainen suomalaisessa poliittisessä kulttuurissa.

Jaakko Nousiainen toteaa, että nykyoloissa puolueet ovat poliittisen elämän keskeinen organisaatiomuoto, ”joka tekee mahdolliseksi kansalaisten vaikuttavan osallistumisen valtiolliseen toimintaan...” (Nousiainen 1998, 30; myös Wiberg 2008.) Matti Wibergin mukaan valtiollinen poliittinen päätöksenteko perustuu keskeisesti puoluepolitiikkaan ja puoluepoliittisiin toimijoihin, mutta myös valtiohallinnon virkamiehillä on olennainen rooli asioiden valmistelussa ja toimeenpanossa. Wiberg pohtii sitä, kuinka puolueet eivät enää toimi entiseen tapaan kansalaisyhteiskunnan edustajina valtioon päin, vaan ennemminkin yrittävät valtiosta käsin vedota äänestäjiin. Puolueista puhutaankin nykyään valtionhoitajapuolueina. (Wiberg 2008, 182–183.) Puolueita on jo kauan arvosteltu niiden etäännyttämisestä kansalaisista ja kansalaisyhteiskunnasta. Puolueiden päätöksenteossa erilaiset asiantuntijaryhmät ovat nousseet keskeiseen asemaan. Samalla puolueet ovat tulleet yhä riippuvaisemmiksi valtion julkisesta rahoituksesta, puoluetuesta. Sen määräästä puolueet itse päättävät parlamentissa. Puolueista on tullut täten Paloheimon ja Raunion

¹³ Suomessa parlamentin ja valtiokoneiston välillä ei ole vallinnut mitään automaattista oppositio-oluetta, kuten sellaisissa järjestelmissä, joissa parlamentti on kehittynyt esimerkiksi monarkin vastapainona, ja joissa on säilynyt ainakin joitakin aspekteja parlamentin ja valtiokoneiston vastakkaisuudesta. (Pulkkinen 2003, 251.)

mukaan tavallaan osa valtiota. (Paloheimo & Raunio 2008, 22–23.)¹⁴

Tässä mielessä onkin mielenkiintoista pohtia, onko modernissa kilpailuvaltiossa ja puolueiden aseman muuttuessa enää kysymys kansalaisten osallistumisesta valtion toimintaan puolueiden välityksellä vai ennemmin valtion osallistumisesta kansalaisten elämään. Jos politiikan teon subjekti viittaa yksinkertaistetusti siihen, kuka tai mikä tekee politiikkaa (esim. Mickelsson 2007, 53), niin onko politiikan subjekti puolueiden kohdalla enää kansa ja kansalaiset, jotka toimivat puolueiden välityksellä valtiossa. Jos puolueet aiemmin olivat osa kansalaisyhteiskuntaa tai toimivat välittäjinä valtion ja kansalaisyhteiskunnan välillä, nykyään ne ovat yhä riippumattomampia jäsenistään jopa vaalityön piirissä (Wiberg 2008, 183). Voi siis kysyä, mihin suuntaan puolueet toimivat välittäjinä valtion ja kansalaisyhteiskunnan välillä: kansalaisista valtioon päin vai valtiosta alas kansalaisiin? Onko tässä suhteessa puolueiden rooli muuttunut historian kuluessa? Poliitiikan subjekti puolueilla ei olekaan enää kansalaisyhteiskunnasta nousevat kansalaisten tarpeet, vaan kilpailuvaltion ja sen hallinnon tarve muokata väestöä ja kasvattaa ylhäältä alas? Mutta onko tässä mitään oikeasti uutta?

2.2. Puolueet ja valtion kulttuurihallinto

Tässä luvussa tuon ilmi, kuinka puolueet ja valtionhallinto, valtiokoneisto, limittyvät mielenkiintoisella tavalla kulttuuripolitiikan alalla. Kulttuuri- ja sivistyspolitiikka ovat (valtiollisen) kulttuurihegemonian kannalta merkittäviä välineitä. Gramscilaisittain ajateltuna on tärkeää kiinnittää huomiota puolueiden poliittiseen merkitykseen valtion kulttuuristen olojen ja hegemonian muokkaajina. Stephen Gill huomauttaa (2011, 100), että voidaksemme ymmärtää kulttuurin (sekä kulttuuri-imperialismin) ja hegemonian problematiikkaa, täytyy kiinnittää huomiota muun muassa kasvatuksen käytäntöihin, intellektuellien ja taiteilijoiden toimintaan sekä erinäisten keskeisten kulttuuri-instituutioiden, kuten kirkkojen, ammattiliittojen ja poliittisten puolueiden rooliin. Raymond Williams pitää poliittista puoluetta modernin yhteiskunnan koko kulttuuriorganisaatioon ja sosiaaliseen järjestykseen integroituneena toiminnallisen organisaation muotona. Integraatiota korostaa Williamsin mukaan muun muassa puolueintellektuellien limittyminen valtion virkamieskuntaan ja liikkuvuus tällä välillä.

¹⁴ Puolueiden valtiollistumiskehitys ja kytkeytyminen valtiolliseen mekanismiin voidaan ajoittaa jo toisen maailmansodan jälkeen alkaneisiin kehityskuluihin. (Nousiainen 1998, 47.)

(Williams 1981, 220.) Antonio Gramsci puhuu yksittäisen maan kulttuuriorganisaation tutkimisesta ”järjestelmänä, joka pitää liikkeellä ideologian maailmaa...” (Gramsci 1979, 56).

Gramscin mukaan on nimittäin oleellista, että valtiolla ei tarkoiteta ainoastaan hallituskoneistoa vaan myös ”yksityisenä” hegemoniakoneistona toimivaa kansalaisyhteiskuntaa (jossa muun muassa puolueet operoivat). Valtio on täten laajassa mielessä ”poliittinen yhteiskunta + kansalaisyhteiskunta eli hegemonia jonka tukena ovat pakkokeinot...”. (Gramsci 1982, 125–126.) Gramscilla kokonaisvaltion muodostavat poliittinen yhteiskunta (esimerkiksi armeija ja hallinto) ja kansalaisyhteiskunta (esimerkiksi järjestöt, puolueet) yhdessä. Esimerkiksi parlamentti, poliittiset puolueet ja media organisoivat ja muovaavat poliittista hegemoniaa, johon ”julkinen mielipide” on kiinteässä yhteydessä. ”Kansakunnan poliittista tahtoa” muokataan vaikuttamalla julkiseen mielipiteeseen. (ks. tästä lisää esim. Salo 2010; Koivisto & Uusitupa 1989.)

Kansalaisyhteiskunnan instituutioita, joihin myös poliittiset puolueet kuuluvat esimerkiksi Koiviston ja Uusituvan luokittelussa, voidaan gramscilaisessa mielessä tarkastella hegemoniakoneistoina, jotka välittävät erilaisia ideologioita, normeja, arvoja ja katsomuksia. . Kyse on tietyn yhteiskunnan ideologis-kulttuurisen itseymmärryksen luomisen alueesta. Hegemoniakoneistot levittävät ja kehittävät ideologioita, eli niillä on ideologisia vaikutuksia. (Koivisto & Uusitupa 1989, 67; 71; 76.) Hegemoniakoneistot ovat siis keskeisiä kansakunnan kulttuurin luomisessa ja uusintamisessa, ja tietysti myös vastakkaisten kamppailujen ja tendenssien tuottamisessa. Pitää siis kysyä, mikä on poliittisten puolueiden suhde ”poliittiseen yhteiskuntaan”, siis valtion hallintoon ja virkamiestoimintaan? Ovatko puolueet keskeisiä välittäjiä kansalaisyhteiskunnan ja poliittisen yhteiskunnan välillä (ks. esim. Koivisto & Uusitupa 1989, 67).¹⁵

Valtion keskeisiä hallintoapparaatteja ovat valtion hallituksen tietyn hallinnonhaaran osastoina toimivat ministeriöt, joita johtavat ministerit. Tässä tutkielmassa keskeinen

¹⁵ Risto Heiskala ja Anu Kantola kuvaavat kriittisesti, että 1990–2000-luvuilla Suomen puoluejärjestelmä on tullut jonkinlaiseen ohjelmalliseen kriisiin samanaikaisesti ministeriöiden roolin kasvun kanssa. Virkamiehistö ja valmistelukoneistot sekä ministeriöiden strateginen työ ovat aktiivisesti alkaneet vaikuttaa politiikkaan neutraalin hallinnon asussa. Demokraattinen politiikka on menettänyt asemiaan. (Heiskala & Kantola 2010, 124–125; 146)

mielenkiinto kohdistuu luonnollisesti opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan. Ministerit puolestaan nousevat yleensä jonkin puolueen riveistä. Ministeriössä ylin päätöksentekijä ja suunnannäyttäjä on vaihtuva ministeri huolimatta valtiohallinnon instituutioiden omasta poliittisesta vaikutusvallasta. Puolueiden ohjelmatyö saa vaikutteita monilta eri tahoilta, esimerkiksi valtion hallinnosta. Kuten Esa Pirnes tuo esiin, puolueet kartoittavat toimintaympäristön muutoksia ja tulevaisuuskehitystä omiin tarpeisiinsa tutkimusyhteisöjen, ajatushautomoiden, ohjelmatyöryhmien avulla. Näiden lisäksi ministeriöiden virkamies- ja asiantuntijanäkökulmat tuovat niille lisäinformaatiota. (Pirnes 2010, 22.)

Puolueet poikkeavat muista organisaatioista siinä mielessä, että niillä on erittäin suuri vaikutusvalta muun muassa lainsäädännössä (Sundberg 2012, 115). Poliittiset puolueet ja puolueista muodostuva kansanedustusjärjestelmä ovat merkittäviä myös kulttuuri- ja sivistyspoliittisesti, kuten esimerkiksi Simo Häyrynen huomauttaa. Puolueista koostuva eduskunta säätää lait, jotka säätelevät myös kulttuuria. Erityisesti kulttuurikysymyksissä valmistelevana apuvälineenä eduskunnalla on jo vuosikymmenet toiminut sivistysvaliokunta, joka käsittelee muun muassa koulutukseen, tieteeseen, kulttuuriin ja viestintään liittyviä asioita. Riippuen tavasta ja laajuudesta, jolla ymmärrämme kulttuurin, voidaan ajatella käytännössä jopa kaiken lainsäädännön käsittelevän kulttuuria jossakin muodossa. (Häyrynen 2006, 92–93; Lehtisalo 1997, 22.)

Rauli Mickelssonin mukaan poliittisten puolueiden levittämän ja ylläpitämän ideologian rinnalla kulkee aikakaudelle tyypillinen ajan ideologia, johon puolueen on sovitettava oma ideologiansa (Mickelsson 2007, 18). Antonio Gramscin mielestä poliittiset puolueet ovat suuressa roolissa maailmankatsomusten ja hegemonian rakentajina. Joskin on otettava huomioon koko yhteiskunnan ja kansalaisyhteiskunnan muutos ja liberalisoituminen sitten Gramscin kuvauksen:

”on tähdennettävä poliittisten puolueiden tärkeää merkitystä ja asemaa maailmankatsomusten muovaajina ja levittäjinä nykymaailmassa, koska ne olennaisesti levittävät katsomuksia vastaavaa etiikkaa ja politiikkaa eli lähestulkoon toimivat niiden katsomusten historiallisina ’kokeilijoina’.” (Gramsci 1979, 48.)

Stuart Hallin mukaan Antonio Gramsci näkee politiikan ja tätä kautta auktoriteetin sekä vallan laaja-alaisesti. Poliitiikan alue on paljon pelkkää vaali- tai puoluepolitiikkaa

laajempi¹⁶. Siinä ei myöskään ole kyse pelkästä valtiiovallan valloittamisesta. Toisaalta valtio ei missään nimessä ole menettänyt poliittista merkitystään. Gramscilaisessa mielessä valtiolla on Hallin mukaan keskeinen rooli kiistojen niveltämisessä osaksi valtajärjestelmiä: ”[m]erkittävän poliittisen projektin organisoimisen kannalta on ratkaisevassa asemassa tilanne, jolloin saavutetaan riittävästi valtaa valtiossa.” (Hall 1992, 40–41.) Myös puolueet tavoittelevat valtaa valtiossa. Valtiollisen vallan tavoittelussa nationalismi ideologiana ja sen käyttäminen osana politiikkaa on keskeistä.

2.3. Nationalismi: Kulttuurin ja politiikan näkökulma

Puolueiden historia ja synty sekä toiminta siis liittyy keskeisesti nationalismiin ja kansallisvaltioon. Tässä mielessä gramscilainen ajatus puolueista osana kokonaisuvaltion hegemoniakoneistoja on keskeinen tema, ja tuon sen esiin myös tässä luvussa. Muun muassa Heywoodin mukaan nationalismin keskeinen piirre ei ole kapea-alainen itsehallinnon ja kansallisvaltion korostaminen, vaan sen laaja-alainen yhteys ideoihin ja liikkeisiin, jotka eri tavoin korostavat kansakunnan tärkeyttä. Nationalismi on monin tavoin yhdistynyt eri aatesuuntiin ja esiintynyt kaikissa keskeisissä ideologisissa perinteissä liberaaleista konservatiivien kautta sosialisteihin. (Heywood 2003, 159.) Vaikka nationalismi liitetään usein arjessa yksipuolisesti rasismiin ja äärimmäiseen kansallismielisyyteen, on huomattava, että nationalismi ideologiana ja ”-isminä” on kaikkien eduskuntapuolueiden taustalla jossain muodossa jo historiallisten seikkojen perusteella. (ks. esim. Pyykkönen 2011 & Nousiainen 1998.)

Tässä luvussa pyrin selventämään nationalismia poliittisena ilmiönä ja ideologiana tutkielmani tarpeisiin, ja täten esitykseni on pakostakin hyvin rajaava eikä tietenkään kata koko valtavan laajaa nationalismiteoretisoinnin kenttää. Nationalismi on siis keskeisesti modernisaatioon sekä moderniin kansallisvaltioon liittyvä ja usein siihen liitettävä ideologia, mutta nationalismi ei kuitenkaan tarkoita suoraan samaa asiaa kuin ”kansallisvaltio”. Pauli Kettunen, joka omalle tutkielmalleni tärkeässä historiallispainotteisessa tutkimuksessaan tarkastelee kilpailukyvystä huolehtimista ja globalisaation määrittelyä kansalliseksi haasteeksi osana nationalismin historiaa (2008, 9),

¹⁶ Kuten Hall kuvaa, politiikkaa ja hegemonista kamppailua ei tule yhdistää ainoastaan vaaleihin, puolueisiin ja edustukselliseen järjestelmään, kuten esimerkiksi valtaviiran medioissa usein tehdään. Poliitiikka on aluetta, jossa taloudellisia, yhteiskunnallisia ja kulttuurisia suhteita pitää työstää aktiivisesti, jotta saadaan tuotettua tietyt hallitsemisen ja vallan muodot (Hall 1992, 40).

kuvaa nationalismia laaja-alaisena käsitteenä ja ilmiönä (2008, 16):

”...nationalismi ilmenee arkisina ilmiöinä, jotka koskevat sitä, miten maailma rakentuu ja toimii. Nationalismi on ylikansallinen ideologia, jossa kansakuntaisuus, jakautuminen kansakunniksi kutsuttuihin toimijoihin, näyttää todellisuuden rakentumisen olennaisena ja oikeana periaatteena. Kansakuntaisuuden perusteluun liittyy ajatus kansakunnasta poliittisena toimijana.”

Modernin kansallisvaltion synty ja nationalismi ovat muuttaneet poliittisen identiteetin lähtökohtia (Held & McGrew 2005, 33). Held ja McGrew (2005, 39) tuovat ilmi, kuinka poliittisella nationalismilla viitataan kansallisen identiteetin ja kansallisen edun nostamiseen keskeiseksi poliittiseksi kysymykseksi. Nationalismia voidaan pitää voimana, joka liittää kansakunnat ja valtiot toisiinsa (Held & McGrew 2005, 35). Kansallisvaltion identiteettipoliittikka liittyy kansan, kulttuurin ja valtion toisiinsa kietoutumiseen. Näin tuotetaan käsitystä kansallisvaltion kulttuurisesta yhtenäisyydestä ja ulkoisesta erottautumisesta. (Kangas 1999, 162.) Alasuutari ja Ruuska selventävät, kuinka nationalismin kulttuurisen määritelmän mukaan nationalismilla viitataan kansakunnan itsestään selvänä kokonaisuutena ottaviin ajatusmalleihin ja arjen käytäntöihin. Esimerkiksi kansallisuus ja kansalliset kulttuuripiirteet tulevat osaksi kansallisvaltion väestön itseymmärrystä. (Alasuutari & Ruuska 1999, 33.)

Pakkasvirran mukaan muun muassa andersonilaisessa¹⁷ nationalismin tutkimuksessa oleellista on kulttuurin ja politiikan suhteen tarkastelu. Modernia nationalismia voidaan pitää kansakunnan ja valtion tapana ylläpitää itseään yhteiskunnallisten instituutioiden legitiiminä, vallankäytön ja kansalaisten kulttuurisen itsemääräämisoikeuden avulla. Kansakuntaa voidaan siis täten pitää kulttuurisena ja poliittisena yhteisönä, jota määrittelee valtaulottuvuus. (Pakkasvirta 2005, 75.) Myös Ernest Gellner tuo ilmi nationalismin ja kulttuurin läheisen suhteen modernisaation ja kapitalismin vakiintumisen aikana. Teollisena aikana syntyneessä nationalismissa¹⁸, ihmisryhmien organisoitumisessa laajoihin, keskeisesti koulutettuihin, kulttuurisesti homogeenisiin yksiköihin, on kyse väistämättä valtion ja kulttuurin yhdistymisestä. (Gellner 1983, 35–38.) Kansakuntia ja niihin liittyviä ilmiöitä tulee analysoida suhteessa erilaisiin niiden kehitykseen vaikuttaviin

¹⁷ Yksi tunnetuimmista nationalismin tutkimuksen teoksista on Benedict Andersonin tutkimus nationalismin alkuperästä, jossa hän kuvaa kansakuntia kuvitelluiksi poliittisiksi yhteisöiksi (Anderson 2007, esim. 39).

¹⁸ Myös kuuluisan nationalismitutkijan Eric Hobsbawmin mukaan kansakuntaa ei tule pitää jonain alkuperäisenä tai muuttumattomana sosiaalisena kokonaisuutena, vaan historiallisena, erityisesti modernisaatioon kytkeytyvänä ilmiönä (1994, 18).

ehtoihin - poliittisiin, taloudellisiin, teknisiin, hallinnollisiin jne. Kansakunnat ovat olemassa tietyn teknologisen-taloudellisen ja poliittisen kehityksen viitekehäksessä. Tästä Hobsbawm mainitsee esimerkkinä yleiskielenä puhutun tai kirjoitetun kansallisen kielen syntymisen ja leviämisen muun muassa kirjapainotaidon, laajalle levinneen lukutaidon ja massojen koulutuksen myötä. (Hobsbawm 1994, 19.) Kansakunta täytyy ymmärtää rakennettuna kokonaisuutena, jonka yhtenäisyyttä (myös kulttuurista yhtenäisyyttä) nationalismilla korostetaan: ”kansakunnat ovat useasta eri yhteiskuntaluokasta rakentuvia yhteisöjä...” (Held & McGrew 2005, 35.)

Kulttuurin ja kansallisvaltion yhteys on keskeinen myös kulttuuripolitiikan¹⁹ parissa. Mitä tulee kulttuuriin, nationalismiin ja nationalismin tutkimukseen, Pirnes (2008, 77–78) tuo esiin, kuinka kulttuurin, sivistyksen ja hegemonian problematiikka liittyy historiallisessa mielessä hallinnallisuutta koskevaan ajatteluun, jossa siirrytään autoritaarisesta vallankäytöstä hegemonistiseen vallankäyttöön ja Gramscin tunnetuksi tekemään eettiseen valtioon. Taustalla on muun muassa Matthew Arnoldin käsitys kulttuurin yhteiskunnallisesta tehtävästä (ja myös Coleridgen käsitys kultivaatiosta) ihanteellisen yhteiskunnan tavoitteluna; valtion ja kulttuurin sitomisena toisiinsa:

”[i]hanteellisuuden tavoittelu toteutuu valtion ja kulttuurin ideoiden sitomisena toisiinsa edustuksellisuuden konseptiossa [...] tässä operaatiossa on kuitenkin kyse koko porvarillisen yhteiskuntaideologian ja valtion kannalta keskeisestä prosessista. Se on toisaalta tapa perustella ja toisaalta ylittää työnjaon ja sosiaalisten luokkien mukaan eriytynyt yhteiskunta.” (Pirnes 2008, 77.)

Pakkasvirran mukaan Antonio Gramscin ajattelun avulla, erityisesti hegemonian käsitteellä, voidaan selkeyttää nationalismia valtaa ylläpitävänä ja legitimoivana ideologiana, sekä kaikissa yhteiskuntakerroksissa vaikuttavana tietynlaisen maailman ja maailmankuvan rakentamisena ja ylläpitämisenä. (Pakkasvirta 2005, 84–85.) Gramsci siis kuvailee modernia valtiota eettiseksi kulttuurivaltioksi (esim. Gramsci 1982, 122), joka ohjaa, kasvattaa ja sivistää väestöään. Pakkasvirran (2005, 85) mukaan kyseessä on kansallisvaltion hegemonian ja kansakunnan instituutioiden kansalaisiinsa kohdistaman

¹⁹ Gramscin valtioteoriassa yhteiskunnallinen valta, suostumus, kulttuuriset käytännöt ja hegemonia nousevat keskiöön. Kulttuuripolitiikan poliittisuus liittyy yksinkertaistetusti siihen, että se on hallinnan väline, jolla ihmisiä pyritään kulttuurin kautta muuttamaan ja kasvattamaan. Sillä luodaan muun muassa kollektiivista subjektiviteettia ja osallisuuden tunnetta sekä ylläpidetään erilaisia käytäntöjä. Kulttuuripolitiikka on laajassa mielessä osa modernien yhteiskuntien vallankäyttöä, joka perustuu ”suostumukseen”. (Lewis & Miller 2003, 1-2; Häyrynen 2006, 19.)

vallan ”nationalistinen” perusta. Nationalismia voidaan siis ajatella myös voimana ja ideologiana, jolla sidotaan mahdollisimman laajat kansallisvaltion yhteiskuntakerrokset ja -luokat ”kansalliseen kulttuuriin” ja myös kapitalistiseen tuotantotapaan. Tässä mobilisoinnissa ”kansallinen kulttuuri” on keskeinen väline. Kansallisvaltion syntyessä vallan keskittäminen rajatulle alueelle tekee vallanpitäjät riippuvaiseksi vallan kohteiden taloudellisista ja sosiaalisista resursseista (Held & McGrew 2005, 34). Nationalismi ja kansakuntaisuus ovat poliittisia aatteita, jotka on luotu tiettyä tarkoitusta varten yhteiskuntaa hallitseville, mutta ovat totta kai muidenkin ryhmien käytössä: kaikki keskeiset ideologiset perinteet ovat käyttäneet nationalismia politiikassa.

Saukkonen mainitsee, kuinka jokaisen modernin yhteiskunnan ja valtion on organisoitava sisäinen poliittinen, taloudellinen ja kulttuurinen erilaisuutensa erilaisten sisäisten sekä ulkoisten paineiden alaisena säilyttääkseen vakautensa ja toimintakykynsä (Saukkonen 2003, 9). Kapitalismiin ja nationalismiin liittyen Antonio Gramsci kuvaa modernin ”kulttuurivaltion” taloudellis-poliittista ja kulttuurista toimintaa sivistys- ja kulttuuripolitiikan sekä nationalismin tutkimuksen kannalta keskeisellä tavalla. Hän korostaa modernia, eettistä kulttuurivaltiota ja sen toiminnan poliittisuutta:

”jokainen valtio on eettinen siinä mielessä että yksi sen tärkeimmistä tehtävistä on väestön laajojen joukkojen kohottaminen tietylle kulttuurin ja moraalien tasolle. Tämä taso (tai tyyppi) vastaa tuotantovoimien kehityksen vaatimuksia ja siten hallitsevien luokkien etuja. Koulu myönteisenä kasvattavana toimintana ja tuomioistuimet sortavana ja kielteisenä kasvattavana toimintana ovat tässä mielessä tärkeimmät valtiolliset toimintamuodot.” (Gramsci 1982, 122.)

Nationalismiin ja kansaan liittyen Gillin mukaan kulttuuri ja kansallismielisyys ovat tärkeitä välineitä yhteiskunnallisten voimien kokoamisessa. Yhteiskunnallisen identiteetin muodot (ja esimerkiksi luokkatietoisuus) eivät synny tai määräydy mekaanisesti taloudellisesta tuotannosta käsin, vaan ne syntyvät kulttuurisesti. (Gill 2011, 126.) Sassoon painottaa, kuinka Antonio Gramscin tapa käyttää hegemonian käsitettä viittaa suostumuksen sekä moraalisen ja intellektuaalisen johtajuuden teemoihin. Hegemonialla on kulttuurisia ja poliittis-taloudellisia aspekteja. Se korostaa sosiaalisten ryhmien välisiä kompromisseja, joissa erityisedut muuntuvat yleisen edun korostuessa. (Sassoon 2000, 45.) Nationalismin ja nationalistisen ideologian tutkimisen kannalta on täten keskeistä huomata, että esimerkiksi Antonio Gramscin laaja valtiokäsitys (kansalaisyhteiskunta ja poliittinen yhteiskunta) korostaa ristiriitoja sisältävää luokkayhteiskuntaa yhtenäistäviä käytäntöjä,

joissa ihmisiä muokataan ”kansallisuudeksi”, ”kansalaisiksi” jne. (Koivisto & Uusitupa 1989, 77). Hegemoninen luokka muodostuu sellaisesta luokasta, jolla on ensinnäkin merkittävä asema taloudellisessa tuotannossa. Hegemonisen luokan pitää pystyä myös artikuloimaan omat etunsa ”yleiseksi eduksi”. (Koivisto & Uusitupa 1989, 70.)

Kansallisen edun käsite pitää siis sisällään aina erityisetujen artikulointia yleiseksi eduksi ja toisaalta joidenkin erityisetujen alistamista yleisen edun alle. Kuten Mikko Lahtinen kirjoittaa, usein erityisetuihin liittyviä ratkaisuja perustellaan ja oikeutetaan vetoamalla valtion tai kansakunnan yhteiseen tai yleiseen etuun. Tällöin kansakunta tai valtio esitetään monoliittisena oliona, kuten ”Suomena” jolla on jokin tiettyä poliittista linjaa seuraamalla toteutuva ”etu”. (Lahtinen 2002, 25.) Lahtinen tuo esiin, kuinka Karl Marx osoittaa monin tavoin hegeliläisen ajatuksen valtiosta yhteishyvän ilmentäjänä ja toteuttajana olevan ongelmallinen. Valtio on tiettyjen yhteiskunnallisten voimasuhteiden ilmentäjä eikä neutraali mahti. Kaikilla valtiossa toimivilla luokilla ja ryhmillä ei ole yhtä paljon valtiovaltaa. (Lahtinen 2002, 106.) Kuten Koivisto ja Lahtinen kirjoittavat:

”...kapitalistisen yhteiskunnan keskeinen päälysrakenne, valtio, on poliittisten kamppailujen kohde ja taistelukenttä, jolla vaihteleva joukko erilaisia ryhmittymiä pyrkii järjestäytymään ja artikuloimaan intressejään ja pyrkimyksiään ja tätä kautta myös organisoimaan taloudellisia suhteita.” (Koivisto & Lahtinen 2012, 464.)

Nationalismia käsiteltäessä itse nationalismia ei Kettusen mukaan tule rajata liian kapeasti. Usein arkikeskustelussa nationalismin käsite liitetään vaikkapa negatiivissävyyteisesti muukalaisvihamielisyyteen tai rasismiin. Tällöin nationalismi usein artikuloidaan ikään kuin joksikin poikkeavaksi, valtavirran ulkopuoliseksi ajattelutavaksi. Huomioimatta jää tällöin esimerkiksi ”tiedon ja osaamisen Suomen” rakentaminen ”kansallisen kilpailukykyimme vahvistamiseksi” -tyyppinen nationalismi. (Kettunen 2008, 209–210.) Nationalismin tutkimusta ei siis esimerkiksi tarvitse rajoittaa vain esimerkiksi isänmaahan viittaavaan retoriikan tarkasteluun. Kettunen puhuu suoraa isänmaallisuutta piilevämmin ilmenevästä ”metodologisesta nationalismista” (2008, 17).

Alasuutari ja Ruuska huomauttavat, kuinka nationalismia tutkittaessa ei ole välttämätöntä lähteä oletuksesta, että maailmassa on jokin yhtenäinen olio nimeltä nationalismi, josta tulee muodostaa sitä parhaiten kuvaava ja selittävä teoria. Tutkimuskohteeksi voidaan ottaa se, miten keskusteluissa käytetään esimerkiksi käsitteitä kansa, kansakunta ja kansallinen

kulttuuri. Heidän mukaansa kyse on kansakuntapuhunnan tutkimisesta. (Alasuutari & Ruuska 1999, 38.) Kettusen (2008, 51 & 2012, 80–81) mukaan suomen kieleen jo Snellmanin aikoihin 1840-luvulla luodussa poliittisessa sanastossa kansa, kansakunta, kansallinen, kansalainen ja kansanvalta kuuluivat historiallisesti yhteen jo sana-asunsa kautta. Kettusen mukaan myös suomen kielen käsite yhteiskunta on kiinteästi kytköksissä kansallisvaltioon. Nyky-yhteiskunta määrittyy kansallisvaltiollisesti, eikä sen sisällä ole pienempiä yhteiskuntia. (Kettunen 2003, 173; 2008, 17.)

Nationalismi on keskeinen osa myös kilpailuvaltiota. Kettusen mukaan kilpailuvaltio rakentaa ja vaalii kansallista kilpailukyky-yhteisöä, mikä on avannut uusia mahdollisuuksia kansallisen yhteisyyden retoriikalle. Tähän liittyvät kaksi keskeistä tapaa, jolla politiikka ja talous suhteutetaan toisiinsa valtiossa. Ensinnäkin politiikan tulee melko vaihtoehdottomasti toteuttaa talouden sanelemia kansallisia välttämättömyyksiä. Toiseksi kansallinen yhteisö näyttäytyy valtion aktiivisella toiminnalla luotavaksi toimintaympäristöksi innovatiiviselle taloudelle. Tätä kuvastavat muun muassa käsitteet ”tiedon ja osaamisen Suomi” sekä ”kansallinen innovaatiojärjestelmä”. (Kettunen 2008, 220–221.)

Puolueet ovat kansakunnan ristiriidoissa ja kansallisvaltiossa syntyneitä, toimivia ja valtiovaltaa tavoittelevia ryhmittymiä. Toki kansallisvaltiossa toimivat puolueet ovat myös kansainvälisen kehityksen ja vaikutteiden tulosta²⁰. Nationalismia voi pitää puolueiden yhteydessä politiikan tekemisen tapana - miten erilaisia pyrkimyksiä korostetaan ”kansallisena etuna”, kansallisvaltiota kehittävinä ja vaikkapa ”oikeana suomalaisuutena”. Puolueisiin liittyen nationalismia voi pitää valtiollista valtaa tavoittelevien poliittisten liikkeiden toimintatapana, kuten John Breuilly tuo ilmi. Nationalismi viittaa tässä tapauksessa poliittisiin liikkeisiin tavoittelemassa tai käyttämässä valtiollista valtaa ja oikeuttamassa sellaisen toiminnan nationalistisilla argumenteilla (Breuilly Harrisin 2009, 58 mukaan).

2.4. Kulttuuri ja kulttuuripolitiikka: Nationalismin näkökulma

Pyrin äskeisessä luvussa tuomaan esiin kulttuurin ja nationalismin yhteyttä moderneissa valtioissa, sekä poliittisten puolueiden kiinnittymistä nationalismiin. Niin keskeinen termi

²⁰ Ks. esim. Kettunen 2008, 12–16: ”kansainvälinen kansallisessa, kansallinen globaalissa”.

kulttuuri on myös käsillä olevassa työssä, että tässä vaiheessa on tuotava esiin, millä tavalla kulttuuria on määritelty yleisesti modernina aikana, ja miten erityisesti Suomessa kulttuurin käsite on läheisessä yhteydessä sivistykseen, kansalliseen kulttuuriin ja kansakunnan parhaimpiin saavutuksiin, kansallisen sivistyksen ja kasvatuksen ideaan ja nationalismiin. Pyrin luvussa tuomaan esille kulttuurin, sivistyksen ja nationalististen projektien yhteyden historiallisessa mielessä, jotta voimme ymmärtää puolueiden sivistyspoliittista puhuntaa laajassa mielessä ja nationalismin näkökulmasta.

Raymond Williams erittelee laaja-alaisessa *Keywords* -teoksessaan äärimmäisen monimutkaisen kulttuurin käsitteen historiallista kehitystä ja merkityksiä (Williams 1976, 76–82.) Hän tuo esiin kulttuurin käsitteen kolme yleistä ja vakiintunutta käyttötapaa²¹: ensinnäkin kulttuurilla viitataan 1) intellektuaalisen, henkisen ja esteettisen kehityksen yleiseen prosessiin. Toiseksi kulttuurilla tarkoitetaan 2) tiettyjen ihmisten, tietyn aikakauden tai ryhmän elämäntapaa. Nykyisin Williamsin mukaan yleisin kulttuurin käsitteen käyttötapana on kuvata 3) intellektuaalisen ja erityisesti taiteellisen toiminnan töitä ja käytäntöjä - kulttuuri on musiikkia, kirjallisuutta, teatteria, elokuvia, maalaus- ja veistotaiteita ym. Williams osoittaa, kuinka kulttuurin kolmannen käyttötavan alkuperä on sovelletussa versiossa ensimmäisestä käyttötavasta. Idea intellektuaalisen, henkisen ja esteettisen kehityksen yleisestä prosessista sovellettiin ja siirrettiin töiksi ja käytännöiksi, jotka edustavat ja pitävät yllä tätä kyseistä prosessia. (Williams 1976, 80.)

Sivistyksen²² ja kulttuurin käsitteiden välinen suhde on suoraan sanottuna monimutkainen. Jos kulttuurista puhutaan koko yhteisön tai ihmiskunnan henkisten ja aineellisten saavutusten kokonaisuutena, viitataan usein sivistykseen. Käsitteiden suhdetta on välttämätöntä käsitellä hieman, sillä suomen kielessä ja suomalaisessa puhunnassa niillä on usein hyvin samanlaisia sisältöjä ja merkityksiä. Liekki Lehtisalo näkee sivistyksen

²¹ Kuten esimerkiksi Simo Häyrynen painottaa, kulttuuria tulisi tutkimuksessa käsitellä ilman kulttuuripoliittisia ennakko-olettamuksia ja lähteä sen käsitteellistämiseen liikkeelle juuresta. Kulttuurille löytyy akateemisesta maailmasta satoja erilaisia määritelmiä, joista suurin osa voidaan kuitenkin liittää Häyrysen mukaan seuraavaan kolmeen, laajaan teoreettiseen kehykseen: 1. kulttuuri inhimillisen taidon ja taidon korkeimpana muotona, jolloin usein lähestytään käsitystä kulttuurista taiteena. 2. kulttuuri elämäntapoina, usein jonkin ryhmän tai luokan elämäntapana. 3. kulttuuri tieto- ja arvojärjestelmänä. (Häyrynen 2006, 22–39.)

²² Kielitoimiston sanakirja (2013) määrittelee sivistyksen seuraavasti: ”kasvatuksen tietä omaksuttu tieto ja henkinen kehittyneisyys, sivistyneisyys; kulttuuri, sivilisaatio”.

monimutkaisena käsitteenä, jolla vallitsevan näkökulman mukaan tarkoitetaan yksilön tai yhteisön henkistä pääomaa ja sivistyspyrkimyksiä tai näiden yhdistelmää. Sivistys viittaa ihmisyyden jalostumisen prosessiin ja tavoitteeseen. (Lehtisalo 1997, 23.) Tällöin lähestytään Williamsin esittämää kulttuurin määritelmää kulttuurista intellektuaalisen, henkisen ja esteettisen kehityksen yleisenä prosessina. Heikki Kokon mukaan siinä missä monissa kielissä tarvitaan kokonainen kulttuuriterminologia, suomen kielessä voidaan periaatteessa selviytyä sivistyksen käsitteellä, jolla voidaan viitata aina yksilön henkisestä kehittyneisyydestä kansalliseen kulttuuriin asti. (Kokko 2010, 7.)

Alasuutari ja Ruuska tuovat ilmi nationalismiin liittyen, kuinka kulttuurin käsitteen nykymerkitys viittaa usein jonkin kansakunnan tai yhteisön ajatus- ja elämäntapaan. Kulttuurilla on kyseisen laajan käytön rinnalla toisaalta monia, usein toisiinsa sekoittuvia merkityksiä. Elämäntavan lisäksi kulttuurilla voidaan tarkoittaa yleistä älyllistä, henkistä ja esteettistä kehitystä. Lisäksi kulttuurilla viitataan usein älyllisen ja etenkin taiteellisen toiminnan käytäntöihin ja tuotteisiin. (Alasuutari & Ruuska 1999, 41.) Muun muassa Esa Pirneksen (2008, 208–211) havainnollistama kulttuurinen käänne ja ns. kulttuurinen yhteiskuntakehitys 1990-luvun taitteesta eteenpäin on keskeinen osa nykyistä kulttuurin käsitettä. Tässä kehityksessä kulttuuri aletaan liittää yhä erilaisempiin yhteiskunnallisiin yhteyksiin kulttuurin käsitteen laajetessa. Laajassa mielessä voidaan puhua yhteiskunnan merkitysvälitteistymisestä. Kulttuuriseen yhteiskuntakehitykseen liittyy myös tietoyhteiskuntakehitys. Niin sanotussa tietoyhteiskunnassa Pirneksen mukaan (2008, 211) tieto, kulttuuri ja tuotanto kietoutuvat toisiinsa, ja usein ne miltei jopa samaistuvat. Juuri tämänkin vuoksi muun muassa sivistyksen, koulutuksen ja kulttuurin välisiä yhteyksiä on analysoitava käsillä olevassa tutkielmassa.

Alasuutari ja Ruuska kuvaavat tutkimuksessaan (1999, 156–157), kuinka kulttuurin käsite saa suomalaisessa julkisessa keskustelussa monia nationalistisia merkityksiä²³. Usein kulttuurilla viitataan hierarkkisesti nimenomaan kansakunnan parhaimpiin saavutuksiin. Sillä viitataan myös suomalaiseen elämän- ja ajattelutapaan sekä kansalliseen identiteettiin. Kulttuuri samaistetaan myös tiettyihin tuotteisiin, kuten taide-esineisiin ja -esityksiin. Keskustelu kansallisesta kulttuurista laajenee usein kokoamaan yhteen taiteen, tieteen ja väestön muodostuen Alasuutarin ja Ruuskan sanoin (1999, 156–157) ”puheeksi

²³ Alasuutarin ja Ruuskan kulttuurin ja kulttuuripolitiikan analyysin aineistona olivat Helsingin Sanomien ja Aamulehden pääkirjoitukset 10 vuoden ajalta vuosilta 1985-1995.

suomalaisesta 'sivistysperinteestä', jolloin taidemaailman rinnalle sen edustajiksi nostetaan tiede- ja koulutuslaitos ja sen tuotokset, kuten väestön koulutustaso ja tieteelliset keksinnöt.”

Moderneissa kansallisvaltioissa valtiollinen koulutus-, taide-, ja sivistyspolitiikka on luonut kuvaa siitä, että on olemassa universaali, yleiseen hyvään johtava tieto - yleissivistys. Tätä kautta institutionalisoidaan eroja ns. oikean ja väärän tiedon sekä korkeakulttuurin ja matalan tai massakulttuurin välillä. Kulttuuripolitiikan käsitteen kautta valtiollinen taiteen tukeminen ja väestön taidekasvatus voidaan nähdä osana paljon laajempaa, kokonaista valtiollisen ”biopolitiikan” välineistöä, joka käsittää muun muassa koululaitoksen, joukkotiedotuksen, tapakasvatuksen ja terveysvalistuksen, ja jonka avulla kansallisvaltiot pyrkivät muokkaamaan väestöönsä. (Alasuutari & Ruuska 1999, 225; 228.) Alasuutarin (1996, 228) mukaan yleissivistyksellä on tarkoitettu ”sitä tieto- ja taitomäärää, joka kaikkien kansalaisten olisi hallittava voidakseen toimia ja vaikuttaa yhteiskunnassa.”

Lewis ja Miller yhdistävät kulttuuripolitiikan valtion kulttuuristen kansalaisten ja kulttuuristen muotojen tuottamiseen. Kulttuuripolitiikkaa voidaan pitää kulttuurisen kansalaisuuden tuottamisen alueena, jossa luodaan ja ylläpidetään rationaliteetteja tietynlaiselle kulttuuriselle käyttäytymiselle ja menettelytavoille. Kulttuurisen kansalaisuuden rakentamisessa on kysymys kulttuurin luomisesta ja ylläpidosta muun muassa koulutuksen, taiteen, tapojen, kielen ja uskonnon kautta. Kulttuuripolitiikka on hallinnan väline, jolla luodaan ”kollektiivista subjektiviteettia”. Sillä ylläpidetään instituutioita, käytäntöjä ja toimijoita. Se luo osallisuuden tunnetta kulttuuristen ja koulutuksellisten instituutioiden avulla. On toisaalta huomioitava, että kansallisvaltion kulttuuripolitiikka on myös ulossulkemista ja marginalisointia. Kyse on siitä, keiden intressit ja mitkä määritelmät pääsevät kulttuuripolitiikassa ja kulttuuripoliittista järjestelmää rakennettaessa hallitseviksi muun muassa määriteltäessä oikean kansallisen kulttuurin ja taiteen elementtejä. (Esim. Kangas 1999, 162; Lewis & Miller 2003, 1-2.)

Nationalismin ja kulttuurin problematiikkaan liittyy myös monikulttuurisuus niin oleellisesti, että tuon myös tarpeen mukaan esiin, kuinka puolueet yhdistävät monikulttuurisuuden kulttuurin (nationalistisiin) määrittelyihinsä. Kuten Saukkonen ilmentää, nationalistisen maailmankuvan keskiössä on ajatus ihmiskunnan jakautumisesta kansoihin, joiden puolestaan tulisi muodostaa alueellisesti rajattuja valtioita. Nykyinenkin

keskustelu monikulttuurisuudesta käydään Saukkosen mukaan Euroopassa kulttuurisesti yhtenäiseksi ymmärretyn kansallisvaltion aatteellista ja käytännöllistä, historiallisesti kehittyntä taustaa vasten. (Saukkonen 2007, 78.) Toisaalta on mahdoton tai ainakin järjetön ajatus, että maailman kaikki kansat voisivat muodostaa oman kansallisvaltionsa.

2.5. Kulttuuripolitiikka nationalistisena sivistyspolitiikkana

Kulttuuripolitiikan yhteys nationalismiin on mielenkiintoinen. Suomalaisen kansallisvaltion rakentamiseen ja nationalismiin kuului ajatus kansan sivistystason kohottamisesta ja kansantapojen sivistämisestä. Suomen kansallisen kulttuurin keskeinen sisältö muodostui 1800-luvulla kansan sivistämispyrkimyksistä. (Alasuutari & Ruuska 1999, 218–220; Lehtisalo 1997, 30.) Kansansivistys-käsite on liitettävissä 1840-luvulta J. W. Snellmanin muotoilemaan ajattelumalliin, jossa Suomen kansaa pidettiin tärkeänä sivistää valtiollisesti kansakunnan edun nimissä. Nationalismin myötä luodun valtiollisen taidepolitiikankin takana oli kansansivistysaate (Alasuutari 1996, 217). Suomalaisen nationalismin historiaan kuuluu nähdäkseni piirre, jossa kansan toimintakykyä (toimintasuhteita) on kasvatettu ylhäältä päin, muun muassa sivistämällä.

Kulttuuripolitiikan juuret ovat kansakunnan identiteetin aineksien tuottamisessa ja kansakunnan luomisessa, mitkä on myös listattu kulttuuripolitiikan ns. ensimmäisen vaiheen keskeisimmiksi tehtäviksi. Hallitsevana määreenä toimi sivistys, ja se oli myös valikoiva tekijä sen suhteen mikä tulkittiin kuuluvaksi kansalliseen kulttuuriin. (Kangas 1999, 162.) Lehtisaloon mukaan Suomen kansan historiaan ovat liittyneet ideat kansan sivistämisestä ja sivistymisestä, missä keskeisinä yhteiskunnan sivistämisvälineinä on nähty koulutus, opetus, kirjasto, taide ja tiede. Tosin sivistämisen idea on löydettävissä vaikkapa myös alkoholipolitiikasta ja viestintäpolitiikasta. (Lehtisalo 1997, 32.) Toisin sanoen kansallisen kulttuurin ja kulttuurin ideat ovat Suomessa linkittyneet läheisesti kokonaisvaltaiseen sivistysajatuksen historiallisesti.

Pirneksen mukaan esimerkiksi taiteen tukeminen kytkeytyi Suomessa historiallisesti vahvasti kansallisvaltiokehitykseen ja kansallisen identiteetin rakennuspyrkimyksiin. Se liittyi myös, joskaan ei missään nimessä yksinkertaisesti tai ristiriidattomasti, suomen kielen aseman vahvistamiseen, kansallismielisyyden nousuun, kansanliikkeiden toimintaan, ja kansan sivistämiseen koululaitoksen ja kansanvalistustoiminnan myötä.

Pirnes havainnollistaa, kuinka Suomessa täten kietoutuivat niin toiminnallisesti kuin myös käsitteellisesti toisiinsa taidepolitiikkana ymmärretty kulttuuripolitiikka, sivistyspolitiikka, koulutuspolitiikka sekä kansallisuuspolitiikka. (Pirnes 2008, 169.) Taidepolitiikalla ja kansansivistyksellä on Suomessa vahva historiallinen yhteys. Suomalaisen taidepolitiikan varhaishistoria liittyy 1800-luvun lopun kansallisuusaatteeseen ja kansanvalistustraditioon. Ideana oli luoda suomenkielisellä kulttuuripohjalla kansallinen yhtenäisyys, ns. sivistyskansan luominen. (Alasuutari 1996, 216.)

Lehtisaloon mukaan sivistyksen ja kulttuurin suhde ei ole missään nimessä yksiselitteinen tai helposti selvitettävissä. Aikojen kuluessa sekä sivistystä että kulttuuria on määritelty monin eri tavoin. Periaatteessa sivistyksen ja sivistyspolitiikan ymmärtäminen mahdollisimman laajassa mielessä yhdentävät niitä kulttuurin ja kulttuuripolitiikan kokonaisnäkökäsittelyyn ja avaraan teoreettiseen määritelmään. Tällaisen kulttuuripolitiikan voidaan katsoa sisältävän taiteen, viestinnän ja muun kulttuurin ohella koulutuksen ja tieteen alan. (Lehtisalo 1997, 20–22.) Heikki Kokon mukaan

”...vielä 1800-luvun puolella ei juuri puhuttu suomalaisesta kulttuurista, vaan suomalaisesta sivistyksestä. Sivistys onkin yksi 1800-luvun Suomen historian avainkäsitteistä. 1800-luvun puolivälissä kansallisen sivistyksen nimiin vannoi nationalistisista aatteista innostunut oppineisto.” (Kokko 2010, 7).

Esa Pirnes puolestaan havainnollistaa monimutkaista sivistyksen, koulutuksen ja kulttuurin suhdetta Suomessa historiallisesti eri politiikkalohkojen kehityksen kautta ja sivistyksen käsitettä korostaen:

”...suomalaisen kulttuuripolitiikan tarkastelu laajan kulttuurin käsitteen perspektiivistä osoittaa, että kansalliset kulttuuripolitiikat kehittyivät 1960-luvulle saakka taideperustaisesti. Samalle ne kuitenkin kätkevät pinnan alle kysymyksen laajemman kulttuurikäsitteen mukaisen kulttuuripolitiikan mahdollisuudesta. Suomessa jäivät erityisellä tavalla avoimiksi sivistyspolitiikan, koulutuspolitiikan, kulttuuripolitiikan ja taidepolitiikan väliset suhteet, kun kansallisen yhteiskuntapoliittisen tahdon muodostumista ennen itsenäistymistä ja myös sen jälkeen ohjasi sivistyksen käsite.” (Pirnes 2008, 237.)

Tätä problemaattista kulttuurin, koulutuksen ja sivistyksen yhteen kietoutumista sekä ns. sivistyspolitiikan perinnön jakoa Suomessa havainnollistaa muun muassa valtakunnan suunnittelutoimiston tutkija Jaakko Nummisen hahmotelma kulttuurihallinnon kehittämiseksi vuonna 1964 kulttuuripolitiikan toisen kehitysvaiheen (hyvinvointivaltiollisen kulttuuripolitiikan) kynnyksellä. Numminen tukeutui kyseisessä visioinnissaan sosiologiseen kulttuurimääritelmään, joka kattoi muun muassa

yleissivistystä, tieteellistä sivistystä, uskontoa, kasvatusta, yhteiskuntamoraalia ja taide-elämää kuin myös urheilua ja nuorisotyötä koskevat toimenpiteet. Määritelmä oli siis suurin piirtein yhtenevä koko opetusministeriön toimialan kanssa. Kulttuuripolitiikka olisi täten toiminut siis sivistyspolitiikan kehyspolitiikkana. (Pirnes 2008, 202; 207.)

Pirnes tuo ilmi, kuinka sivistys-, kulttuuri-, taide-, ja koulutuspolitiikan suhteet olivat jääneet Suomessa epäselviksi ”kansallisen sivistysvaltion” luomisen yhteydessä 1800- ja 1900-luvun taitteen molemmin puolin. Epäselvyys on jäänyt elämään piilevänä ja noussut aika ajoin esiin eri yhteyksissä liittyen vaikkapa erilaisiin tutkimusasetelmiin ja nimikysymyksiin. Muun muassa edellä mainittu Numminen ehdotti tähän liittyen 1960-luvulla opetusministeriön nimeksi kulttuuriministeriötä. (Pirnes 2008, 203.)

Sivistyksen käsitteellä on ollut Suomessa perinteisesti vahva rooli. Esimerkiksi 1990-luvun taiteessa Opetusministeriön tuottamissa sivistysstrategisissa muistioissa kattokäsitteenä toimi sivistys eettisnormatiivisessa mielessä - se perusteli sivistyspoliittisista asioista vastaavan hallinnon toimintapoliittista legitimitettä. Pirneksen mukaan sivistyksen käsite edustaa usein suomalaisessa käytännössä käsitystä yksilölliset ja yhteisölliset päämäärät toisiinsa sulauttavasta hyvästä elämästä, pyrkimisestä parhaaseen mahdolliseen. Tällöin Pirneksen sanoin ”sivistyksen käsite kaappaa asiakirjoissa kokonaisyhteiskunnallisen käsitetason, eli sen merkityksen, joka eurooppalaisessa perinteessä on liitetty sivilisaation ja kulttuurin käsitteisiin kehitystilän kuvauksena.” (Pirnes 2008, 212–213.)

Anssi Paasi korostaa koulutuksen ja koulutusjärjestelmän merkitystä kansallisena projektina kansallisvaltion kehityksessä (1998, 215). Muun muassa media ja koulutusjärjestelmä ovat modernin valtion ideologisen uusintamisen tärkeitä välineitä. Valtion ideologinen koneisto muodostuu muun muassa poliittisesta järjestelmästä ja poliittisista puolueista, kirkosta ja uskonnoista, armeijasta, koulutusjärjestelmästä, perheistä, mediasta ja kulttuurista laajassa mielessä (sisältäen esimerkiksi taiteen ja urheilun). Identifikaatio, kansan ja identiteetin rakentuminen tapahtuvat yhteiskunnallisissa käytännöissä, joissa ihmiset ovat myös itse aktiivisia toimijoita, eikä vain ylhäältä päin annettuna. (Paasi 1998, 215–216.) Koulutus- ja kulttuuripolitiikan yhteys on läheinen. Koulutuspolitiikalla säädellään kulttuuripolitiikallekin tärkeiden sivistystoimintojen ehtoja ja tavoitteita. Koulutuspolitiikkaa voidaan ajatella halutun kulttuuri- ja sivistyskehityksen välineenä. (Häyrynen 2006, 79.)

3. KILPAILUVALTIO NATIONALISTIS-TALOUEDELLISENA PROJEKTINA

Äskeisissä luvuissa toin ilmi, miten kulttuuri, nationalismi ja kulttuuripolitiikka kietoutuvat yhteen kansallisvaltiollisessa kontekstissa. Tuon Antonio Gramscin näkemyksen modernista kulttuurivaltiosta vielä esiin tässä yhteydessä, jotta voimme muodostaa sen avulla syvällisemmän ymmärryksen myös kilpailuvaltiosta ja kulttuurista. Kansalaisten sivistämis- ja kasvattamistehtävää sekä yhteistä etua ajavan nationalismin historiallista ymmärtämistä varten on hyödyllistä tuoda esille Gramscin kuvaus modernin kulttuurivaltion toiminnasta. Kuvaus on soviteltavissa myös kilpailuvaltiolliseen kontekstiin. Gramsci toteaa modernin valtion, sivistyksen sekä kulttuurin ja taloudellisen tuotannon yhteydestä, kuinka

”[v]altion kasvatus- ja muovaamistehtävän päämääränä on aina luoda uusia ja korkeampia sivilisaation muotoja, sopeuttaa laajimpien kansanjoukkojen ’sivilisaatio’ ja moraalit taloudellisen tuotantokoneiston jatkuvan kehityksen vaatimuksiin ja muovata siten fyysisestikin uusia ihmiskunnan tyyppisiä.” (Gramsci 1982, 109.)

Tässä luvussa pyrin tuomaan esiin kilpailuvaltion historiallisen taustan ja muodostumisen globaalien taloudellis-poliittisten kehityskulkujen myötä. Uusliberalismi on yksi keskeisistä ilmiöistä, kuten myös nationalismi. Täten myös ns. kilpailuvaltio ja tähän liittyvät sanastot voidaan ymmärtää syvällisesti rakenteellisena poliittisena projektina sekä toimintana eikä ainoastaan vaikkapa kielenkäytön muutoksina. Vaikka analysoin nationalismia ja kilpailuvaltiollisuutta puolueohjelmissa kielenkäytön kautta, on ymmärrettävä kielen ja sanastojen kiinteä yhteys rakenteellisiin, poliittis-taloudelliskulttuurisiin kamppailuihin, kehityskuluihin sekä kansallisella että globaalilla tasolla.

Nationalismia ja kilpailuvaltionationalismia analysoidessa täytyy pitää mielessä, että kulttuuris-ideologisia ilmiötä ei pysty kunnolla analysoimaan ottamatta huomioon politiikkaa ja taloutta (ks. esim. Williams 1988). Nähdäkseni seuraava Raymond Williamsin sitaatti hegemoniasta havainnollistaa, mistä kilpailuvaltion sanastoissa ja käytännöissä on hegemonis-poliittisessa mielessä kyse: ”...jokaisessa yhteiskunnassa, millä tahansa erityisellä ajanjaksolla, on olemassa keskeinen käytäntöjen, merkitysten ja arvojen systeemi, jota me voimme asianmukaisesti kutsua hallitsevaksi ja tuloksia tuottavaksi.” (Williams 2005, 38.) Kyseinen systeemi muodostuu sekä kansallisten että kansainvälisten taloudellis-poliittisten ja kulttuuristen kehityskulkujen yhteisvaikutuksesta.

On muistettava, että kyse on aina kuitenkin eri toimijoiden, kuten puolueiden, poliittisesta kamppailusta ja taistelusta hegemoniasta, ei valmiiksi olemassa olevasta systeemistä. Kuten Gramsci toteaa: ”valtioilla sellaisenaan ei ole yhtenäistä ja johdonmukaista maailmankatsomusta...” (Gramsci 1979, 56).

3.1. Uusliberalismi, uusliberaali talouskilpailu ja kamppailu nationalismista

Kilpailuvaltion käsittely voidaan aloittaa taloushistoriasta ja uusliberalismiksi kutsutun ilmiön noususta hegemoniseksi. Gill kuvaa kuinka sekä markkinat että valtio syntyivät ennen teollista kapitalismia. Historiallisesti valtio on kuitenkin antanut edellytykset toimivien pääomamarkkinoiden kehittymiselle. Valtio on useimmiten tarjonnut markkinoiden tarvitseman poliittisen järjestelmän ja poliittisen turvan, sekä toiminut markkinoiden toiminnan säätelijänä ja helpottajana. (Gill 2011, 137.) Uusliberalistista globaalistumista voidaan pitää tuoreimpana vaiheena historiallisessa, ennen Euroopan valistusaikaa alkaneessa ja 1800-luvulla kiihtyneessä kehityksessä, jossa teollinen kapitalismi syntyi ja kansallisvaltiot vakiintuivat. (Gill 2011, 160.) Muun muassa nationalismin syntyä voidaan modernistisesta näkökulmasta tarkasteltuna pitää osana tätä Gillin kuvaamaa kehitystä. 1990-luvun jälkeen kapitalistinen järjestelmä on hallinnut entistä suurempaa osaa maailmasta. Ylikansallisen pääoman voima ja liikkuvuuden kasvu sekä tähän liittyvät aatteet, ajatukset ja teoriat muuttavat maailmanjärjestyksen historiallisia rakenteita - politiikkaa, oikeutta ja kulttuuria. Muun muassa kuriin alistava uusliberalismi on yksi tämän kehityksen myötä syntyneen markkinakulttuuria edistävän liikkeen tekijöistä. (Gill 2011, 106.) David Harvey (2008, 7–8) tiivistää uusliberalismin perusajatuksia seuraavasti:

”Uusliberalismi on ensinnäkin poliittisen taloustieteen teoria, jonka mukaan ihmisten hyvinvointia voidaan parhaiten edistää vapauttamalla yksilön yritteliäisyys ja osaaminen sellaisessa institutionaalisessa viitekehityksessä, jota määrittävät vahva yksityinen omistusoikeus, vapaat markkinat ja vapaakauppa. Valtion tehtävänä on luoda ja vaalia tätä institutionaalista viitekehystä...”

Michel Foucault (2008, 121 – 131) kuvaa biopoliittisessa näkemyksessään uusliberalismin yhteyttä yhteiskunnan poliittiseen hallintaan ja subjektien hallinnallistamiseen sekä uusliberalismin eroa klassiseen liberalismiin. Uusliberalismissa ei ole Foucault’n mukaan kyse siitä, että raivataan poliittisessa yhteiskunnassa tilaa markkinoille, kuten esimerkiksi Adam Smithin liberalismissa ja 1700-luvulla. Uusliberalismissa on ennemminkin kyse

koko yhteiskunnan hallinnallisuuden perustamisesta markkinatalouden periaatteille, talouden ja politiikan rationaalisuuksien yhteensulautumisesta. Markkinamekanismi, kilpailu ja politiikka limittyvät.

“...complete superimposition of market mechanisms, indexed to competition, and governmental policy [...] it is not a question of freeing an empty space, but of taking the formal principles of a market economy and referring and relating them to, of projecting them on to a general art of government.” (Foucault 2008, 121; 131.)

Uusliberalismin voidaan katsoa lähteneen kunnolla liikkeelle 1970-luvulla. Uusliberalismia voidaan Bob Jessopin mukaan pitää taloudellisen globalisaation hegemonisena strategiana, koska sitä tukevat johtavat kansainväliset talouselimet (OECD, IMF ja Maailmanpankki), se on USA:ssa ja monissa muissa englanninkielisissä maissa johtoasemassa, ja lisäksi entiset itäblokin sosialistimaat toimivat aiemmin esimerkillisen uusliberalistisesti integroidessaan talouksiaan globaaliin talouteen. Lisäksi monissa muissa kehittyneissä kapitalistisissa talouksissa on tehty uusliberaaleja poliittisia uudistuksia. (Jessop 2002, 259.) Ylikansallisten yritysten liikkuvuus, rahoitusmarkkinoiden globaalistuminen ja hallitusten kokemat finanssikriisit etenkin 1970-luvun puolivälin jälkeen muodostavat yhteisvaikutuksen, joka luo painetta valtiota kohtaan. Hallitukset joutuvat turvautumaan maailmanlaajuisiin rahoitusmarkkinoihin rahoittaakseen toimintansa. Kyetäkseen puolestaan hankkimaan suoria sijoituksia ulkomailta valtioiden ja hallitusten täytyy luoda globaalien kriteerien mukainen liiketoiminnalle houkutteleva ilmapiiri. Pääoma etsii mahdollisimman suotuisia oloja investoinneille, ja valtiot puolestaan kilpailevat yrittäessään houkutella pääomavirtoja ja suoria sijoituksia. (Gill 2011, 178; 137.)

Gill puhuu pääoman mahdin ja liikkuvuuden yhtäaikaisesta kasvusta kuriin alistavaa uusliberalismia noudattavan ylikansallisen kasautumisen hankkeen kanssa: 1980–1990 - luvuilla siirryttiin entistä joustavampiin ylikansallisen kasautumisen muotoihin. Kyseessä on osa suuresta kasautumisen strategiasta, jonka perusta on tietoisissa pyrkimyksissä ohjata valtioita ja markkinavoimia niin, että ne voivat puolestaan vaikuttaa aineellisen elämän kannustimiin ja odotuksiin. (Gill 2011, 108.) Gillin mukaan kyse on yhtä aikaa kulttuurisesta, poliittisesta ja materiaalisesta prosessista, koska siihen kuuluu ”markkinakeskeisyyden syventäminen ja ennen kaikkea valtion tehtävien määrittäminen kokonaan uudelleen liberalistisessa ja globaalissa taloudessa.” (2011, 108)

Philip Cerny (1990, 220-231) on kuvannut siirtymää hyvinvointivaltiosta

kilpailuvaltioon²⁴ (myös Kantola 2006, 156). Nähdäkseen voidaan puhua myös uusliberaalista valtiosta, sillä kilpailuvaltion nousu liittyy vahvasti uusliberalistiseksi kutsuttujen kehityskulkujen hegemonisoitumiseen. Kantola näkee kilpailuvaltion ajatuksien aktualisoituneen erityisesti 1900-luvun loppupuoliskolla. Kilpailukyky on noussut poliittisesti käytetyksi käsitteeksi, jonka ympärille rakentuu hallinnan regiimi. Kilpailuvaltioon ja -kykyyn liittyvät ns. uusliberaalien ajatusten nousu länsimaissa, yrityselämästä tulevien mallien läpiajaminen yleiseksi yhteiskunnallisen olemassaolon malleiksi, yrityksille ominaisen järjen siirtyminen politiikkaan. (Kantola 2010, 98.) Philip Cernyn mukaan kilpailuvaltion täytyy yhä enemmän toimia itse markkinatoimijan tavoin. Valtion politiikan täytyy edistää ja maksimoida voittojen saamista markkinavoimilta kansainvälisessä ympäristössä. (Cerny 1990, 230.) Michel Foucault (2008, 118) esittää, että uusliberaaleille kaikkein tärkein asia markkinoilla ei olekaan vaihto tai vaihtokauppa 1700-luvun liberaalien ekonomistien kuvittelemaan tapaan, vaan kilpailu.

Esimerkiksi Sami Moision mukaan huolimatta siitä, että Suomesta ei tullut 1980-luvulla alkaneiden uudistusten myötä täysin puhdasoppisen uusliberalistista valtiota eikä uusliberalismista kokonaan hallitsevaa yhteiskuntapoliittista linjaa, Suomesta tuli kuitenkin 1990-luvulla kilpailuyhteiskunta. Kilpailukyky nousi tällöin keskeisimmäksi yhteiskuntakeskustelun viittauspisteeksi ja mahdollistajaksi. (Moisio 2012, 164–165.) Kettusen mukaan (2005, 443) kansallinen kilpailukyky on tavoitteena vanha, mutta sen merkitys on kuitenkin muuttunut globaalin talouden muutosten myötä 1980-luvulta. Globaalien rahamarkkinoiden myötä kilpailukyky sai uusia merkityksiä. Hallitsevan ajattelutavan mukaan valtion (”kansallinen me”) on tuotettava ja markkinoitava kilpailukykyinen toimintaympäristö globaalin talouden toimijoille. (Kettunen 2012, 90.) Kantolan mukaan muutos hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon liittyy talouden rakenteiden voimakkaaseen kansainvälistymiseen 1980-luvulta lähtien, kun valtiot ovat purkaneet talouden kansallista säätelyä. Suomalainen kilpailuvaltio syntyi 1980- ja 1990-luvuilla, kun valtio vapautti pääomien liikkeitä sekä yritysten ja markkinoiden toimintaa. Poliitikassa tämä on merkinnyt sitä, että keskeiseksi periaatteeksi on noussut valtion kyky houkutella ja synnyttää taloudellista toimintaa. (Kantola 2006, 156-157.)

Heikki Patomäki kuvaa, kuinka uusliberaalit ideat ovat tulleet Suomeen kansainvälisten

²⁴ Englanniksi kilpailuvaltiota voidaan kutsua termillä ”competition state”. Ks. esim Cerny 1990, 220.

järjestöjen kautta ja kansainvälisistä komiteoista. Tässä mielessä tärkeimpiä järjestöjä ovat OECD, IMF ja Euroopan unioni. Suomi vapautti rahoitusmarkkinat ja pääomaliikkeet 1980-luvun aikana.²⁵ (Patomäki 2007, 12.) OECD-maiden keskeisenä kilpailustrategiana on ollut tietoon ja osaamiseen perustuvan sekä tietoa ja osaamista houkuttelevan infrastruktuurin luominen (Kettunen 2008, 220). Patomäen mukaan uusliberalismi oli jo saavuttanut Suomessa ideologisen johtoaseman vuoden 1991 laman aikoihin 1980-luvun kehityskulkujen myötä. Kuten Patomäki kuvaa, uusliberalismilla on vahva kytkös kilpailukyvyyn korostumiseen politiikan periaatteena. Kilpailukyky politiikka muutti 1980- ja 1990-luvuilla muotoaan. Se alkoi lävistää koko yhteiskunnan ensisijaisena periaatteena muihin nähden. (Patomäki 2007, 55.)

Kilpailuvaltiossa voidaan ajatella olevan kyse erityisestä (ja erityisesti pääoman ja omistavien luokkien) nationalistisesta sekä hegemoniaa saavuttaneesta projektista²⁶ suhteessa globaaliin talouteen, missä kansakunnan resurssit valjastetaan tiettyyn käyttöön. Kilpailukyky puhe ja kansallisen kilpailukykyvaltion sanastojen rakentuminen tukevat arviota, että kansallisvaltiot eivät ole katoamassa globalisaation myötä, vaikka monet globalisaatioteoreetikot ovat esittäneet päinvastaista. Kansallinen projekti on yhä voimissaan. Puhe Suomesta ja kansallisesta näyttäisi Kantolan mukaan vain vahvistuvan kilpailukyvyyn, osaamisen ja innovaatioiden nimissä. Kilpailuvaltiota voidaankin pitää kansallisesti virittyneenä teknistaloudellisena projektina. (Kantola 2006, 177.) Talouden vapautuminen ”kansallisesta säätelystä” ei tarkoita kansallisvaltion tarpeettomuutta tai voimattomuutta. Voidaan jopa esittää, kuten Ellen Meiksins Wood, että tämän päivän maailma on aiempaa enemmän kansallisvaltioiden maailma. Valtio on nimittäin globaalille pääomalle välttämätön ei-taloudellinen instituutio. Mikään ylikansallinen organisaatio ei pysty hoitamaan valtion välttämättömiä tehtäviä muun muassa yhteiskunnallisen järjestyksen, omistussuhteiden ja vakauden hallinnollisena takaajana. (Wood 2005, 33; 164-170.) Kuten Karl Marx toteaa esimerkiksi Saksalaisessa ideologiassa: ”valtio on se

²⁵ Gillin mukaan 1980-luvulla lähdettiin kansallisilla pääomamarkkinoilla kilpailuun säätelyn purkamisessa. Samalla pyrittiin luomaan markkinoille uudet säännöt. Finanssipääoman globaalien liikkumisen esteitä poistettiin jatkuvasti, jolloin pääomamarkkinoiden yhtenäistyminen ja yleismaailmallistuminen edistyi. Valtioiden talouspolitiikkaan vaikuttavat ja sitä rajoittavat yhä vahvemmin globaalisti liikkuvan pääoman investointipäätökset. Pääoma liikkuu nykyään jouhevasti johtavien kapitalististen kansantalouksien välillä, ja yritykset voivat vertailla eri maiden ilmapiirien suopeutta investoinneille. (Gill 2011, 137; 144.) Valtiovalta on riippuvainen kasautumisprosessista, ja tästä syystä valtiovallalla on intressi edesauttaa sellaisia olosuhteita, jotka edistävät pääoman kasautumista.

²⁶ Ks. Harvey 2008 ja idea uusliberalismista luokkavallan palauttamisena.

muoto, jossa hallitsevaan luokkaan kuuluvat toteuttavat yhteisiä etujaan...” (Marx Heiskasen 2009, 56 mukaan.)

3.2. Kulttuuri, nationalismi ja kilpailu

Millä tavoin (kansallinen) kulttuuri ja nationalismi ovat uusliberaalille kilpailuvaltiolle tärkeitä asioita? Stuart Hall (1992, 55) toteaa kirjoituksessaan ”Uusi uljas maailma”:

”Kulttuuri on lakannut olemasta (jos se sitä on koskaan ollutkaan) tuotannon ja esineiden ’kovan maailman’ koriste, kuorutus materiaalisen maailman kakussa. Muotoilun, teknologian ja tyylittelyn kautta ’estetiikka’ on jo tunkeutunut modernin tuotannon maailmaan.”

Uusliberalisoitumisen ja kilpailuvaltiokehityksen myötä myös kulttuurin tehtävä muokkautuu vanhasta kansallisvaltiollisesta kontekstista. Globaalin talouden kasvaessa kasvaa myös talouden ala, jolloin talouden logiikka tunkeutuu aikaisemmin toisenlaisella logiikalla toimineille elämänalueille. Modernin kapitalismin ilmiönä voidaan pitää kilpailupakkoja, jolloin talouden piirissä vaihdettavien hyödykkeiden kysynnän kasvu on välttämätöntä talouden globalisaation kannalta. Muun muassa kulttuurin taloudellistuminen on eräs tällaisen talouden globalisaation seurauksista ja edellytyksistä. Globalisaation taloudellis-poliittisen näkökulman rinnalla onkin globalisaatiokeskustelussa korostettu taloudellis-kulttuurista näkökulmaa, jossa korostuu taloudellisen ja kulttuurisen sekä talouden ja kulttuurin uusi yhteensulautuminen. (Eskelinen ym. 2011, 132; Kettunen 2008, 211.)

Talouden ja kulttuurin sekoittuminen on laaja ilmiö. David Harveyn kuvauksen mukaan uusliberalismin eräs keskeinen piirre ja aikaansaannos on ollut yksityistämisen ja tuotteistamisen edistäminen, johon kuuluvat osana myös kulttuurimuotojen, historian ja inhimillisen luovuuden tuotteistaminen. Kaikkea voidaan siis tosin sanoen kohdella tavaranäkökulmalla: ”[t]avarantoistamisen lähtökohta on, että kaikki on kaupan, että niin prosessit, esineet kuin sosiaaliset suhteetkin ovat jonkun omaisuutta ja niille voidaan määrätä hinta ja niistä voidaan käydä kauppaa laillisesti sitovin sopimuksin.” (Harvey 2008, 196; 202.) Kulttuuriteollisuutta voidaan pitää merkityssisältöihin perustuvana tuotantona, jota vaihdetaan markkinoilla (Kangas 1999, 174). Kulttuurinationalismiin ja kulttuurivientiin liittyen Ahposen mukaan (1999, 85) jopa kansallista kulttuuri-identiteettiä voidaan käyttää tuotteena kansainvälisillä kulttuuritavaramarkkinoilla. Pertti Karkama

(1998) havainnollistaa kriittisesti, kuinka uusliberaali markkinoiden globalisoituminen on johtanut muun muassa kansallisten kulttuurien välineelliseen käyttöön vaihtoarvona esimerkiksi kulttuurisen ”huippulaadun” kautta:

”[k]eskusteltaessa kulttuurista ja etenkin niisanotuista huipputaiteilijoista ja huippuartisteista mainitaan usein, että Suomi on saatava maailmankartalle. Vaatimus, että maa on saatava maailmankartalle, on ymmärrettävissä vain, jos muistetaan, että uusliberalistisen ideologian mukaan kulttuuri palvelee markkinointia [...] kansalliselle kulttuurille tahdotaan myös maan rajojen sisällä antaa välineellinen, uudenlainen ideologinen tehtävä.” (Karkama 1998, 17.)

David Harveyn mukaan (2008, 105–107) uusliberaali valtio kuitenkin jopa tarvitsee nationalismia käyttövoimakseen. Valtio on pakotettu esiintymään kilpailukykyisenä toimijana²⁷ maailmanmarkkinoilla ja tavoittelemaan yritysten kannalta mahdollisimman suotuisia olosuhteita. Kyse on asemien hankkimisesta globaalissa kilpailussa, jossa sijoittumisesta voidaan luoda kansallinen kysymys. Kansallismielisten tunteiden nostattamisella ja kulttuurinationalismilla on yhteytensä uusliberaalin valtion toimintaan. Toisaalta nationalismi on jo vanha maailmantalouden piirre, joka ei kuitenkaan ole Harveyn mielestä ainakaan heikentynyt uusliberaalin kehityksen myötä. Kulttuurin avulla voidaan mobilisoida voimia myös taloudellisiin tarkoituksiin. Kansalliseen kulttuurin vetoaminen on voimakas keino.

Uusliberalismista ja kilpailuvaltuutisuudesta ei ole kuitenkaan mielekäästä puhua ensisijaisesti vapaakaupan levittämisenä, vaan esimerkiksi Foucault’n uusliberalismianalyysin kautta kansallisvaltioiden ja kapitalististen markkinoiden keskinäisen suhteen uudenaikaisena muotona ja rationaalisuutena, jossa valtiot ottavat uudenaikaisen roolin markkinamekanismin implementoinnissa eri yhteiskunnan osa-alueille, kuten erilaisille politiikkasektoreille, erityisesti talouspolitiikkansa välityksellä. Tämä tapahtuu eri paikoissa eri tavoin ja tästä näkökulmasta uusliberalismin vaikuttavat muodot ovatkin aina vahvasti ehdoiltaan tiettyyn paikallisuuteen ja sen kulttuuriin sekä historiaan sidottuja. ”Suomalainen uusliberalismi” on siten erilaista kuin yhdysvaltalainen. Suomestakaan ei tullut 1980-luvulta alkaneiden uudistusten myötä puhdasoppisen

²⁷ Pauli Kettunen kuvaa asiaa seuraavasti Suomen kansallisen innovaatiojärjestelmän kontekstissa: ”Kansallisen meidän” on osoitettava luotettavuutensa ja houkuttelevuutensa rahavirtojen liikkeitä ja tuotannon sekä työpaikkojen sijainteja päätöksillään ohjaavien ylikansallisten toimijoiden silmissä. On oltava kilpailukykyinen sijaintipaikka kilpailukykyiselle yritystoiminnalle. (Kettunen 2008, 121-122).

uusliberalistista valtiota²⁸, eikä uusliberalismista kokonaan hallitsevaa yhteiskuntapoliittista linjaa, vaan erilaiset toimintaperiaatteet ovat Suomessa hallinneet ja vuorotelleet uusliberaalin poliittisen järjelyn kuitenkin vallatessa jatkuvasti alaa 1990-luvun laman jälkeen (Moisio 2012, 164).

3.3. Suunnittelusta kilpailuun: Poliittinen muutos puheessa ja käytännöissä

Gramscilaisessa mielessä kyse on kokonaisvaltion²⁹ hegemonisista prosesseista, joilla pyritään hallitsemaan kokonaisvaltion yhtenäisyyttä ja toisaalta mukauttamaan valtiota kansainvälisiin taloudellisiin poliittisiin kehityskuluihin. Raymond Williamsin mukaan hegemonia ymmärrettynä gramscilaisessa mielessä kyllästää koko yhteiskunnan tietoisuutta syvällisesti. Se rakentaa ja rajoittaa useimpien ihmisten arkiajattelua. Kyseessä ei kuitenkaan ole yhtenäinen tai staattinen monoliitti, vaan monimutkainen kokonaisuus, jonka sisäiset rakenteet vaativat jatkuvaa uudistamista sekä puolustamista. (Williams 2005, 37–38.) Kuten voidaan todeta valtioon ja hegemoniaan liittyen, kilpailuvaltiokaan ei ole muuttumaton monoliitti, vaan jatkuvien kamppailujen areena ja kohde. Valtiot eivät ole milloinkaan olleet monoliittisia organisaatioita, jotka olisivat yksiselitteisesti vastanneet ideaalikuva täydellisestä byrokraattisesta organisaatiosta. (Kantola 2006, 178; Heiskala & Kantola 2010, 145.)

Suomen kulttuurinen muutos suunnittelutaloudesta kilpailuvaltioon alkoi 1980-luvulla, kun kilpailukyvyyn diskurssi haastoi suunnittelutaloudellisen puhetavan. 1990-luvun alun lama ja globaalit muutokset myötävaikuttivat siihen, että kilpailukyvyyn diskurssi nousi hegemoniseksi puhetavaksi. Yhteiskunnallisen toimintamallin muutos oli iduillaan erityisinä kulttuurisina malleina jo ennen 1990-luvun lamaa muun muassa yritysten strategisissa dokumenteissa. (Heiskala 2006, 39; 41) Suomen yhteiskunnallisen toimintamallin muuttuminen 1980-1990 -lukujen taitteessa merkitsi suunnittelutaloudellisen ajattelun korvautumista kilpailukykytaloudellisen periaatteella.

²⁸ Uusliberaali valtio on käytännössä aina ristiriitaisten ja ajallisesti sekä paikallisesti vaihtelevien kehityskulkujen tulos verrattuna uusliberalismin teoriaan, eikä puhdasoppisen tyyppillistä uusliberaalia valtiota ole olemassa missään. (Ks. esim Harvey 2007, 70.)

²⁹ ”Kokonaisvaltio” viittaa Antonio Gramscin laajaan valtiokäsitykseen, jossa valtio muodostuu poliittisesta yhteiskunnasta (mm. armeija, poliisi, oikeus, hallinto) ja kansalaisyhteiskunnan hegemoniakoneistoista (mm. puolueet, joukkotiedotus, arkkitehtuuri, järjestöt). Valtio = hegemonia + pakkokeinot. (Koivisto & Uusitupa 1989, 76-77.) Parlamentin voidaan ajatella toimivan poliittisen yhteiskunnan ja kansalaisyhteiskunnan välimaastossa.

Muutos tapahtui rinnan kansainvälisen toimintaympäristön muutoksen kanssa uuden globaalien talouden saadessa kansallisvaltiot asemoimaan politiikkaansa uudelleen. (Heiskala 2006, 14;24; Kantola 2010, 113.)

Heiskalan ja Luhtakallion mukaan Suomen muutos suunnittelutaloudesta kilpailukyky-yhteiskuntaan vuosina 1980-2005 tarkoitti kulttuurisesti sitä, että ajattelu- ja puhettavat vaihtuivat kaikilla elämäalueilla kilpailua korostaviksi entisten suunnittelua, säätelyä ja holhousta suosineiden tapojen sijaan. Kilpailukyvyistä tuli keskeinen arvioinnin mitta. On kuitenkin huomioitava, että esimerkiksi Suomessa on pidetty kilpailukykyä tärkeänä jo ennen kilpailuvaltiollista käännettä esimerkiksi hyvinvointivaltiollisen yhteiskuntapolitiikan tavoitteena 1950-luvulta alkaen. Myös hyvinvointivaltioiden rakentamisen aikana kilpailukyky on ollut vaikuttava näkökohta yhdessä maailmanmarkkinariippuvuuden kanssa (Heiskala & Luhtakallio 2005, 7; 10; Kettunen 2012, 90.) Kilpailukyky politiikkaa voidaan pitää jatkona valtiojohtoiselle sosiaaliselle insinööritaidolle, joka puolestaan rakentui tieteellisesti perustellulle hallinnoinnille (Heiskala & Kantola 2010, 146), mitkä olivat muun muassa hyvinvointivaltiollisen toiminnan perusajatuksia eri yhteiskunnan alueilla.

4. TUTKIMUSTEORIA: KILPAILUVALTION SANASTOT JA DISKURSSIT

4.1. Kilpailuvaltion hegemoniset sanastot

Voidaan ajatella, että kielenkäyttö on myös kulttuuripolitiikan parissa, kuten muuallakin yhteiskunnassa, keskeinen väline kamppailussa hegemoniasta. Uudet käsitteet ottavat positioita kulttuuripoliittisessa systeemissä. Käsitteet ja kieli ovat avainasemassa kulttuuripoliittisessa hegemoniakamppailussa. Kulttuuripoliittiset tekstit voidaan nähdä osina estetiikan, kulttuurin ja yhteiskunnan kentistä, joilla käydään valtataistelua. (Kangas 2004, 22; 1999, 158.) Tämän luvun tarkoitus on käydä läpi sitä käsitteellistä kenttää, jonka kautta tutkin sitä, millaista kulttuuripolitiikkaa ja nationalismia puolueet tekevät ja tuottavat ohjelmissaan. Anne Shawstack Sassoon tuo ilmi, kuinka kieli on keskeisessä asemassa myös Antonio Gramscin ajattelussa. Se liittyy keskeisesti ideologian ja politiikan problematiikkaan - kielellä on historiallinen ja sosiaalinen perusta. Voidaan ajatella, että myös ”ihmissubjektit” muodostuvat kielenkäytön kautta. (Sassoon 2000, 42–43.)

Kuten Gill (2011, 100) esittää Antonio Gramscian mukailleen, poliittisen hegemonian tavoittelu (valtiossa tai kansainvälisellä tasolla) liittyy keskeisesti poliittiseen taisteluun aikakauden arkijärjen määrittämisestä. Kilpailuvaltion sanastoja (kuten kulttuuripolitiikankin sanastoja) voidaan pitää aikakauden toimintaa perustelevana ja ohjaavana arkijärkenä. Kilpailuvaltiota tutkinut Bob Jessop tuo ilmi, kuinka taloudellisen diskurssin ja tiettyjen strategisten käsitteiden muutokset sekä heijastavat sekä toisaalta vahvistavat kilpailuvaltion nousua. Kyseisiä muutoksia voidaan pitää tärkeinä välittäjinä globaalien talouden rakenteellisten muutosten ja kansallisvaltiollisten muutosten välillä. (Jessop 2002, 132–133.) Kyse on nationalismien käyttämisestä hyödyksi globaalissa taloudessa ja globaalien talouden olosuhteissa. Diskursiivis-strategisten siirtymien artikulointi uusiksi kasaantumisstrategioiksi, valtion projekteiksi ja hegemonisiksi projekteiksi, sekä niiden kapasiteetti mobilisoida kannatusta muokkaavat nykyistä valtiota (Jessop 2002, 133). Kantolan (2010, 114) mukaan kilpailukyvyyn kansallinen ja valtiollinen luonne voimistui globalisoituvan talouden aikakaudella; kilpailukyvyistä tuli välittäjä globaalien kilpailutalouden ja valtion välillä.

Siirtymä hyvinvointivaltion paradigmasta kilpailuvaltion paradigmaan vaikutti suuresti paitsi yhteiskuntaan itseensä, myös poliittiseen kieleen. 1980-luvun alusta lähtien politiikan kieleen omaksuttiin uudenlainen taloudellis-poliittinen sanasto, jonka alkuperä oli yritysmaailmassa (esim. Kantola 2006). Poliittinen sanasto muotoutui vähitellen 1990-luvulla eräänlaiseksi kilpailutalouden kieliopiksi, toisin sanoen hegemonista valta-asemaa saavuttaneeksi taloudellis-poliittiseksi sanastoksi. Kielen invaasio levisi lopulta jokaiselle yhteiskunnan sektorille: yksityiselle sektorille, julkiselle sektorille, ja parlamentaariseen politiikkaan.

Anu Kantola on eritellyt ja kuvannut tätä kilpailuvaltion sanastoa, joka rakentui suomalaisen politiikkaan 1980- ja 1990-luvuilla. Kyse on kilpailuvaltion ns. avainsanojen esiintymisestä ja käytöstä politiikassa. Erilaiset käsitteet vaeltavat sosiaalisissa ja poliittisissa asiayhteyksissä. Jokaiselle poliittiselle hallintatavalle eli regiimille muodostuu oma sanastonsa. Sanastoissa voidaan erottaa peräkkäisiä, limittäisiä ja kilpailevia kerrostumia. Esimerkiksi *kilpailukyvyyn* käsite on esimerkki siitä, miten käsite voi vaeltaa uusiin yhteyksiin ja saada uusia merkityksiä. 1980-luvulla se oli vielä pääosin talouselämän ja yritysmaailman käsite. (Kantola 2006, 158; 176.) Kilpailuvaltiossa

kilpailukyvyistä tulee avainsana, jonka asema politiikan perusteluna on niin vahva, että erilaisten politiikan osa-alueiden tulee käyttää kilpailukykyä perusteluna. Painoarvoa ja uskottavuutta haetaan eri aloilla esittäytymällä taloudellisen kilpailukyvyn vahvistajiksi ja tekijöiksi. (Kantola 2006, 168.)

Kilpailuvaltion keskeiseen sanastoon, joka tuottaa ja ylläpitää kilpailuvaltion poliittisen hallinnan regiimiä, voidaan lukea seuraavat puhetavat ja puheavaruudet: *kilpailukyky, maailman muutos, joustot, innovaatiot, osaaminen, teknologia* ja *kannustaminen*. (Kantola 2006, 159; Moisio 2012, 175.) Kilpailukykyyn voidaan vielä liittää käsite *luovuus*, joka on laajentunut koskemaan yhä uusia inhimillisen toiminnan osa-alueita. Luovuuden nähdään liittyvän kaikkeen inhimilliseen toimintaan ja yhteiskunnan eri osa-alueille – keskeisesti taloudelliseen toimintaan ja kilpailukykyyn osana talouden ja kulttuurin vuorovaikutusta. Luovuuden voidaan tulkita rakentavan osana innovaatiopuhuntaa kansallisen kilpailuvaltion hallitsevaa puhetapaa. Kilpailukyvyn korostaminen liittyy väistämättä myös luovuuden ja luovan yhteiskunnan korostamiseen. (Bruun ym. 2009, 21–31; Kangas 2004, 35; myös Moisio 2012.)

Kilpailuvaltion sanastojen nousu ja muutos koskettavat siis myös kulttuuripolitiikan kieltä ja sanastoja, joista kamppaillaan ja joilla asioita legitimisoidaan. Uusliberalismi, kilpailuvaltiollinen muutos sekä ideologia ilmenevät myös sektoripolitiikkana ymmärretyen kulttuuripolitiikan kolmannella linjalla. 1990-luvun lamasta alkanutta kulttuuripolitiikan kolmatta vaihetta voidaan Kankaan ja Sokaan mukaan kutsua uusliberalistisen kilpailuyhteiskunnan kulttuuripolitiikaksi. Aikaisempia hyvinvointivaltiollisia

interventioita raskaine hallintomekanismeineen alettiin kritisoida. Markkinoistaminen ja markkinoiden vaikutusten edistäminen nähtiin byrokraattisen hallinnon vastastrategiaksi. Uusliberaalissa markkinayhteiskunnassa yksilöt alettiin nähdä yksilöllisinä ja riippumattomina subjekteina hyvinvointivaltiollisen kollektiiviseen vastuuseen kasvattamisen sijaan (tähän liittyy muun muassa kannustamisen käsite). Kulttuuripolitiikan diskursseihin tulivat muun muassa innovatiivisuuden, globalisaation ja luovan teollisuuden käsitteet. Kilpailua alettiin korostaa yleisesti puheessa ja ajattelun tapana monilla eri alueilla. (Sokka & Kangas 2007, 186–187; Kangas 1999, 165–166.)

4.2. Hyvinvointivaltionalismi vs. kilpailuvaltionalismi: Hyvät asiat kilpailukyvyn takeena

Tasa-arvo ja hyvinvointi ovat vahvasti hyvinvointivaltiollisen projektin ajan käsitteitä. Kantolan mukaan esimerkiksi hyvinvoinnin käsitettä voidaan pitää jossain määrin kilpailuregiimille vastakkaisena, kilpailuvaltion vastakäsitteenä. Kilpailuvaltiollinen markkina-ajattelu asemoidaan usein hyvinvointivaltioprojektia vastaan. On kuitenkin vaikea tulkita yksiselitteisesti, minkälainen suhde käsitteillä on hyvinvointiregiimiin ja kilpailuvaltioon. (Kantola 2006, 173;178.) Esimerkiksi Ahponen mukaan kulttuuripolitiikan piirissä sosiaalisen tasa-arvon periaatteen tilalle on noussut kilpailu kulttuurisin keinoin. (Ahponen 1999, 85.) Hyvinvointia ja tasa-arvoa voidaan siis pitää myös keskeisinä hyvinvointivaltionalismin ja kilpailuvaltionalismin suhteeseen liittyvinä käsitteinä. Muun muassa Sami Moision mukaan (2012, 167) kilpailuvaltion aikana on noussut yleisessä yhteiskuntapolitiikassa yhä vahvemmin esiin näkemys, jonka mukaan hyvinvoinnin tuottaminen on järkevää, jos se lisää kilpailukykyä. Täten esimerkiksi hyvinvoinnin ja tasa-arvon käsitteet eivät missään nimessä ole täysin vastakkaisia kilpailuvaltiolliselle puhunnalle.

Kettunen kiinnittääkin huomion hyvinvointivaltion kansallisia identiteettejä muovaavan hyvinvointivaltionalismin ja globalisaatioon liittyvän kilpailukykyntionalismin suhteeseen. Erilaisia ns. hyviä asioita, sosiaalis-ekologis-moraalisia näkökohtia voidaan tulkita kilpailueduiksi ja alistaa kilpailukyvyn argumentille. Hyvinvointivaltiollisia instituutioita voidaan puolustaa kilpailuetuina. Korkea osaaminen, tieto, koulutus, innovaatiot ja sitoutuneet työntekijät voidaan tulkita kilpailustrategian perustaksi. (Kettunen 2008, 221–222.) Kilpailun ja kansakunnan hyvän kilpailukyvyn voidaan

argumentoida nimenomaan kasvattavan hyvinvointia, jopa valtion kaikkien kansalaisten hyvinvointia. Toisaalta kansakunnan ja kansalaisten hyvinvointi voidaan argumentoida kansakunnan kilpailukyvy- ja strategioiden keskeiseksi perustaksi. Myös puhe kulttuurista ja luovuudesta voidaan tulkita asiayhteydestä riippuen kilpailuedun korostamiseksi ja näiden alistamiseksi kilpailukyvy argumentille.

Myös kulttuuripolitiikan hyvinvointivaltiollisen vaiheen keskeisiä teemoja olivat hyvinvointi ja tasa-arvo osana laajempaa hyvinvointivaltiollista ideologiaa (esim. Kangas 1999, 163; Alasuutari 1996, 221). Hyvinvointivaltiolliselle kielelle keskeisiä käsitteitä tasa-arvoa ja hyvinvointia voidaan pitää kilpailuvaltiolliselle puhunnalle jossain määrin vastakkaisina teemoina, vaikkakin käsitteiden suhde kilpailuvaltiollisuuteen on kaikkea muuta kuin yksioikoinen. Nimenomaan hyvinvointi esimerkiksi työvoiman parempana suorituskykyä sekä luovuutena ja tasa-arvo kaikkien mahdollisuutena koulutukseen sekä kulttuuriin ja luovuuteen usein kytkeytyvät kilpailuun ja kansalliseen kilpailukykyyn liittyviin argumentteihin. Ne voidaan argumentoida kilpailustrategian perustaksi. Toisaalta kansakunnan hyvän kilpailukyvy voidaan argumentoida tuottavan hyvinvointia tai ainakin mahdollisuuden tuottaa hyvinvointia.

4.3. Kansalaisten kasvattaminen kilpailuvaltiossa: Kansalaisuuden muutos?

Kulttuuripolitiikka ja kilpailuvaltio liittyvät myös kansalaisuuden muutokseen ja muokkaamiseen. Kansakunnan ja kansallisuuden idea on läheisessä yhteydessä kansalaisuuden ideaan (Esim. Alasuutari & Ruuska 1999, 44). Pakkasvirta ja Saukkonen (2005, 14–15) korostavat laajassa määritelmässään nationalismin yhteyttä valtiolliseen poliittiseen yhteisöön ja ihmisten kansallisuuteen sekä edelleen kansallisiin identiteetteihin.

”[N]ationalismi on ajattelu- ja puhetapa sekä ideologia ja poliittisen yhteisön ohjeistus, joka jakaa ihmiskunnan kansoihin ja maapallon alueet kansallisvaltioihin sekä tekee ihmisten kansallisuudesta heidän identiteettinsä ja käyttäytymisensä kannalta tärkeän [...] seikan.”

Kilpailuvaltiollinen puhunta puolestaan liittyy Kantolan mukaan kansallisten tehtävänasetteluiden määrittelemiseen myös nimenomaan tietynlaisen kansalaisuuden määrittelyn ja hallinnallistamisen periaatteen kautta. Kansalaisuuteen liitetään yleensä erilaiset poliittiset oikeudet, mutta kansalaisuus voidaan nähdä myös velvollisuutena toimia yhteiskunnan tai kansakunnan parhaaksi eri tavoilla. Kantolan mukaan muun muassa

osaaminen, innovaatiot ja teknologia kilpailukyvyyn tavoittelun keinoina tuottavat kuvan yhtenäisestä valtiosta, jossa jokaisen kyseisen valtion kansalaisen on yksilönä arvioitava omaa osaamistaan ja sen parantamista yhteisen hyvän nimissä. Kilpailukyky kutsuu subjekteja ja toimijoita arvioimaan omaa kilpailukykyään. (2006, 170–171; 2010, 116):

”Kun tämäntyyppinen retoriikka tuodaan politiikkaan, luodaan samalla ajatus yhteisöstä, jossa kaikilla on samansuuntaiset intressit [...] Osaaminen ja innovatiivisuuden kehittäminen tuo politiikkaan ’valmentajavaltion’ kielen, jossa valtion tärkein tehtävä on kohottaa kansalaistensa tiedon tasoa ja ’osaamista’ [...] Kansallisen politiikan tehtäväksi täsmentyy ennen muuta osaavan henkilöstön valmentaminen...” (Kantola 2006, 171.)

Sami Moision mukaan valtiokoneiston kiinnostus kansalaisten muokkaamiseen on muun muassa suvereniteettiin, tietynlaiseen poliittiseen järjestelmään ja taloudellisiin teemoihin kuten kasvuun liittyvä historiallinen ilmiö, jossa suomalaisia on määritetty valtiosubjekteiksi osana poliittista hallintaa. Kyse on pyrkimyksestä väestön muokkaamiseen niin, että yksilöt ”ymmärtäisivät oikean tekemisen tapansa suhteessa valtiotason tavoitteisiin.” (Moisio 2012, 304.) Tällä hetkellä elämme kilpailuvaltion murrosaikaa, jossa valtiosubjekti määrittyy tietoyhteiskunnan osaajaksi sekä luovaksi ja kansainväliseksi osaajaksi, innovatiiviseksi yrittäjähmiseksi. Voidaan puhua ”luovan” valtiokansalaisen tuottamisesta. (emt., 306; 312.) Kilpailuvaltioprojektissa myös yksilön odotetaan Kettusen mukaan arvioivan itseään kilpailukyky-yhteisön kilpailukykyisenä jäsenenä, jonka yksilöllinen kilpailukyky muodostuu kommunikatiivisista ja innovatiivista taidoista sekä pystymisestä itsensä tarkkailuun kilpailukyvyyn näkökulmasta (Kettunen 2008, 169). Kyse on muun muassa Michel Foucault’n (esim. 2008) ajatuksista, joissa uusliberalismi yhdistyy subjektien hallinnallistamiseen ja hallinnon tahtoon tuottaa sen poliittisiin päämääriin sopivia kansalaisia.

Puolueiden valtiollistumiskehitykseen ja toisaalta kansalaisten kasvattamiseen liittyen voitaisiin hieman karrikoiden ajatella, että jos aikaisemmin suomalaiset puolueet ja tärkeät etujärjestöt olivat erilaisten kansalaisryhmien keinoja, tiloja ja kamppailun välineitä vaikuttaa valtioon alhaalta päin, niin vähitellen näistä poliittisista perusvoimista on monien tutkijoiden³⁰ mukaan tullut “valtionhoitajapuolueita”, valtion “käsivarsia” kansalaisten elämän järjestämisessä ja kasvattamisessa. Esimerkiksi Jaakko Nousiaisen mukaan

³⁰ Kriittisiä arvioita tässä mielessä ovat esim. Heiskala & Kantola 2006. Myös Paloheimo & Raunio 2008 sekä Wiberg 2006 esittävät samansuuntaisia arvioita puolueiden asemasta suhteessa valtioon ja hallintoon. Ks. myös Saukkonen 2003;2008;2012.

”puolueet ovat pitkällä aikavälillä menettäneet luonnettaan kansanliikkeinä ja alkaneet muistuttaa valtioon kytkettyjä organisaatioita...” (Nousiainen 1998, 48). Voidaan siis perustellusti kysyä, toimiiko puoluelaitos kilpailuvaltion aikakaudella nimenomaan kilpailuvaltion apparaattina? Onko suhteessa kansalaisiin ja kansalaisuuteen tapahtunut muutosta?

Puolueita on koko niiden historian ajan kritisoitu (vaikka ne on toisaalta nähty myös suurina historiallisina edistysaskelina) yksipuolisuudesta ja kansakunnan yhtenäisyyden heikentämisestä. Puolueen on nähty merkitsevän jakautumista ja erimielisyyttä. Toisaalta puolueiden puolustajat ovat korostaneet, että kansakunnan kokonaisuus muodostuu aina eri osista ja osapuolista sopimisen sekä yhteistyön kautta. Kansakunnan yhtenäistä kokonaisuutta ei ole olemassa sellaisenaan valmiina. Puolueet pyrkivät muuttamaan maailmaa mieleisekseen, ja toisaalta miellyttämään mahdollisimman monia. (Pekonen 2003, 47–48; Hyvärinen 2008, 61.) Saukkosen (2012, 32) mukaan Suomen kansakunnan rakentamisessa kasvoi vähitellen laajasti poliittisen eliitin ja kansan parissa sisäistetty käsitys ”yhteisestä suomalaisesta edusta” sovittamattomien eturistiriitojen sijaan. Snellmanin perintö suomalaisessa politiikassa korostaa kansakunnan yksimielisyyttä.

Kansallisvaltiosta ja kansakunnasta puhuttaessa ei pidä unohtaa sen konstruktiivista luonnetta. Kansakunta ja kansallisvaltio ovat aina ristiriitoja täynnä. Puhuttaessa kansasta täytyy huomioida käsitteen kaksiselitteisyys ja luonne länsimaisessa politiikassa (ks. esim. Agamben 2001, 29–34). Kansa voidaan ymmärtää yhtenäisenä poliittisena kokonaisuutena, poliittisena subjektina, vaikkapa ”Suomen kansana”. Tällöin esiintyy ajatus yhtenäisestä Suomesta ja Suomen kansasta, ”kansallisesta meistä”. Ketkä muodostavat kokonaisuuden ”me”? Toisaalta taas kansan käsitteelle ei ole mitään yksiselitteistä viittauskohdetta. Kansa sisältää aina kahtiajakautumista, Agambenin sanoin biopoliittisen halkeaman. Kansa, kuten ”Suomen kansa”, ei olekaan täten kiinteä yhtenäinen subjekti tai poliittinen ykseys, vaan aina jakautuneena varsinaiseen ”poliittiseen subjektiin” ja ”politiikasta erotettuihin”. Puolueidenkin puhetta tarkastellessa täytyy pohtia, mille kansanosalle tai keille puhe on suunnattu. Puhunta koko kansan tai kansakunnan nimissä on poliittista kamppailua, jossa usein ohitetaan kansakunnan ja kansallisvaltion konstruktiivinen luonne.

5. KULTTUURI JA NATIONALISMI PUOLUEOHJELMISSA

Tässä ensimmäisessä analyysiluvussa tarkastelen kulttuurin määritelmiä ja käyttöä puolueiden sivistys- ja kulttuuripoliittisessa puheessa. Tarkastelen kulttuurisen nationalismin ilmentymistä puolueiden kulttuuripuhunnassa. Pyrin erityisesti nationalismin näkökulmasta selvittämään, miten ja kuinka laaja-alaisesti puolueet määrittelevät termiä kulttuuri, ja toisaalta mitkä asiat puolueet lukevat kuuluvan mukaan tai liittyvän läheisesti kulttuuriin. Tämä antaa pohjan analysoida kilpailuvaltiollisuutta kulttuuripuhunnassa. Seuraavissa luvuissa esittelen puolueiden ohjelmista löytyneet kulttuuripuhunnan tavat, joissa määritellään sivistystä ja kulttuuria, sen tärkeimpiä osia ja alaa. Tässä osiossa en vielä siirry tutkimaan kulttuuripuhunnan kilpailuvaltiollisuutta, vaan tutkin kulttuurin määrittelyä ja kytkemistä erityisesti sivistykseen ja nationalismiin perinteisessä mielessä. Ensiksi käsittelen sivistystä. Näkökulmana ja tavoitteena on hahmottaa puolueiden kulttuuripuhunnasta kamppailuja ja kamppailuasetelmia, joissa nationalismia käytetään hyväksi.

5.1. Sivistys yläkäsitteenä kulttuurille: Puhe sivistyskansasta ja -kansakunnasta

Koska sivistys on tärkeä osa puolueiden sivistys- ja kulttuuripoliittista puhuntaa, käsittelen seuraavassa lyhyesti sitä, kuinka puolueet käyttävät sivistyksen käsitettä. Rkp:n kulttuuripoliittinen ohjelma (2007) on tyypiesimerkki muillekin puolueille ominaisesta tavasta puhua sivistyksestä. Sivistys liittyy kulttuuriseen kansalaisuuteen ja samalla koko yhteiskunnan kehitykseen. Kulttuuri ja taide nähdään sivistyksen keskeisinä osina. Täten puolueiden sivistyspuhunnassa on ainakin jossain määrin säilynyt kulttuuripolitiikan ensimmäisen vaiheen kansakunnan ja kansakunnan identiteetin luomisen periaate, jossa sivistys oli identiteettipolitiikan hallitseva määre (Kangas 1999, 162). Seuraava sitaatti kuvaa yleisellä tasolla puolueiden sivistyspuhuntaa, jossa yhdistyvät kansalaisuus ja kulttuuri.

Kulttuuri ja taide kuuluvat sivistyksen tärkeimpiin työvälineisiin. Kulttuurisesti aktiivinen ja kulttuuria kuluttava kansalainen kasvaa ja kehittyy iästä riippumatta ja vaikuttaa yksilötasolla yleiseen, yhteisen sivistyspohjan syvenemiseen, mikä vahvistaa yhteiskunnan rakentamista. (Rkp 2007, 2.)

Perussuomalaiset erottuu muista puolueista siinä, että puolue määrittelee myös sivistyksen (kuten myös kulttuurin ja taiteen) nationalistisesti kansalliseen historiaan ja

snellmanilaiseen valtioajatuksen vetoamalla, rakentamalla idealistista kuvaa kansallisesti yhtenäisestä ja sisäisesti ristiriidattomasta kokonaisvaltiosta, jossa myös sivistys on nimenomaan kansallistuntoa. Puolue kamppailee sivistyspuhunnassaan kaikkia muita puolueita voimakkaammalla nationalistisella retoriikalla ”kansallistunnosta”, ”terveestä kansallisylypeydestä” ja ”isänmaallisuudesta”.

...terveen kansallisylypeyden ylläpito on siis elintärkeää niin nyt kuin tulevaisuudessakin. Tämä on huomioitava esimerkiksi kouluopetuksessa ja ylipäänsä kaikessa opetus- ja valistustoiminnassa. (Perussuomalaiset 2011.)

Puolue ei tosin mainitse sivistyksen käsitettä yhtä usein kuin muut puolueet. Perussuomalaisten globalisaatiokriittisestä ja nationalistisesta sivistyspuheesta kumpuaa kaipuu johonkin vanhaan ja oikeaan suomalaisuuteen, jota edustavat muun muassa Gallen-Kallela ja Sibelius. Suomalaisen taiteen kultakausi³¹ on eräs puolueen sivistyksellinen kiinnekohta historiassa. Perussuomalaisten (ja totta kai myös muiden puolueiden) sivistys- ja kulttuuripuhunta perustuu vahvasti mielikuvien luomisen politiikkaan: kollektiiviseen mielikuvaan yhtenäisestä suomalaisuudesta.

”[i]sänmaallisuus ja suomalaisuus yhdistävät ihmisiä yli sosiaalisten rajojen, yli tuloluokkien, yli koulutustason, puolue-erimielisyyksien ja aatteellisten vakaumusten. [...] ...jo Snellmankin sanoi nimenomaan kansallistunnon olevan todellista sivistystä. [...] Edelfeltin ja Gallen-Kallelan upeat maalausteokset sekä Sibeliuksen maailmankuuluisat sinfoniat ovat kansainvälisesti arvostettuja, mutta niiden merkitys osana jokaisen suomalaisen yleissivistystä on vähentynyt.” (Perussuomalaiset 2011.)

Kokoomukselle sivistys on tärkeä kulttuuriin liittyvä käsite ja myös itseisarvoinen asia, kuten periaateohjelman (2006) ”Sivistys ja kulttuuri” -otsikolla varustetun osion ensimmäisistä lauseista voi päätellä. Sivistys liittyy myöskin vahvasti kansalliseen perintöön ja kansalaisten jatkuvaan kehittämiseen, sivistämiseen. Toisaalta perussuomalaisiin verrattuna kokoomuksen näkökulma sivistyksessä ja kulttuurissa on enemmän tulevaisuuteen katsova ja vähemmän avoimen nationalistinen. Kulttuurimanifestissaan (2008) puolue puolestaan kertoo itsensä kehittämisen ja henkisen kasvun eli sivistyksen olevan kaiken perustana. Lisäksi sivistystä käsitellään nationalistisesti tuomalla esiin, kuinka ”kansallisen sivistyksen ja kulttuurin eri muotoja” tulisi tukea kaikkialla Suomessa. Epäselväksi tosin jää, mitä tuettavat sivistyksen ja kulttuurin muodot puolueen mielestä ovat. Toisaalta lausuma kertoo, että muotoja voi olla useita, toisin kuin perussuomalaisten puhunnassa, jossa korostuu enemmän idea yhdestä

³¹ http://fi.wikipedia.org/wiki/Suomen_taide_kultakausi

oikeasta suomalaisuudesta.

Arvostamme ja tavoittelemme sydämen sivistystä ja tiedollista sivistystä. Sivistys on arvo itsessään. [...] Suomalaisuuden perintö on vaalimisen ja kehittämisen arvoinen sekä perusta uuden perinteen syntymiselle. [...] Suomalaisten osaamis-, sivistys- ja koulutustasoa on edelleen kehitettävä. (Kokoomus 2006).

Kokoomuksen uusimmassa vaaliohjelmassa (2011) ei kulttuurin käsitettä esiinny muuten kuin lyhyesti ruokakulttuurin yhteydessä, mutta sivistystä puolue korostaa erityisesti ”asenteena” todellisuuteen ja tapana suhtautua maailmaan ja elämään. Osaamista korostetaan osana sivistynyttä yhteiskuntaa. Sivistyksen pitäminen ensisijaisesti asenteena todellisuuteen on mielenkiintoinen näkökulma, sillä usein sivistys on mielletty nimenomaan enemmäksikin kuin vain ”asenteeksi”. Viittaako puolue tällä opillisen sivistyksen vastakohtaan? Lisäksi puolue haluaa ottaa myös ympäristöpuolueen roolia korostamalla luonnon vaalimista ja ilmastonmuutoksen torjuntaa osana sivistystä ja sivistyneen yhteiskunnan vastuuta. Kokoomus kamppailee myös siis vihreiden arvojen integroimisella sivistykseen.

Keskusta puolestaan korostaa historiaansa ja rooliaan kansansivistysliikkeenä muun muassa siteeraamalla periaateohjelmassaan J.V. Snellmania: ”Jos seuraa historiaa, havaitsee että hyvinvointi on levinnyt yhtä rintaa henkisen sivistyksen kanssa.” (Keskusta 2006.) Puhunta on nimenomaan puhuntaa sivistyskansakunnasta. Keskusta puhuu vuoden 2003 eduskuntavaaliohjelmassa suomalaisten hyvinvoinnin ja menestyksen ytimen olevan osaamisessa ja sivistyspääoman kasvattamisessa. Keskustan mukaan kaikilla kansalaisilla tulisi olla mahdollisuus ”kouluttautua, sivistyä ja tuoda oma panoksensa hyvinvoivan Suomen rakentamiseen.” (Keskusta 2002). Periaateohjelmassaan (2006) keskusta puhuu ”Sivistys ja kulttuuri” -otsikon alla Suomesta ”luonnonmukaisena sivistysyhteiskuntana”. Vuoden 2010 ohjelmassa kulttuuripuhunta on sijoitettu jälleen osaamisen ja sivistyksen käsitteiden alle. Keskusta korostaa nationalistisesti vuoden 2011 vaaliohjelmassaan jälleen ”Sivistys” -otsikon alla kulttuuria yhtenä osana laajasti ajateltua, ihmistä kultivoivaa sivistystä, joka puolestaan kehittää kansalaisuutta ja kansakuntaa.

Koulutus, tiede, kulttuuri ja liikunta muodostavat sivistyksen kehän, joka tukee tiedollista ja taidollista oppimista, tarjoaa elämänsisältöä, kehittää aktiivista kansalaisuutta ja antaa välineitä oman ja kansakunnan hyvinvoinnin kehittämiseen. (Keskusta 2011.)

Sivistys on keskustalle voimakkaasti kansalliseen limittyvä ajatus kuten kokoomuksellakin. Keskustalla sivistys liittyy erityisen voimakkaasti kansakunnan ja

kansalaisuuden kehittämiseen. Tässä mielessä keskustan ja kokoomuksen puhettavat ovat hyvin yhteneväisiä: Suomi on ollut ja on sivistyskansakunta ja suomalaisia on edelleen sivistettävä kansana, jotta kansakunta tulevaisuudessa menestyisi. Puolue käyttää itsestään termiä ”sivistysliike”. Perussuomalaiset ei tällaista kansansivistämistä tuo samalla tavalla esiin kuin kokoomus ja keskusta, vaan heille sivistys näyttäisi olevan nimenomaan menneisyydestä ammentavaa nationalismia ainakin vuoden 2011 vaaliohjelmassa. Toisaalta myös perussuomalaiset tuovat esiin kansansivistämisen puhuessaan esimerkiksi valtiojohtoisesta yleisradiosta, jonka pitäisi tarjota kaikille kansalaisille yleissivistävää ohjelmaa (Perussuomalaiset 2011). Keskustan sivistyspuhuntaa erottaa perussuomalaisista myös kulttuurin sisältöjen autonomisuuden painottaminen. Keskusta ei halua valtion puuttuvan kansalaista sivistävän kulttuurin sisältöön.

Sivistysvaltio luo edellytykset kansalaisten persoonan kehittymiselle ja syvemmälle eettiselle sivistykselle demokraattisten arvojen mukaisesti, mutta ei puutu tätä edistävän kulttuurin sisältöön. (Keskusta 2010.)

Vihreät ei käytä sivistystä yhtä usein otsikoiden ylimmillä tasoilla. Sivistys nousee myös vihreillä esiin kulttuuripuhunnan yhteydessä muun muassa vuoden 2003 eduskuntavaaliohjelmassa. Puolue käyttää samaa ”sivistynyt yhteiskunta” -termiä kuin kokoomus vuoden 2011 vaaliohjelmassaan. Myöskin vihreillä nousee esiin nationalistinen ”kansallinen kulttuuri” -käsite: ”Itseään kunnioittava kansa arvostaa kansallista kulttuuria. Sivistynyt yhteiskunta takaa kattavat kulttuuripalvelut.” (Vihreä liitto 2003.)

Kulttuuripalveluiden sijoittaminen osaksi sivistynyttä yhteiskuntaa kertoo, että myös vihreät ymmärtävät sivistyksen laajana kokonaisuutena, yläkäsitteenä. Periaateohjelmassa (2006) mainitaan koulutus ja tiede erityisen kulttuurillisen sivistyksen luojina. Myös vihreillä sivistyksen yhteydessä nousevat esille kansallinen ja kansa puhetapoina. Vuoden 2010 ohjelmassa puolue toteaa sivistyksen olevan Suomelle hyvä tulevaisuudenturva ja korostaa yleissivistyksen itseisarvoa. (Vihreä liitto 2010.)

Vuoden 2011 eduskuntavaaliohjelmassa vasemmistoliitto (2010) puhuu sekä taiteesta ja kulttuurista perusoikeuksina ”Tasa-arvoiseen sivistykseen” -otsikon alla. Vuoden 2010 tavoiteohjelmassa (2010b) puhutaan puolestaan erikseen sivistyksestä, koulutuksesta ja taiteesta tietoyhteiskuntakehitykseen viittaavan ”Kulttuuri ja tieto” -otsikon alla. Käsitteiden määrittelyt ja suhteet jäävät kuitenkin hieman epäselviksi näissäkin ohjelmissa.

Välillä otsikoita hallitsee sivistys ja välillä kulttuuri, mutta näin on muidenkin puolueiden kohdalla. Myös vasemmistoliitto käyttää sivistyksen käsitettä usein kulttuuripuhunnassaan. Esimerkiksi vuoden 2010 ohjelmassa se on yläkäsitteenä. Vuoden 2007 ohjelmassa kulttuurinen lukutaito ja kulttuuritarjonnan ymmärtäminen luetaan tärkeäksi osaksi sivistystä, joka puolestaan kehittää yksilöitä ja suomalaista yhteiskuntaa. Sivistys yhdistyy myös vasemmistoliiton näkemyksessä kansalaisuuteen ja kansalaisvalmiuksiin, mutta eroaa nähdäkseni muun muassa keskustasta ja kokoomuksesta siinä, että vasemmistoliitolla sivistykseen ei liity yhtä vahvasti valtiotason vaatimusten täyttäminen ja kansan sivistäminen ylhäältä, vaan ennemminkin kansalaisten oma toimintakyky, joka kuitenkin linkittyy valtiotason toimintakykyyn. Tasa-arvo nousee vasemmistoliitolla tärkeäksi sivistykseen liittyväksi käsitteeksi. Vasemmistoliitolla sivistys ei ole isänmaallisuutta tai kansallistuntoa, vaan ”kansalaisvalmiuksia”. Täten esimerkiksi ainakin suhteessa perussuomalaisiin muodostuu retorinen erottautuminen.

Sivistys tarkoittaa hyviä kansalaisvalmiuksia sekä valmiutta ja halukkuutta jatkuvaan uuden oppimiseen. Suomalainen yhteiskunta menestyy parhaiten, kun jokaisella on todellinen mahdollisuus korkeatasoiseen koulutukseen ja sivistykseen. Kulttuurinen lukutaito, kyky henkilökohtaisesti omaksua ja nauttia kulttuuritarjonnasta, on tärkeä osa sivistystä. (Vasemmistoliitto 2007.)

Sdp:n vuoden 2007 ohjelman kulttuuri- ja sivistyspuhunnassa puhutaan kilpailuvaltioon liittyen osaamis- ja tietoyhteiskunnasta sekä toisaalta erikseen kansalaistoiminnasta. Sivistys, taide ja kulttuuri erikseen mainittuina sekä luovuus ja yhteisöllisyys argumentoidaan nationalistisesti ”meidän vahvuudeksemme” ja ”hyvinvointimme perustaksi” nimenomaan ”Kansalaistoiminta” -otsikon alla, mikä korostaa kulttuurin ja kansalaisuuden läheistä suhdetta myös sdp:llä. Sivistys nousee myös sdp:llä käsitteeksi, jota käytetään nationalistisesti ja kansalaisuuteen liittyen, mutta verrattuna kokoomukseen ja keskustaan kansansivistämisen idea ei näyttäisi olevan aivan yhtä voimakas. Toisaalta vuoden 2008 kulttuuriohjelmassa puolue keskustelee ”Kulttuuri” -otsikon alla muun muassa yleissivistävien koulutuksen, kulttuurikasvatuksen ja taidekasvatuksen merkityksestä aktiiviseen kansalaisuuteen kasvamisessa. Sivistys on ”itsenäistä, aktiivista kansalaisuutta”.

...kulttuurikasvatuksella pitää olla merkittävä osa koulutuksessa [...] Koulutuksen kautta ihminen kasvaa itsenäiseksi ja täysivaltaiseksi osaksi yhteiskuntaa, aktiiviseksi kansalaiseksi. Tämä on koulutuksen sivistyksellisen kasvatuksen perimmäinen tarkoitus... (Sdp 2008.)

Myös vuoden 2010 tulevaisuusasiakirjassa sdP käsittelee kulttuuriasioita nationalistishenkisellä ”Sivistyksen Suomi” -otsikolla. Sivistys on myös kristillisdemokraateille tärkeä käsite kulttuuripuhunnassa. Periaateohjelmassaan (2005) ”Sivistyksen aakkoset - osaamisen perusta” -otsikoidussa osiossa Kristillisdemokraatit korostavat laaja-alaisen koulutuksen ja korkeatasoisen sivistyksen merkitystä, minkä alle myös kulttuuri sijoitetaan ohjelmassa. Myös vuoden 2002 ohjelmassa sivistys toimii yläotsikkona kulttuuripuhunnassa. Esimerkiksi vuoden 2006 tavoiteohjelmassaan puolue puhuu korkeatasoiseen sivistyksen panostamisesta välttämättömyytenä, jotta Suomi menestyisi nykyisessä kilpailussa³².

5.2. Kulttuuri ja nationalismi: Miten puolueet käyttävät nationalismia kulttuuripuheessaan?

Puolueohjelmia tutkineiden Paastelan ja Paloheimon mukaan nationalismi ilmenee puolueiden ohjelmissa ja poliittisessa toiminnassa usein sekoittuneena muihin aatesuuntiin. Heidän mukaansa nationalistinen ideologia on viime vuosikymmeninä vaikuttanut äärioikeiston lisäksi monia eri poliittisia suuntauksia edustavien puolueiden ohjelmissa. (Paastela & Paloheimo 2006, 4.) Täytyy kuitenkin pitää mielessä, kuinka nationalismi on perinteisessä muodossaan ollut enemmän porvarillinen ideologia, joka liittyy muun muassa kansallisvaltion poliittis-taloudelliskulttuuriseen yhtenäistämiseen (ks. luku 2.3. ja Paloheimo 2008)

Perussuomalaiset ja kristillisdemokraatit ovat kulttuuripuhunnassaan nationalistisimpia. Perussuomalaiset määrittelevät kulttuuria avoimen nationalistisin sanankääntein ja kuin palaten vanhaan kansallisvaltiolliseen kulttuurin tehtävän määrittelemiseen (yhtenäisen kulttuurisen kansalaisuuden ja yhteisen kansallisen perinnön luominen jne.) ehkä vastaiskuna kulttuurin uudelle, hegemoniaa saavuttaneelle taloudelliselle tehtävälle (ks. johdanto-luku). Valtio, kansakunta ja kulttuuri limittyvät perussuomalaisten puheessa toistuvasti. Oikeastaan kulttuuria ei ainakaan vuoden 2011 ohjelmassa määritellä ilman nationalistista puhuntaa. Heidän ohjelmansa kulttuuriosuus edustaa myös kulttuurin käsitteellisten määritelmien osalta Pyykkösen tutkimuksessaan (2011) esittämää ”ylivertaista ja itsestään selvää” suomalaisuutta. On toisaalta muistettava, että kaikilla

³² Tätä puhuntaa käsittelem kilpailuvaltio-osuudessa.

puolueilla kansallisuus- ja suomalaisuuspuhe on vaihtelevassa määrin luonnollistunutta (Pyykkönen 2011, 152).

Vuoden 2011 vaaliohjelman kulttuuriosiossa nationalistiset, kansallista elämäntapaa, kieltä ja arvoja korostavat painotukset ja kulttuurimääritelmät ovat hallitsevia. Perussuomalaisten ohjelmassa jo itse kulttuurin määritelmät kuitenkin vaikuttavat melko paljon rajaavan sitä, mikä voidaan ymmärtää oikeaksi suomalaisuudeksi ja ketkä oikeiksi suomalaisiksi, myös Suomen sisällä. Perussuomalaiset rajaavat puolueista kaikkein vahvimmin kulttuurin ja taiteen sisältöä nationalismin avulla, varmastikin kritisoidakseen kulttuurin luonteen ja tehtävän muuttumista vanhasta kansallisvaltiollisesta kontekstista sekä toimiakseen vastavoimana muille puolueille. Täten puolue kamppailee muita puolueita vastaan vahvan poliittisen nationalismin avulla vetoamalla erityisesti kulttuuriseen nationalismiin kuten oikeaan taideperintöön. Globalisaatiokriittisyys ja kansallisen asettaminen konfliktiin kansainvälisen kanssa ovat perussuomalaisten kulttuuripuhunnan vahvoja taustavoimia.

Perussuomalaiset korostavat suomalaisuutta ja ”meidän” kansallista kulttuuriamme sekä historiaamme, joka määrittyy tietyn elämäntavan, kielen, identiteetin ja arvojen kautta. Globalisaatio ja kansainvälistyminen muun muassa EU:n kautta eivät muuta ”luonnollisen suomalaisuuden” perusolemusta. (Perussuomalaiset 2011). Vuoden 2011 eduskuntavaaliohjelmassa kulttuuri yhdistyy vahvasti suomalaiseen kansalliseen elämäntapaan näkemyksessä, jossa maailma jaetaan erillisiin kansoihin ja kulttuureihin. Puolueista perussuomalaisten kulttuurinäkemys vuoden 2011 ohjelmassa erityisesti kansallisesta kulttuurista edustaa kaikkein vahvimmin ajattelutapaa, jonka mukaan kansallinen kulttuuri on jo valmis kokonaisuus, eikä sen enää tule muuttua vaikka maailma muuttuisi. Kansallisen perustan avulla ”me pärjäämme” muuttuvassa maailmassa (Perussuomalaiset 2011). Puolue kuvaa itseään osaksi erityistä ”suomalaisuusliikettä”, joka vaalii suomalaisuutta. Mitä tämä vaalittava suomalaisuus sitten on? Perussuomalaiset on yksi harvoista puolueista, joka edes ohimennen mainitsee jotakin konkreettista suomalaisten kulttuurin sisällöstä: suvivirren ja joulujuhlan. (Perussuomalaiset 2006; 2011.) Toisaalta myös kokoomus mainitsee suvivirren suomalaiseen kulttuuriperintöön kuuluvana asiana, mutta kansainvälisessä hengessä toisin kuin perussuomalaiset. Kokoomuksen mukaan yhteiskunnan monikulttuurisuus ”ei estä suvivirren laulamista” kouluissa (Kokoomus 2002.)

Kulttuuristamme on huolehdittava poliittisin keinoin. [...] Jokaisen kansan identiteettiin vaikuttavat tietyt omalaatuiset ainekset, kuten kieli, tapakulttuuri, taide, oikeuskäsitykset, luonto, myytit ja uskomukset... [...] Suomen kielen merkitystä omalle kulttuurillemme ei voi mielestämme liiaksi korostaa. (Perussuomalaiset 2011.)

Perussuomalaiset eivät ole välinpitämättömiä eivätkä toimettomia. Me olemme osa suomalaisuusliikettä. Tahdomme vaalia suomalaisuutta ja kehittää sitä edelleen. Me haluamme, että maassamme elää omaperäinen kulttuuri, joka rikastuttaa paitsi kansalaisiaan, myös osaltaan koko maailmaa. (Perussuomalaiset 2011.)

Pyykkönen (2011) lukee kristillisdemokraatit ”itsestään selvää” suomalaisuutta edustavien puolueiden joukkoon omassa analyysissään. Myös Kristillisdemokraateilla suomalainen kansallinen kulttuuri nousee arvoja ja identiteettiä korostamalla nationalistisesti esiin ”itsestäänselvyytenä”, sisältäen erityisesti kristinuskon ja kristillisten arvojen painottamista historiallisena osana suomalaista kulttuuria. Toisaalta tietyt asiat luetaan sekä eurooppalaisen että suomalaisen kulttuurin perustaksi - juutalais-kristillinen uskonto, demokratia, tasa-arvo ja oikeusjärjestelmä. Kristillisdemokraatit ovat perussuomalaisten jälkeen kaikkein nationalistisin puolue kulttuurin määrittelyissään ainakin kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan (2009), jonka seuraava passus muistuttaa perussuomalaisten ohjelman puhuntaa ”itsestään selvän suomalaisuuden” hengessä.

Kansallisen identiteetin syventäminen, perinteiden säilyttäminen ja perusarvojen kunnioittaminen ovat suomalaisen kulttuurielämän avainkysymyksiä. (Kristillisdemokraatit 2009.)

Kristillisdemokraatit määrittelevät toisaalta kulttuuria kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan laajasti ihmisten henkis-aineellisena toimintana. Kulttuuri nähdään laajasti ihmisten henkisen, sosiaalisen, taloudellisen ja poliittisen toiminnan kokonaisuutena. Kulttuuripoliittisessa ohjelmassa erotetaan toisistaan taide- ja kulttuuritoiminta. (Kristillisdemokraatit 2009.) Puolue määrittelee nationalistisesti, mistä suomalaisessa kulttuurissa on kyse ja kamppailee etenkin vihreitä ja vasemmistoa vastaan kansallisen kulttuurin puolesta. Erotuksena perussuomalaisiin on kuitenkin kahden kansalliskielen korostaminen.

Suomalaisen kulttuurin perustana on kahden kansalliskielen ja niille rakentuvan taide- ja kulttuuritoiminnan kokonaisuus. (Kristillisdemokraatit 2009.)

Periaateohjelmassaan (2006) Keskusta yhdistää ”Sivistys ja kulttuuri” -otsikon alla kulttuurin nationalistisesti elämäntapa -määritelmää sivuten kansallisen kulttuurin ja omaehtoisuuden käsitteisiin sekä toisaalta aluepoliittisesti paikallisuuteen (erilaisiin

paikkakuntiin). Omaehtoinen kulttuuri ja suomalainen taide mainitaan erikseen tulevaisuuteen katsovassa mielessä. Keskusta myös korostaa suomalaisen kansallisen kulttuurin vahvuuksia, jotka antavat pohjan elinvoimaisuudelle ja kansainväliselle asemalle. Täten kansallinen historia ja "kansallinen me" limittyvät kansainväliseen maailmaan. Lisäksi kristillisyyttä nähdään keskeisenä suomalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan osana. Kokoomukseen tekee keskustan puhunnassa eroa kielen mainitseminen yksikössä: kansalliseen kulttuuriin kuuluu yksi kieli. Kuten kulttuuripuhunnan otsikkotasolla "luonnonmukaisena sivistisyhteiskuntana", keskusta nostaa myös kulttuuria määritellään esille luonnon, nyt kansalliseen kulttuuriin kuuluvana luontosuhteena. Tämä korostaa puolueen agraarista, maaseutuun sekä maanviljelyyn ja luontoon liittyvää taustaa, ja myöskin erottaa puoluetta muista.

Jokaisella paikkakunnalla on erityispiirteensä, historiansa ja tapansa. Meidän tulee huolehtia omaehtoisesta kulttuurin elinvoimaisuudesta ja suomalaisen taiteen kansainvälisestä asemasta pitäen mielessä kansallisen kulttuurin vahvuudet: kielen, koulu- ja kulttuurilaitokset, kansalaisjärjestöt, kirkot ja erityisen luontosuhteen. (Keskusta 2006.)

Perussuomalaisilla on kansallisen kulttuurin suhteen samanlainen paikkakuntia ja maan eri alueita korostava näkemys, jossa halutaan tarjota mahdollisuudet eri maakuntien kulttuurin kukoistamiselle. Puolue tekee kulttuurista keskustan tapaan aluepoliittisen kysymyksen. Perussuomalaiset ja keskusta kamppailevat seutujen ja paikkakuntien kulttuurin puolesta.

Vain kulttuurisesti vahvat seudut pystyvät takaamaan virikkeitä asukkailleen ja mahdollistamaan koko maamme tasapainoisen asuttamisen. (Perussuomalaiset 2011.)

Kokoomus yhdistää periaateohjelmassaan (2006) "Sivistys" -otsikon alla kulttuurin taiteeseen ja kulttuurielämään sekä myös nationalistisesti kansalliseen, suomalaisuuden perintöön, joka ihmisten tulisi tuntea, ja joka toimii yhteiskunnan kehittäjänä. Perintö toimii uuden perinteen synnyttäjänä. Suomen kielet ja kulttuurit mainitaan monimuotoisuutta korostaen monikkomuodossa. (Kokoomus 2006.) Suomi voi siis sisältää useamman kuin yhden kulttuurin. Jo tämä erottaa kokoomuksen perussuomalaisista, jotka puhuvat kulttuurin yhteydessä suomalaisesta kulttuurista ja suomen kielestä yksikössä, mikä ei tunnusta kuin yhden suomalaisuuden ja suomalaisen kulttuurin. Kokoomus lisäksi kuvaa itseään tulevaisuuspuolueeksi, millä puolue luo kuvaa nimenomaan tulevaisuuteen suuntautumisesta ja valmiudesta muutoksiin. Myös tämä erottaa kokoomuksen nationalismiin perussuomalaisista, joka suuntautuu puheessaan selkeämmin menneeseen ja ammentaa menneestä. Toisaalta myös kokoomuksen kulttuuripuhunnassa nousee vahvasti

esiin kansallinen historiallinen tausta, jonka avulla voi ponnistaa tulevaisuuteen sekä ”vahva kulttuurinen pääoma” (Kokoomus 2006). Kokoomuksen kulttuuripuhunta sisältää siis laajasti aineksia kulttuurista taiteena, elämäntapana ja toisaalta arvoina nationalistisessa viitekehyksessä, vaikka viime kädessä puolue puhuukin taiteesta ja kulttuurielämästä yhteiskunnan kehittäjinä.

Taloutta korostavassa kulttuurimanifestissaan (2008) kokoomus puhuu kulttuurista korostaen nationalistisesti yhä sen yhteyttä kansalliseen kulttuuriin toteamalla kuinka ”Suomea ja suomalaisuutta ei ole olemassa ilman kulttuuria”, mutta samalla mukaan on tullut korostetun laaja, taloudellisia, sosiaalisia, ympäristöllisiä sekä kulttuurisia kysymyksiä painottava näkökulma, jossa kulttuuri liitetään yhteiskunnan kaikkeen inhimilliseen toimintaan. Kokoomuksen kulttuurimanifestin kulttuuripuhunnassa havainnollistuu kulttuurisen yhteiskuntakehityksen kulttuurin merkitystä eri puolilla yhteiskuntaa korostava ajattelutapa, jossa kulttuuri ulottuu yhteiskunnassa yli sektorirajojen lähes kaikkialle. Puolue korostaa kulttuuria osana kestävän kehityksen peruspilareita. EU-ulottuvuus on vahvasti esillä kokoomuksen kulttuurimanifestissa. Kokoomus korostaa erikseen, kuinka nimenomaan laajaan kulttuurikäsitteeseen perustuva kulttuuri on ollut koko Euroopassa kaupunkien ja alueiden menestystekijänä³³. Täten kokoomuksen kulttuuripuhunta saa myös keskustaa ja etenkin perussuomalaisia enemmän kansainvälisesti suuntautuneita aineksia.

Tieteellä ja teknologialla on oma osansa kulttuuripuhunnan kamppailussa. Keskusta ja kokoomus korostavat kulttuuri- ja sivistyspuheessaan tiedettä ja teknologiaa. Erityisesti taide, tiede ja kilpailuvaltiollinen käsite teknologia mainitaan erikseen kokoomuksen periaateohjelmassa nationalistisessa ja tulevaisuussuuntautuneessa, ”meidän maotamme” kehittävässä mielessä. Passus on hyvin samantapainen kuin keskustan periaateohjelmasta löytyvä vastaava kohta. Sekä keskustalla että kokoomuksella kansalliseen innovaatiojärjestelmään kytkeytyvät tiede ja teknologia ovat yhdessä kulttuurin ja taiteen kanssa nationalistisen puhunnan välineitä.

Kokoomus on tulevaisuuspuolue, joka haluaa käyttää tieteen, taiteen ja teknologian mahdollisuuksia maamme kehittämiseksi. (Kokoomus 2006.)

³³ Tätä analysoin seuraavissa luvuissa, kun siirryn tarkastelemaan varsinaisesti kilpailuvaltiollista kulttuuri- ja sivistyspuhetta. EU:n kulttuuripolitiikkaan liittyy laaja käsitys kulttuurista eri alueiden ja kaupunkien menestystekijänä. Katso esimerkiksi http://europa.eu/pol/cult/index_fi.htm.

Keskusta nimittäin korostaa periaateohjelmassaan (2006) kokoomuksen tapaan tulevaisuussuuntautuneesti ja nationalistisesti tieteen ja kilpailuvaltiolle tärkeän teknologian vaikutusta kulttuuriin kansallisena menestystekijänä. Myös tietynlainen muutoksen ajatus nousee esiin kulttuurin suhteen. Myös vuoden 2010 ohjelmassa ”Osaaminen ja sivistys” -otsikon alla kulttuuriolosuhteissa puhutaan kansalaisia tulevaisuutta ja muutoksia varten voimaannuttavan kulttuurista. Tässäkin puhunnassa on havaittavissa muutoksen problematiikan korostamista ns. tulevaisuuden haasteena. Keskustan näkemyksessä maailma muuttuu ja tämän kehityksen on koiduttava kansalliseksi menestykseksi - mutta mitä puolue tarkoittaa valinnanmahdollisuuksiemme lisääntymisellä?

Tiede ja teknologinen kehitys muovaavat kulttuuriamme. Tämä lisää valinnanmahdollisuuksia elämässämme. Tieteen ja teknologian tulee palvella ihmisyyttä, työllisyyttä ja Suomen menestystä. (Keskusta 2006.)

Keskustaan ja kokoomukseen sekä erityisesti perussuomalaisiin verrattuna sdp on vähemmän nationalistinen kulttuuripuhunnassaan erityisesti periaateohjelmassaan. Sdp on eduskuntapuolueista perussuomalaisten lisäksi ainoa, jolla ei ole kunnan periaateohjelmaa 2000-luvulta. Periaateohjelmaksi luettavassa ”Sosialidemokratian periaatteet” -ohjelmassa vuodelta 1999 korostetaan kuitenkin kulttuurin ja erityisesti talouden globaalia luonnetta sekä omaleimaisten kulttuurien kohtaamista Pyykkösen (2011) esittämän ”kansainvälistyvän suomalaisuuden” hengessä. Sdp siis esittää edelleen voimassaolevassa periaateohjelmassaan idean globaalista maailmankansalaisuudesta ja maailmasta globaalina sosiaalisena järjestelmänä - jonkinlainen (idealistinen) internationalismi on siis vuoden 1999 ohjelman kulttuuripuhunnassa teemana, mikä on perussuomalaisiin verrattuna vastakkaista.

Talous, tuotanto ja kulutus samoin kuin politiikka, teknologia, ympäristökysymykset ja kulttuuri kietoutuvat globaaliksi sosiaaliseksi järjestelmäksi. (Sdp 1999.)

Vuorovaikutteisessa ja avoimessa maailmassa omaleimaiset kulttuurit rikastuttavat toisiaan. Ihmiset pääsevät kansallisista ennako-luuloistaan ja kasvavat kulttuurikansalaisiksi, jotka elävät sovussa monikansallisissa yhteisöissä. (Sdp 1999.)

Toisaalta myös sdp:n puhunnassa korostuvat kansallinen kulttuuri ja kansalliset näkökulmat. Puolue tuntuukin olevan toisaalta periaateohjelmansa globaalien näkökulmien ja muissa ohjelmissa esiintyvien kansallisten näkökulmien välimaastossa. Vuoden 2007 ohjelmassa puolue esimerkiksi puhuu kulttuurista ja taiteesta ”meidän vahvuutenamme”

viitaten nationalistisesti Suomeen (Sdp 2007). Vuoden 2008 ”Ei vain leivästä” -ohjelman kulttuuripuhunnassa sdp korostaa laajassa kansallinen elämäntapa -näkökulmaa sivuavassa kulttuurimääritelmässään kansallista kulttuuria ja toisaalta sen rakentumista erilaisista vaikutteista, mutta puhuu kansalaisten sijaan ihmisistä. Tällöin huomioidaan ainakin jossain määrin kansallisen kulttuurin rakennettu luonne eikä käsitellä sitä täysin itsestäänselvytenä vaikkapa perussuomalaisten tapaan.

Suomalainen kulttuuri on omaleimainen yhdistelmä vanhaa suomalaista kulttuuria sekä idästä ja lännestä, läheltä ja kaukaa tulleita vaikutteita. Jokainen ihminen on osa kulttuuria, osa yhteisöä. Suomalaisen yhteiskunnan tavat, lait, taide ja rakenteet ovat kulttuurin ilmentymiä. (Sdp 2008.)

Myös Sdp korostaa vuoden 2008 kulttuuriohjelmassaan kokoomuksen ja keskustan tapaan nationalistisesti kansakunnan ja kansalaisuuden identiteetin rakentamista kulttuurin kautta.

Kulttuuri auttaa ihmistä jäsentämään maailmaa, rakentamaan omaa arvomaailmaansa ja minuuttaan. Kulttuuri on väline oman kielen säilyttämisessä ja kansakunnan identiteetin kehittämisessä. (Sdp 2008.)

Sekä vihreät että myös vasemmistoliitto mainitsevat kansallisen kulttuurin 2000-luvun ohjelmissaan, mutta keskustaan sekä kokoomukseen ja erityisesti perussuomalaisiin verrattuna harvoin. Vihreiden vuoden 2003 eduskuntavaaliohjelman kulttuuriosiossa on aluksi nationalistishenkinen lausuma kansasta ja kansallisesta kulttuurista. Vihreiden mukaan ”itseään kunnioittava kansa arvostaa kansallista kulttuuria” (Vihreä liitto, 2003). Muun muassa kirjastoverkko, teatterit, elokuvateatterit, klassinen musiikki, popmusiikki, suunnittelijat, taiteen perusopetus ja kansalaisopistot luetellaan keskeisesti suomalaisen kulttuuriin kuuluvina elementteinä, maksuton kirjastoverkko jopa erityisesti ”suomalaisena ylpeytenä”. (Vihreä liitto 2003.) Kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan vasemmistoliitto hahmottelee kulttuuria rajatusti taiteena ja yhteisön elämäntapaa lähestyvänä arvo- sekä tietojärjestelmänä, jossa myös äidinkieli nähdään tärkeänä osana kulttuuria. Kansallinen kulttuuri mainitaan ohjelmassa vain kerran sen julkista tukemista korostavassa yhteydessä: ”[s]uomalainen kansallinen kulttuuri ja taide eivät tule toimeen ilman yhteiskunnan tukea.” (Vasemmistoliitto 2004.) Vasemmistoliitolla nationalistiset kannanotot kulttuurin suhteen ovat yleisesti vähäisiä. Vihreillä nationalismi ja puhe kansallisesta kulttuurista taas linkittyy usein kiinnostavasti nimenomaan kilpailuvaltiollisuuteen, mutta tätä käsittelen enemmän tulevilla osioilla.

Vasemmistoliitolla ja vihreillä perinteinen kulttuuripuhunta näyttäisi keskittyvän nationalistisen kansallisen kulttuurin määrittelyn sijaan kulttuurin korostamiseen laajasta näkökulmasta. Samoin on asia rkp:n kohdalla silloin, kun kyse ei ole suomenruotsalaisen kulttuurin ja ruotsin kielen korostamisesta ja puolustamisesta. Tätä käsittelemme vielä omassa kappaleessaan. Vihreiden kulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2005) erityisesti taidetta korostetaan kulttuurin tärkeänä, koko yhteiskuntaa kehittävänä alueena. Toisaalta kulttuuria määritellään myös laajemmin nimenomaan ihmisen ymmärryksen kehikkona sekä inhimillisenä sivistyskehityksenä erotuksena vain eläimellisestä luonnossa selviytymisestä jälleen sivistyksen käsitteen ja myös hyvinvoinnin kautta. Ihmisen elämä nähdään kulttuurisena elämisena ja ymmärryksemme kulttuurisesti määriteltynä. Kulttuurin ja taiteen ero tuodaan muiden puolueiden tapaan esille. Vihreiden kulttuuripoliittisen ohjelman määritelmässä kulttuuri vaikuttaisi olevan jopa laajempi kokonaisuus kuin sivistys, koska kulttuuria korostetaan ”sivistyksen toimintaympäristönä”. Myös vasemmistoliiton kulttuuripoliittisessa ohjelmassa kulttuuri nähdään sekä laajasti elämisen viitekehyksenä ja sivistystä lähestyen ”inhimillisenä kasvuna ja ihmisenä olemisena” sekä toisaalta inhimillistä kasvua edistävinä ja esteettisiä elämyksiä tuottavina teoksina, taiteena (Vasemmistoliitto 2004). Rkp:n näkemys kulttuurista omassa kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan korostaa samaan tapaan kulttuuria laajasti elämisen ja tulkinnan viitekehyksenä kuin myös taiteena.

Suhteemme eri ilmiöihin ja niistä tehdyt tulkinnat ovat kulttuuria, samoin kuin se, miten me näitä asioita ilmennämme. Kulttuuri on perintöä ja muutosta. Kulttuuri on taiteen ohella myös perusta tiedekäsityksellemme, arvostuksillemme ja identiteettillemme. (Rkp 2007.)

5.3. Taide ja nationalismi

Sekä kristillisdemokraateilla että perussuomalaisilla ilmenee taiteen suhteen diskurssi, jossa halutaan kertoa taiteen oikeaoppisesta sisällöstä. Kristillisdemokraatit poikkeavat muista puolueista siinä, että taiteeseen yhdistetään kristinuskon periaatteet, joita myös taiteessa olisi mahdollisuus kuvata ja noudattaa. Kaikkein nationalistisimmin taiteen roolin näkevät perussuomalaiset. Taidetta määritellään nationalistisesti (”meidän taiteemme”), jopa siinä määrin, että valtion julkisesti tukeman taiteen nationalistisena tehtävänä on nimenomaan kansallisen kulttuuriperinnön ja suomalaisen identiteetin vahvistaminen.

Taide on kaikissa muodoissaan yksi kulttuurin peruselementeistä. Suomalainen taide, esittävä ja ei esittävä, on ollut perinteisesti arvostettua. Kirjallisuutemme,

arkkitehtuurimme, kuvataiteemme, muotoilumme, säveltaiteemme jne. ponnistavat vankalta pohjalta. (Perussuomalaiset 2011.)

Herää kuitenkin kysymys, mikä on säilyttämisen arvoinen kansallinen kulttuuriperintö ja mikä taas ei siihen kuulu? ”Postmoderni nykyaide” ei tätä tehtävää täytä, joskin kyseisen käsitteen puolue jättää määrittelemättä eikä anna siitä esimerkkejä. Tässä mielessä näkemys taiteen sisällöistä on oikeastaan päinvastainen kuin muun muassa vasemmistoliitolla tai vihreillä, jotka korostavat taiteessa avoimuutta ja uuden kokeilemista, eivätkä nationalistista sisältöä. Perussuomalaiset kamppailevat nationalistisella taidepuheellaan myös vähemmän nationalistisia keskustaa ja kokoomusta vastaan. Perussuomalaiset on myöskin ainoa puolue, joka selvästi määrittelee, minkälaista taidetta valtion pitäisi tukea ja mitä ei.

Perussuomalaiset kokevat suomalaisen kulttuuriperinnön säilyttämisen olevan ensisijaista postmodernin nykyaiteen tukemiseen verrattuna. Valtion myöntämiä kulttuuritukirahoja on ohjattava siten, että ne vahvistavat suomalaista identiteettiä. (Perussuomalaiset 2011.)

Tekotaiteelliset postmodernit kokeilut sen sijaan olisi syytä jättää taloudellisesti yksittäisten henkilöiden ja markkinoiden vastuulle. (Perussuomalaiset 2011.)

Myös keskusta ja kokoomus puhuvat taiteesta jossain määrin nationalistisesti ja kansallista korostaen, mutta eivät yhtä korostetusti ja rajaavasti kuin perussuomalaiset. Perussuomalaisten nationalistista taidenäkemystä voikin pitää kamppailuna myös nationalismiaan hälventäneiden vanhojen porvaripuolueiden kanssa. Kansalaisuuteen kasvaminen, suomalainen taide, suomalaisuuden perintö ja omaleimainen taide nähdään koko yhteiskuntaa kehittävinä tekijöinä kokoomuksen ja keskustan taidenäkemyksissä. Keskusta ja kokoomus eivät kuitenkaan perussuomalaisten tapaan määrittele sitä, minkälaisen taiteen tulisi saada julkista tukea, vaan esimerkiksi kokoomus puhuu nimenomaan monipuolisesta taiteesta ja keskustakin vain yleisesti suomalaisesta taiteesta, jonka tulee olla merkittävää sekä kansallisesti että myös maailmalla. Suomalaisen taiteen kansainvälisyys nousee keskustan puhunnassa esiin useamman kerran muissakin kuin suoraan taiteen vientiä käsittelevissä yhteyksissä.

...taide osaltaan etsii maalle suuntaa paitsi kansallisesti arvokasta elämää rikastuttavalla myös kansainvälisesti merkittävällä tavalla. (Keskusta 2010.)

Kulttuuri ja taide ravitsevat ihmisen sielua ja henkistä hyvinvointia. Tämä kasvattaa merkittävästi yhteisiä voimavarojamme. [...] Meidän tulee huolehtia omaehtoisen kulttuurin elinvoimaisuudesta ja suomalaisen taiteen kansainvälisestä asemasta... (Keskusta 2006.)

Suomalaisuuden perintö on vaalimisen ja kehittämisen arvoinen sekä perusta uuden perinteen syntymiselle. [...] Rikas, monipuolinen ja omaleimainen taide ja kulttuurielämä vahvistavat ja kehittävät koko yhteiskuntaa. (Kokoomus 2006.)

Esimerkiksi sdp yhdistää suomalaisuuden, suomalaisen kulttuurin ja taiteen väljässä nationalistisessä kehyksessä: ”[s]uomalaisen yhteiskunnan tavat, lait, taide ja rakenteet ovat kulttuurin ilmentymiä [...] Taide on kulttuuria luova voima.” (Sdp 2008.) Myös taiteen ja nationalismin suhteen keskustalla ja kokoomuksella ja etenkin vasemmistolla sekä myös vihreillä on eroavaisuuksia. Toisin kuin esimerkiksi perussuomalaiset, perinteisen nationalismin rakentamisen sijaan vihreät ja vasemmisto näkevät taiteen (sekä tieteen) merkityksen ennemminkin uusina tapoina tarkastella todellisuutta sekä kyseenalaistamisena ja toisin tekemisenä. Vasemmistolla taiteeseen liittyvät ajatukset arvokeskustelusta ja vanhojen ajattelu- sekä toimintatapojen kyseenalaistamisesta. Taide on siis puolueen mielestä osa kamppailua jonkin uuden puolesta ja kulttuurihegemoniaa vastaan: ”Taide luo uudenlaisia maailman hahmottamisen ja ymmärtämisen tapoja ja edistää samalla arvokeskustelua” (Vasemmistoliitto 2002).

Vihreät toteaa taiteen ”muuttavan maailmaa” (Vihreät 2005). Toisaalta vihreät korostaa kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan nimenomaan suomalaisen taiteen tekemistä tunnetuksi muun muassa ”tuomalla ulkomaisia taiteilijoita ja muita taidekentän ammattilaisia Suomeen” (Vihreät 2005). Vasemmistoliitto mainitsee myöskin alakulttuurien taiteen tärkeänä taiteenlajina ja vihreät vähemmistötaiteen (Vasemmistoliitto 2004; Vihreät 2005). Vihreiden ja vasemmistoliiton taidekäsitteet ovat lähes päinvastaisia kuin perussuomalaisilla ja poikkeavat jonkin verran myös kokoomuksen ja keskustan nationalismisävytteisistä näkemyksistä. Jos perussuomalaisten mielestä taiteen tulee tukea kansallista identiteettiä ja kansallista hegemonista kulttuuria sekä suomalaisuutta, etenkin vasemmisto ja vihreät puolestaan haluavat taiteen voivan kyseenalaistaa hegemonisia näkemyksiä ja toimia uudenlaisen ajattelun käynnistäjänä. Myöskin Sdp mainitsee taiteen ”avaavan väyliä uuteen ajattelutapaan” (Sdp 2010).

Omaehtoinen, kriittinen ja kyseenalaistava taide tarvitsee rahaa haastaakseen valtaa pitävät. Taiteen on oltava vapaata poliittisista ja uskonnollisista rajoituksista ja sensuurista sekä taloudellisista tuotantovaatimuksista. (Vasemmistoliitto 2006.)

Vihreä liitto pitää taidetta keskeisenä kulttuurin alueena, sillä taiteessa kehitetään ja testataan asioita, joita hyödynnetään myöhemmin koko yhteiskunnassa. (Vihreät 2005.)

5.4. Työväenkulttuuri sdp:lla ja vasemmistoliitolla

Nationalismin käyttäminen kulttuuripolitiikassa liittyy myös taisteluun virallista kansallista kulttuuria vastaan. Vasemmistoliitto ja sdp tekevät puhunnallaan työväenkulttuurista eroa muihin puolueisiin ja kamppailevat muita vastaan yhdistämällä työväenliikkeen ja kulttuurin. Vasemmistoliiton tapaan sdp tuo ilmi kulttuuripuhunnan yhteydessä kulttuurin läheisen yhteyden työväenliikkeeseen, ja yhdistää täten kulttuurin ja oman työväenliikkeeseen kytkeytyvän aateperustansa historiallisessa mielessä. Kulttuuri kytkeytyy puolueella siis historiallisen kuvauksen kautta osaksi puolueen aatteellista identiteettiä ja kamppailua. Puhe kulttuurista työväenaatteen levittäjänä antaa ymmärtää, että kulttuuri voi toimia välineenä osallistua kamppailuun hegemonisesta kansallisesta kulttuurista. Tosin mitä lausahdus mahtaa nykypäivänä tarkoittaa sdp:n ohjelmassa? Mikä on nykypäivän työväenaate sdp:n mielestä?

Työväenliike ja kulttuuri ovat perinteisesti olleet lähellä toisiaan. Kun työväenliike syntyi, se syntyi työväentaloilla, jotka olivat usein alueidensa tärkeitä kulttuurikeskuksia. [...] Kulttuuri ja kulttuurityöntekijät ovat olleet myös merkittäviä työväenaatteen levittäjinä ja tulkitsijoina. (Sdp 2008.)

Vahvemmin kuin mitä sdp:n ohjelmassa, vasemmistoliiton ohjelmassa kulttuuri ja taide myös esitetään historiallisessa mielessä erityisesti työväenluokan kansallisen identiteetin rakennusvälineenä ja erotetaan ”porvarillisesta valtakulttuurista ja isänmaallisuudesta”. Täten korostetaan myös nationalismia syntyperältään porvarillisena ideologiana. Vasemmistoliitto tuo esille kansakunnan historiaa myös kulttuurisesti ristiriitaisena kehityksenä, jossa porvariston ja työväen (kansalliset) kulttuurit kuvataan myös toisistaan poikkeavina ja vastakkaisia intressejä sisältävinä. Puolue tuo esille kansallisen kulttuurin ristiriitaisuutta ja kamppailua sen sisällöstä. Vasemmistoliitto pyrkii siis kulttuurin käytön ja historiallisen kuvauksen avulla argumentoimaan porvarillisia puolueita ja kulttuurihegemoniaa vastaan ja toteaa muun muassa, kuinka ”kulttuuri on edelleen osa vasemmistolaista poliittista liikettä” (Vasemmistoliitto 2004.) Vasemmistoliiton puhunnassa näkyy siis häivähdys ajattelusta, jossa kulttuuri ja taide ovat työväenluokan välineitä luokkataistelussa. Tällä puolue kamppailee etenkin porvarillisia puolueita ja porvarillista kulttuurihegemoniaa vastaan. Varsinkin perussuomalaisten kansallisen kulttuurin yhtenäisyyttä korostavaan linjaan verrattuna vasemmiston näkemys on erilainen - kansallinen kulttuuri ei ole yhtenäinen eikä sama kansallistunto yhdistä kaikkia suomalaisia.

Jo 1800-luvun puolella Suomen itsenäisyyden alla kansallista identiteettiä alettiin rakentaa taiteen ja kulttuurin avulla. Suomalaisen työväenliikkeen historia liittyy vahvasti yhteen työväentalojen vireään kulttuuriharrastustoimintaan. Omaehtoisella kulttuurilla on välitetty työväenliikkeen arvoja ja kerrottu asioista, joista porvarillinen valtakulttuuri on vaiennut. [...] Tilanteessa, jossa porvarillinen isänmaallisuus ei koskettanut työväenliikettä, rakensi kulttuuri työväenliikkeelle tunnetta isänmaasta ja kulttuurisesta identiteetistä. (Vasemmistoliitto 2004.)

5.5. Monikulttuurisuus

Puolueiden joukosta rkp:n, vasemmistoliiton ja vihreiden sekä toisaalta perussuomalaisten näkemykset monikulttuurisuudesta ovat kaikkein mielenkiintoisimmin vastakkaisia toisilleen. Nämä puolueet siis kamppailevat toisiaan vastaan monikulttuurisuuden ja kansallisen kulttuurin määrittelyillä sekä kannanotoilla näistä. Myös muilla puolueilla on kannanottoja monikulttuurisuudesta³⁴, mutta esitän tässä kaikkein selkeimmän nationalismia hyväksikäyttävän vastakkainasettelun ja kamppailun. Perussuomalaisille myös monikulttuurisuus tarkoittaa ainoastaan ”luonnollisten” kansallisten kulttuurien ja identiteettien kohtaamista eikä kansainvälistyminen muuta niiden merkitystä. Monikulttuurisuus ei voi korvata kansallista identiteettiä. Ajatusketjun mukaan kansalliset kulttuurit ja identiteetit ovat synnyttäneet myös monikulttuurisuuden. Kuitenkaan kansallisten kulttuurien historiallista rakentumista tai yhteyttä globaaleihin kehityskuluihin sekä vaikutteisiin puolue ei avaa. Perussuomalaisten mukaan kansainvälistyminen ei voi koskaan tuhota kansallisuuksien ja kansallisen identiteetin merkitystä (Perussuomalaiset 2011). Mihin puolue viittaa kansallisella identiteetillä ja voiko se olla sisäisesti moninainen? Kansalliset kulttuurit ovat siis puolueen näkemyksessä erillisiä yksiköitä, jotka säilyttävät jonkin alkuperäisen sisältönsä kehityksestä huolimatta.

Myös maahanmuuttajien kotoutuksessa kansallinen identiteettimme ja isänmaallisuutemme saakoon sijansa. Historiantunneilla on korostettava suomalaista ihmettä... (Perussuomalaiset 2011.)

Kuten myös Pyykkönen (2011) tuo omassa tutkimuksessaan ilmi, vasemmistoliitto näkee kulttuurisen moninaisuuden ja monikulttuurisuuden vihreiden tapaan toivottavina ilmiöinä. Vasemmistoliiton näkemys kulttuurisesta moninaisuudesta ja monimuotoisen taiteen tukemisesta korostaa kansallisen kulttuurin monimuotoisuutta. Mitä uuden ”elinvoiman” tuleminen Suomeen sitten tarkoittaa? Tarkoittaako nationalistinen muotoilu, että kansallinen kulttuuri muuttuu elinvoimaisemmaksi mutta ei moninaisemmaksi? Puolueen puhunnasta ei saa kunnolla selville, voiko puolueen mielestä myös suomalaisuus olla

³⁴ Tästä lisää etenkin Pyykkönen (2011).

monikulttuurista, vai onko kyse Suomesta, jossa elää rinnakkain eri kulttuureita?

Maahanmuuttajilla on oikeus oman kulttuurinsa harjoittamiseen ja siirtämiseen lapsilleen. Yhä useampi suomalainen elää tulevaisuudessa kahden tai useamman kulttuurin vaikutuksessa. [...] Valtakulttuurin on luovuttava oman kulttuurinsa ylemmydentunnosta. (Vasemmistoliitto 2004.)

Vasemmistoliitto edistää Suomen kehitystä monikulttuuriseksi maaksi. [...] Toivotamme maahanmuuttajat tervetulleiksi Suomeen ja maamme täysivaltaisiksi kansalaisiksi. Maahanmuuttajat, siirtolaiset ja pakolaiset tuovat Suomeen uutta elinvoimaa ja kulttuurista rikkautta. (Vasemmistoliitto 2007.)

Myös Sdp haluaa Suomen monikulttuuristuvan kansallisen menestymisen takia: ”Kulttuurin on oltava avointa kansainvälisille vaikutteille omaperäisyys säilyttäen [...] Monikulttuurisuus ja kansainvälinen vuorovaikutus ovat voimavaroja ja menestystekijöitä.” (Sdp 2008.) Pyykkönen (2011) lukee vihreät ”lähtökohtaista moninaisuutta” edustaviin puolueisiin yhdessä vasemmistoliiton ja rkp:n kanssa. Vihreiden kulttuuripoliittisessa ohjelmassa on erikseen kulttuurista moninaisuutta ja monikulttuurisuutta positiivisina ilmiöinä käsittelevä osio, jossa kulttuuria määritellään laajasti yhteisenä globaalina perintönä. Kansallisvaltioiden rajojen merkityksen nähdään vähenevän kulttuurisen globalisaation myötä, ja toisaalta todetaan kulttuurien välistä vaihtoa tapahtuneen kautta historian. Kulttuurille ja taiteelle nähdään avautuvan uusia mahdollisuuksia globalisaatiokehityksen myötä. Kulttuurinen globalisaatio on siis kannatettava kehitys.

Kulttuuri on yhteistä ja koostuu pitkälti maailman kulttuuriperinnöstä. [...] Uusien asioiden ja erilaisuuden kohtaaminen lisääntyy, samoin yhteistyö ja kokemusten jakaminen aiemmin vieraiden kanssa. Erityisesti internet on toiminut kansalaisten ja kulttuurin globalisaation vauhdittajana. Kulttuurin globalisaation synnyttämä moniarvoisuus ja monimuotoisuuden lisääntyminen on tärkeää. (Vihreä liitto 2005.)

Rkp:n monikulttuurisuuspuhunta on mielenkiintoista siinä mielessä, että kulttuuripoliitikassaan puolue puolustaa suomenruotsalaista kulttuuria ja ruotsin kieltä voimakkaasti aivan kuten perussuomalaiset suomalaista kulttuuria, mutta yleisesti ottaen puolue suuntautuu kulttuuriseen moninaisuuteen: ”Pohjimmiltaan yhteiskuntanäkemyksemme perustuu laajaan yleissivistykseen, tietoon, avoimuuteen ja kulttuuriseen moninaisuuteen. [...] avoimuus ja rajoja ylittävä vuorovaikutus tuovat virikkeitä.” (Rkp 2006.) Rkp ja perussuomalaiset kamppailevat siis siitä, montako eri kulttuuria ”kansallisvaltio-Suomi” voi sisältää ja mikä on oikea kansallinen kulttuuri ja kieli.

5.6. Suomenruotsalainen kulttuuri ja kristillisuus

Rkp ja kristillisdemokraatit ajavat kulttuuripolitiikassaan muista puolueista poikkeavaa agenda kulttuuripolitiikan monien yleisten ja kaikille yhteisten tavoitteiden ohella. Rkp:lla oma tehtävä³⁵ on ruotsin kieli ja suomenruotsalainen kulttuuri ja kristillisdemokraateilla puolestaan kristinusko. Teemat erottavat näiden puolueiden kulttuuripolitiikan nationalismin muista puolueista ja luovat kamppailuasetelman suhteessa muihin puolueisiin. Ensinnäkin vuoden 2007 kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan rkp korostaa puoluepolitiikan ja valtion merkitystä ”kulttuurisesti rikkaamman elämän” ja paremman yhteiskunnan rakentamisessa. Rkp puhuu kulttuurista sen laajassa merkityksessä, ja korostaa omaa rooliaan nimenomaan kulttuuripoliittisena puolueena ja kulttuuripolitiikkaa keskeisenä työympäristönä puolueelle.

Sfp är ett kulturpolitiskt parti, vars viktigaste fundament är språket och kulturen. / RKP on kulttuuripoliittinen puolue, jonka tärkein perusta on kieli ja kulttuuri. (RKP 2007, 2.)

Heti ohjelman toisella sivulla kulttuurin määrittelyiden yhteydessä puolue korostaa suomenruotsalaista kulttuuria ja kulttuuriautonomiamia. Täten Rkp:n kulttuuripolitiikassa on yhä keskeistä jo suomalaisen puoluekentän synnyn alkuaikoihin 1800-luvulle sijoittuva kieli- ja kulttuurikysymys suomen- ja ruotsinkielisten välillä. Rkp:lla kulttuuripuhunnan nationalismi³⁶ linkittyy suomenruotsalaisuuteen, jonka puolesta puolue toimii kehittäen kuitenkin samalla koko maata. Puhe yhteisestä kulttuuriperinnöstä ja kulttuuri-itsehallinnosta tuo esiin, kuinka kansallinen kulttuuri on myös nimenomaan suomenruotsalaista. Puhe suomenruotsalaisesta kulttuuriyhteisöstä sisältää kuitenkin eksklusiivisen vivahteen. Rkp:n puhunta on siis esimerkiksi vahvasti perussuomalaisten kanssa kamppailevaa, koska perussuomalaiset korostavat nimenomaan suomen kieltä ja yhtä oikeaa suomalaisuutta, jossa ei ole tilaa suomenruotsalaisuudelle rkp:n ajamassa mielessä.

Ruotsinkielisen ja suomenkielisen kulttuurin vuorovaikutus on luonut maamme väestölle yhteisen kulttuuriperinnön. Kulttuurin kautta suomenruotsalaiset ilmaisevat perinteensä, identiteettinsä ja unelmansa. Ruotsinkieliset ympäristöt ja suomenruotsalainen kulttuuri

³⁵ Rkp:n identiteetti koostuu ruotsinkielisten suomalaisten etujen vaalimisesta (Paloheimo & Raunio 2008, 13).

³⁶ Nousiaisen mukaan puolueen koossapitävä voima on historiallisesti ollut kansallisuusiideologia ja –intressi (1998, 83).

vahvistavat myös maamme pohjoismaisia siteitä. (Rkp 2006.)

Suomen ruotsinkielistä kulttuuri-itsehallintoa, joka kattaa sivistyslaitoksen, kulttuuri-instituutiot, yhdistys- ja järjestöelämän, tiedotusvälineet, uskonnollisen elämän ja sotilaskoulutuksen sekä Folktinget eli Suomenruotsalaiset kansankäräjät, täytyy jatkuvasti kehittää. Tämä sosiaalinen pääoma on tarjolla kaikille, jotka haluavat ottaa osaa suomenruotsalaiseen kulttuuriyhteisöön. (Rkp 2006.)

Aivan kuten Rkp:lla kaksikielisyys ja suomenruotsalainen kulttuuri tai perussuomalaisilla vahvan nationalistisesti määritelty suomalainen kulttuuri, kristilliset perusarvot ovat puolestaan eksplisiittisesti kristillisdemokraattien kulttuuripolitiikan perusta (Kristillisdemokraatit 2009), ja kristinusko liitetään nationalistisesti yhteen suomalaisen kulttuurin idean kanssa. Tämä ilmenee muun muassa juuri kristillisten arvojen kuvaamisessa osana kansallista kulttuuriperinnettä. Suomalaisen kulttuurin edistäminen on siis kristillisten arvojen edistämistä ja toisinpäin. Myös taiteen kehitys ja tukeminen argumentoidaan yhteen kristillisten arvojen kanssa; kristinuskon sanomaa ilmaisevaa taidetta tulee tukea kuten muutakin taidetta. Mitä mahtaa olla kristillisistä perusarvoista nouseva vastuullinen vapaus, jota puolue väittää tarvittavan ohjaamaan kulttuuria ja taidetta? Ja kuinka kristillisten arvojen väheksyminen luo edellytyksiä ristiriidoille, kuten puolue väittää? (ks. Kristillisdemokraatit 2009.) Kristillisdemokraattien kulttuuripolitiikan nationalismi kietoutuu siis kristinuskoon.

Kristinusko kuuluu keskeisesti suomalaiseen kulttuurikuvaan. Kristillisiä perinteitä tulee vaalia ja ne on saatettava niille kuuluvaan arvoon yhteiskunnassa. Kristillisten arvojen väheksyminen köyhdyttää kulttuurielämää ja luo edellytykset yksilöiden ja yhteisöjen välisille ristiriidoille. Siksi kristillisdemokraattisen kulttuuripolitiikan yhtenä keskeisenä päämääränä on edistää kristillisten perusarvojen kunnioittamista. (Kristillisdemokraatit 2009.)

6. KILPAILUVALTIOLLINEN NATIONALISMI: KILPAILU JA KILPAILUKYKY

Nyt kun puolueiden kulttuurin määritelmiä ja kulttuurin alaa sekä yhteyttä kokonaisvaltaiseen sivistykseen on havainnollistettu kulttuurisen ja poliittisen nationalismin näkökulmista, siirryn tarkastelemaan kilpailuvaltiollisuuden ja kilpailuvaltiollisen nationalismin kytkeytymistä kyseiseen puhuntaan. Kilpailuvaltiollisessa nationalismissa on Kettusen sanoin kyse talouden ja nationalismin yhdistymisestä, jossa ”[g]lobaalin kapitalismin kilpailulogiikka tukeutuu arkiseen itsestään selvään nationalismiin ja samalla ruokkii sitä” (Kettunen 2012, 93). Voidaankin kysyä, ovatko kilpailuvaltio ja kilpailuvaltiollinen nationalismi koko kansakunnan intressejä vai

ennemminkin kansakunnan resursseja, eli tässä tapauksessa työvoimaa, nationalismin kautta tuotantoon valjastavan pääoman projekteja?

Tässä luvussa tarkastelen, miten puolueet yhdistävät nimenomaan kilpailun ja kilpailukyvyn käsitteet kulttuuripuheeseensa nationalistisessa mielessä, ja mitkä käsitteet ja teemat esiintyvät kilpailukyvyn yhteydessä kulttuuripuhunnassa. Analyysissä pyrin tuomaan metodini mukaisesti esille sen minkälaisia maailmankuvia ja erityisesti tulevaisuudenkuvia puolueet luovat. Mitä tulee politiikkaan, Kettusen (212, 91) mukaan talouden ja politiikan suhde sai suomalaisen kilpailuvaltion muodostuessa 1990-luvun alusta kahdenlaisia muotoja, jossa politiikka oli ”talouden välttämättömyyksiin sopeutumista” ja ”talouden edellytysten luontia”.

Luku toimii myös pohjana muille analyysiluvuille esimerkiksi kilpailuvaltiollisesta kansalaisuudesta ja kulttuuriviennistä, koska tässä luvussa käsiteltävä kilpailukyvyn käsite liittyy myös enemmän ja vähemmän suoraan muissa luvuissa käsiteltävään puhuntaan. Kuten esimerkiksi luvussa 4.1. todettiin, nimenomaan kilpailukyvyistä on tullut kilpailuvaltiossa avainsana, johon puolestaan liittyvät ja linkittyvät kilpailuvaltiolle ominaiset käsitteet osaaminen, innovaatiot, luovuus, kannustaminen ja teknologia. On tietysti itsestään selvää, että mainittujen käsitteiden väliset suhteet eivät ole yksinkertaisia tai yksiselitteisiä. Kilpailukykyä voidaan pitää kilpailuvaltiollisen nationalismin keskeisimpänä käsitteenä, johon liittyvät myös tietyt muut hegemoniseksi nousseet, kilpailukyvyn kohentamista ja parantamista korostavat termit.

6.1. Kulttuuri ja kilpailukyky: Kansallinen kulttuuri kilpailukykytekijänä

Kokoomus ja vihreät yhdistävät puolueista kaikkein suorimmin kulttuurin ja taiteen nationalistisesti Suomen kansalliseen kilpailukykyyn kilpailuvaltiollisessa kehyksessä 2000-luvun ohjelmissaan. Molempien puolueiden kulttuuripoliittisessa puhunnassa kilpailukyky ja nationalismi yhdistyvät ilmauksissa, jotka korostavat kulttuurin tärkeyttä kansallisen kilpailukyvyn parantajana ja ylläpitäjänä. Sekä kokoomus että vihreät painottavat myös taiteen suhteen puolueista kaikkein voimakkaimmin sen uutta välineellistä tehtävää kansansivistyksen ja muiden vanhojen tavoitteiden ohella: taiteen tulee toimia vahvana osana kansallista kilpailukyky politiikkaa ja taloudellista tuotantoa. Bruun ym. (2009) tuovat ilmi, kuinka kilpailukykyretoriikka ja innovaatiopolitiikka

tuottavat kansakunnan tarvetta selviytyä globaalissa todellisuudessa korostavaa hegemonista ajattelutapaa. Ajattelumallissa korostetaan, kuinka talouden on kasvettava ja Suomen on voitettava kilpailussa muut valtiot - tähän tavoitteeseen pääsemiseksi tarvitaan puolestaan välttämättä sellaista, jota kutsutaan innovaatioksi ja luovuudeksi. (Bruun ym. 2009, 54.) Tätä ajattelutapaa kokoomus ja vihreät tuottavat puhunnassaan nationalismia politiikassaan käyttäen ja kamppailen kulttuurin uudesta käyttötavasta muiden puolueiden kanssa.

Kokoomus käyttää kilpailukyvyn käsitettä heti 2000-luvun alusta asti kulttuuripuhunnan yhteydessä. Myös kokoomuksen kulttuurimanifestissa (2008) kilpailukyvyllä on tärkeä rooli. Vihreillä käsite tulee kulttuuripuhuntaan puolestaan kulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2005). Vihreillä ja kokoomuksella esiintyy kaikista puolueista selkeimmin ajatus kansallisen kulttuurin välineellisestä tehtävästä globaalissa talouskilpailussa. Myös Kristillisdemokraatit käyttävät kilpailukyvyn käsitettä nationalistisesti kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan (2009) kulttuuri- ja taidekasvatuksen yhteydessä.

Kokoomus sitoo ensinnäkin vuoden 2002 tavoiteohjelmassaan kulttuurin laajasti ymmärrettynä yhteiskunnallisena ”strategisena resurssina” sekä kilpailuvaltiolle tärkeät luovuuden ja innovatiivisuuden käsitteet yhteen kansallisen kilpailukyvyn kontekstissa. Puolue luo Bruunin ym. (2009) esittämällä tavalla kuvaa tulevaisuudesta, jossa kansalliseen selviytymiseen tarvitaan luovuutta ja innovaatioita. Kulttuurin puolue näkee suoraan kansallisen kilpailukyvyn tekijänä luovuuden ja innovatiivisuuden kautta. Puhuminen kulttuurista strategisena resurssina viittaa kulttuurin valjastamiseen taloudellisen tuotannon tekijäksi. Kansalliseen toimijuuteen viittaava ”maamme kilpailukyky” on siis kiinni kulttuurisista voimavaroista.

Kulttuuri on yhteiskunnalle merkittävä strateginen resurssi. Luovuus ja innovatiivisuus ovat tulevaisuudessa tärkeitä voimavaroja, sekä elämisen laadun että maamme kilpailukyvyn kannalta. (Kokoomus 2002.)

Kulttuurimanifestissaan vuodelta 2008 Kokoomus näkee kulttuurin edelleen laajana, yhteiskunnan eri alueille ja sektoreille liittyvänä luovuuden ja innovaatioiden välineenä. Ensiksi todetaan nationalistisesti kansalliseen historiaan viitaten ja kansallista kulttuuria korostaen, kuinka kulttuuri, Suomi ja suomalaisuus kuuluvat erottamattomasti yhteen. Puolue haluaa tulevaisuudessa ulottaa kulttuurin sektorirajat ylittävästi eri alojen ytimeen nationalistisesti kansallisen kilpailukyvyn ja talouden innovatiivisuuden vuoksi –

esimerkiksi erilaisten kulttuuritoimijoiden kohdatessa syntyy kokoomuksen mukaan taloudellista lisäarvoa. Aivan kuten vihreidenkin puhunnassa, kulttuuritoimijoiden leikkauspisteet ja kulttuurilliset toimintaympäristöt ovat puolueen mielestä talouden innovatiivisuuden ja luovuuden kannalta keskeisiä alueita. Lisäksi kilpailukykyä korostaan nationalistisesti kuvaamalla suomalaista yhteiskuntaa, jonka täytyy tulevaisuudessa reagoida digitaalisen kulttuurin muutoksiin. (Kokoomus 2008.) Myös kilpailuvaltiollinen puhe muutoksesta nousee esiin. Kulttuurin tulevaisuus on siis myös kansallisen taloudellisen menestymisen ydinkysymys.

Kokoomus korostaa erityisesti kulttuurin ja muiden yhteiskunnan sektorien yhteistoimintaa kilpailukyvyn ja innovaatioiden tuottajana sekä luovuuden kirvoittajana. Esiin nousee tietoyhteiskunnalle ja kulttuuriselle yhteiskuntakehitykselle ominainen piirre kulttuurin yhdistämisestä erilaisiin yhteiskunnallisiin yhteyksiin. Puolue mainitsee tämän ajattelutavan suoraan. Vetoaminen muun muassa maiden, alueiden ja kaupunkien taloudelliseen menestykseen kulttuurin avulla³⁷ ja kilpailukyvyn liittäminen tähän puhuntaan voidaan nähdä myös osana kilpailuvaltiokehitystä, jossa korostuu maiden, alueiden ja paikkakuntien itsensä tuotteistaminen kilpailukykyisinä suorituspaikkoina yritys- ja sijoitustoiminnalle (Esim. Kettunen 2008, 91-92). Tämän argumentin puolue kytkee nationalistisesti kansallisen kulttuurin kautta Suomen kansalliseen menestykseen tulevaisuudessa. Kulttuurin tila on siis myös tulevaisuuden kilpailukykykysymys, mikä edellyttää toimia.

Suomea ja suomalaisuutta ei ole olemassa ilman kulttuuria. [...] Kulttuurin sektorirajat ylittävää merkitystä korostava ja laajaan kulttuurin käsitteeseen perustuva ajattelutapa on osoittautunut useiden eurooppalaisten alueiden ja kaupunkien menestyksen perustaksi. Suomen kilpailukyvyn vahvistaminen edellyttää kykyä nivoa toisiinsa taloudelliset, sosiaaliset, ympäristö- ja kulttuurikysymykset. (Kokoomus 2008.)

Vihreiden puhunta kulttuurista ja kilpailukyvystä on hyvin samantapaista kuin kokoomuksella - voisi jopa todeta, että puolueet ovat kulttuurin taloudellisen hyödyntämisen suhteen hyvin yksimielisiä vuosien 2005-2008 kulttuuripuhuntadiskursseissaan. Kulttuuri valjastetaan useasti kansallisen kilpailukyvyn voimaksi. Kulttuuripoliittisen ohjelmansa (2005) ”Kulttuuria myytävänä” -osion alla

³⁷ Anita Kankaan mukaan kulttuurin kulutustavaraluonne ja tavarointuminen korostuvat ajattelutavassa, jossa kulttuuri on liitetty alueiden ja kaupunkien taloudellisen uudistumisen ja markkinointistrategioiden osatekijäksi. Euroopan unionin politiikka on tukenut tätä. (Kangas 1999, 172.)

vihreät toteaa, kuinka tulevaisuudessa kansallinen selviytyminen kilpailussa liittyy taiteen ja kulttuurin kytkemiseen osaksi innovaatioajattelua tutkimuksen ja koulutuksen rinnalla. Koko sivistyssektorin on siis vihreiden puhunnassa oltava tulevaisuudessa osa ”innovaatioperustaa”. Myös kokoomus puhuu ohjelmassaan samalla tavoin kulttuuritoimijoiden leikkauspisteestä ja kulttuurin liittämisestä laajaan yhteyteen muiden yhteiskunnan alueiden kanssa. Vihreän liiton kilpailuvaltiollis-nationalistinen näkemys kulttuurin ja taiteen roolista puolueen varsinaisessa kulttuuripoliittisessa ohjelmassa on selkeä esimerkki kilpailuvaltiollisesta nationalismista puolueiden kulttuuripuhunnassa. Nimenomaan kansallisen kulttuurin korkea taso argumentoidaan nationalistisesti ”meidän kilpailukykytekijäksemme” historiaa ja nykyisyyttä yhdistävästi. (Vihreä liitto 2005.)

Suomalaisen kulttuurin korkea taso kuuluu tärkeimpiin kilpailukykytekijöihimme. Suomessa on käytössä kansallisen innovaatiojärjestelmän käsite. Sen keskeisiä osa-alueita ovat tutkimus ja koulutus. Taide ja kulttuuri tulee nähdä entistä vahvemmin osana yhteiskuntamme innovaatioperustaa. (Vihreä liitto 2005.)

Vihreät kokee, että kulttuuria ja taidetta ei ole vielä tähän mennessä kytketty tarpeeksi tukevasti innovaatioita kilpailuvaltiolle synnyttävään perustaan. Samassa puhuntakokonaisuudessa mainitaan sekä kilpailukyky, luovuus, osaaminen, innovaatiot että innovaatiojärjestelmä - kaikki kilpailuvaltiollisuuden ja kilpailukyvyn parantamisen keskeisiä käsitteitä. Vihreillä puhe kansallisesta kulttuurista saa ainakin kulttuuripoliittisessa ohjelmassa kilpailuvaltiollisen paradigman piirteitä kuten kokoomuksella: kansallinen kulttuuri ja taide argumentoidaan kilpailukykyä parantaviksi tekijöiksi. Kettusen mainitseman ajattelutavan mukaisesti vihreät näkee, että politiikalla tulisi luoda innovatiiviselle taloudelle olosuhteet taiteen ja kulttuurin avulla. Kansallinen kulttuuri on puolueelle keino mobilisoida resursseja.

Vuoden 2007 eduskuntavaaliohjelmassa puolue jatkaa kulttuurialojen liittämistä kansalliseen taloudelliseen pärjäämiseen ja kasvuun globaalissa taloudessa. Ympäristöpuolueen rooliin osuvasti vihreät korostaa kulttuuria ja luovuutta osana elinympäristöstä huolehtivaa ”vastuullista kilpailukykyä” (Vihreä liitto 2006b), jonka yhteydessä todetaan luovuuden ja kulttuurialojen muodostavan kansallisen taloudellisen pärjäämisen avaimet tulevaisuuden globaalissa taloudessa ja maailmassa. Tässäkin puolueen puhunta on lähellä kokoomusta, sillä myös kokoomus puhuu kulttuurimanifestissaan muun muassa kulttuuri- ja ympäristökysymysten yhdistämisestä

kilpailukyvyyn takia. Aivan kuten kokoomuksella, vihreidenkin puheessa nousee esiin maailman ja talouden globaalisuus, mutta tämän rinnalla kuitenkin kulttuuria ja nationalismia hyväksikäyttävä puhunta kansallisesta menestyksestä.

Vapaa-ajan lisääntyminen, kaupungistuminen ja koulutustason nousu ovat tehneet kulttuurialoista tulevaisuuden kasvualoja. Luovuudesta on tehtävä Suomen talouskasvun keskeinen perusta. Globaalissa maailmassa menestyvät ne, jotka pystyvät synnyttämään avoimen ilmapäärin luovuudelle ja uusille ideoille. (Vihreä liitto 2006b.)

Myös kristillisdemokraatit kytkee omassa kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan (2009) yhdessä virkkeessä taiteen ja kulttuurin kulttuuri- ja taidekasvatuksen innovaatioita synnyttävän vaikutuksen kautta suomalaisen yritysmaailman kilpailukykyyn. Tämän avulla luodaan kuvaa tulevaisuudesta, jossa kulttuuri- ja taide ovat kansallisesti tärkeitä elinkeinoelämän menestyksen takia. Verrattuna kokoomukseen ja vihreisiin kilpailuvaltiollinen nationalismi on kuitenkin laimeampaa: kansallista kulttuuria ei suoraan argumentoida kilpailukykytekijäksi, vaan tätä virkaa toimittaa taide- ja kulttuurikasvatus. Toisaalta puolue ei avaa mitenkään, millä tavoin taidekasvatus voi toimia elinkeinoelämän vauhdittajana. Viittaako puolue taidekasvatuksen tuottavan innovatiivisempia työläisiä elinkeinoelämän käyttöön? Joka tapauksessa myös kristillisdemokraateilla esiintyy siis tulevaisuuteen suuntautuva taiteen ja kulttuurin uusi välineellinen käyttötapa, joka korostaa niiden taloudellista arvoa pääoman tuotannon hyväksi. Kulttuuripoliitikalla luodaan siis olosuhteita talouden kilpailukyvyille.

Kulttuuri- ja taidekasvatus on myös mitä parhain pohja uusille innovaatioille. Kristillisdemokraatit näkevät tärkeänä taidekasvatuksen merkityksen myös maamme elinkeinoelämän kilpailukyvyyn kehittäjänä ja ylläpitäjänä. (Kristillisdemokraatit 2009.)

Perussuomalaistenkin vuoden 2011 lähinnä perinteistä nationalismia tuottavasta ohjelmasta löytyy kohta, jonka voi tulkita kulttuurin käytöksi kilpailuvaltillisessa kontekstissa. Tosin perussuomalaiset kamppailevat tässäkin yhtenäistä suomalaisuutta korostavalla nationalismilla muita puolueita vastaan. Ensinnäkin perussuomalaiset näkee ja korostaa ohjelmassaan, että maailman monimuotoisuus syntyy nimenomaan luonnollisista kansallisista kulttuureista. Tässä merkityksessä perussuomalaiset argumentoi, kuinka globaalissa taloudessa ei pärjätä massatuotannolla, vaan ”suomalaisuudella”. Myös perussuomalaisten vanhakantaisessa nationalistisessa puhunnassa kulttuuri siis yhdistetään sen taloudelliseen arvoon ja kilpailuun.

Se on myös kilpailuvalttimme maailmanmarkkinoilla, joilla emme pärjää massatuotannolla, vaan persoonallisuudellamme. (Perussuomalaiset 2011.)

Mitä sitten voisi olla se suomalaisuus, joka voidaan nähdä valttina massatuotannon sijaan? Puhunta on mielenkiintoista, etenkin kun ottaa huomioon puolueen tavan määrittellä suomalaisuus ja Suomi sisäisesti ristiriidattomaksi kokonaisuudeksi. Kilpailukyvyyn käsitettä puolue ei kuitenkaan mainitse suoraan kulttuuripuhunnassaan kuten vihreät, kokoomus ja kristillisdemokraatit.

6.2. Luova talous ja kilpailukyky

Kuten äskeisessä luvussa ilmeni, luovuus on kilpailukykypuheessa tärkeä käsite. Luovuudella ja luovalla taloudella on yhteys kilpailuvaltion toimintaan. Luovuus voidaan nähdä erääksi keskeiseksi kilpailukykyyn liittyväksi käsitteeksi nykyisessä kulttuuripuhunnassa. Kuten Bruun ym. tuovat ilmi, immateriaalitaloudessa kilpailukyvyyn korostaminen liittyy väistämättä myös luovuuden ja luovan yhteiskunnan korostamiseen (ks. Bruun ym. 2009, 21–31). Voidaan ajatella, että ns. luova talous, luovaa taloutta ja kulttuurin taloudellistumista koskevat diskurssit muuttavat kulttuurin ja myös sivistyksen käsittämistapaa. Voidaan esimerkiksi kysyä, ovatko kulttuuriteollisuus tai luova talous sivistystä perinteisessä mielessä vai ennemminkin taloudellista tuotantoa ja tähän kytkeytyvää osaamista? Toisaalta luovan talouden käsitteellä kuvataan nimenomaan luovien alojen synnyttämää taloudellista lisäarvoa, vaikka sen ytimessä nähdäänkin olevan usein taide ja kulttuuri. Luovuuden ja luovan talouden suhde kulttuuriin ei ole aivan selkeä. Esimerkiksi Jim McGuigan tuo ilmi, kuinka nykyisenä uusliberalistisena aikakautena luovuus ja kulttuuri limittyvät yhä enemmän kaupallisuuden ja bisneksen kanssa, eikä näiden enää katsota olevan ristiriidassa keskenään. (McGuigan 2010, 334.)

Aivan kuten äskeisessä luvussa kulttuurin ja kilpailukyvyyn suhteen, kokoomus ja vihreät ovat myös luovan talouden puhunnassaan melko samanmielisiä. Muut puolueet eivät yhtä suoraan käytä luovaa taloutta nationalistisesti kansallisen menestyksen perustana, vaikka luovan talouden tärkeydestä puhutaankin muun muassa rkp:n ja sdp:n ohjelmissa. Täten luovan talouden kilpailuvaltiollisuuden ja nationalistisen käytön suhteen muodostuu jonkinlainen kamppailuasetelma kokoomuksen, vihreiden ja muiden puolueiden välillä. Kokoomuksella on vuoden 2008 kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan eli Kulttuurimanifestissa erityinen talouden ja kulttuurin yhteensulautumista, luovaa taloutta, painottava osio havainnollistavasti nimetyllä otsikolla ”Luovuudesta, taiteesta ja

taloudellisesta tuotannosta”. Voisi todeta, että kokoomus ja vihreät korostavat kaikkein intensiivisimmin taiteen uutta taloudellista ja kilpailuvaltiollista merkitystä vanhojen käsitysten ohella (ks. luku 5.3.).

Kokoomus kytkee luovan talouden osaksi kulttuuripolitiikkaa ja kilpailukyky puhunutta suuremmin kuin muut puolueet, joskin vihreät pääsevät melko lähelle. Puolue ei siis edes yritä häivyttää taiteen, kulttuurin ja talouden liittoa sivulauseisiin, vaan esittää suoraan kulttuurin ja taiteen merkityksen luovuudella ja taloudelliselle lisäarvolle ja kasvulle kilpailuvaltiossa. Taide, kulttuuri ja nimenomaan myös kansallinen kulttuuri ovat välineitä taloudellisessa tuotannossa. Luovaa taloutta käsittelevän osion lopussa nimittäin luova ala ja taide kytketään lisäksi osaksi erityistä kansallista sivistystä, jolloin korostuvat epäsuorasti sivistyksen ja kulttuurin merkitys nimenomaan kansallisesti tärkeinä tuotannontekijöinä. Sitaatista saa sen kontekstin huomioimalla kuvan, että kansalliseen kulttuuriin panostaminen on tärkeää nimenomaan taloudellisen menestyksen kannalta. (Kokoomus 2008.)

Osiossa korostetaan aluksi luovan alan kasvavaa taloudellista merkitystä sekä Suomessa että globaalisti. Luova ala myös liitetään tietoyhteiskuntakehitykseen toteamalla, kuinka luovan alan kasvun ”taustalta löytyy tietoyhteiskuntakehitys”. Tämän jälkeen luovuus ja luova talous kytketään omana keskeisenä tulevaisuuden alanaan, ”uutena kasvu-alana”, kansalliseen kilpailuvaltioon käyttämällä esimerkkinä kansallista historiaa ja vieläpä kilpailukyvyllä ominaista teknologiaan vetoamista. (Kokoomus 2008.) Mutta jos luovuutta ja taidetta ohjataan samoilla opeilla kuin teknologia-sektoria kuten kokoomus tahtoo, eikö niiden instrumentalisoituminen taloudellisen lisäarvon tuojiksi ole hyvin ilmeistä?

Suomessa on hyviä kokemuksia siitä, miten teknologia-sektorin kilpailukykyä ja vientiä kehitettiin. Samantyyppiset opit tarvitaan käyttöön uudella kasvu-alalla. (Kokoomus 2008.)

Kokoomus tuo ilmi, kuinka luovuuden tulokset voidaan nähdä sekä teoksina (itseisarvon painotus) että tuotteina (vaihtoarvo). Tällä lausumalla korostetaan luovuuden tuloksia myös vaihtoarvoa tuottavina luovan talouden tuotteina. Vai mitä mahdollista tarkoittaa ”eri tavalla arvokkailla” teoksilla ja tuotteilla? Kokoomus ei siis erottele ohjelmassaan elinkeinoelämän palvelukseen valjastettua luovuutta ja omaehtoista, taiteellista luovuutta toisistaan. Toisaalta niitä onkin vaikea yksiselitteisesti erottaa toisistaan. Kokoomuksen mukaan

...luovuudelle on annettava mahdollisuuksia, joista sitten syntyy eri tavoin arvokkaita teoksia ja tuotteita. Mahdollisuuksien luominen on poliittinen tehtävä. (Kokoomus 2008.)

Myös vihreillä on kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan kokoomuksen tapaan kulttuurin ja talouden liittoa myönteisessä hengessä käsittelevä osio. Kulttuuripoliittisen ohjelman (2005) kulttuurin taloudellista hyödyntämistä käsittelevän ”Kulttuuria myytävänä” -kappaleen aluksi limitetään yritystoiminta, taide ja kulttuuri nimenomaan luovuuden kautta.

Yritystoiminnassa sekä taide- että kulttuurialoilla löytyy luovuutta ja uskoa omiin päämääriin. (Vihreä liitto 2005.)

Kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan vuodelta 2005 vihreät korostaa luovaa taloutta, mutta eivät vielä liitä sitä maan kilpailukykyyn suoraan käsitteellisellä tasolla. Edellisessä luvussa käsitelty vihreiden kulttuuripoliittisen ohjelman puhunta, jossa suomalaisen kansallisen kulttuurin korkea taso nähdään suoraan kansallisena kilpailukykytekijänä kilpailukykyyn käsitteen kautta, yhdistää myös luovaa taloutta kilpailukykyyn nationalistisesti. Tämä siksi, että luovuus ja luova talous yhdistyvät vihreiden puheessa kansalliseen kulttuuriin - luovuus nähdään suomalaisen kulttuurin vahvuutena (esim. vihreät 2006). Aivan kuten kokoomus kulttuurimanifestissaan, myös vihreät haluaa kulttuurialojen tekevän yhteistyötä luovan talouden ja taloudellisen menestyksen takia. Toisaalta kokoomus puhuu kulttuurialoista ja muista aloista. Kokoomus siis haluaa vielä vihreitäkin voimallisemmin pönkittää luovuutta ja luovaa taloutta kulttuurin avulla kaikkialla yhteiskunnassa. Molemmissa passuksissa nousee esiin vaatimus kansallisten toimijoiden yhteistyöstä yhteisen hyvän eteen.

Määrätietoisella työllä ja korkeatasoisella koulutuksella tulee luoda mahdollisuudet luovan talouden merkittävälle kasvulle Suomessa. Tämä edellyttää yhteistyötä kaikkien keskeisten kulttuurialan toimijoiden välillä. (Vihreä liitto 2005.)

Luovuuspotentiaalia löytyy tuoreiden tutkimusten mukaan erityisesti sektorirajat ylittävistä uusista yhdistelmistä ja tilanteista, joissa kulttuuritoimijoiden ja muiden alojen toimijoiden välillä on aitoa ja ennakkoluulotonta vuorovaikutusta. (Kokoomus 2008.)

Vuoden 2007 eduskuntavaaliohjelmassa vihreät toteaa suoraan omalla otsikollaan ”Luovuuden luovan kasvua” ja vaatii luovuudesta talouskasvun perustaa. Luovuus on siis valjastettava myös pääoman käyttöön ja tuotantoon. Kulttuurialat ja tähän liittyvä luovuus argumentoidaan kansallisen taloudellisen menestyksen ehdoiksi globaalissa maailmassa. Puhuntaa voidaan pitää esimerkkinä luovan talouden nationalistisesta käsittelystä, jossa

samalla liitetään ympäristöpuolueelle sopivasti luovuuteen ja kulttuuriin yhdistyvä elinympäristöstä huolehtiva talouskasvu osaksi ”vastuullista kilpailukykyä”. Nähdäänhän immateriaalitalous usein luontoa säästävänä tapana tuottaa talouskasvua. Talouskasvua tarvitaan, ja puolue näkee nimenomaan kulttuuriin kytkeytyvän kasvun ns. hyvänä kasvuna ja kansallisen taloudellisen menestyksen perustana. Nationalistinen puhunta on samanlaista kuin kokoomuksen kulttuurimanifestissa: kulttuurialat ja niihin kytkeytyvä luova talous on kansallisen kilpailukyvyn ja talouskasvun perusta tulevaisuudessa. Sekä vihreät että kokoomus käyttävät luovaa taloutta nationalistisesti taloutta korostavassa kulttuuripoliittisessa puhunnassaan. Vihreiden viesti luovuuden suhteen on voimakkaan käskevä: ”on tehtävä...”.

...ovat tehneet kulttuurialoista tulevaisuuden kasvualoja. Luovuudesta on tehtävä Suomen talouskasvun keskeinen perusta. Globaalissa maailmassa menestyvät ne, jotka pystyvät synnyttämään avoimen ilmapiirin luovuudelle ja uusille ideoille. Toimivassa taloudessa yritykset kantavat osansa yhteiskunnallisesta vastuusta. Tämä on tulevaisuudessa aito kilpailuetu. Vastuulliseen kilpailukykyyn kuuluu elinympäristöstä huolehtiminen. (Vihreä liitto 2006b.)

Myös keskusta puhuu luovasta taloudesta, mutta vähemmän kuin kokoomus tai vihreät. Toisin kuin erityisesti kokoomus kulttuurimanifestissaan ja vihreät, keskusta puolestaan pyrkii vuoden 2006 tavoiteohjelmassaan (2006b) nimenomaan erottamaan ”kulttuurin” ja toisaalta ”luovan talouden” puhumalla niistä ohjelman erillisissä, joskin perättäisissä kappaleissa. Täten näyttäisi siltä, että keskusta haluaa korostaa ”luovaa taloutta” kilpailuvaltiollisessa paradigmassa ja pitää ”kulttuurin” enemmän hyvinvointivaltiollisessa paradigmassa toisin kuin kokoomus ja vihreät. Toisaalta on hieman hankala saada selkoa, mikä keskustan puhunnassa oikeastaan on luovan talouden ja kulttuurin suhde. Keskusta vaikuttaisi kamppailevan erityisesti vihreitä ja kokoomusta vastaan siinä, että kulttuuria itseisarvona ja muun muassa kansalaisuutta luovana asiana ei saa sotkea liiaksi luovan talouden kanssa, vaan kulttuurin pitää ensisijaisesti säilyttää vanha kansallisvaltiollinen roolinsa muun muassa kansalaisuuden rakentajana. Myös vuoden 2011 ohjelman kulttuuripuhunnassa puolue puhuu sekä kulttuurin taloudellisesta merkityksestä että luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta. Puhunta ikään kuin tasapainottelee ”kulttuurin” ja ”luovuuden” sekä ”luovan talouden” välimaastossa.

Keskustan mielestä luovaan hyvinvointiyhteiskuntaan kuuluu taiteen ja kulttuurin edistäminen ja niiden edellytysten vahvistaminen (Keskusta 2011).

2000-luvun ohjelmien perusteella kulttuuri vaikuttaisi olevan keskustalle omaehtoista ja

enemmän kansalaisuuden kehittymiseen liittyvää³⁸, kun taas ”luova talous” kytkeytyy vahvemmin talous- ja kilpailupuheeseen. Tässä keskusta tekee selvästi eroa kokoomukseen ja vihreisiin, jotka sekoittavat kilpailu- ja hyvinvointivaltiollista puhuntaa taiteen ja kulttuurin suhteen paljon suuremmin. Myös vuoden 2010 tavoiteohjelmassa keskusta pyrkii erottamaan kulttuurin ja luovat alat. Joka tapauksessa kansalliseen kilpailukykyyn liittyvä luova talous kytetään kilpailuvaltioon sivistyspuhunnan kappaleessa (Keskusta 2006b), jossa puhutaan erityisestä tulevaisuuden ”vetovoimaisesta osaamisyhteiskunnasta”. Keskusta luo kuvaa tulevaisuuden tietoyhteiskunta-Suomesta, jossa luova talous on keskeinen osa osaamista ja taloudellista kasvua kansallisessa mielessä. Keskusta käyttää siis luovaa taloutta nationalistisessä puhunnassaan tulevaisuuden kilpailukykyisestä Suomesta. Täten nimenomaan puhe luovasta taloudesta on samantapaista kuin kokoomuksella ja vihreillä, mutta puhtaasti kulttuurin suhteen puolue pyrkii taistelemaan taloushegemonista puhuntaa vastaan ja pitäytyy ennemmin vanhassa sivistyspuhunnassa.

...tavoitteena on luoda Suomesta kansainvälisesti vetovoimainen, ihmisläheinen ja kilpailukykyinen osaamis- ja palveluyhteiskunta [...] Ns. luova talous ja erityisesti siihen liittyvä sisällöntuotanto ovat nopeimmin kasvavia aloja maailmantaloudessa. Suomessakin tämä ala tarjoaa runsaasti uusia mahdollisuuksia. Alan kasvun edellytykset on turvattava. (Keskusta 2006b.)

6.3. Kulttuuria rakentava koulutus ja kansakunnan kilpailukyky

Rkp erottautuu muista koulutusta, kulttuuria ja kilpailukykyä nationalistisesti yhdistävällä puhunnallaan. Kuten luvussa 2.3. toin ilmi, kulttuurin ja koulutuksen suhde on läheinen. Vaikka muutkin puolueet käsittelevät ja yhdistävät kulttuuria, koulutusta ja kilpailukykyä sivistyspuhunnassaan, rkp yhdistää koulutuksen ja kulttuurin kansalliseen kilpailukykyyn nähdäkseni persoonallisella painotuksella muun muassa uusimmassa vaaliohjelmassaan. Oikeastaan puolueen puhunta koko 2000-luvulla muodostaa koulutusta ja kulttuuria yhdistävän diskurssin. Myös kristillisdemokraateilla koulutus ja kulttuuri esiintyvät kiinteästi yhdessä monessa kohdassa puolueen puhunnassa. Tämä liittyy mahdollisesti siihen, että rkp:n tapaan kristillisdemokraatit on osittain nimenomaan ”kulttuuripoliittinen” puolue. Heille kristillinen kulttuuri ja kristinusko ovat jo puolueen nimen tasolla tärkeitä kulttuurillisia seikkoja, joiden puolesta pitää toimia poliittisesti myös koulutuksessa. Täten

³⁸ Keskustalla kulttuuripoliittikka erityisesti kulttuurin käsitteen piirissä näyttäisi pitäytyvän vanhassa hyvinvointivaltiollisessa ja sivistyksellisessä paradigmassa. Tästä lisää kaikkien puolueiden osalta luvussa 9.

kristillidemokraatit yhdistävät tietyn kulttuurin ja tietyt kulttuuriset arvot niitä luovaan ja ylläpitävään koulutukseen. Toisaalta erityisesti koulutuspoliittiset ohjelmat rajautuvat tutkielmani ulkopuolelle. Niistä voisi tietysti muillakin puolueilla löytyä enemmän mainitun kaltaista puhuntaa. Rkp ei korosta luovaa taloutta erityisesti suoraan kansallisena kilpailukykytekijänä, mutta yhdistää sen kuitenkin implisiittisesti siihen kulttuuria kantavan koulutuksen kautta. Ensinnäkin periaateohjelmassaan (2006) puolue toteaa kilpailuvaltiollisesti otsikoidun ”Osaamisemme” -osion aluksi kulttuuria ja koulua kansakunnan perustana korostaen, kuinka

Laaja ja syvä koulutus sekä korkeatasoinen ja monipuolinen kulttuuri ovat itsessään arvokas asia ja kansakunnan henkisen hyvinvoinnin mitta. Pitämällä huolta koulutuksesta ja kulttuurista luomme ihmisille mahdollisuuksia toimeentuloon ja viihtymiseen. (Rkp 2006.)

Näyttäisi siltä, että rkp painottaa kilpailukyvyn suhteen erityisesti ensinnäkin koulutuksen merkitystä kulttuurin luomisessa, ja toisaalta kulttuurin roolin kasvua muun muassa luovana taloutena. Rkp:n puhunta koulun kulttuuria luovasta roolista on samantapaista koko 2000-luvun. Vuoden 2003 ohjelmassa tuodaan esiin koulun rooli kulttuurin ja kielen perustana sekä korostetaan nimenomaan suomenruotsalaisen koulun kilpailukykyä mahdollisesti suhteessa suomalaiseen kouluun.

Koulut ovat tärkeitä kielikasvattajia ja kulttuurin lähteitä [...] Rkp haluaa, että suomenruotsalainen koulu on kilpailukykyinen ja että se tarjoaa parasta mahdollista opetusta. (Rkp 2003.)

Rkp:n ohjelmien kulttuuri- ja sivistyspuhunnassa kilpailukyvyn käsite vaikuttaa liittyvän nimenomaan ensisijaisesti koulutukseen, jonka puolue puolestaan yhdistää (kaksikielisen) kulttuurin luomiseen ja ylläpitämiseen. Suoraan kulttuuriin puolue ei yhdistä kilpailukyvyn käsitettä, mikä erottaa puolueen muun muassa kokoomuksesta ja vihreistä. Koulun kulttuurisen roolin korostaminen liittyy Rkp:n rooliin kielipuolueena ja ruotsinkielisen kansakunnan oikeuksien puolustajana. Kuten jo kulttuurin määritelmää tarkastelevassa osiossa kävi ilmi, rkp korostaa rooliaan nimenomaan kulttuuripoliittisena puolueena, jonka keskeiset poliittiset teemat ovat kulttuuri ja kieli (Rkp 2007).

Vuoden 2011 eduskuntavaaliohjelmassa puolestaan on osio, jossa puolue käsittelee koulutusta, kulttuuria ja sivistystä kilpailuvaltiollisen nationalismien kontekstissa. Kulttuurin yhteiskunnallisen roolin todetaan kasvavan jatkuvasti muun muassa osana hyvinvointipolitiikkaa että luovana taloutena. Tämä on samantapaista puhuntaa kuin

puolueen kulttuuripoliittisessa ohjelmassa, jossa kulttuurista puhutaan laajassa mielessä ”yhteiskuntapolitiikkana” (Rkp 2007). Rkp toteaa kulttuurin yhteiskunnallisen roolin kasvavan koko ajan ja esittää tulevaisuuteen suuntautuvan vaatimuksen, kuinka ”[k]ulttuurisektorin ja luovan talouden suotuisalle kehitykselle täytyy saada jatkoa.” (Rkp 2011.) Puolue siis korostaa kulttuuria sekä hyvinvoinnin että taloudellisen tuotannon näkökulmasta. Hyvinvointivaltiollinen sivistys, koulutus ja sen vaikutus etenkin kaksikielisen kulttuurin sekä identiteetin luomisessa tuodaan esiin. Puolue näkee, että koulun kulttuuria kantava rooli on keskeinen tekijä ruotsinkielisyydelle ja kaksikielisyydelle maassamme (Rkp 2011). Puolue korostaa kaksikielistä kulttuuria luovaa korkealaatuista koulua tasa-arvoisen ja demokraattisen hyvinvointiyhteiskunnan perustana, mutta yhdistää sen myös useaan kertaan peräkkäin nationalistisesti kansakunnan kilpailukykyyn. Täten koulutus, kulttuuri ja kilpailukyky yhdistyvät nationalistisesti, mutta rkp:n kilpailukykypuhe liittyy enemmän koulutuspolitiikkaan kuin suoraan kulttuuriin. Puolue siis kamppailee suomenruotsalaisten kulttuuri- ja kielipuolueena käyttäen vetoamista kansalliseen kilpailukykyyn myöskin kaksikielisen ja ruotsinsuomalaisen koulutuksen ja kulttuurin legitimoinnissa.

RKP vaikuttaa sen puolesta, että Suomen koulujärjestelmä esikoulusta korkeakouluun on laadukas ja yleissivistävä. Kilpailukykyemme perustuu siihen. [...] Suomen korkealaatuinen koulujärjestelmä on kilpailukykyemme perusta. [...] Korkealaatuinen koulutus ei ole edellytys vain maamme hyvinvoinnille, vaan myös kansainvälinen kilpailuetu. (Rkp 2011.)

6.4. Hyvinvointivaltiolliset instituutiot ja kulttuuri kansallisen kilpailun perustana

Äskeisessä luvussa rkp:n tuottama nationalistinen puhunta sekoitti koulutusta ja kulttuuria kilpailukykyyn perustana. Tämä luku jatkaa samaa teemaa, mutta laventaa näkökulman koko tasa-arvoisen hyvinvointivaltiollisen perustan ja kilpailunationalismin suhteen tarkasteluun. Kuten Pauli Kettunen esittää, hyvinvointivaltiollisia instituutioita voidaan puolustaa kilpailuetuina osana globaalin talouskilpailun nationalismia (ks. luku 4.2). Toisaalta juuri tällä hetkellä syksyllä 2013 talouskriisin, leikkausten ja rakenneuudistusten jyllätessä on ehkä vaikea kuvitella, kuinka moni puolue voisi tai haluaisi puolustaa hyvinvointivaltiollisia instituutioita nimenomaan kilpailuetuina.

Etenkin sdp ja vihreät näyttäisivät puolueista kaikkein eksplisiittisimmin tuottavan erityisesti 2000-luvun puolivälissä kulttuurin ja sivistyksen suhteen puhetapaa, jossa hyvinvointivaltionationalismi kytketään kilpailu- ja kilpailukykyargumenttiin. Tällä

puhunnalla puolueet kamppailevat etenkin kokoomusta vastaan korostamalla hyvinvointivaltiollisten instituutioiden (vahva julkinen sektori ja tasa-arvon periaate) tärkeyttä, mutta samalla alistavat niiden puolustamisen kilpailukyvyn argumentille. Toki muidenkin eduskuntapuolueiden puhetta kansallisesta koulutuksesta, osaamisesta, sivistyksestä ja kulttuurista voi tulkita nimenomaan olemassa olevan hyvinvointivaltiollisen perustan ja hyvinvointivaltiollisten instituutioiden argumentoisena kilpailukyvyn tekijäksi, mutta kaikkein selkeimmin tässä puhunnassa erottuivat havaintojeni mukaan sdp ja vihreät. Vasemmistoliitto puolestaan puolustaa kulttuuripuhunnassaan hyvinvointivaltiollista paradigmaa, mutta ei vaikuttaisi alistavan sitä kilpailukyvyn argumentille.

Vasemmistoliitto siis puolustaa myös kulttuuripuhunnassaan hyvinvointivaltiota voimakkaasti. Vasemmistoliitolta ei kuitenkaan kilpailuvaltiollista puhuntaa kulttuurin suhteen löydy juuri lainkaan, vaan kulttuuripolitiikka pysyy puolueella ennemmin hyvinvointivaltiollisen paradigman piirissä. Tällä puolue siis tekee eroa kaikkiin muihin puolueisiin. Kulttuuriin luovuuden kautta liittyvää hyvinvointivaltionalismia vasemmistoliitto korostaa jonkin verran vuoden 2007 periaateohjelmassaan, mutta puhunnassa eivät nouse esille suoraan kansallinen kilpailu tai kilpailukyky vaan ennemminkin hyvän elämän ja oikeudenmukaisuuden käsitteet. Kilpailuvaltiolle tärkeät käsitteet luovuus ja osaaminen mainitaan, mutta ne eivät esiinny kovin nationalistisessa tai kilpailuvaltiollisessa kontekstissa, vaan hyvinvointivaltion yhteydessä. On myös merkille pantavaa, että vasemmistoliitto käyttää yhä hyvinvointivaltion käsitettä yleiseksi nousseen hyvinvointiyhteiskunnan sijaan (esim. vasemmistoliitto 2007). Tämä tekee kulttuuripuhunnassa eron myös sdp:hen, jolta ei kulttuuripuheesta löydy hyvinvointivaltion käsitettä 2000-luvulla.

Hyvinvointivaltion ja hyvinvointiyhteiskunnan käsitteellinen ero on merkittävä, sillä hyvinvointivaltiossa valtiolla on keskeinen tehtävä tasa-arvoisen hyvinvoinnin ja toimeentulon varmistamisessa kansalaisille, kun taas hyvinvointiyhteiskunnassa hyvinvointi on enemmän hyväntekeväisyyden, yksilöiden ja yritysten vastuulla. Vasemmistoliitto siis kamppailee kaikkia muita puolueita vastaan puhumalla myös kulttuuripolitiikasta lähinnä hyvinvointivaltiollisessa eikä kilpailuvaltiollisessa paradigmassa, vaikka muutkin puolueet puhuvat kulttuuripolitiikasta vanhassa

hyvinvointivaltiollisessa mielessä³⁹. Hyvinvointivaltion käsite on vain useasti korvautunut muilla puolueilla ”hyvinvointiyhteiskunnalla”. Ero muun muassa sdp:hen ja vihreisiin tulee siinä, että vasemmistoliitto ei korosta puheessaan hyvinvointivaltiollisia seikkoja kilpailunationalistisesti kansallisina kilpailuetuina tai kilpailukykytekijöinä.

Sdp ja vihreät siis käyttävät hyvinvointinationalismia perustelemaan kansallista pärjäämistä globaalissa taloudessa. Tämä erottaa puolueita vaikkapa kokoomuksesta, joka ei vaikuta korostavan nimenomaan hyvinvointivaltion instituutioita samalla tavoin. Kuten Pauli Kettunen tuo ilmi hyvinvointivaltionationalismin ja kilpailuvaltionationalismin suhteesta, tasa-arvoa, hyvinvointivaltiota, puhdasta ympäristöä ja monia muita hyviä asioita voidaan perustella kansallisina kilpailuetuina. Hyvinvointivaltio nähdään usein pohjoismaisessa keskustelussa kilpailuetuna. Korkeat sosiaaliset normit ja työntekijöiden turvallisuus yhdistyvät kilpailustrategian osaksi. (Esim. Kettunen 2012, 93; 2008, 168-169). Puolueet siis käyttävät toisin sanoen hyvinvointivaltiollisia instituutioita osana kilpailuvaltionationalismia. Sekä sdp:llä että vihreillä nousee esiin myös puhetapa avoimesta maailmasta ja taloudesta, missä päädytään lopulta korostamaan kansallista menestystä avoimessa ja globalisoituvassa maailmassa.

Sdp:n yleisohjelmaksi luokiteltava visio-ohjelma (2005) ”Hyvinvoinnin tulevaisuudesta” käsittelee kulttuuria, taidetta ja luovuutta hyvinvointivaltioon ja -yhteiskuntaan jo otsikon tasolla viittaavassa ”Hyvinvointipolitiikka” -osiossa. Osiossa nousee esille Kettusen esittämä hyvinvointi- ja kilpailuvaltionationalismin suhde tavalla, jossa hyvinvointivaltiollisten rakenteiden, kuten kulttuurin, merkitystä perustellaan nationalistisesti kansakunnan globaalissa kilpailussa pärjäämisellä muun muassa kilpailuvaltiolle keskeisten luovuuden ja osaamisen kautta. Sdp korostaa julkista sektoria ja työntekijöistä huolehtimista kansallisen kilpailun välineinä - sdp:n mukaan kansallinen toimija eli ”Suomi” ei siis kilpaile huonoilla asioilla vaan ns. hyvillä, hyvinvointivaltioon liitettävillä ominaisuuksilla. Tietoyhteiskuntakehitykselle ominaiseen tapaan tieto ja luovuus limittyvät puhunnassa tuotannon (talouskasvu) kanssa. Ovatko julkiset panostukset siis tärkeitä nimenomaan kilpailuedun takia? Puhuminen ”Suomen kilpailemisesta” korostaa yhtenäistä kansallista toimijaa, jolla on samat tavoitteet.

Toimiva julkinen sektori on hyvinvoinnin edellytys. Julkiset panostukset perusrakenteisiin,

³⁹ Tätä puhuntaa käsittelee luku 9.

ylipistoihin, kulttuuriin, ympäristöteknologiaan ja perhepolitiikkaan tukevat yksityistä yritystoimintaa ja antavat kilpailuedun kansainvälisillä markkinoilla. (Sdp 2005.)

Tieto ja luovuus ovat kasvun välineitä. Suomi ei kilpaile matalilla palkoilla ja työolosuhteiden turvattomuudella vaan ahkeruudella, osaamisella, tiedolla, tutkimuksella ja luovuudella. (Sdp 2005.)

Aivan kuten sdp, samaan hyvinvointivaltioiteemaan liittyen vihreät korostavat ohjelmassaan vahvan julkisen sektorin merkitystä erityisen ”yrittämisen kulttuurin” luomisessa nostaten jälleen osaamisen ja luovuuden esiin. Kuten sdp:llä, myös vihreillä nousee esiin ajattelutapa, jonka mukaan julkiset panostukset ovat hyviä sen takia, että ne tukevat kilpailussa pärjäämistä ja yritystoimintaa. Vihreät siis yhdistää Kettusen esittämään tapaan puhunnassaan ns. hyvät asiat kilpailulliseen osaamiseen.

Laaja julkinen sektori tasaa tuloeroja, lisää kansalaisten välistä tasa-arvoa ja toimii sosiaalisena turvaverkkona. Sen rakentamalle kestäväälle pohjalle tulee luoda osaamiseen ja luovuuteen perustuvaa yrittämisen kulttuuria. (Vihreä Liitto 2006.)

Sdp liittää edelleen ohjelmassaan muun muassa julkiset kulttuuripanostukset kansainväliseen kilpailuun. Samassa hyvinvointipolitiikkaa käsittelevässä osiossa Sdp argumentoi kansainvälisen ja avoimen yhteiskunnan ja talouden sekä näistä hyötyvän taiteen ja kulttuurin kilpailueduksi Suomelle erityisesti taiteen sekä kulttuurin luovuutta ja innovaatioita synnyttävän vaikutuksen kautta. Sdp rakentaa siis kokonaisuudessaan nationalistista puhuntaa, jossa hyvinvointivaltioillisten julkisten panostusten kautta muun muassa kulttuuriin ja taiteeseen tuetaan lopulta myös talouskasvua ja yritysten menestymistä, koska kulttuuri ja taide tuottavat luovuutta ja innovaatioita. Yhteiskunnan kehitys ja yritysten menestyminen kulttuuriin ja taiteeseen panostamalla sidotaan puhunnassa yhteen. Esiin nousee myös mielenkiintoinen puhetapa avoimesta ja kansainvälistyvistä yhteiskunnasta sekä avoimesta taloudesta, missä samaan aikaan toisaalta korostetaan kansallista menestystä; sitä kuinka Suomi kansallisena toimijana selviytyy. On huomioitava, että puolue käyttää termiä ”investointi” puhuessaan panostamisesta kulttuuriin ja taiteeseen: onko kulttuurimäärärahojen tarkoitus siis taloudellisen lisäarvon tuottaminen ja yritysten menestyminen eikä kansakunnan kehittäminen? Investointihan on sijoitus, jonka odotetaan tuottavan.

Kansainvälistyvä ja avoin yhteiskunta on vahvuus. Kansainvälinen ja avoin yhteiskunta on taloudelle kilpailuetu. Euroopan unioni on Suomelle väline edistää avointa kansainvälistä taloutta. Taloudellinen yhteistyö ei ole ainoa avoimen yhteiskunnan merkki. Korkeakoulujen

ja tutkimuksen on kansainvälistyttävä entisestään. Kulttuurin on oltava avointa kansainvälisille vaikutteille omaperäisyys säilyttäen. [...] Kulttuuri ja taide vaikuttavat myös koko yhteiskunnan hyvinvointiin ja taloudelliseen kasvuun. Hyvinvointi ei toteudu eikä taloudelliselle kasvulle ole edellytyksiä ilman luovuutta ja innovaatioita. [...] Investoinnit kulttuuriin ja taiteisiin auttavat myös yhteiskuntaa kehittymään ja yrityksiä menestymään. (Sdp 2005.)

Vihreät korostavat periaateohjelmassaan (2006) hyvinvointivaltiollisia instituutioita kilpailuetuina kansainvälisessä taloudessa sdp:n tapaan. Koulutusta ja tiedettä korostetaan ensinnäkin erityisen kulttuurisen sivistyksen luojina. Ristiriitaisuutta aiheuttaa samanaikainen tulosvaatimusten ja markkinoiden kritiikki sekä toisaalta kansallisen taloudellisen menestyksen korostaminen. Hyvinvointivaltiollinen periaate kaikkien mahdollisuudesta koulutukseen argumentoidaan nationalistisesti kilpailueduksi. Koulutuksellinen tasa-arvo on ”kilpailuvaltti”, koska ”osaamispotentiaalia” ei pieni maa saa hukata (Vihreät 2006). Tieto ja luovuus limittyvät myös vihreiden puheessa kuten sdp:lläkin. Mitä tarkoittaa vihreiden yhteisyyttä korostava käsite ”kansallinen taloudellinen menestys”? Onko kyseessä jokin yhtenäinen kansallinen toimija, joka menestyy taloudellisesti vai viittaako puhuntatapa ennemminkin yritysten menestymiseen kuten sdp:n edellisessä passuksessa?

Koulutuksella ja tieteellä on erityinen arvonsa kulttuurillisen sivistyksen luojana, eikä niitä tule pakottaa tuloksellisuuden ja markkinoiden säänneltäväksi. Toisaalta koulutus ja tiede ovat merkittäviä hyvinvointia edistäviä tekijöitä. Kansalliseen taloudelliseen menestykseen johtavaa osaamista syntyy, kun opiskelijoille ja tutkijoille tarjotaan tilaa luovuuteen ja oppimiseen. (Vihreä Liitto 2006.)

Vihreiden ohjelmassa jatketaan tämän jälkeen hyvinvointivaltiollisten rakenteiden puolustamista kansallisena kilpailuvaltina globaalissa taloudessa. Kilpailukykyyn liittyvät käsitteet osaaminen, teknologia ja luova talous nousevat esiin. Vihreiden puhunta sitoo sdp:n tapaan kokonaisuudessaan hyvinvointivaltiollisen kansallisen, tasa-arvoisen sivistyksen - koulutuksen, tieteen ja kulttuurin - kilpailuvaltiossa kehykseen erityisesti kilpailuvaltiksi nostetun osaamisen kautta. ”Kansallinen me” pärjää vihreiden mukaan nykyisessä kansainvälisessä taloudessa omilla historiallisilla ja kansallisilla, hyvinvointivaltioon ja tasa-arvoon perustuvilla vahvuuksillaan. Vihreät näkevät kuinka tasa-arvon kautta muodostuu sivistyksellisesti osaava ihminen - oikeastaan vihreät siis puhuvat työläisestä kansainvälisessä taloudessa kansallisena menestystekijänä. Puhunta muistuttaa sdp:n edellä esiintynyttä puhuntaa, jossa kansallinen toimija Suomi kilpailee luovilla ja osaavilla työntekijöillä. Kulttuuri vaikuttaisi siis olevan sdp:lle ja etenkin vihreille nationalistinen mobilisaatiokeino valjastaa ”kansakunnan resurssit” (erityisesti

kulttuurin ja taiteen avulla rakennettava osaava, luova ja innovatiivinen työntekijä ja työvoima) tuotantoon globaalissa taloudessa.

Gloaalissa taloudessa menestyminen edellyttää uskallusta olla edelläkävijä. Suomen on määrätietoisesti panostettava [...] luovaan talouteen. On hyödynnettävä omia vahvuuksia, kuten sosiaalisesti tasa-arvoista ja laadukasta koulutusjärjestelmää sekä vahvaa kulttuuria ja sivistystä. Esimerkki suomalaisesta menestystarinasta on ainutlaatuinen kirjastolaitos. Osaava työntekijä on ja tulee olemaan Suomen paras vahvuus kansainvälisessä taloudessa. (Vihreä liitto 2006.)

7. KULTTUURI JA KANSALAISSUUS: INNOVATIIVINEN, OSAAVA JA LUOVA IHMINEN KILPAILURESURSSINA?

Kuten äskeisestä hyvinvointinationalismin ja kilpailuvaltionationalismin suhdetta luvusta ilmeni, kilpailuvaltiolliseen kulttuuripuhuntaan liittyy tietynlaisen yksilön, kansalaisen ja kansalaisuuden luominen. Kansalaisuus saa uusia määrittelyjä kilpailuvaltiollisessa kontekstissa ja suhteessa kulttuurin uusiin merkityksiin. Kantolan mukaan 1980-luvulla yrityksissä esiin nousseet ja 1990-luvulla politiikkaan⁴⁰ vaeltaneet käsitteet osaaminen, innovaatiot ja teknologia liittyvät kiinteästi kilpailukyvyn käsitteeseen. Niiden avulla pyritään parantamaan kansallista kilpailuvaltiota ja ohjaamaan sen politiikkaa. Ne ovat keinoja, joilla kilpailukykyä tavoitellaan. Samalla luodaan ideaa yhtenäisestä valtiosta, jossa valtion tärkeä tehtävä on kohottaa kansalaisten tiedon tasoa ja osaamista yhteisen hyvän nimissä. (Kantola 2006, 168–170; Bruun ym. 2009, 27.) Juuri ”kansallisen yhtenäisyyden” retoriikka on myös kansalaisuuden suhteen mielenkiintoista. Kenen yhteisestä hyvästä puhutaan? Yksilöiden, yhteisöjen ja alueiden odotetaan ottavan itse entistä enemmän vastuuta eikä esittävän vaatimuksia valtiolle. Yksinkertaistetusti voidaan puhua valtioneuvoston vaatimusten täyttämistä. (ks. luku 4.3).

Kysymys kuulokin, millaista kansalaisuutta kulttuurin ja kulttuuripolitiikan alueella luodaan? Kulttuuri ja sivistys ovat läheisessä yhteydessä osaamiseen, mutta toisaalta osaaminen viittaa käsitteenä enemmän ihmiseen ja kansalaiseen taloudellisena tuottajana ja talouselämän vaatimusten täyttäjänä kuin sivistys perinteisessä mielessä. Anu Kantolan mukaan kilpailuvaltion sanastoon kuuluva käsite nousi alun perin 1980-luvulla esiin yritysmaailmassa ja siirtyi politiikkaan 1990-luvulla. Osaaminen liittyi yritysmaailmassa

⁴⁰ Voidaan tietysti ajatella, että kyseinen kilpailuvaltion sanasto oli poliittista jo ennen kuin sitä alettiin käyttää erityisesti ”politiikassa”. Toisaalta oliko tällöin vielä kyse juuri ”kilpailuvaltion” sanastosta?

ammattitaidon ylläpitämiseen. (Kantola 2006, 168.) Osaaminen on havaintojeni mukaan puolueohjelmissa erittäin yleinen käsite mitä erilaisimmissa yhteyksissä, mutta tässä luvussa tarkastelu kohdistuu osaamisen suhteen vain kulttuuri- ja sivistyspuhuntaan ja vielä tarkemmin siihen, miten osaaminen ja kilpailu sekä kilpailukyky yhdistyvät nationalistisesti tässä puheessa.

PERUSSUOMALAISET JA YHTENÄINEN KANSA

Perussuomalaisten ohjelmasta en löytänyt puhuntaa, joka suoraan viittaisi kansalaisten kasvattamiseen ja kehittymiseen kilpailukykyisiksi yksilöiksi kilpailuvaltiossa. Toisaalta perussuomalaiset korostaa 2000-luvun puolivälissä kiinnostavalla tavalla kansallista luovuutta ja erityisesti ”Suomen kansan” yhtenäisyyttä keinona pärjätä maailmassa. Puhunta poikkeaa muista puolueista enemmän kansan yhtenäisyyttä kuin luovia ja innovatiivisia yksilöitä korostavan luonteensa takia. Puolue kamppailee siis tässäkin suhteessa omalla tavallaan muiden puolueiden kanssa luomalla nationalistista puhuntaa yhtenäisestä kansasta eikä innovatiivisista yksilöistä. Ensinnäkin puolue toteaa maailman muutosta, mutta kansallisen muuttumattomuutta korostaen, kuinka

Suomen kansan menestys riippuu sen luovuudesta, yhtenäisyydestä ja keskinäisestä solidaarisuudesta. Meillä on vankka kansallinen perusta, jonka avulla pärjäämme muuttuvassa maailmassa. (Perussuomalaiset 2006.)

Tämän jälkeen puolue korostaa yhteistä kansallista identiteettiä, joka edistää kansalaisten yhteenkuuluvuuden tunnetta. Puolue luo kuvan sisäisesti ristiriidattomasta ja yhtenäisestä valtiosta, jolla on yhteiset tavoitteet ja jossa sivistyskin on kansallistuntoa. Kansallinen kulttuuri ja suomalaisuus argumentoidaan myös kilpailutekijäksi kansainvälisillä markkinoilla. Perussuomalaisten puhunta on lopulta kilpailuvaltiollis-nationalistista kulttuurin suhteen siinä mielessä, että se korostaa kansallisesti ja kulttuurisesti yhtenäisen kansallisen toimijan selviytymistä globaalissa markkinakilpailussa. Puolueen luomassa kuvassa kansallisvaltiolla on yhtenäiset tavoitteet ja se on sisäisesti ristiriidaton entiteetti ”isänmaallisuuden ja suomalaisuuden” yhdistäessä kaikkia kansalaisia. Perussuomalaiset tekevät hegemonisesta ”yhtenäisestä kulttuurisesta suomalaisuudesta” nationalistisesti vahvuuden globaaliin talouteen liittyen. Lausumaa voi ajatella myös niin päin, että puolue perustelee kansallisen kulttuurin ja suomalaisuuden tärkeyttä sen tuomalla edulla talouskilpailussa. Suomalaisuuden sisältö jää kuitenkin hämärän peittoon.

Perussuomalaisten mielestä oma kansallinen kulttuuri on ainoa asia, jonka kukin kansa voi maailman monimuotoisuudelle lahjoittaa. Meidän lahjamme maailmalle on suomalaisuus - se on suomalaisuuden merkitys globaalissa maailmassa. Se on myös kilpailuvalttimme maailmanmarkkinoilla, joilla emme pärjää massatuotannolla, vaan persoonallisuudellamme. (Perussuomalaiset 2011.)

Perussuomalaisille yksilöä tärkeämpää on kansakunnan kulttuurinen kokonaisuus ja suomalainen kulttuuripiiri mielenkiintoisella tavalla myös globaalin talouden kritisoinnin vuoksi. Puolueen mukaan vain autonomisella kansallisvaltiollisella politiikalla voidaan ajaa kaikkien kansalaisten etuja, eikä valtiosta tule ylikansallisen pääoman välinettä.

Kulttuuripiirin korostaminen takaa suojan myös heikoimmille kansalaisille [...] Ylikansallisessa politiikassa valtiot eivät ole olemassa omia kansalaisiaan varten, vaan vahvimpia, viime kädessä pääomapiirejä, varten. (Perussuomalaiset 2011.)

Kilpailuvaltiolliselle projektille on luovassa tietotaloudessa kuitenkin keskeistä luoda myös innovatiivisia ja luovia yksilöitä. Muun muassa Suomen valtion tilasuhteita ja hallintaa tutkinut Sami Moisio tuo ilmi, kuinka kilpailuvaltioon liittyy hallinnallisesti erityisen ”luovan”, innovatiivisen ja osaavan kansalaissubjektin luominen (Esim. Moisio 2012, 306). Kettusen (2008, 169) mukaan hyvinvointivaltion muuntuessa osaksi kilpailuvaltion ja kilpailukyky-yhteisön projektia, myös yksilön ”edellytetään arvioivan itseään kilpailukykyisen yhteisön kilpailukykyisenä jäsenenä.” Kansalaiset voidaan ymmärtää kilpailuvaltiossa luovana resurssina. Kuinka puolueet liittävätkin kulttuuripuheessaan osaamisen, luovuuden ja innovatiivisuuden yksilöihin ja kansalaisuuteen sekä näiden kehittämiseen ja tätä kautta yhtenäisen kokonaisuvaltion kilpailukykyyn nationalismien kehityksessä? Minkälaisia puhetapoja muodostuu ja miten puolueet kamppailevat niiden avulla?

7.1. Kannustaminen ja voimaannuttaminen

Kannustaminen on yksi kilpailuvaltion sanaston termeistä. Ensinnäkin kokoomus, vihreät ja kristillisdemokraatit puhuvat kulttuuriohjelmissaan ”yrittämiseen kannustamisesta”. Vaikka keskustan ideologiseen taustaan onkin perinteisesti kuulunut vahva yrittäjähenkki (esim. Nousiainen 1998, 81), vaikuttavat nimenomaan kokoomus ja vihreät sekä kristillisdemokraatit kamppailevan eniten nimenomaan luovan kulttuuriyrittäjyyden puolesta. Kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan (2008) kokoomus puhuu kyllä kansalaisuudesta, mutta tällä kertaa ei suoraan kovin kilpailuvaltiollisessa mielessä. Tosin

ohjelman lopussa nousee esiin taloudellista tuotantoa, luovuutta ja taidetta käsittelevässä kappaleessa kulttuuriyrittäjyyteen kannustaminen kansallisesti tärkeänä seikkana. Kannustaminen voidaan lukea kilpailupuhunnan erääksi keskeiseksi termiksi. Puolue liittää yksilötason luovan yrittäjyyden erääksi luovan alan keskeiseksi kysymykseksi myös kansallisen tulevaisuuden takia. On huomattava, että puolue korostaa myös nimenomaan kulttuuriteollisuuden tuotekehitystä, eli taloudellisen voiton tavoittelemista markkinoilla kulttuurituotteilla. Yrittäjyyskansalaisuus linkittyy tuotekehityksen ajatukseen - mitä tämä tarkoittaa ihmisen omaehtoisen luovuuden kannalta?

Luova ala on nopeimmin kasvavia toimialoja sekä Suomessa että koko maailmassa.[...] Kulttuuriteollisuuden tuotekehityksestä huolehditaan parhaiten luomalla edellytyksiä luovuuden tuotteistamiselle, tukemalla kulttuurivientiä sekä kannustamalla kulttuuriyrittäjyyteen. (Kokoomus 2008.)

Myös kristillisdemokraatit luo yrittäjäkansalaista. Kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan (2009) puolue korostaa puolestaan kulttuuriyrittäjyyden ja muun muassa tähän liittyvän liike-elämäosaamisen kansallista merkitystä. Lisäksi tässä ohjelmassa tuodaan esiin kulttuuri- ja taidekasvatuksen merkitys ihmisten innovatiivisuuden lisääjänä, mikä puolestaan argumentoidaan elinkeinoelämälle suotuisaksi asiaksi. Kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan (2009) puolue korostaa omassa kulttuurin tavaroitumiseen liittyvässä kappaleessaan kulttuurialan yrittäjyyden, liike-elämäosaamisen sekä kulttuuriviennin merkitystä kulttuurin taloudellisten vaikutusten kannalta. Puolue haluaa kulttuurin taloudellisista vaikutuksista laadittavan oman toimintaohjelman. Osaamisesta puhutaan kahdessa talouteen liittyvässä yhteydessä: liike-elämäosaaminen ja kulttuuriviennin strategiaosaaminen.

Kulttuurialan toimijoita tulee kannustaa ja ohjata kulttuurialan yrittäjyyteen laadukkaan koulutuksen, yrityshautomotoiminnan sekä verkostoitumisen avulla. Taidealojen koulutukseen on sisällytettävä nykyistä enemmän liike-elämäosaamista... (Kristillisdemokraatit 2009.)

Vihreillä on kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan sama toteamus kuin kokoomuksella ja kristillisdemokraateilla. Jälleen korostetaan liiketoimintaosaamista: ”Suomessa tulee kannustaa kulttuurialan yrittäjyyteen, joka edellyttää kasvavaa liiketoimintaosaamista (Vihreä liitto 2005). Sekä kokoomus, vihreät ja kristillisdemokraatit kamppailevat siis puhunnassaan tarpeella luoda osaavia kulttuuriyrittäjiä kansallisen menetyksen vuoksi. Yrittäjyyteen kannustamisen voi nähdä osana kulttuurin tavaroitumisen kehityskulkua, kuten vaikkapa kokoomuksen ”tuotekehitys” -puhunnassa. Anita Kankaan mukaan

tavaroituminen koskettaa myös kulttuuripolitiikkaa, ja ilmenee erityisesti kulttuuriteollisuuden käsitteen alla tuotetuissa perusteluissa, kuten kulttuurituotannossa ja -yrittäjyydessä (Kangas 1999, 174).

Kannustamiseen läheisesti liittyen sekä kokoomus ja keskusta puhuvat tulevaisuussuuntautuneesti kulttuurin yhteydessä kansalaisten ”voimaannuttamisesta” ja ”jaksamisesta”. Kuten jo kulttuurin ja kilpailukyvyn suhdetta käsittelevässä osiossa tuli ilmi, kokoomus näkee vuoden 2002 ohjelmassaan kulttuurin taloussuuntautuneesti yhteiskunnan strategisena resurssina, jolla voidaan kirvoittaa luovuutta sekä innovaatioita ja täten parantaa elämisen laatua ja maan kansallista kilpailukykyä. Taidekasvatus ja kulttuurin laaja saatavuus kytketään yhteen myös edellisten tavoitteiden kanssa. Samalla todetaan kansalaisiin ja mahdollisesti heidän kykyynsä toimia kilpailuvaltion tuottavina ja jaksavina subjekteina liittyen, kuinka ”[t]aide-,kulttuuri- ja liikuntapalvelujen kattavalla tarjonnalla huolehditaan kansalaisten henkisestä ja fyysisestä jaksamisesta.” (Kokoomus 2002.) Eikö puhuminen henkisestä ja fyysisestä jaksamisesta viittaa yhdessä resurssipuhunnan kanssa myös ihmisten käsittämiseen luovana ja innovatiivisena resurssina, joiden toimintakykyä täytyy pitää yllä?

Vuoden 2010 ohjelmassaan Keskusta käsittelee ”Osaaminen ja Sivistys” -yläotsikon alla kulttuuria, jota käsittelevässä osiossa puolestaan yhdistetään heti aluksi tietoyhteiskuntaan liittyvästi tieto, koulutus ja kulttuuri. Yhdistelmä muistuttaa muun muassa kokoomuksen periaateohjelman (2006) puhuntaa kulttuurista, tiedosta ja osaamisesta. Jälleen korostetaan myös vuoden 2006 ohjelman (2006b) tapaan tiedon ja humanistisen kulttuurin yhdistymisen tärkeyttä koulutuksessa ja kulttuurielämässä kansalaisten elämänhallinnan kuin myös tasapainoisen taloudellisen kehityksen kannalta. (Keskusta 2010). Täten kulttuuri yhdistetään tietoyhteiskunnalle ominaiseen tapaan tietoon ja tuotantoon. Kulttuurin, kuten taiteen, keskeiseksi tehtäväksi puolue näkee kansalaisten voimaannuttamisen tulevaisuuden haasteiden ratkaisemiseksi. Mielenkiintoinen on nationalistinen vaatimus kulttuurin kansalaisia voimaannuttavasta vaikutuksesta. Passuksesta saa vaikutelman, jonka mukaan kansalaisten on yhtenä rintamana osallistuttava valtiota kohtaavien haasteiden ratkaisemiseen kulttuurin avulla. Mitä ovat nämä haasteet ja kuka ne määrittelee? Ovatko ne kaikille kansalaisille samoja? Puhunta muistuttaa myös perussuomalaisen ajatusta suomalaisuudella pärjäämisestä muuttuvassa maailmassa ja toisaalta kokoomuksen puhuntaa kansalaisten omasta vastuunotosta

valtiotason tavoitteiden hyväksi.

...tieteellä, taiteella ja uskonnolla on kullakin oma mahdollisuutensa voimaannuttaa kansalaisia kohtamaan avoimella mielellä tulevaisuuden haasteet ja osallistumaan niiden ratkaisemiseen. (Keskusta 2010.)

7.2. Innovatiivinen ja luova ihminen

Yrittämiseen kannustaminen on vain osa kokoomuksen ja erityisesti vihreiden rakentamaa puhuntaa kulttuurista ja kilpailuvaltiollisesta kansalaisesta. Vihreät rakentaa puhunnassaan puolueista kaikkein innokkaimmin ”luovaa, innovatiivista ja osaavaa” kilpailuvaltiollista ihmistä kulttuurin ja taiteen avulla. Vihreät toteaa kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan (2005) osaamista korostaen, kuinka taide ja kulttuuri pitäisi nähdä ”meidän yhteiskuntamme” innovaatioiden lähteenä yhä vahvemmin. Tätä kautta kulttuurinen osaaminen nostetaan nationalistisesti menestystekijäksemme tulevaisuudessa. Vihreät luo sekä kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan että periaateohjelmassaan puhunnallaan luovaa kilpailuvaltiollista ihmistä, joka liittyy kulttuurin ja taiteen avulla kehittyviin luovuuteen ja innovatiivisuuteen. Tähän kytkeytyy myös puolueen tahto saada lisää osaavia kulttuuriyrittäjiä. Esimerkiksi keskustaan ja jopa kokoomukseen verrattuna vihreiden puhunta rakentaa voimakkaammin uudenlaista luovaa ja innovatiivista kansalaista. Vihreät kamppailee puolueista voimakkaimmin sen puolesta, että tulevaisuuden Suomi menestyy talouskilpailussa innovatiivisten ja luovien ihmisten avulla.

Taide ja kulttuuri tulee nähdä entistä vahvemmin osana yhteiskuntamme innovaatioperustaa. Globalisaatiokehityksessä osaamisen ja henkisten voimavarojen merkitys kasvaa ja kiristyvässä kilpailussa menestyään luovien ja innovatiivisten ihmisten avulla. Kansainvälistyminen edellyttää sekä rahoituksen että osaamisen keskittämistä. (Vihreä Liitto 2005.)

Kulttuuripoliittisessa ohjelmassa tuodaan myös esiin omassa ”koulutus luo ymmärrystä ja osaamista” -osiossa ihmisten kasvattaminen nimenomaan kulttuuris-taiteellisen koulutuksen avulla luovan talouden osaajiksi. Myös kirjastoa korostetaan tasa-arvon kautta osaavan sivistyksellisen ja kulttuurisen kansalaisuuden perustana. Vihreät siis liittyy luovan talouden kasvun erääksi edellytykseksi kansalaisten osaamisen kehittymisen. Kansalaisten pitää kehittää ja arvioida omaa osaamistaan.

Määrätietoisella työllä ja korkeatasoisella koulutuksella tulee luoda mahdollisuudet luovan talouden merkittäväälle kasvulle Suomessa. Tämä edellyttää yhteistyötä kaikkien keskeisten kulttuurialan toimijoiden välillä. (Vihreä liitto 2005.)

Kirjastojen tehtävä on taata kansalaisille yhtäläiset mahdollisuudet harrastaa kulttuuria, vahvistaa omaa sivistystään ja kehittää omaa osaamistaan. (Vihreä liitto 2005.)

Ihmisten osaaminen saa lisää kilpailuvaltiollisia merkityksiä vuoden 2006 ohjelmassa, jossa puhutaan suoraan työntekijöistä. Vuoden 2006 periaateohjelman ”talouden uusia rakenteita” käsittelevässä osuudessa luodaan kuvaa kansakunnan tarpeesta pärjätä globaalissa taloudessa osaavien ihmisten avulla - osaamiseen liittyy koko sivistyssektori koulutuksesta kulttuuriin. Täten korostetaan nationalistisesti kulttuurin merkitystä osaavan työläisen luomisessa, millä puolestaan on kansallista taloudellista merkitystä. Kokonaisuudessaan vihreiden puhunta luo siis nationalistisen retoriikan avulla innovatiivista, luovaa ja osaavaa globaalin luovan talouden työläistä.

On hyödynnettävä omia vahvuuksia, kuten sosiaalisesti tasa-arvoista ja laadukasta koulutusjärjestelmää sekä vahvaa kulttuuria ja sivistystä. Esimerkki suomalaisesta menestystarinasta on ainutlaatuinen kirjastolaitos. Osaava työntekijä on ja tulee olemaan Suomen paras vahvuus kansainvälisessä taloudessa. (Vihreä liitto 2006.)

Myös sdp rakentaa innovatiivista ja luovaa yksilöä kulttuurin ja taiteen avulla, mutta maltillisemmin kuin vihreät. Sosialidemokratian periaatteet -ohjelmassa vuodelta 1999 sdp näkee hyvinvointiyhteiskunnan kansalaisen itsensä kehittämisen rakenteina. Korkean sivistystason ja osaamisen nähdään ”vapauttavan inhimilliset voimavarat” (Sdp 1999). Vuoden 2003 ohjelman kulttuuripuheessa halutaan parantaa kaikkien ihmisten mahdollisuutta luovaan kulttuuritoimintaan, kulttuurielämyksiin sekä maailman ja olemassaolonsa tulkitsemiseen. Tässä kohdassa puolue ei puhu erityisesti kansalaisista, vaan ihmisistä ja yksilöistä, joiden kuvaillaan kehittyvän luoviksi ja innovatiivisiksi kulttuuritoiminnan kautta: ...”vaikutus yksilön ja yhteisön hyvinvointiin, luovuuteen ja innovatiivisuuteen on suuri.” Yksilön luovuuden kasvaessa kasvaa myös yhteisön luovuus – samalla kansallisesta kulttuurista muodostuu kansallinen kasvuala. (Sdp 2003.) Puolueen mukaan (2005) hyvinvoinnille ja taloudelliselle kasvulle ei ole edellytyksiä ilman yksilöllistä luovuutta ja innovaatioita. Luovuus ja innovaatiot tukevat puolueen mukaan yksilön ”henkistä kasvua”, joka on perinteisesti sivistykseen liitettävä termi, mutta spd:n puhunnassa tieto, luovuus ja innovaatiot kytkeytyvät nimenomaan taloudelliseen kilpailuun ja menestykseen. Puolueen kansallista yhtenäisyyttä korostavan puhettavan mukaan Suomi kilpailee luovuudella, tiedolla ja osaamisella.

Tieto ja luovuus ovat kasvun välineitä. [...] Investoinnit kulttuuriin ja taiteisiin auttavat myös yhteiskuntaa kehittymään ja yrityksiä menestymään. (Sdp 2005.)

Vuoden 2008 kulttuuria laajasti käsittelevässä ohjelmassa puolue korostaa kulttuurin laajaa yhteiskunnallista merkitystä, jälleen myös talouden kannalta. Kulttuurin nähdään nationalistisesti olevan väline oman kielen ja kansakunnan identiteetin säilyttämisessä. Kulttuurin avulla ihminen jäsentää maailmaa, rakentaa arvomaailmaansa ja identiteettiään. Taidekasvatuksen avulla kasvatetaan aktiivisia kansalaisia. Lopulta sdp tuo ilmi kansallista selviytymistä korostavasti kulttuurin, luovuuden, tuottavuuden ja luovan työn tekemisen merkitystä nykyisessä ja tulevassa tietoyhteiskunnassa. Ihmisten luovuus on jotakin, jota välttämättä tarvitaan tulevaisuuden yhteiskunnassa - puolue argumentoi luovan työn nationalistisesti jopa kansalliseksi ”elinehdoksi”.

Kulttuurin avulla voidaan myös kirvoittaa luovuutta ja parantaa tuottavuutta. (Sdp 2008.)

Hyvinvointia edistävää kulttuuria ei synny, ellei ihmisten luovuudelle anneta tilaa. Suomalainen yhteiskunta on siirtymässä jälkiteollisesta yhteiskunnasta kohti tietoyhteiskuntaa kovalla vauhdilla. [...] Luovan työn tekeminen on suomalaisen yhteiskunnan elinehto tulevaisuudessa. (Sdp 2008.)

Myös rkp:lla nousee esiin erityinen kilpailuvaltiollinen kansalainen kulttuuripuhunnassa erityisesti ihmisten luovuuden ja innovatiivisuuden kautta aivan kuten sdp:llä ja vihreillä. Kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan (2007) puolue toteaa ensinnäkin taiteeseen ja kulttuuriin panostamisen olevan taloudellisesti kannattavaa kansantalouden kehityksen näkökulmasta. Puolue tuo esiin kulttuurielämän merkityksen kansantalouden kehitykselle ja innovatiivisuudelle. Osion otsikko on ”kulttuuri investointina”, mikä korostaa kulttuuria sijoituksena taloudellisen tuotannon näkökulmasta (myös sdp ja kokoomus puhuvat kulttuurista investointina). Rkp painottaa kulttuurin rakentavan edellytyksiä luovuudelle ja innovaatioille, jotka puolestaan ovat tulevaisuuden yhteiskunnan tärkeimmät menestystekijät. Kansalaisten kulttuurinen tietoisuus ja osaaminen nostetaan esiin tässä mielessä. ”Kasvavalle sukupolvelle” pitäisi tarjota mahdollisuus kehittää taiteellista ja luovaa kapasiteettiaan, koska tämä on edellytys ”innovatiivisuudelle kaikilla aloilla” (RKP 2007.) Rkp:lle kulttuuri näyttäisi siis olevan keino mobilisoida innovatiivisia kansalaisresursseja taloudellisen menestyksen takia - ”investointi kulttuuriin” tuo taloudellista lisäarvoa.

Tämänkaltainen kulttuuria taloudellisen innovatiivisuuden ja luovuuden lähteenä

painottava puhetapa muistuttaa muun muassa amerikkalaisen Richard Floridan⁴¹ teorioita ja kirjoituksia luovasta luokasta. Floridan teesit luovasta luokasta korostavat kulttuurialojen roolia ihmisten luovuuden ja innovatiivisuuden kasvussa. Kulttuuripolitiikankin parissa paljon huomiota saaneet Floridan kirjoitukset sijoittavat kulttuurin luovan talouden ja taloudellisen kehityksen keskiöön. Ideat ja intellektuaalinen pääoma ovat keskeistä ”raaka-ainetta” uuden, luovan kapitalismin aikakautena. (McGuigan 2009, 162-165.) Erityisesti vihreät ja kokoomus, mutta myös rkp, sdp ja kristillisdemokraatit vaikuttavat puhuvan ”floridalaisessa” hengessä innovatiivisista ja luovista kansalaisista, joiden avulla kansallinen toimija ”Suomi” kilpailee ja menestyy tulevaisuudessa. Aikakauden perusideologiaan kuuluu vaatimus yhteiskunnan tekemisestä luovaksi ja tuottavaksi yksilöllisen yritteliäisyyden avulla (Kangas 1999, 168). Voidaan myös ajatella, että puolueet käyttävät mainituin tavoin nationalismia ja kansallisen yhtenäisyyden retoriikkaa mobilisoimaan innovatiivista työväkeä taloudellisten projektien hyväksi. Toisaalta keskusta tuntuu olevan vihreitä ja kokoomusta pidättyväisempi luovan ja innovatiivisen kansalaisen luomisessa ja puhuukin enemmän osaamisesta.

7.3. Osaava kansalainen

Osaamisen hegemoninen rooli kilpailuvaltion kielenkäytössä viittaa muun muassa sivistyksen rooliin kilpailuvaltiossa. Kilpailuvaltiollisessa puhunnassa tieto ja osaaminen kytkeytyvät osaksi sivistystä uudella tavalla (ks. esim. johdanto-luku). Toisaalta osaamisen ja sivistyksen suhde ei ole mitenkään yksinkertainen tai selkeä. Onko osaaminen ennemminkin taloudelliseen tuottavuuteen ja työhön liittyvää kyvykkyyttä, jolla ei välttämättä ole perinteisen sivistyksen kanssa paljoakaan tekemistä? Osaamista voidaan pitää kilpailuvaltiollisen ja kansalliseen kilpailukykyyn limittyvän puhunnan yhtenä keskeisenä käsitteenä, ja se liittyy myös keskeisesti esimerkiksi Esa Pirneksen aikaisemmin kuvaamaan tietoyhteiskuntakehitykseen (ks. luku 2.4.), jossa tieto, kulttuuri ja tuotanto sekoittuvat uusilla tavoilla. Kuten aivan analyysiosion alussa tuli esille, osaamisen käsite on lähes kaikilla puolueilla yksi kulttuuripuhunnan otsikkokäsitteistä. Puolueet siis haluavat yhdistää osaamisen ja kulttuurin puhunnassaan. Tai toisin sanoen, kulttuuri on keskeinen osa ja väline ihmisen osaamisen kehittämisessä. Toisaalta osaaminen vaikuttaa myös usein liittyvän enemmän koulutuspolitiikkaan kuin nimenomaan kulttuuriin.

⁴¹ http://fi.wikipedia.org/wiki/Richard_Florida.

Sekä kokoomus että keskusta korostavat kansalaisten osaamista voimakkaasti - puolueet kamppailevat ”osaavan kansalaisen” luomisesta kilpailukyvyyn vuoksi. Erityisesti keskusta puhuu läpi 2000-luvun osaavan kansalaisen tärkeydestä kansallisten tavoitteiden takia. Periaateohjelmansa (2006) sivistys- ja kulttuuripoliittisessa osiossa kokoomuksella on oma nationalistisia painotuksia sisältävä kappale sivistykseen, luovuuteen ja myös kulttuuriin kytkeytyvää osaamista varten. Ensinnäkin Kokoomus korostaa ohjelmassaan, kuinka se haluaa kehittää koko maata tieteen, taiteen ja teknologian avulla sekä huolehtia kansallisesta perinnöstä, kielistä ja kulttuureista. Kulttuuria ja luovuutta korostetaan limittyvinä seikkoina. Tähän ideaan kytkeytyy myös kansalaisten näkeminen kehittämistä kaipaavina, luovina osajasubjekteina yhtenäisessä kilpailuvaltiossa - osaaminen on kokoomuksen mukaan ”kansallinen pääomamme”. Kansalaisten osaaminen on kokoomukselle siis keskeinen kansallinen kysymys, jossa yhdistyy mielenkiintoisesti puhe kansainvälistymisestä positiivisessa mielessä ja samalla puhunta kansallisesta: ”kansainvälisyys” nähdään kansallisena haasteena aivan kuten vaikkapa vihreiden ja sdp:n puhunnassa. Kansalaisten halutaan myöskin tarkkailevan ja päivittävän omaa osaamistaan valtiotason tavoitteiden takia: valtion kilpailukyky on kiinni osaamisesta.

Tavoitteenamme on [...] koko kansan osaamis- ja sivistystasosta huolehtiminen sekä työn ja yrittäjyyden edistäminen. (Kokoomus 2006.)

Suomea tulee kehittää monenlaisten osaajien yhteiskuntana. Osaaminen on tärkein kansallinen pääomamme. [...] Kansainvälisyys ja nopeasti muuttuva tieto haastavat osaamisen päivittämiseen ja kartuttamiseen. Tuemme elinikäistä oppimista ja luovuutta. Suomalaisten osaamis-, sivistys- ja koulutustasoa on edelleen kehitettävä. (Kokoomus 2006.)

Tietoyhteiskunnassa tiedon jalostamiseen ja käsittelyyn liittyvä osaaminen on kilpailukyvyyn avaintekijä. (Kokoomus 2006.)

Keskustalle ihmisten osaaminen ja osaamisen kehittäminen on läpi 2000-luvun keskeinen nationalistinen teema sivistyspuhunnassa, kuten 2006 ohjelmasta esimerkiksi ilmenee:

Suomi voi menestyä kansainvälisessä kilpailussa vain korkeantason osaamiseen perustuvalla tuottavuuden kasvulla. Talouskasvun pohjaa on vahvistettava jatkamalla panostuksia koulutukseen ja osaamiseen. Suomen vahvuudeksi on noussut toimiva innovaatiojärjestelmä. (Keskusta 2006b.)

Liittykö tämä siihen, että keskusta haluaa yhdistää alkiolaisen ihmisen henkistä kasvua korostavan perinnön, kansansivistysidean ja roolinsa sivistysliikkeenä myös kilpailuvaltiollisten osaajien tuottamiseen muun muassa työelämän käyttöön? Tällaista päätelmää voisi tehdä esimerkiksi vuoden 2010 tavoiteohjelman sivistyspuhunnan

kohdasta, jossa puolue limittää puhunnan yksilöiden ja yritysten osaamisesta kulttuuri- ja sivistyspuhuntaan. Puhunnassa nousee esiin tarve luoda osaavia työläisiä ja samalla kansansivistyksen sekä esimerkiksi kirjaston merkityksen perusteleminen osittain tällä argumentilla.

Yksilön ja yritysten on voitava kehittää ja päivittää jatkuvasti työssä tarvittavaa osaamista [...] Vapaan kansansivistystyön kansalais- ja työväenopistojen, kansanopistojen, kansansivistysjärjestöjen ja kirjastojen merkitys on jatkuvasti kehittyessään suuri myös tällä vuosikymmenellä. (Keskusta 2010.)

Keskusta korostaa vuoden 2002 ohjelmassaan nationalistisesti osaamista ja sivistystä kansallisen menestyksen perustana osiossa, jossa puhutaan ”yrittämisen ja osaamisen Suomesta”. Nimenomaan kulttuuria ei kuitenkaan tässä osiossa mainita eksplisiittisesti, vaan puhutaan sivistyksestä joka saattaa viitata enemmänkin koulutuspolitiikkaan kuin nimenomaan kulttuuripolitiikkaan. Kansalaisilla tulee keskustan mukaan olla tasa-arvoinen mahdollisuus antaa oma panoksensa yhteiseen kansakunnan rakentamiseen - tulevaisuuden kansallista, menestyvää Suomea rakennetaan kansalaisten osaamisella ja sivistyksellä.

Suomalaisten hyvinvoinnin ja menestyksen ydin on osaamisessa ja sivistyspääoman kasvattamisessa. Jokaisella kansalaisella on oltava yhtäläiset mahdollisuudet kouluttautua, sivistyä ja tuoda oma panoksensa hyvinvoivan Suomen rakentamiseen. (Keskusta 2002.)

Myös kytkös kulttuuriin muodostetaan, mutta kokoomuksen tapaan osaaminen on enemmän koulutukseen liittyvä käsite. Keskusta korostaa (2006b) kuinka kansallisessa kulttuurielämässä ja kouluissa tulisi yhdistyä sekä tiedollinen osaaminen ja toisaalta humanistinen kulttuuri (sama todetaan myös 2011 vaaliohjelmassa). Osaaminen siis artikuloidaan myös väljästi osaksi kulttuurielämää ja tätä kautta kulttuuri (elämä) osaamisen kautta osaksi nationalistista kilpailupuhetta. Täten myös keskustan puhunta kokoomuksen tapaan nivoo yhteen kulttuuria, tietoa ja tuotantoa osaamisen kautta. Kuten kokoomuksella, osaaminen saa roolin kilpailupuhunnassa osana sekä kulttuuri- että koulutuspoliittista puhetta, joiden suhde ei puolestaan ole mitenkään selkeä. Vaikuttaa, että Keskusta haluaa pitää esimerkiksi kokoomukseen ja vihreisiin verrattuna kulttuurin erillään taloudesta ja kilpailuvaltioon kytkemisestä, mutta tekee kytköksen kuitenkin mutkan kautta. Humanistisen kulttuurin painottaminen kulttuurielämässä korostaa kulttuurin itseisarvoisuutta.

Myös kansansivistysliikkeet ovat tärkeitä kansalaisten elämänhallinnan ja yhteiselämän

vahvistajina. Tiedollisen osaamisen rinnalla humanistisella kulttuurilla on jatkossakin oltava oma sijansa suomalaisissa kouluissa ja kulttuurielämässä. (Keskusta 2006b.)

Kulttuuripuhunnassa puhutaan sivistyksen omaksumisen ja uuden luomisen merkityksestä yhteiskuntakehityksessä. Samalla tiedollinen osaaminen sekä kulttuurielämä yhdistetään kansalaisten elämänhallinnan kanssa. Mihin elämänhallinta viittaa ja mihin tavoitteisiin nähden kansalaisten pitää hallita elämänsä? Osaaminen saa siis sijan myös keskustan kulttuuripuhunnassa. Mitä tarkoittaa, että kulttuurielämässä täytyy löytyä tiedollista osaamista? Keskustallakin nousee politiikan suhteen esiin ajatus, jossa kulttuuri- ja sivistyspolitiikalla luodaan olosuhteet innovatiivisen talouden toiminnalle.

Eduskuntavaaliohjelmassa 2011 Keskusta tuottaa kilpailuvaltiolliseksi luokiteltavaa puhuntaa kansalaisten kasvattamisesta osaamisen, luovuuden ja innovaatioiden kontekstissa. Puolue kuvaa ensinnäkin kulttuuripuhunnassaan nationalistisesti sekä aktiivista kansalaisuutta että kansakunnan hyvinvointia kasvattavaa ”sivistyksen kehää”, johon sisältyvät koulutus, tiede, kulttuuri ja liikunta (Keskusta 2011). Puolue liittää sivistyksen luovuuteen ja innovatiivisuuteen korostamalla sivistystä muun muassa ”luovana ja innovatiivisena suhtena opittuun.” Sen jälkeen osaaminen argumentoidaan kansalliseksi menestystekijäksi. Myös tutkimus, teknologia ja luova taide liitetään yhteen innovaatioiden tuottamisen kanssa - ainakin puolue toivoo tulevaisuudessa innovaatioiden syntyvän kun kyseiset asiat sekoittuvat alojen asiantuntijoiden toimesta Tämä puhunta tieteestä, taiteesta ja teknologiasta on aivan samanlaista kuin kokoomuksen periaateohjelmassa (2006). Puheessa korostuu yksilön vastuu henkilökohtaisen osaamisen kehittämisessä, ja samalla yksilötason vaateet yhdistyvät kansallisen tason tavoitteisiin.

Keskusta korostaa ohjelmassaan sekä koulutuksesta, tieteestä että kulttuurista puhuessaan ainakin jossain määrin kansalliseen menestykseen liittyvää osaamista. Kulttuuripuhunnassaan puolue tuo esiin laaja-alaisesti luovan hyvinvointiyhteiskunnan (ei siis hyvinvointivaltiota kuten esimerkiksi vasemmistoliitto), jossa kansalaisia kasvatetaan tulevaisuuden luoviksi osaajiksi myös taiteen ja kulttuurin avulla. Keskustan puhunta näyttäisi noudattelevan (uusliberaalia) periaatetta yksilön yritteliäisyydestä ja vastuusta myös valtion taloudellisen menestyksen kannalta. Keskusta ei kokoomukseen tai vihreisiin verrattuna kylläkään suoraan kytke kulttuuria ja taidetta taloudelliseen tuotantoon yhtä voimakkaasti, vaan puheessa kuuluvat läpi kulttuurin ja taiteen monenlaiset hyödyt. Muun muassa ”luova osaaminen” on keskustalle mielestä tulevaisuuden yksilön tärkeä

ominaisuus. Luovuuteen kannustaminen nähdään perustana yhteisön kehittämiseksi.
(Keskusta 2011.)

Taide ja kulttuuri ovat oleellinen osa kasvatusta, jossa yhä tärkeämmässä roolissa ovat viestintä- ja vuorovaikutustaidot, esiintymistaidot ja luova osaaminen. (Keskusta 2011.)

Puolueen määritelmä sivistykselle luo vaikutelman, jossa ihmisen tulee sivistyä nimenomaan ollakseen luova ja innovatiivinen yksilö kansallisen menestyksen takia. Mielenkiintoista on yksilölle vaatimuksia asettava puhunta oman osaamisen jatkuvasta tarkkailusta - yksilön pitää olla selvillä siitä, miten suhteuttaa oma elämänsä ja kykynsä tulevaisuuden osaamistarpeisiin sekä samalla kansallisen tason vaatimuksiin. Osaaminen on ”sijoitus” kansakunnan menestykseen. Mutta kuka asettaa tulevaisuuden osaamistarpeet ja kenen tarpeista puhutaan? Ovatko ne valtiotason vaatimuksia? Tässä mielessä keskusta puhuu samaan tapaan kuin kokoomus ja vihreät.

Sivistystä on itsenäinen, luova, innovatiivinen ja mahdollisuuksia korostava suhde opittuun. [...] Osaamisen vahvistaminen on paras sijoitus ihmisen omaan tulevaisuuteen ja Suomen menestymiseen. (Keskusta 2011.)

Tulevaisuuden osaamistarpeita ei pystytä täydellisesti tunnistamaan, eikä kaikkea uutta osaamista kyetä määrittelemään. Tämä vaatii yksilöltä kykyä itsenäiseen ajatteluun, kriittisyyteen ja luovuuteen. (Keskusta 2011.)

Kuten kokoomuksella ja keskustalla, Sdp:n vuoden 2007 ohjelmassa on maininta kansalaisten osaamisen kasvattamisen tärkeydestä muun muassa talouskasvun kannalta. Tällä kertaa kyvykkyys liitetään erityiseen ”tietoyhteiskuntaosaamiseen” sivistysjärjestöjen koulutuksen kautta. Myös kilpailuvaltiolle ja kilpailukyvyille keskeinen teknologia tuodaan esiin. Heti seuraavassa kappaleessa sivistys, luovuus, kulttuuri ja taide luetaan kansalliseksi vahvuudeksi ja hyvinvoinnin kulmakiviksi. Kansalaisten osaaminen saa siis kansallista menestymistä korostavan painotuksen myös tätä kautta. Sekä kokoomus, keskusta että sdp pyrkivät kamppailemaan kilpailuvaltiollisen kansalaisen ja valtiosubjektin luomisesta, luovan tietoyhteiskunnan osaajan rakentamisesta valtiotason tavoitteiden takia (ks. luku 4.3.). Tämä muodostaa kamppailuasetelman suhteessa muun muassa vasemmistoliittoon, joka painottaa enemmän itseisarvoista sivistystä ja kansalaisuutta. Toisaalta myös perussuomalaiset ovat kamppailuasetelmassa kokoomuksen, keskustan ja sdp:n tuottaman osaamispuhunnan kanssa, koska puolue ei korosta yhtä vahvasti talousorientaatiota kansalaisuuspuhunnassaan.

Taloudellinen kasvu edellyttää tuottavuuden ja osaamisen vahvistamista. [...] Tietoyhteiskunnan kehittämisestä on päästävä uuden teknologian hyödyntämiseen ihmisten parhaaksi. [...] Koko väestölle taataan edellytykset toimia tietoyhteiskunnassa. Kansalaisten tietoyhteiskuntaosaamista edistetään mm. sivistysjärjestöjen järjestämällä koulutuksella. [...] Sivistys, luovuus ja yhteisöllisyys ovat kansallisia vahvuuksiamme. (Sdp 2007.)

7.4. Huipputason osaaja

Kristillisdemokraatit puolestaan haluavat luoda sivistyksen ja kulttuurin avulla eräänlaisen ”huipputason kilpailuvaltiollisen osaajan”. Tällä puhunnalla huipputasosta puolue erottuu jonkin verran muista. Kuten on jo käynyt ilmi, myös kristillisdemokraatit korostavat erityistä korkeatasoista sivistystä Suomen kansallisen kilpailukyvyn takaajana. Sivistys kytkeytyy siis tuotannontekijäksi. Tähän puhuntaan yhdistyy myös monessa eri ohjelmassa mainittava ”huipputason kulttuuri”, jota Suomessa on monilla aloilla puolueen mukaan. Koko kilpailukyky puhunta kulttuurin ja sivistyksen suhteen yhdistyy myös yksilöiden kehittämiseen ja kehittämiseen ”huipputasolle”, joka on kansallisen selviytymisen kannalta keskeinen kysymys. Puolueen puhunnassa kansalaisuudesta nousee esiin luovan huipputasosaajan idea. Kristillisdemokraateilla nousee esiin muihin puolueisiin verrattuna hieman poikkeava puhunta huipputason ja lahjakkuuksien korostamisesta. Puhunta osaamisesta on samansuuntaista kuin kokoomuksella ja keskustalla. Puolue luo kuvan tulevaisuudesta, jossa kansallinen kilpailukyky on riippuvainen ”korkeatasoisesta sivistyksestä”. Mitä huipputaso ja korkeatasoinen sivistys sitten tarkoittavat kilpailukyvyn yhteydessä? Onko niiden merkitys muuttunut aikaisemmasta enemmän taloudellista painottavaan suuntaan?

Koulutuksen ja osaamisen tarve korostuu tulevaisuudessa entisestään. Suomen kilpailukyvyn säilyttämiseksi tulee panostaa yhä enemmän koulutukseen ja korkeatasoiseen sivistykseen. (Kristillisdemokraatit 2006.)

Kristillisdemokraateilla kilpailukyvyn käsite artikuloituu vuoden 2006 ja 2011 ohjelmien kulttuuria, koulutusta ja tiedettä käsittelevissä osioissa nationalistisesti sivistykseen ja osaamiseen erityisesti koulutuksen kautta samaan tapaan kuin keskustalla sekä Rkp:lla. Periaateohjelmassaan (2005) puolue luokittelee ensinnäkin kulttuurin tärkeäksi osaksi erityisiä ”sivistyksen aakkosia”, joiden puolestaan todetaan olevan kilpailuvaltiollisella tavalla tulevaisuuden ”osaamisen perusta”.

Erilaisten lahjakkuuksien tukeminen on entistä tärkeämpää menestymisemme kannalta. [...] Suomessa on kansainvälisen huipputason kulttuuria monilla aloilla. Korkea taso perustuu laajaan kulttuuriharrastukseen ja -työhön. (Kristillisdemokraatit 2006.)

Kulttuuri- ja taidekasvatus on myös mitä parhain pohja uusille innovaatioille. (Kristillisdemokraatit 2009.)

Kristillisdemokraatit puhuu vuoden 2006 ohjelmasta lähtien nationalistisesti kansallisesta menestymisestäämme ja luovat kuvan tarpeestamme päästä eurooppalaisen osaamisen ja kilpailukyvyn huipulle sivistyksen, erilaisten lahjakkuuksien sekä kansainvälisen huipputason kulttuurin kautta. Puolueen mukaan ”meiltä vaaditaan” tätä kaikkea.

Euroopan nopein ikääntymisvauhti vaatii meiltä myös eurooppalaista osaamisen ja kilpailukyvyn kärkeä. Laaja-alainen koulutus ja korkeatasoinen sivistys ovat merkittäviä yhteiskuntamme menestystekijöitä. (Kristillisdemokraatit 2011.)

Kristillisdemokraateille näyttäisi olevan keskeinen kysymys päästä kansallisesti kansainväliselle huipulle - suomalainen ”kansainvälisen huipputason kulttuuri” mainitaan jopa kolmessa eri kristillisdemokraattien ohjelmassa (2005, 2006, 2011) täysin samalla sanamuodolla. Täten puolue muodostaa diskurssin, joka korostaa huipputasoa.

Suomessa on kansainvälisen huipputason kulttuuria monilla aloilla. Korkea taso perustuu laajaan kulttuuriharrastukseen ja -työhön. (Kristillisdemokraatit 2011.)

Sivistys, kansallinen kulttuuri ja sen huipputaso siis yhdistyvät kristillisdemokraattien puheessa kasvatuksen ja koulutuksen kautta kansalliseen huipputason osaamiseen ja korkeatasoiseen sivistykseen, jotka kaikki nähdään puolestaan kansallisen kilpailukyvyn tulevaisuuden perustana. Kysymyksiä herättää myös se, mikä on sitten muiden kuin huippujen arvo tai rooli sivistyksen ja kulttuurin piirissä? Eikö muihin kuin huippuihin kannata panostaa?

8. KULTTUURIVIENTI, KILPAILUKYKY JA TYÖPAIKAT

Äskeisessä luvussa erityisesti kristillisdemokraateilla esiintynyt ilmaus ”kulttuurin huipputasosta” liittyy myös kulttuurin vientiin. Kulttuurivienti on kilpailuvaltion ja nationalismin kannalta tärkeä kysymys globaalissa kulttuurikapitalismissa ja immateriaalitaloudessa. Kulttuurivienti ei sinällään ole pelkkää taloutta tai taloudellista toimintaa, vaan kyse on myös laajemmin erilaisia vuorovaikutus- ja yhteistyöprosesseja

sisältävästä kulttuuristen merkitysten vaihdannasta - voidaan puhua kulttuurien välisestä kulttuurikumppanuudesta, jossa on kyse sekä kaupallisesta että voittoa tuottamattomasta kulttuurituotannosta (ks. esim. OM 2007, 10-11). Vienti viittaa kuitenkin jo käsitteenä vahvasti taloudelliseen toimintaan - tavaroiden tai palveluiden myyntiin; olivat ne sitten immateriaalisia tai materiaalisia ”tavaroita”. Kulttuurikin voi olla tavara tietyssä yhteydessä.

Aikaisemmin olen käsitellyt uusliberalismia ja kulttuurin tavaroitumiseksi kutsuttavaa ilmiötä, jossa kulttuuri saa tuotteen roolin ja välineellisen arvon. Tämä voi koskea myös kansallista kulttuuria ja esimerkiksi sen oletettua ”huippulaatua”. Kulttuurivienti liittyy taloudellisenä ilmiönä globaalin kapitalismin muutoksiin, ns. immateriaalitalouteen, ja tähän liittyen esimerkiksi David Harveyn kuvaamaan uusliberalistiseen tavaroitumiskehitykseen, jossa kaikkea voidaan periaatteessa kohdella tavarana markkinoilla. Esimerkiksi kulttuurin ja kulttuuriperinnön tuotteistamisessa on kyse Harveyn mukaan siitä uusliberalismiin liittyvästä kehityksestä, jossa ”kiinnitetään hintalappu johonkin sellaiseen, jota ei ole koskaan tuotettu tavaraksi.” (Harvey 2008, 202–203.) Kulttuuriviennin yhteyttä kulttuuribrändäämisen, kilpailuvaltiollisuuden ja kulttuurinationalismin ideaan voi havainnollistaa seuraavalla sitaatilla Opetusministeriön kulttuurivientiraportista vuodelta 2007. Myös kansallisella kulttuurilla on kilpailuvaltion ja immateriaalitalouden aikana uusi tehtävä.

”Valtioiden menestys on yhä enemmän sidoksissa niiden kykyyn hallita brändiään. Omaleimainen ja korkeatasoinen kulttuuri täydentää Suomen kansainvälistä kuvaa – Suomen maa-brändiä – huippuosaamiseen ja vahvaan innovaatiojärjestelmään perustuvana hyvinvointiyhteiskuntana.” (OM 2007, 15.)

Kokoomus, vihreät ja kristillisdemokraatit vaikuttavat puolueista kaikkein suorimmin yhdistävän kulttuurin tavaroitumisen ja kulttuuriviennin nationalistisesti kulttuuripolitiikassaan. Sekä vihreille että kokoomukselle kulttuurivienti on puolueista kaikkein selkeimmin kansalliseen kilpailukykyyn kytkeytyvä asia. Myös kristillisdemokraatit korostavat kulttuurin merkitystä samassa viitekehyksessä. Kyseiset puolueet näyttäisivät Harveyn esittämällä tavalla tuotteistavan kansallisen kulttuurin kulttuuriviennin kontekstissa.

Kokoomus liittää kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan (2008) kulttuuriviennin suoraan kansallisen kilpailukykyyn tekijäksi ”luovuutta, taidetta ja taloudellista tuotantoa”

käsittelevässä osiossa. Kulttuuriteollisuuden tuotekehitys, luovuuden tuotteistaminen, kulttuuriyrittäjyys ja -vientä mainitaan globaalisti ja kansallisesti tärkeän luovan alan keskeisinä piirteinä, joita tulee vahvistaa kansallisen taloudellisen menestyksen takaamiseksi. Kokoomus on puolueista ainoa vihreiden ohella, joka suoraan jo ohjelman otsikkotasolla yhdistää kulttuurin eksplisiittisesti taloudelliseen tuotantoon. Samassa kulttuuripoliittisen ohjelman osiossa tuodaan esille sekä kulttuurivienti, kulttuurialan markkinat, kaupalliset tuotteet, kulttuuriteollisuus, luovuuden tuotteistaminen kuin myös kulttuuriyrittäjyys. Osion sanasto on vahvasti suuntautunut kulttuurin tavaroitumista korostaviin teemoihin, ja tekee näistä myös kansallisen kysymyksen. Samassa osiossa todetaan myös, kuinka kansallisen kulttuurin muotoja täytyy tukea kaikkialla Suomessa (Kokoomus 2008). Tarkoittaako tämä kansallisen kulttuurin tukemista nimenomaan viennin ja kilpailukyvyn takia, eli taloudellisten tavoitteiden hyväksi?

Luova ala on nopeimmin kasvavia toimialoja sekä Suomessa että koko maailmassa. Suomessa on hyviä kokemuksia siitä, miten teknologia-sektorin kilpailukykyä ja vientiä kehitettiin. Samantyyppiset opit tarvitaan käyttöön uudella kasvu-alalla. (Kokoomus 2008.)

Kulttuurialan markkinat ja taloudellinen merkitys kasvavat uusien kaupallisten tuotteiden myötä. Kulttuuriteollisuuden tuotekehityksestä huolehditaan parhaiten luomalla edellytyksiä luovuuden tuotteistamiselle, tukemalla kulttuurivientiä... (Kokoomus 2008.)

Vihreillä kulttuuri ja taide kytetään muun muassa kulttuuriviennin sekä ihmisten osaamisen kehittymisen kautta keskeiseksi tuotannontekijäksi tutkimuksen ja koulutuksen lisäksi. Vihreät sitovat kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan kansallisen kulttuurin viennin kansallisen kilpailukyvyn keskeiseksi tekijäksi. Taide ja kulttuuri halutaan sitoa jo 1990-luvulta asti olemassa olleeseen, tutkimusta ja koulutusta painottavaan kansalliseen innovaatiojärjestelmään. Vihreät tuo esiin selkeästi kansallisen kulttuurin uuden kilpailuvaltiollisen tehtävän jopa selkeämmin kuin kokoomus puhumalla nimenomaan suomalaisen kulttuurin tasosta kilpailukyvyn yhteydessä.

Kulttuuria voidaan myös viedä. Suomalaisen kulttuurin korkea taso kuuluu tärkeimpiin kilpailukykytekijöihimme. Suomessa on käytössä kansallisen innovaatiojärjestelmän käsite. Sen keskeisiä osa-alueita ovat tutkimus ja koulutus. Taide ja kulttuuri tulee nähdä entistä vahvemmin osana yhteiskuntamme innovaatioperustaa. (Vihreät 2005.)

Samassa ohjelmassa vihreät jatkaa kulttuuriviennistä puhumista korostamalla pienten kulttuurialueiden kulttuurin kukoistamista vastavoimana kaupallisen sisällöntuotannon ylivalle. Samalla jatketaan kuitenkin kansallisen kulttuurin viennin tärkeyttä korostavaa puhuntaa. Myös kulttuurialan yrittäjyys kytetään kansallisesti tärkeäksi voimavaraksi.

Puhunnassa syntyy siis mielenkiintoista vastakkaisuutta ilmentävä asetelma, jossa kritisoidaan kaupallista sisällöntuotantoa, mutta samalla käsitellään myös kansallista kulttuuria brändinä.

Markkinaperusteisen kulttuurin vientiedellytysten parantaminen voi olla Suomelle myös taloudellisesti merkittävää ja auttaa myös suomalaisen taiteen kansainvälistä esittämistä. (Vihreät 2005.)

Tämän jälkeen Vihreät antavat vielä selkeän esimerkin siitä, kuinka puolueet ottavat ministeriötasolta suoria vaikutteita ohjelmiinsa. Kulttuuripoliittisen ohjelman kulttuurivientiä käsittelevässä osuudessa luetellaan yksityiskohtaisesti Suomen kulttuuriviennin vahvuuksia ja toisaalta heikkouksia - kyseiset seikat on kopioitu lähes suoraan sanasta sanaan Opetusministeriön vuoden 2004 kulttuurivientiraportista. Lopuksi vedotaan vielä kansallisen kilpailukyvyn kohentamiseen. (Vihreät 2005.)

Kristillisdemokraatit liittää kulttuuriviennin osaksi puhunutta suomalaisesta kansainvälisen huipputason kulttuurista ja sen kansainvälistämisestä. Täten puhunta on samantapaista kuin vihreiden puhe kansallisen kulttuurin korkeasta tasosta. Puolueen kuvauksen mukaan huipputason kulttuuri syntyy laajasta osallistumisesta kulttuuriharrastuksiin. Esimerkkinä ”huipputasosta” he mainitsevat periaateohjelmassaan taideteollisen muotoilun. Tämä on kilpailuvallion kannalta mielenkiintoista, sillä muotoilu liitettiin 1990-luvun lopussa nimenomaan osaksi kansallista innovaatiojärjestelmää muun muassa Lipposen hallituksen (ks. johdanto-luku) ohjelmassa. Täten kristillisdemokraatit liittää periaateohjelmassaan omat tavoitteensa kulttuuriviennin suhteen eksplisiittisesti hallitusohjelmassa mainittuihin valtiotason tavoitteisiin, samaan tapaan kuin vihreät, jotka puolestaan rakensivat ohjelmansa puhunutta ministeriön tuottaman raportin perusteella. ”Korkeatasoinen kulttuuri” on siis puolueen puhunnan mukaan nimenomaan kytköksissä ainakin osittain innovaatiojärjestelmän asettamiin vaatimuksiin. Toisin sanoen kulttuurivienti kytkeytyy kansalliseen innovaatiojärjestelmään. Tässäkin kristillisdemokraatit ovat vihreiden kanssa samanmielisiä kulttuuriviennin suhteen. Molemmat käyttävät kansallista kulttuuria resurssien mobilisointiin taloudellisia tavoitteita silmälläpitäen.

Suomessa on kansainvälisen huipputason kulttuuria monilla aloilla. Korkea taso perustuu laajaan kulttuuriharrastukseen ja -työhön. Kulttuurivientiä tulee edistää. Korkeatasoisen kulttuurin kehittämiseen ja kansainvälistämiseen on hyvät mahdollisuudet, taideteollinen muotoilu on tästä hyvä esimerkki. (Kristillisdemokraatit 2005.)

Vuoden 2006 ohjelmassa huipputason kulttuuri ja kulttuurivienti ovat yhä esillä. Nyt mukaan on tullut maininta kansallisesta kilpailukyvyistä korkeatasoisen sivistyksen avulla. Puolue luo siis kuvaa tulevaisuudesta jossa kansallinen kilpailukyky on riippuvainen korkeasta tasosta ja huippulaadusta - myös kulttuurivienti ”kulttuurin huipputasona” yhdistyy tähän ajatukseen. Myös vuoden 2011 vaaliohjelmassa Kristillisdemokraatit kuvaavat yhä samoja sanamuotoja käyttäen Suomessa olevan monilla eri aloilla ”kansainvälisen huipputason kulttuuria”.

Suomen kilpailukyvyn säilyttämiseksi tulee panostaa yhä enemmän koulutukseen ja korkeatasoiseen sivistykseen. [...] Suomessa on kansainvälisen huipputason kulttuuria monilla aloilla. [...] Kulttuurivientiä tulee edistää. (Kristillisdemokraatit 2006.)

Toisaalta kulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2009) kulttuuriviennistä ei puhuta suoraan nationalistisin painotuksin vaan ennemminkin yleisellä tasolla. Kuitenkin yhdessä aikaisempien ohjelmien nationalististen ”huipputason kulttuurin viennin” vaatimusten kanssa myös kulttuuripoliittisen ohjelman vientipuhe asettuu kilpailuvaltiolliseen kontekstiin. Kulttuuritoimijoita halutaan ohjata kulttuuriviennin osajiksi.

Kulttuurivientiä tulee kehittää paremmalla tiedottamisella, kontaktien löytämistä edistämällä sekä yritysventituella. Myös kulttuuriviennin strategiaosaamista tulee lisätä systemaattisesti kulttuuritoimijoiden keskuuteen. (Kristillisdemokraatit 2009.)

Keskusta vaikuttaisi olevan kokoomusta, vihreitä ja kristillisdemokraattejakin maltillisempi kulttuuriviennin nationalistisen merkityksen korostamisessa. Myös kulttuuriviennin suhteen keskustan puhunta on samanlaista kuin muutenkin kulttuurin kilpailuvaltiollisessa puhunnassa: puolue on paljon kokoomusta ja vihreitä varovaisempi kulttuurin taloudellisen tehtävän korostamisessa. Tätä havainnollistaa esimerkiksi periaateohjelman toteamus vuodelta 2006. Keskusta ei vielä puhu suoraan kulttuuriviennistä, mutta viittaa mahdollisesti myös tähän ilmiöön puhumalla kansallisen taiteen kansainvälisestä asemasta. Keskusta painottaa myös kulttuurivientidiskursseissa kulttuuria enemmän autonomisena kuin vihreät ja kokoomus, mutta nimenomaan luovuuden kautta kulttuuripuhunta kytkeytyy talouteen. Mitä tarkoittaa omaehtoisen kulttuurin ”elinvoima”?

Meidän tulee huolehtia omaehtoisen kulttuurin elinvoimaisuudesta ja suomalaisen taiteen kansainvälisestä asemasta... (Keskusta 2006).

Keskusta kuvaa vuoden 2006 toisessa ohjelmassaan kulttuuriviennin edistämistä ja luovan talouden kasvua osana nationalistista puhuntaa, jossa Suomesta tulee kehittää kilpailukykyinen yhteiskunta. Tässä ohjelmassa luovuus, luova talous ja kulttuurivienti yhdistetään eksplisiittisesti Suomen kansalliseen kilpailukykyyn. Luova talous ja kulttuurivienti ovat puolueelle tulevaisuuden kansallista kilpailukykyä koskevia kysymyksiä. Kulttuurivienti on puolueen puheessa keskeinen osa erityistä ”kilpailukykyistä osaamisyhteiskuntaa”, joka tuntuisi viittaavan Kettusen esittämään ideaan innovatiiviselle taloudelle suotuisaksi ympäristöksi muokattavasta kansallisesta yhteiskunnasta.

...tavoitteena on luoda Suomesta kansainvälisesti vetovoimainen, ihmisläheinen ja kilpailukykyinen osaamis- ja palveluyhteiskunta. [...] Keskustan tavoitteena on jatkaa määrätietoisesti kulttuuriviennin kasvattamista ja edistää luovan talouden kasvua. (Keskusta 2006b.)

Myös 2000-luvun myöhemmissä ohjelmissa taiteen ja kulttuurin kansainvälistä merkitystä korostetaan nationalistisissa yhteyksissä, mutta ilman kilpailukykyä käsitettä. Vuoden 2010 ohjelman kulttuuriosiossa haikaillaan periaateohjelman tapaan nationalistisia painotuksia sisältävästi tulevaisuudessa eräänlaiselle ”kulttuurisen kukoistuksen vuosikymmenelle”, jossa ”taide etsii maalle suuntaa myös kansainvälisesti merkittävällä tavalla.” Vähän tämän jälkeen puolue korostaa luovan kulttuurin kansainvälistä vastaanottoa tavalla, joka on tulkittavissa edellisen sitaatin kanssa kulttuuriviennin nationalistisen merkityksen korostamiseksi. Miksi puolue ei puhu kulttuuriviennistä suoraan tässä yhteydessä? Ja mitä tarkoittaa useassa kohdassa mainittu ”suomalaisen taiteen kansainvälinen asema”?

Luovalla kulttuurilla ja sen kotimaisella ja kansainvälisellä vastaanotolla on myös tärkeä merkitys harjoittajiensa toimeentulolle, joka on turvattava nykyaikaisin toimintatavoin. Luovilla aloilla on myös kasvava työllistävä ja laajempi taloudellinen merkitys. (Keskusta 2010.)

Vuoden 2011 eduskuntavaaliohjelmassa Keskusta näkee kulttuuripuhunnassaan taiteen ja kulttuurin edistämisen ja edellytysten parantamisen osaksi ”luovaa hyvinvointiyhteiskuntaa”. Nyt puolue puhuu suoraan kulttuuriviennistä, tällä kertaa viitaten ”omaleimaiseen ja korkeatasoiseen taiteeseen”. Kulttuurivienti nousee myös esiin yhdessä aluekehityksen ja kotimaisten kulttuuritapahtumien kanssa. Puolue tasapainottelee puheessaan taloudellisten ja taiteellisten tavoitteiden välillä. Huomattavaa on, että kulttuurivienti priorisoidaan ainakin tämän ohjelman tasolla jopa kotimaisten

kulttuuritapahtumien edelle käyttämällä termiä ”viennin ohella”.

Kulttuurin mahdollisuuksia aluekehityksessä pitää tukea sekä taloudellisten että taiteellisten tavoitteiden hyväksi. Korkeatasoisen ja omaleimaisen taiteen vientimahdollisuuksia on tuettava, ja vientialoja on tarpeen laajentaa. Viennin ohella on tuettava kotimaassa toteutettavia kulttuuritapahtumia. (Keskusta 2011.)

Vihreät ja kokoomus kytkevät kulttuuriviennin kilpailukykytekijäksi suoraan, kristillisdemokraatit melko suoraan ja keskusta maltillisemmin, mutta sdp:n tai vasemmistoliiton ohjelmista ei vaikuttaisi löytyvän puhuntaa, jossa kulttuuriviennistä tehtäisiin suoraan kansallisen kilpailukyvyn kysymys kuten vaikkapa kokoomus tai vihreät argumentoivat. Vasemmistoliitto ei korosta kulttuurivientiä kovin usein 2000-luvun ohjelmien kulttuuripuhunnassa, joissa ei muutenkaan havaintojeni mukaan kilpailuvaltiollista puhetta esiinny juuri lainkaan⁴². Vuoden 2010 ohjelmassaan puolue kuitenkin kuvaa, kuinka Suomessa on puolueen mukaan hyvät mahdollisuudet kulttuurivientiin osana aineetonta tuotantoa. Esiin nousee ensin toteamus aineettomaan tuotantoon panostamisesta; kulttuuria korostava immateriaalitalous on siis Suomelle hyvä keino luoda työpaikkoja kestävän kehityksen periaatteen huomioon ottaen. Puolue korostaa kuitenkin kilpailukyvyn käsitteen sijaan hyvinvoinnin käsitteen ja työpaikkojen luomisen kautta sitä, miksi taiteeseen ja kulttuuriin panostaminen on kannattavaa. Puolue ei tee kulttuuriviennistä eksplisiittisesti esimerkiksi kokoomuksen ja vihreiden tapaan kansallisen kilpailukyvyn kysymystä. Vasemmistoliitonkin puhunnassa kuitenkin ilmenee kulttuurin uusi kansallinen tehtävä, joka liittyy tuotantoon ja työpaikkoihin. Tässä suhteessa puhunta muistuttaa hieman keskustan varovaista asennetta ja toisaalta sdp:tä, joka puhuu myös työpaikoista viennin sijaan. Kulttuurialan työllistymismahdollisuuksien ja työpaikkojen luonti ovat kylläkin myös kulttuurivientiin kytkeytyviä tavoitteita⁴³.

On aika panostaa aineettomaan tuotantoon, taiteeseen ja kulttuuriin. Suomessa on hyvin toimiva ja tasokas koulutusverkosto taiteen ja kulttuurin puolella, ja hyvät mahdollisuudet myös taiteiden ja kulttuuriin vientiin. Kulttuurin puolella voidaan luoda paljon uusia työpaikkoja, joita talouden globalisaatio ei uhkaa. Taide on pitkälti paikkasidonnaista ja ekologista. Se lisää hyvinvointia ja maksaa itsensä takaisin. (Vasemmistoliitto 2010b.)

Kulttuuriviennistä sdp ei puhu juuri mitään. Jo tämä on jo sinänsä mielenkiintoista, sillä kaikki muut puolueet mainitsevat kulttuuriviennin useammin. Miksi sdp on jäänyt

⁴² En ole tutkielmassani perehtynyt esimerkiksi nimenomaan koulutuspoliittisiin ohjelmiin, joista voisi mahdollisesti löytyä kilpailuvaltiollista puhetta myös Vasemmistoliitolta. Tämä jää kuitenkin tutkimustehtäväni ulkopuolelle.

⁴³ ks. OKM ja kulttuurivienti. <http://www.okm.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuurivienti/?lang=fi>

hiljaiseksi asiassa? Eikö kulttuurivienti ole puolueelle millään tavoin tärkeä kysymys? Sen sijaan sdp:n puhunnassa nousevat läpi 2000-luvun ohjelmien vahvasti esille kulttuurin taloudellinen merkitys työllistäjänä ja kulttuuriin kytkeytyvät työpaikat. Esimerkiksi vuoden 2003 ohjelmassa puolue toteaa nationalistishenkisesti suomalaisen kulttuurin työllistävän ja olevan yksi ”kasvualoistamme”. Vuoden 2008 ohjelmassa todetaan jälleen kuinka kulttuurilla, tässä luovaksi taloudeksi esitettynä, on suuri työllistävä ja taloudellinen merkitys. Samassa ohjelmassa korostetaan myös suomalaisen kulttuurin tarvitsevan tukea, koska pienen kielialueen takia kulttuurille on heikommat kaupalliset markkinat. Jälleen vuoden 2010 ohjelmassa todetaan kulttuurin työllistävä ja taloudellinen merkitys. Kulttuurin eräs keskeinen nationalistis-taloudellinen tehtävä sdp:n mukaan on siis luoda työpaikkoja. Myös esimerkiksi vihreät tuovat esiin kulttuurin työllistävän vaikutuksen, mutta toisaalta puolue on samalla yksi voimakkaimmista kulttuurivientiä nationalistisena kulttuuris-taloudellisena projektina ajavista puolueista, toisin kuin sdp ja vasemmistoliitto.

Kulttuurilla on myös suuri työllistävä ja taloudellinen merkitys. Kulttuuriin kytkeytyvä teollisuus, harrastustoiminta ja pienet kasvavat yritykset luovat uusia työpaikkoja. (sdp 2010.)

9. KULTTUURIPOLITIIKAN HYVINVOINTIVALTIOPARADIGMA: VASTAPUHUNTA KILPAILUVALTIOLLE?

Tässä luvussa selvittelen muun muassa seuraavia kysymyksiä, jotka liittyvät hyvinvointivaltiollisen ja kilpailuvaltiollisen kulttuuripolitiikan suhteeseen erityisesti hyvinvoinnin ja tasa-arvon ideoiden kautta. Mitkä ovat sivistyksen, taiteen ja kulttuurin hyödyt ja miten näitä kunakin aikana perustellaan? Kilpailuvaltiolliseen kulttuuripuhuntaan liittyy kulttuurin, taiteen ja sivistyksen kytkeminen kilpailukyvyn tekijäksi ja vaihtoarvon välineeksi markkinoilla. Minkälaisia tätä periaatetta vastustavia lausumia puolueilta löytyy? Millä tavoin puolueiden kulttuuripolitiikan käsitteistö vastaa edelleen hyvinvointivaltiollista kulttuuripolitiikan mallia? Minkälaista kamppailua näistä asioista puolueet käyvät? Miten kilpailuvaltiolle ainakin osittain vastakkaiset tasa-arvon ja hyvinvoinnin käsitteet esiintyvät hyvinvointivaltiollisessa kulttuuripolitiikan paradigmassa?

9.1. Kulttuurin markkinoistumisen kritiikki: Vastahegemoniaa talouspuheelle?

Taiteen ja kulttuurin suhde talouteen on monimutkainen ja aikakausittain erilaisia painotuksia saava. Taiteella on aina ollut välineellisiä tehtäviä, kuten kulttuurillakin. Toisaalta esimerkiksi kulttuuripolitiikan toisen, ns. hyvinvointivaltiollisen vaiheen aikana taiteen kentän toimijat korostivat taiteen omalakisuuutta; taiteelle ei sopinut määrittellä tehtäviä sen ulkopuolelta. Taide toteutti tehtävänsä olemalla taidetta. (Kangas 1999, 164.) Vasemmistoliitto on kulttuurin ja talouden suhdetta tarkastellessaan kaikkein kriittisin puolue ja korostaa useissa 2000-luvun ohjelmissaan kulttuurin ja taiteen itseisarvoa. Puolue siis pyrkii kamppailemaan uusliberaalia tuotteistamisnäkökulmaa ja kulttuurin kilpailuvaltiollista käyttöä vastaan. Vasemmistoliiton puhunta on tässä mielessä erityisesti kokoomuksen kanssa kamppailevaa. Ainoastaan vihreillä on vasemmistoliittoon verrattavissa oleva määrä kriittistä puhetta kulttuurin ja talouden suhteesta. Tosin vihreät on kulttuuripuhunnassaan jonkin verran ristiriitainen itsensä kanssa. Vasemmistoliitto on eduskuntapuolueista ainoa puolue, joka näkyvästi ohjelmatasolla kritisoi uusliberaalin markkinalogiikan ulottumista kaikkialle, kuten kulttuuripolitiikkaan. Vasemmistoliiton puhunta kulttuurin ja taiteen markkinoistumista vastaan liittyy muun muassa vuoden 2007 ohjelmassa esiintyvään kaikille elämän alueille ulottuvan globaalikapitalismin kritiikkiin sekä samalla kamppailuun oikeistoa vastaan.

Globalisaation aikakaudella kapitalistinen markkinatalous on mullistunut kaikki rajat ylittäväksi globaalikapitalismiksi. Oikeisto väittää globaalikapitalismia luonnonvälttämättömyydeksi ja käyttää sitä verukkeena ulottaa kilpailu- ja markkinaperiaate yhteiskuntaelämän kaikille aloille. (Vasemmistoliitto 2007.)

Ensinnäkin vasemmistoliitto korostaa vuoden 2004 kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan taidetta ja kulttuuria osana humanismia ja kritisoi samalla kulttuurin sekä taiteen ymmärtämistä kauppatavarana tai markkinatuotteena useassa eri lausumassa. Kulttuurisia arvoja painotetaan erillisinä verrattuna taloudellisiin arvoihin. Puolueen mukaan kulttuuria ja taidetta ei saa jättää markkinavoimien armoille. Luovuuttakin puolue korostaa tässä ohjelmassa omaehtoisena toimintana, eikä taloudelliseen innovatiivisuuteen sidottuna tuottamisena. Kaikkien taiteenalojen luovuuden tulisi saada kukoistaa ”ilman talouden pakkopaitaa”. (Vasemmistoliitto 2004.) Lisäksi vuoden 2006 ohjelmassa vaaditaan voimakkaasti valtion tukea kulttuurille ja taiteelle nimenomaan kaupallisuuden vastapainona. Vihreät korostaa samaan tapaan valtion roolia kaupallisuuden vastapainona.

Omaehtoinen, kriittinen ja kyseenalaistava taide tarvitsee rahaa haastaakseen valtaa pitävät. Taiteen on oltava vapaata poliittisista ja uskonnollisista rajoituksista ja sensuurista sekä taloudellisista tuotantovaatimuksista. Valtion on suhdanteista riippumatta varmistettava, että epäkaupallisuudelle ja kokeellisuudelle on tilaa kulttuuri- ja taidemaailmassa. (Vasemmistoliitto 2006.)

Valtion on kannettava vastuunsa kulttuurin rahoituksesta, eikä sitä ei tule jättää kaupallisuuden tai hyväntekeväisyyden varaan. (Vihreät 2006.)

Vihreiden puhunta kulttuurin ja talouden suhteen on erityisen kiinnostavaa siinä mielessä, että puolueen lausumista 2000-luvulla on havaittavissa keskenään ristiriitaisia aineksia (kulttuuri kansallisena kilpailukyky- ja tuotannontekijänä ja toisaalta itseisarvona). Usein vihreät puhuu kilpailuvaltiollisen nationalistisesti sivistyksestä, kulttuurista ja taiteesta kansallisina tuotannontekijöinä, mutta tuovat samoissa ohjelmissa esille myös kulttuurin ja taiteen sekä talouden suhdetta kriittisesti tarkastelevia kannanottoja. Kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan puolue korostaakin taiteen ja kulttuurin itseis- ja välinearvon toisiaan vahvistavaa vaikutusta. Tämän kompromissin voi tulkita myös puolueen yritykseksi perustella omaa ristiriitaista puhuntaansa ja osoittaa, että kulttuurin taloudellinen hyödyntäminen voi myös vahvistaa sen asemaa kokonaisuudessaan. Vihreät on yleisesti ottaen kulttuuripolitiikan kilpailuvaltio- ja hyvinvointiparadigman suhteen mielenkiintoisen ristiriitainen. Mistä puolueen tasapainoilu talouden ja itseisarvon välillä johtuu? Onko puolueessa muihin verrattuna poikkeuksellisen paljon erilaisia ja jopa ristiriitaisia näkemyksiä taiteen ja kulttuurin roolista?

...kulttuurilla ja taiteella voi olla moninaisia merkityksiä, jotka parhaimmillaan vahvistavat toisiaan. Kulttuurin itseis- ja välinearvoja ei pitäisi asettaa toisiaan vastaan, sillä usein esimerkiksi kulttuurin näkeminen alueellisena vetovoimana vahvistaa kulttuurin yhteiskunnallista asemaa. (Vihreät 2005.)

Vihreät toteaa kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan (2005), kuinka kulttuurin osa-alueista nimenomaan taiteen parissa voidaan toimia ilman talouden pakkopaitaa tai tuottovaatimuksia. Samassa ohjelmassa korostetaan kulttuuria ei-kaupallisena toimintana ja vaaditaan ei-kaupallisen toiminnan mahdollisuuksien säilyttämistä. Kulttuuri ei vihreiden mukaan ole kulutushyödyke eikä markkinatuote, eikä sitä saa jättää kilpailustrategioiden välineeksi (Vihreä liitto 2005). Toisaalta verrattuna vihreiden omaan innokkuuteen puhua kulttuurista ja taiteesta kansallisen taloudellisen menestyksen ja kilpailukyvyn takaajina, vaikuttaa ristiriitaiselta, että puolue kritisoi kulttuuripuhunnan taloudellistumista.

Kun keskustelu luovuudesta näyttää jähmettyneen taloudellisen tuottavuuden ja innovatiivisuuden iskulauseiksi, taide on yhä kulttuurialueista se, jossa tutkitaan ja

kokeillaan ideoita omalakisesti vailla optimaalisen tuoton tavoitteita. (Vihreät 2005.)

Uusimmassa periaateohjelmassaan⁴⁴ (2012) vihreät pyrkii kulttuuripuhunnassaan korostamaan voimakkaasti kilpailuvaltiollisen kulttuuripolitiikan vastaista ajattelua osana ”onnellisuuspolitiikkaa”. Nyt kilpailukyvyn käsitettä käytetään negatiivisessa mielessä toisin kuin puolueen aikaisemmissa 2000-luvun ohjelmissa. Tässä ohjelmassa vihreät kamppailevat voimakkaasti kulttuurin ei-taloudellisten, sosiaalisten hyötyjen puolesta. Puhunta on siis selvästi muuttunut puolueen 2000-luvun aiemmasta kulttuuripuheesta siinä mielessä, että kulttuuria kilpailukytekijänä ei mainita lainkaan. Kulttuuri liittyykin nyt enemmän onnelliseen elämään. Poliitikassa tapahtuu käänös.

...politiikan tärkeysjärjestys pitää laittaa uusiksi. Nykyisestä korostuneesta talouskasvun ja kilpailukyvyn tavoittelusta on siirrettävä painopistettä ihmisten onnellisuuteen. (Vihreät 2012.)

Kulttuuri tuodaan esiin itsensä toteuttamisen ja taiteesta nauttimisen näkökulmasta sekä julkisen vallan roolia painottaen. Uusimmassa periaateohjelmassaan vihreät painottaa siis voimakkaasti kulttuurin hyvinvointiparadigmaa kilpailullisen sijaan.

Julkisen vallan tulee [...] tukea kulttuuria, joka mahdollistaa sekä itsensä toteuttamisen että taiteesta nauttimisen. Taiteilijoiden ja tutkijoiden on saatava pelotta omistautua uuden etsimiselle. (Vihreät 2012.)

Verrattuna vihreisiin ja vasemmistoliittoon muilla puolueilla on ohjelmissaan melko vähän eksplisiittisesti talouskriittisiä lausumia, joissa nimenomaan suoraan korostettaisiin luovuuden, taiteen ja kulttuurin omaehtoisuutta ja itseisarvoa. Täten vihreät ja vasemmistoliitto näyttäisivät profiloituvan puolueiksi, jotka kaikkein kärkeäimmin kamppailevat kulttuurin ja talouden suhteen kriittisen ymmärtämisen ja kulttuurin itseisarvon puolesta. Muutkin puolueet toki puhuvat itseisarvoisen kulttuuripolitiikan, kulttuurin ja taiteen puolesta. Voidaan todeta, että kaikki puolueet ovat säilyttäneet muun muassa Anita Kankaan esittämän (ks. luku 4.2) vanhan periaatteen taiteen itseisarvosta, ainakin suhteessa talouteen ja markkinoihin.

Kokoomus korostaa kulttuurimanifestissaan (2008) taiteen itseisarvoa lähes samalla tavoin kuin keskusta vuoden 2011, mutta suhteutettuna kokoomuksen manifestin vahvaan talousorientaatioon toteamus kuulostaa jopa ristiriitaiselta puhunnalta. Myös

⁴⁴ Otin myös vihreiden uusimman periaateohjelman mukaan analyysiini, koska se julkaistiin samalla kun kirjoitin graduani (2012). Lisäksi ohjelmassa oli kulttuuripuhuntaa, joka oli myös kiinnostavaa tutkielman aiheen ja vihreiden oman sisäisen ristiriitaisuuden kannalta.

kristillidemokraatit puhuu kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan, kuinka kulttuurin valtionrahoitus on varmistettava, eikä ”kulttuuripalveluja voida jättää vain markkinatalouden tuotteiksi.” (Kristillidemokraatit 2009.) Sdp:llä ei vaikuta olevan varsinaisesti kulttuurin ja talouden suhdetta kriittisesti tarkastelevia kannanottoja, mutta kulttuuriohjelmassaan otsikon ”Sosialidemokraatit arvostavat luovuutta, taiteita ja kulttuuria” alla puolue toteaa, että luovuus ei kukoista parhaiten tuloksellisuusmittareiden alaisuudessa (Sdp 2008).

Taiteella on arvo itsessään, eikä sitä voida mitata vain talouden kriteerein. (Kokoomus 2008.)

Keskusta korostaa kulttuuripoliitikassa taiteen omaehtoista kehitystä sen itseisarvon vuoksi. (Keskusta 2011.)

Rkp puolestaan puhuu omassa kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan (2009) kulttuurista päämääränä itsessään ja itseisarvona kohdassa, jonka voi tulkita tarkoittavan suomenruotsalaisen vähemmistön (kuten myös muiden vastaavien) kielellis-kulttuuristen erityispiirteiden suojelua ja identiteettiä. Näitä ei voi alistaa taloudellisille tuottovaatimuksille. Rkp siis perustelee kulttuurin taloudellistumisen kritisointia rivien välistä luettuna omalla suomenruotsalaisuutta korostavalla kulttuuripoliittisella agendallaan. Täten puolue kamppailee myös muita puolueita vastaan ”oman kansakuntansa” puolesta samalla kun se kritisoi kulttuurin taloudellistumista ja taloudellista hyödyntämistä. Muualla ohjelmassaan puolue nimittäin useasti korostaa myös kulttuurin taloudellistumisen hyödyllisiä puolia.

Lyhytnäköisiä hyöty- ja tuottovaatimuksia ei voi ajaa kielellisten- ja kulttuuristen erityispiirteiden kustannuksella, koska niiden merkitys sekä yksilön että kansanryhmien identiteetinrakennukselle on mittaamattoman arvokas. (Rkp 2007.)

Perussuomalaiset ei ohjelmassaan paljoa keskity kulttuurin markkinoistumisen kritisointiin ainakaan suoraan, kuten vaikkapa vasemmistoliitto. Perussuomalaiset päinvastoin pyrkivät jättämään tietynlaisen taiteen, ”postmodernit kokeilut”, pelkästään markkinoiden ja mesenaattien vastuulle (Perussuomalaiset 2011). Toisaalta ohjelman vanhakantaisen kulttuuris-poliittisen nationalismin voi nähdä nimenomaan kulttuurin markkinoistumisen ja uuden taloudellisen käyttötavan kritiikkinä ja vastaiskuna sille. Perussuomalaisilla myös kulttuurin markkinoistumisen kritiikki yhdistyy nationalistisesti kansallisen identiteetin korostamiseen. Puolue toteaa nationalismia hyväksikäyttäen ja kaupallista kulttuuria kritisoiden, kuinka ilman kansallisia identiteettejä maailmassa ”[o]lisi vain yksi ainoa,

kaupallisuuden ehdoilla toimiva, ylikansallinen monokulttuuri.” (Perussuomalaiset 2011.) Tämän voi tulkita perussuomalaisten hyökkäykseksi globaalia kulutuskulttuuria vastaan, mutta eivätkö kansalliset kulttuurit sitten korosta kuluttamista tai kaupallisuutta? Mikä on ylikansallinen ja kaupallinen monokulttuuri? Viittaako perussuomalaiset globalisaatiokeskustelussa esiintyvään maailman ”amerikkalaistumiseen”?

9.2. Tasa-arvo ja demokraattiset oikeudet sivistys- ja kulttuuripolitiikassa: Hyvinvointivaltio jatkuu?

Tässä luvussa tarkastelen puolueiden hyvinvointivaltiollista kulttuuripuhuntaa, jonka voi katsoa muodostavan vastahegemoniaa kilpailuvaltiolle. Kulttuuripolitiikan hyvinvointivaltiollisen vaiheen keskeisiä teemoja olivat hyvinvointi ja tasa-arvo osana laajempaa hyvinvointivaltiollista ideologiaa (ks.luku 4.2). Jossain määrin hyvinvoinnin ja tasa-arvon diskursseja voidaan pitää kilpailuvaltiolliselle diskurssille vastakkaisina puhuntoina, mutta kuten todettua, kyseisten asioiden suhde ei ole yksiselitteinen, kuten kilpailu- ja hyvinvointinationalismin kamppailu osoittaa. Muun muassa kansalaisten demokraattiset oikeudet ja väestön kulttuuritoimintoihin osallistumisen lisääminen sekä mahdollisuuksien tasa-arvon periaate olivat kulttuuripolitiikan keskeisiä aineksia osana laajempaa hyvinvointivaltioideologiaa (Kangas 1999, 163). Minkälaisia kamppailuja tämän paradigman suhteen puolueet käyvät?

9.2.1. Hyvinvointivaltio ja kulttuuri

Vasemmistoliitto tuo kulttuuripuhunnassaan esiin ainoana puolueena hyvinvointivaltion käsitteen. Tämä on merkittävää, sillä esimerkiksi sdp:n pysyttely hyvinvointiyhteiskunnan käsitteessä muodostaa myös puoluekentän vasemmalle laidalle kamppailun näiden käsitteiden käytöstä. Puolue selvästi kamppailee ainakin vuoden 2007 ohjelmassaan hyvinvointivaltiota korostamalla siis myös kulttuuripolitiikan alueella muiden puolueiden kanssa. Puhunta on suunnattu varmastikin niille puolueille, jotka ovat korvanneet hyvinvointivaltio-termin epämääräisemmällä hyvinvointiyhteiskunnalla. Vasemmisto luo kuvan, jonka mukaan työväen taistelun avulla syntynyt hyvinvointivaltio on vienyt myös ”kulttuuria eteenpäin”. Samalla puolue hyökkää suoraan oikeiston kimppuun hyvinvointivaltio- ja kulttuuripolitiikan kamppailussa vetoamalla nationalistis-henkisesti ”kansalaisten tahoon” ja väittää, että oikeisto toimii vastoin ”kansan tahtoa”. Tällainen puhunta on suunnattu siis varmastikin erityisesti kokoomukselle ja muille oikeistopuolueille, mutta sitä voi pitää

myös kamppailuna hyvinvointivaltiota nykyään vähemmän korostavan sd:n kanssa. Samalla puolue vetoaa myös kansalaisiin ja heidän tahtoonsa.

Pohjoismaissa työväenliikkeen kamppailun synnyttämä demokraattinen hyvinvointivaltio on luonut taloudelle hyvät toimintaedellytykset ja vahvan sosiaalisen luottamuksen. Vain demokraattisen hyvinvointivaltion avulla on edetty kulttuurin, koulutuksen, terveyden ja toimeentulon alalla... (Vasemmistoliitto 2007.)

Hyvinvointivaltio saavutti kansalaisten laajan tuen, mutta viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana oikeisto on purkanut saavutettua hyvinvointia. (Vasemmistoliitto 2010.)

9.2.2. Kulttuuriset ja sivistykselliset oikeudet

Vihreät ja vasemmistoliitto korostavat puolueista useimmin kulttuurisia oikeuksia puhunnoissaan ja kamppailevat niiden puolesta. Vihreät korostaa useasti ohjelmissaan kulttuurisia oikeuksia ihmisten perusoikeuksina. Puolueen ohjelmissa nousee useasti esille ajatus ”kulttuurin kuulumisesta kaikille”. Esimerkiksi vuoden 2003 ohjelman kulttuuriosiossa puolue nostaa esiin maksuttoman kirjastoverkon osattomuuden poistajana ja ”suomalaisena ylpeytensä” (Vihreät 2003.) Muun muassa kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan puolue julistaa puolueen kulttuuripoliittikan keskeisen periaatteen: ”[t]asa-arvo. Kulttuuri kuuluu kaikille ja tulee olla kaikkien saatavilla.” (Vihreä liitto 2005.) Puolue tuo kulttuuriset oikeudet esiin kaikissa 2000-luvun ohjelmissaan, ja korostaa muun muassa kulttuuriperimästä huolehtimista ja tulevien sukupolvien oikeutta kulttuuriin (2006), perustuslaillista oikeutta kulttuuriin ja sivistykseen ihmisten perusoikeuksina (2010) ja kaikkien oikeutta kulttuuriin (2006).

Vasemmistoliitto mainitsee vihreiden tapaan kulttuuriset oikeudet useasti 2000-luvun ohjelmissaan. Puolue tuo myös esiin vihreiden tapaan vähemmistöjen mahdollisuudet oman kulttuurinsa harjoittamiseen. Samalla puolue painottaa kulttuurisen hegemonian ideaa kritisoiden, että kulttuuri ei saa olla vain ”hallitsevan maailmankuvan mukaista”. (Vasemmistoliitto 2002). Kulttuuripoliittisessa ohjelmassa (2004) vasemmistoliitto mainitsee jokaiselle suomalaiselle kuuluvat sivistykselliset perusoikeudet.

Tieto ja kulttuuri ovat hyvän elämän perusaineksia, joista hyötymiseen ja nauttimiseen kaikilla yhteiskunnan jäsenillä on oltava yhtäläinen oikeus. (Vasemmistoliitto 2002.)

Myös kristillisdemokraatit mainitsee kulttuuriset oikeudet, mutta eri tavoin kuin vihreät ja vasemmisto. Kristillisdemokraattien lausuma oikeudesta muun muassa omaan kulttuuriin on nationalistinen. Puolue käyttää vanhaa nationalistista termiä ”isänmaa” (ks. Paloheimo

2008). On mielenkiintoista pohtia, mihin kristillisdemokraatit viittaa oikeudella isänmaahan? Kenellä on oikeus isänmaahan? Vain syntyperäisillä kansalaisillako, jotka sattuvat syntymään ”isänmaahansa”? Kellä ei siis ole oikeutta omaan kulttuuriin ja muihin mainittuihin asioihin? Verrattuna vihreiden ja vasemmistoliiton puhuntaan kulttuurista kaikkien oikeutena kristillisdemokraattien lausuma on melko eksklusiivinen. Taisteleeko puolue tällä lausumalla konservatiivisen nationalismin kentällä esimerkiksi perussuomalaisten kanssa?

Oikeus isänmaahan merkitsee oikeutta omaan maahan, kotiseutuun, äidinkieleen, kulttuuriin ja hyvinvointiyhteiskuntaan. (Kristillisdemokraatit 2011.)

9.2.3. Mahdollisuuksien tasa-arvo

Lähes kaikki puolueet puhuvat usein melko samansisältöisissä diskursseissa kaikkien kansalaisten mahdollisuudesta kulttuuriin ja sivistykseen sekä kulttuurin saavutettavuudesta. Kulttuuri halutaan ulottaa mahdollisimman monen saataville. Puolueiden puhunnassa tosin vaihtelee se, puhutaanko ihmisistä vai kansalaisista. Ihminen on käsitteenä vähemmän rajaava ja poissulkeva kuin kansalainen. Vain perussuomalaiset ei juurikaan painota erityisesti tasa-arvoa tai kaikkien mahdollisuutta kulttuuriin ohjelmassaan, joka keskittyy lähinnä vain nationalistiseen puhuntaan. Vasemmistoliitto näkee (2007), että suomalainen yhteiskunta menestyy parhaiten kun kaikilla on mahdollisuus koulutukseen ja sivistykseen, johon kuuluu osana kulttuurinen lukutaito ja kulttuuritarjonnasta nauttiminen. Sdp korostaa jokaisen mahdollisuutta luovaan kulttuuritoimintaan ja kulttuurielämyksiin (2003). Kulttuuri- ja viestintäpolitiikka mainitaan yhtenä tärkeimmistä politiikkalohkoista, jonka avulla voidaan tavoitella kansalaisten tasa-arvoa (Sdp 2005). Vuoden 2008 ohjelmassa puolue painottaa tasa-arvoista sivistystä tavalla, joka kuvaa yleisesti puolueiden suhtautumista sivistyksen tasa-arvoisuuteen:

Ketään ei saa jättää koulutuksesta paitsi. Jokainen ihminen tarvitsee koulutusta sekä mieltä ja sielua ravitsevaa taidetta ja kulttuuria. (Sdp 2008.)

Keskusta puhuu sivistyksen varaan rakentuvasta ”vastuulliseen vapauteen perustuvasta yhteiskuntakehityksestä”, johon kuuluu jokaisen ihmisen mahdollisuus nauttia kulttuurista. Kulttuuria painotetaan peruspalveluna. (Keskusta 2006b.) Kulttuurista on tultava osa jokaisen ihmisen elämää (2010) ja kulttuurin pitää kytkeytyä osaksi ihmisten arkea (2011).

Myös kulttuurirahoituksen turvaamista koko maassa painotetaan (2011) perussuomalaisten tapaan. Perussuomalaiset painottavat maakuntien asukkaiden mahdollisuutta toteuttaa paikallisten traditioiden mukaisia ”kulttuuririentoja”. Puolueen mukaan kulttuurisesti vahvat seudut mahdollistavat maan tasapuolisen asuttamisen. (Perussuomalaiset 2011.) Perussuomalaiset siis kamppailevat muiden puolueiden kanssa yhdistämällä kulttuurin ja maan eri seutujen asuttamisen. Tämä toisin muistuttaa myös keskustan puhuntaa paikalliskulttuurista ja alueiden kulttuurista.

Kokoomus painottaa taiteen ja kulttuurin laajaa saatavuutta ja saavutettavuutta koko maassa sekä vuoden 2002 ohjelmassa että kulttuurimanifestissaan (2008). Kulttuurimanifestissa puolue puhuu kulttuurisesta tasa-arvosta hyvin samaan tapaan vasemmistoliiton, sdp:n ja keskustan kanssa. Puolue painottaa erityisesti suomalaisia ja kansalaisia. Mitä mahtavat olla ”toimet heikommassa asemassa olevien hyväksi”?

Kulttuuri kuuluu kaikille. Poliitikkojen on poistettava esteitä kulttuurin ja kansalaisten kohtaamisen väliltä. Tämä edellyttää toimia etenkin heikommassa asemassa olevien suomalaisten kulttuurikokemusten hyväksi. (Kokoomus 2008.)

Kokoomuksella on myös mielenkiintoinen lausuma sivistyksestä uusimmassa vaaliohjelmassaan. Puolue toteaa ”sivistyksen olevan paras tapa lisätä tasa-arvoa” (Kokoomus 2011). Kristillisdemokraatit painottavat sivistyksellistä tasa-arvoa peruslähtökohtanaan. Kaikille tulee antaa tasavertaiset mahdollisuudet itsensä kehittämiseen ja oppimiseen. (Kristillisdemokraatit 2011.) Kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan puolue tuo esiin reilun kulttuurin idean.

Eettisesti kestävä kulttuurituotanto (elinkaariajattelu) tulee olla kulttuuritoiminnan ja rahoituksen keskiössä. Kulttuuripoliitiikan etiikkaa kuvataan reilun kulttuurin käsitteellä, joka tarkoittaa kulttuurin tasavertaista saavutettavuutta kaikille. (Kristillisdemokraatit 2009.)

Rkp puhuu jokaisen mahdollisuuksista valita ”edellytyksiensä mukainen koulutus ja elämänura sosiaalisesta ja taloudellisesta taustasta, kielestä, sukupuolesta, seksuaalisesta taipumuksesta taikka vammasta.” (RKP 2006) Mihin puolue viittaa ”edellytyksiensä mukaisella”? Kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan puolue puhuu puolestaan kulttuuritarjonnan saatavuudesta ja kansalaisten mahdollisuuksista toimia kulttuurin parissa samaan tapaan muiden puolueiden kanssa tasa-arvon ja demokratian hyvinvointivaltioillisessa viitekehyksessä (Rkp 2007).

9.2.4. Varallisuus ja sosio-ekonominen tausta

Varallisuuden mainitseminen ottaa kantaa suoraan siihen, pitääkö ihmisen tulotason tai omaisuuden vaikuttaa kulttuuri- ja sivistysmahdollisuuksiin. Vasemmistoliitto, sdp, keskusta ja kristillisdemokraatit tuovat puhunnassaan suoraan esiin, kuinka kaikilla pitäisi olla varallisuudesta riippumatta mahdollisuus kulttuuriin. Erityisesti vasemmistoliitto ja sdp mainitsevat tässä yhteydessä nimenomaan kulttuurin, kun taas keskusta ja kristillisdemokraatit koulutuksen ja sivistyksen, joiden alle puolueet kylläkin ohjelmissaan sijoittavat myös kulttuurin. Vasemmistoliitto mainitsee kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan (2004), kuinka kaikilla suomalaisilla tulee olla mahdollisuus kulttuuripalveluiden käyttämiseen ja kulttuurin harrastamiseen asuinpaikasta ja varallisuudesta riippumatta. Vuoden 2010 ohjelmassa puolue toteaa lähes saman asian, mutta käyttää suomalaisten sijaan sanaa ”jokaisella”. Sdp puolestaan painottaa vuoden 2003 ohjelmassaan suomalaisten mahdollisuutta ”kulttuurista nauttimiseen”.

Taide hyödyttää tieteen tavoin koko yhteiskuntaa. Jokaisella on oltava mahdollisuus taiteen ja kulttuurin kokemiseen ja tuottamiseen varallisuudesta ja asuinpaikasta riippumatta. (Vasemmistoliitto 2010.)

Suomalaisten on varallisuudesta ja asuinpaikasta riippumatta voitava nauttia kulttuurista. (SDP 2003.)

Myös keskusta ja kristillisdemokraatit tuovat esiin sosio-ekonomisen varallisuuskysymyksen sivistyksen suhteen, mutta eivät mainitse vasemmistopuolueiden tapaan suoraan kulttuuria. Puolueet puhuvat koulutus- ja sivistysmahdollisuuksista sekä itsensä kehittämisestä jokaiselle kuuluvina mahdollisuuksina. Keskusta tuo jälleen esiin kansalaisuuden kehityksen, mikä on puolueen sivistyspuhunnassa tärkeä tema.

Jokaisella tulee olla oikeus kehittää itseään ihmisenä ja kansalaisena omien kykyjensä mukaisesti koko elämänsä ajan varallisuudesta riippumatta. Kukaan ei saa jäädä koulutus- ja sivistysmahdollisuuksien ulkopuolelle. (Keskusta 2006.)

Kristillisdemokraatit korostavat laaja-alaisen koulutuksen ja korkeatasoisen sivistyksen merkitystä. Jokaiselle on annettava mahdollisuus itsensä kehittämiseen ja oppimiseen sosio-ekonomisesta taustasta riippumatta. (Kristillisdemokraatit 2005.)

10. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Olen tässä työssä tutkinut, kuinka suomalaiset eduskuntapuolueet käyttävät nationalismia ja siihen kytkeytyviä kansallisia sekä kansalaisuuteen liittyviä puhetapoja ja teemoja

kulttuuripoliittisissa puhunnoissaan 2000-luvulla ja kuinka puolueet kamppailevat politiikassaan nationalististen diskurssien avulla. Erityisesti kilpailuvaltiollinen nationalismi on ollut tutkielmassani keskeinen teema. Täten eräs tavoitteeni on ollut tutkielmassani selvittää nationalismin näkökulmasta, mikä on kulttuuripoliittisen puheen tavoite puolueohjelmissa: kilpailuvaltiollisen vai hyvinvointivaltiollisen paradigman tukeminen vai näiden sekoitus. Tätä olen tutkinut etenkin luvuissa 4.1. ja 4.2. esitettyjen käsitejärjestelmien avulla. Yleisesti voin todeta, että puolueet sekoittavat mainittuja paradigmoja koko 2000-luvun ajan, mutta vaihtelevasti ja jokainen hieman omalla tavallaan. Perussuomalaisia on vaikea asettaa kumpaankaan paradigmaan kulttuuripuhuntansa perusteella. Samalla työni tausta-ajatuksena on ollut pohtia puolueiden asemaa ja roolia gramscilaisittain valtion hegemonisina apparaatteina. Toteuttavatko puolueet politiikassaan ns. kilpailuvaltion tavoitteita? Mikä on puolueiden suhde valtiotason tavoitteisiin ja toisaalta kansalaisiin? Miten politiikka ja poliittinen kamppailu näkyy ohjelmissa ja kuinka politiikka on muuttunut 2000-luvun kuluessa? Samalla selvitin puolueiden kulttuuripuhunnan käsitejärjestelmää ja kulttuurin määrittelyä osana nationalistisen politiikkapuhunnan tutkimista.

KULTTUURIN KÄSITE: TAIDETTA JA ELÄMÄNTAPAA

Muutamia pääpiirteitä nousee esiin kaikkien puolueiden puhunnassa. Muun muassa Alasuutarin ja Ruuskan, Häyrysen sekä Raymond Williamsin teoretisointia (luku 2.4.) hyväksi käyttäen voi huomata, että puolueet määrittelevät kulttuurin usein puhunnassaan sekaisin ja tarpeen mukaan (hyvänä esimerkkinä vasemmistoliiton kulttuuripoliittinen ohjelma 2004) sekä suppeammin älyllisen ja taiteellisen toiminnan tuotteiksi (taiteeksi) että laajemmin, elämäntapaa, kieltä sekä arvoja ja identiteettiä korostavalla tavalla. Kaikki puolueet tekevät hieman eri vivahtein puhunnassaan kulttuuripolitiikan käsitteen laajenemiseen liittyvän (esim. Alasuutari 1996, 222) erottelun kulttuuri - taide, missä taidetta kuitenkin korostetaan kulttuurin keskeisenä alueena.⁴⁵ Kaikilla puolueilla kulttuuri ja sivistys liittyvät kansalaisuuden kehittymiseen ja kansalaisyhteiskuntaan - kulttuurikansalaisten luomiseen.

Kuten Alasuutari ja Ruuska toivat aiemmin esille suomalaista kulttuurikeskustelua

⁴⁵Kansainvälisestä keskustelusta omaksutun käsitteen vaihdoksen kautta siirrettiin kulttuuripolitiikan painopiste 1970-luvulla ”tuotteista toimintaan” – kansalaisten ”kulttuuriaktiivisuuteen” osana hyvinvointivaltion yleistä yhteiskuntapolitiikkaa. Kyseessä oli myös liberaalimpi suhtautuminen siihen mikä oli taidetta. (Alasuutari 1996, 221-222.)

tarkastelleessa tutkimuksessaan, kulttuuri elämäntapana liitetään usein nationalistisesti nimenomaan kansakunnan elämän- ja ajattelutapaan. Kulttuurilla voidaan viitata suomalaiseen elämän- ja ajattelutapaan sekä kansalliseen identiteettiin. Tässä kunnostautuvat erityisesti perussuomalaiset vahvalla ”meidän kulttuurimme” -diskurssilla, mutta myös kristillisdemokraatit, keskusta ja kokoomus kuin myös sdp. Myös rkp tuottaa tätä puhuntaa omalla tavallaan suomenruotsalaisesta kulttuurista. Toisaalta kulttuurilla viitataan hierarkkisesti nimenomaan kansakunnan parhaimpiin saavutuksiin. Kulttuuri samaistetaan myös tiettyihin tuotteisiin, kuten taide-esineisiin ja -esityksiin. (Alasuutari & Ruuska 1999.) Puolueiden kulttuuripuhunnasta löytyvät nämä kaikki elementit, mutta toisaalta ainoastaan perussuomalaiset mainitsevat historiaan kurottavassa ohjelmassaan suoraan tietyt taide-esineet ja esitykset (esim. Sibelius ja Edelfelt) kansakunnan parhaimpina saavutuksina. Yhteistä kaikille puolueille on se, että suomalaisen kulttuurin ja kansallisen identiteetin sisältöä ei juurikaan eritellä tai avata siitä huolimatta, että niihin vedotaan retoriikassa useinkin nationalistisesti.

Borgin (luku 1.3.) 1960-luvun tutkimuksen havaintoja seuraten voi todeta, että vasemmistoliitto pidättäytyy kulttuuripolitiikkapuhunnassaan korostamasta kovinkaan paljon kansallista tai kansallista kulttuuria aivan kuten Skdl ja Suomen kommunistinen puolue aikanaan Borgin mukaan. Edelleen suomalainen, kansallinen kulttuuri on porvarillisten puolueiden parissa oleellinen käsite, kuten myöskin sdp:llä selvästi vahvemmin kuin vasemmistoliitolla. Näyttäisi, että tässä suhteessa vasemmistoliitto jatkaa kulttuuripolitiikassaan Skdl:n ja Suomen kommunistisen puolueen perintöä muun muassa maininnoilla ”porvarillisen kulttuurihegemonian” vastustamisesta. Toisaalta ”yhteiskunnan muuttamisen” periaate 2000-luvulla on vasemmistoliitollakin melko vaisu. Tämä liittyy muun muassa siihen, että jo 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa suurin osa radikaalista vasemmistostakin hyväksyi vallitsevan kapitalistisen talous- ja tuotantojärjestelmän hyvinvointivaltiokamppailun edetessä (ks. esim. Saukkonen 2012, 33).

Tuomikoski-Leskelä kuvasi (luku 1.3.), että historiallisesti puolueiden ohjelmissa taiteella on nähty välineellinen merkitys kansallisuuspolitiikassa, puoluepolitiikassa tai kansansivistyksessä. Toisaalta taiteen itseisarvon korostaminen (luku 1.3.) on ollut myös keskeistä. Entä 2000-luvulla? Käsitys taiteesta on laajentunut muun muassa talouspuhuntaan, mutta myös säilyttänyt kaikkia aikaisempia merkityksiään. Taide

nähdään puolueiden puheessa keskeisenä osana kulttuuria, ja se liittyy puolueiden näkemyksissä ihmisten henkiseen kasvuun ja kehitykseen, vanhojen ajattelutapojen kyseenalaistamiseen ja uuden ajattelun syntymiseen, yksilöllisen identiteetin ja kansallisen identiteetin rakentamiseen, kansalaisuuteen kasvamiseen, esteettisen ymmärryksen kehitykseen sekä samalla koko yhteiskunnan (kansakunnan) kehittymiseen. Usein myös korostetaan taiteen itseisarvoa ja toisaalta taiteen taloudellista ja kilpailuvaltiollista merkitystä. Puolueiden taidekäsityksissä näkyvät nationalismiin suhteen suurin piirtein samat jakolinjat kuin kulttuurikäsityksissäkin: vasemmisto ja vihreät ovat vähemmän nationalistisia kuin muut. Esimerkiksi perussuomalaisten taidekäsitykset voi nähdä vahvasti puoluepoliittisina välineinä. Vasemmistoliitto kritisoi voimakkaimmin taiteen taloudellistumista, samoin myös vihreät on vahvasti taiteen autonomian puolella etenkin uusimmassa ohjelmassaan (2012). Vihreät ja vasemmistoliitto kamppailevat voimakkaimmin uutta luovan ja vanhaa kyseenalaistavan taiteen puolesta erityisesti perussuomalaisia vastaan.

Miten kulttuurin käsite on muuttunut talouspuheen myötä? Se on ainakin saanut uuden roolin taloudellisen kilpailukyvyn perustelijana ja perustana. Sivistyksellä, kulttuurilla ja suomalaisuudella on varmasti voimakas retorinen voima resurssien mobilisoinnissa erilaisia tarkoituksia varten. Kulttuurin uusi taloudellinen rooli liittyy muun muassa Harvey'n (luku 3.2.) esittämään uusliberaalin valtion kulttuurinationalismiin ja kulttuurin tuotteistamiseen. Kettusen mukaan (2008, 44) globaalissa talouskilpailussa kilpailukykyistä yhteisöä rakennettaessa myös Suomelle tehdään brändi: kansallisen yhteisön on profiloitettava kilpailukykyisenä suorituspaikkana. Kansallinen kulttuuri ja sivistys esiintyvät kaikilla puolueilla vasemmistoliittoa lukuun ottamatta 2000-luvulla nationalistisesti ”kansallisena brändinä”, erityisen voimakkaasti kokoomuksella ja vihreillä 2000-luvun puolivälin tienoilla. Kulttuurivientiä nationalistisessa mielessä painottavat kaikki puolueet perussuomalaisia, vasemmistoliittoa ja sdp:tä lukuun ottamatta. Toisaalta myös perussuomalaiset puhuu suomalaisuudesta valttina maailmanmarkkinoilla.

KULTTUURIPUHUNNAN KÄSITTEET JA SIVISTYS

Esitän seuraavan taulukon avulla (taulukko 1), mitkä käsitteet ja teemat toimivat puolueiden ohjelmissa kulttuurinpuhunnan yläkäsitteinä. Yläkäsitteellä tarkoitan käsitteitä,

jotka esiintyvät puolueiden ohjelmissa erityisesti kulttuuria käsittelevissä osioissa⁴⁶. Toisin sanoen seuraavalla taulukolla pyrin suhteellisen tiivisti tuomaan esille sen, millaisten käsitteiden ja kokonaisuuksien alle puolueet sijoittavat kulttuuria ja kulttuuripolitiikkaa koskevan puhuntansa eri ohjelmissaan (muissa kuin nimenomaisesti kulttuuripoliittisissa ohjelmissa). Samalla hahmottuu se melko laaja käsitteellinen kenttä, jolla puolueet kulttuuria määrittelevät ja käsittelevät 2000-luvun ohjelmissaan.

Taulukko 1. Kulttuurin käsitejärjestelmä ja ala puolueilla. Useimmin esiintyvät käsitteet ensimmäisenä listassa.

Puolue	Käsitteet kulttuuripuhunnassa: puolueohjelmien kulttuuripuhunnan otsikkotasolla esiintyvät käsitteet 2000-luvulla.
Kokoomus	<i>Sivistys, osaaminen, kulttuuri, tietoyhteiskunta, sivistynyt yhteiskunta, arvot.</i>
Keskusta	<i>Kulttuuri, sivistys, osaaminen, luovuus, kansalaisjärjestötoiminta, tietoyhteiskunta, luova talous, sivistisyhteiskunta, tasa-arvo.</i>
SDP	<i>Kulttuuri, sivistys, luovuus, osaamis- ja tietoyhteiskunta, kansalaistoiminta, hyvinvointipolitiikka, yhteisvastuu, tasa-arvo, taiteet, taiteilija.</i>
Vihreä liitto	<i>Sivistys, kulttuuri, osaaminen, luovuus, hyvinvointiyhteiskunta, laatuyhteiskunta, reilu yhteiskunta, oikeudenmukaisuus, talouden uudet rakenteet, onnellisuus.</i>
Vasemmistoliitto	<i>Kulttuuri, sivistys, taide, tieto, koulutus, vapaus, tasa-arvo, oikeudenmukaisuus, tietoyhteiskunta.</i>
Perussuomalaiset	<i>Suomalainen kulttuuri, suomen kieli, suomalainen taide, paikalliskulttuuri.</i>
RKP	<i>Kulttuuri, osaaminen, koulutus, kaksikielisyys, yleissivistys.</i>
Kristillisdemokraatit	<i>Kulttuuri, sivistys, osaaminen, koulutus, tiede, tutkimus, opintie, taide.</i>

Otsikkosanaston suhteen voidaan havaita, että ainoastaan perussuomalaiset eivät mainitse sivistystä jo ohjelman otsikkotasolla. Erityisen tärkeä sivistys vaikuttaa olevan

⁴⁶ Tarkoitan erityisesti OTSIKOISSA esiintyviä käsitteitä, koska se kertoo minkä käsitteiden ALLE puolueet sijoittavat kulttuuripuhunnan.

kokoomukselle ja keskustalle. Sivistys on kaikilla paitsi perussuomalaisilla tärkeä osa kulttuuripuhuntaa ja usein sivistyksen käsite tuntuu myös limittyvän kulttuurin kanssa. Ainakin sen suhde kulttuuriin on monimutkainen. Kulttuuripuhunta sijoittuu siis puolueilla usein sivistyksen käsitteen alle ja yhteyteen. Alasuutarin ja Ruuskan teoretisoinnin mukaan kulttuuripuhe muodostuu siis puolueilla myös laajemmaksi puhunnaksi suomalaisesta sivistysperinteestä (Alasuutari ja Ruuska 1999). Kaikilla muilla puolueilla paitsi vasemmistoliitolla ja perussuomalaisilla kulttuuripuhunnan otsikkotasolle asti on levinnyt käsite osaaminen, joka on kilpailuvaltiossa hegemoninen (ks. Kantola 2006) ja liittyy monimutkaisesti ihmisten sivistykseen, kasvattamiseen ja taloudelliseen tuottavuuteen. Kulttuuri, taide ja sivistys liitetään siis vahvasti ihmisten (kansalaisten) osaamisen ja kyvykkyyden kehittämiseen sekä yhteiskunnan osaamisen lisäämiseen jo joidenkin ohjelmien otsikoiden käsitetasolla. Yksinkertaistetusti voisi todeta, että kilpailuvaltiollinen osaaminen linkittyy suurimmalla osalla puolueista kulttuuri- ja sivistyspuhuntaan jo otsikoiden kautta. Sivistys ja koulutus sekä myös tieto ja tiede yhdistyvät vahvasti kulttuuripuheeseen kaikilla puolueilla. Esimerkiksi sdp, keskusta, kokoomus ja vasemmistoliitto puhuvat kulttuurista Tietoyhteiskunta-otsikon yhteydessä.

Luvussa 2.5. toin ilmi historiallisessa mielessä suomalaista sivistys- ja kansansivistysperinnettä ja sivistyksen käsitteen hallitsevaa roolia. Puolueet yhdistävät kulttuuripuheen ohjelmissaan muun muassa otsikoiden avulla usein laajaan sivistyspoliittiseen kokonaisuuteen, johon kuuluvat kulttuurin lisäksi koulutus ja koululaitos, korkeakoulut sekä tiede. Usein myös työelämä, viestintä ja liikunta mainitaan samassa kokonaisuudessa. Hyvänä esimerkkinä tällaisesta laajasta sivistyspoliittisesta kokonaisuudesta on keskustan vaaliohjelma vuoden 2011 eduskuntavaaleihin, jossa Sivistys-otsikon alle erityiseksi sivistyssektoriksi luetaan osaaminen, koulu, koulutus, kansainvälisyys ja monikulttuurisuus, työelämä, tutkimus, osallistuminen ja vaikuttaminen, liikunta ja kehollinen sivistys sekä kulttuuri. Toisaalta kulttuuria käsitellään puolueiden ohjelmissa myös omina osiinaan, joiden otsikossa mainitaan usein sana kulttuuri, mutta tällöinkin saatetaan kulttuurin alle sijoittaa koko sivistyspoliittinen puhunta. Esimerkkinä voi tällaisesta olla vaikkapa sdp:n kulttuuria käsittelevä ohjelma vuodelta 2008, missä puolue sijoittaa Kulttuurista iloa, viisautta ja voimaa -otsikon alle laaja-alaista keskustelua muun muassa kansalaisuudesta ja sivistyksellisestä kasvatuksesta, koulutuksesta, suomalaisesta kulttuurista, taiteesta, taidekasvatuksesta, tiedepolitiikasta sekä monikulttuurisuudesta.

Myös taide on sivistykseen keskeisesti liittyvä asia ohjelmissa. Sivistyksestä myös koulutus, tieto ja tiede ovat puolueilla kulttuuripuhunnassa kulttuuriin läheisesti liittyviä seikkoja. Sivistyksen alle puolueet yleisesti keräävät kulttuurin eri osa-alueita. Voidaan todeta, että kaikki puolueet 2000-luvun kulttuuripuhunnassaan enemmän tai vähemmän myötäilevät opetus- ja kulttuuriministeriön historiallisen kehityksen linjaa siitä, että kulttuuri on Suomessa sekä periaatteissa että käytännöissä nivelletty nimenomaan yhteen sivistyksen ja koulutuksen kanssa. Voitaisiin sanoa, että puolueet jakavat yhä 2000-luvulla käsityksen sivistyskansakunnasta ja kansansivistämisaatteesta. Puolueiden puheessa näkyy luvussa 2.5. Pirneksen kuvaama eri politiikkalohkojen (kulttuuri, koulutus, taide, kansallisuus) historiallisesti epäselvä suhde, missä sivistyksen käsite toimii ohjaavana käsitteenä. Tosin monessa ohjelmassa näitä käsitellään myös omana kohtanaan ja eriteltyinä toisistaan.

NATIONALISMI JA KULTTUURIPOLITIikka: KANSALLINEN KATSE ELÄÄ

Luvussa 2.3. esittelin gramscilaisen, poliittisen näkökulman nationalismiin ja kulttuuripolitiikkaan. Siinä kulttuuripolitiikka on poliittisen hallinnan väline, jolla ihmisiä pyritään muuttamaan ja kasvattamaan kulttuurin kautta. Nationalismin suhteen aivan keskeistä on gramscilainen näkökulma nationalismiin (luku 2.3.) osana ”kulttuurivaltion” poliittista ja kulttuurista hegemoniaa. Kansallisvaltion tehtävä on koko olemassaolonsa ajan ollut kapitalistisen talouden tarpeiden tyydyttäminen, muun muassa yhteiskuntarauhan, omistusoikeuksien ja työvoiman saatavuuden takaaminen (Eskelinen ym. 2011, 8). Muun muassa tähän liittyy nationalismin kulttuuris-poliittinen tehtävä valtaa ylläpitävänä ideologiana (luku 2.3.) ja toisaalta eri aatesuuntauksien (sosialismi tai toisaalta porvarilliset aatteet) historiallisesti erilainen suhtautuminen ja suhde nationalismiin.

Kuten taustaosuudessa tuli ilmi (luku 2.3.) poliittisessa nationalismissa on oleellista kansallisen edun nostaminen keskeiseksi kysymykseksi ja toisaalta kansakuntien näkeminen toimijoina. Nämä tavat ilmenevät puolueiden politiikan nationalismissa: Suomesta yhtenäisenä kokonaisuutena ja Suomen edusta puhutaan usein. Puolueet käyttävät nationalismia sekä vanhalla kansallisvaltiollisella tavalla korostaessaan suomalaisuutta, kansallista kulttuuria, sivistystä ja sivistysperinnettä että toisaalta kilpailuvaltiollisessa mielessä, jolloin poliittinen nationalismi kytkeytyy suoraan taloudelliseen kilpailuun ja kilpailukykyyn kulttuurin kautta. Nationalismi ilmenee

kaikkien eduskuntapuolueiden kulttuuripuhuntojen diskursseissa 2000-luvulla, mutta vasemmistoliiton puhunnassa hyvin vähän. Nationalismia käytetään puolueiden 2000-luvun ohjelmien kulttuuripuhunnassa vaihtelevilla tavoilla.

Voi todeta Kettusen esittämän (luku 2.3.) metodologisen nationalismin idean kautta, että kaikki puolueet tarkastelevat maailmaa nationalistisesti vaihtelevan vahvuisella kansallisella katseella, jossa Suomi näyttäytyy yhtenäisenä toimijana. Ei ole sinänsä yllättävää, että kaikilla puolueilla kulttuurin määrittelyyn liittyy enemmän ja vähemmän kulttuurisia itsestäänselvyyksiä korostavaa kulttuurinationalistista puhuntaa (luku 2.3.) muun muassa suomalaisesta kansallisesta kulttuurista, kansallisesta (sivistys-) perinnöstä ja suomalaisuudesta. Perussuomalaisten voimakas⁴⁷ kulttuuris-poliittinen nationalismi, rkp:n kaksikielisyyden ja ruotsinkielisen kulttuurin korostaminen sekä kristillisdemokraattien kristinuskon ja kristillisten arvojen painottaminen poikkeavat muista puolueista. Kaikkein nationalistisimpia perinteisessä mielessä ovat kulttuurista puhuessaan perussuomalaiset, joiden nationalismi on konservatiivista. Kokoomus, keskusta sekä kristillisdemokraatit ovat myös nationalistisia kulttuuripuhunnassaan, mutta perussuomalaisiin verrattuna paljon miedommin. Toisaalta nationalismi saa kulttuuripuhunnassa erilaisia muotoja muun muassa kilpailuvaltiollisuuden suhteen. Esimerkiksi vihreillä nationalismi saakin mielenkiintoisesti usein nimenomaan kilpailuvaltiollisia eikä niinkään perinteisiä muotoja. Rkp:n nationalismi kulttuuripuhunnassa liittyy suomenruotsalaisten asemaan, kieleen ja kulttuuriin, ja toisaalta tätä kautta koko kansallisvaltion kehitykseen. Vasemmistoliitto ei kulttuuriohjelmassaan juurikaan tuota nationalistista puhuntaa, mutta kamppailee muun muassa puhunnallaan työväenkulttuurista ja porvarillisen kulttuurihegemonian vastustamisesta yhtenäisen kansallisen kulttuurin ideaalia vastaan.

Paloheimon (2008) tutkimustuloksiin suhteutettuna väittäisin, että kulttuurinen ja poliittinen nationalismi ovat yhä 2000-luvulla puolueille keskeisiä politiikan teon välineitä, mutta eivät nimenomaan avoimesti isänmaan käsitteen kautta vaan ”metodologisenä nationalismina”. Ainoastaan kristillisdemokraatit ja perussuomalaiset vaikuttavat käyttävän isänmaa-sanaa myös kulttuuripuhunnassaan. Mielenkiintoisinta on, että kansallista etua

⁴⁷ Timo Soini on myöntänyt vuoden 2011 kulttuuriohjelman tai ainakin sen joidenkin painotusten olleen ”vaalikikka”.

korostava poliittinen nationalismi (luku 2.3.) todellakin näyttäisi kiinnittyvän kilpailuvaltiollisten sanastojen kautta myös puolueiden kulttuuri- ja sivistyspolitiikkaan, missä kilpailukyvyyn ja kilpailun käsitteet ovat saavuttaneet vaihtelevasti hegemoniaa kaikilla muilla paitsi perussuomalaisilla ja vasemmistoliitolla. Toisaalta kilpailuvaltiollinen puhunta ei millään puolueella kata suurinta osaa ohjelmien kulttuuripuhunnasta, vaan kaikilla puolueilla perinteiset hyvinvointivaltio- ja sivistysteemat kattavat isoimman osan kulttuuripuhunnasta. On toisaalta hyvin vaikea tarkkaan aina erotella, missä menee raja hyvinvointivaltio- ja kilpailupuhunnan välillä. Ohjelmissa on myös paljon puhuntaa, jota ei voi laittaa kumpaankaan paradigmaan suoraan.

KOLME PARADIGMAA: HYVINVOINTIVALTIO, KILPAILUVALTIO JA NOSTALGIA.

Kaikilla puolueilla sivistys- ja kulttuuripolitiikka on säilyttänyt vahvan hyvinvointivaltiollisen suuntautumisen (luku 9.2.) uusista taloutta ja kilpailua korostavista puhetavoista huolimatta. Vihreät ja etenkin vasemmistoliitto puhuvat puolueista useimmin ja voimallisimmin hyvinvointivaltiollisen (tasa-arvo, hyvinvointi ja oikeudet) kulttuuripolitiikan puolesta, vasemmistoliitto lähes yksinomaan tässä paradigmassa. Myös keskustalla ja sdp:llä hyvinvointivaltiollisuus nousee vahvasti esiin, keskustalla erityisesti osana kansansivistyksen kuin myös kulttuurin ideaa. Myös kokoomus puhuu kulttuurimanifestissaan kulttuurista hyvinvointivaltiollisessa paradigmassa, mutta ei yleisesti ottaen keskity kulttuuripolitiikan hyvinvointivaltiolliseen puhuntaan yhtä paljon kuin vihreät ja vasemmistoliitto tai keskusta. Perussuomalaiset ei kulttuuripolitiikassaan keskity niinkään sen hyvinvointivaltiolliseen puoleen kuin nationalismiin ja kansallisten näkökulmien painotukseen: kulttuuri on nationalismin väline. Puolueiden, ja etenkin sdp:n ja vihreiden, kohdalla voi kuitenkin nostaa esille kysymyksen siitä, kuinka pitkälle kulttuurin ja sivistyksen (kuten koulutuksen) hyvinvointivaltiollista paradigmaa voi puolustaa kilpailuargumenttien avulla. Konsensualismi siitä, että asiat ovat hyviä, mikäli ne palvelevat kilpailukykyä jättää huomioimatta erilaisten ihmisten ja ihmisryhmien tarpeet, edut ja tavoitteet, ”jotka eivät ole taivutettavissa kilpailukyky-yhteisön projektin palvelukseen.” (Kettunen 2012, 93.) Myös keskusta toteuttaa tätä ”alitamista” erityisesti koulutus- ja osaamispuhunnassaan, jossa tasa-arvon periaate yhdistyy kilpailussa pärjäämiseen.

Seuraavassa esitän keskeisiä havaintoja puolueittain eriteltynä ja kuvaan samalla, miten

puolueiden politiikka on muuttunut. Aloitan kaikkein vahvimmin 2000-luvun kulttuuri- ja sivistyspolitiikassaan kilpailuvaltioparadigmaa käyttävästä ja tuottavasta puolueesta, kokoomuksesta, ja siirryn kohti vahvimmin hyvinvointivaltioparadigmaa tukevaa puoluetta, vasemmistoliittoa. Puolueiden kulttuuriin liittyvästä puhunnasta hahmottelin seuraavat puhuntakokonaisuudet, diskurssit, joissa Kantolan esittelemät suomalaisessa kilpailuvaltiossa hegemoniset sanastot (luku 4.1.) yhdistyvät nationalistisella tavalla (kansalliseen) kulttuuriin, luovuuteen ja sivistykseen. Ryhmittelyt eivät ole eksklusiivisia tai tiukkoja, vaan ne sisältävät keskenään risteäviä teemoja ja puhuntatapoja. Pyrin seuraavalla ryhmittelyllä osoittamaan, minkälaisilla tavoilla kilpailu ja kilpailukyky limittyvät puolueiden kulttuuripuhuntaan ja miten nationalismia käytetään politiikassa kilpailuvaltiollisessa tarkoituksessa kulttuuripuhunnan yhteydessä. Nationalismi on valtiollista valtaa tavoittelevien liikkeiden toimintatapa, jossa valtaa oikeutetaan ja tavoitellaan nationalistisilla argumenteilla (luku 2.3). Yleisesti ottaen kilpailuvaltiollinen innovaatio- ja luovuuspuhe näyttää olevan puolueiden politiikassa kaikkein voimakkainta 2000-luvun puolivälissä ja heikkenee tultaessa kohti 2010-lukua.

1. *Kulttuuri ja kilpailukyky: kok, vihr, kd, (ps).*
2. *Luovuus sekä luova talous ja kilpailukyky: kok, vihr, (kesk).*
3. *Hyvinvointivaltionationalismi ja kilpailukyky: sdp, vihr (kaikki puolueet vaihtelevasi).*
4. *Kulttuuria luova koulutus ja kilpailukyky: rkp (kd ja muutkin puolueet vaihtelevasti).*
5. *Innovatiivinen, osaava ja luova kansalaisuus: kaikki puolueet paitsi vas ja ps.*
6. *Kulttuurivienti, kilpailukyky ja työpaikat: kaikki puolueet vaihtelevasti.*

Kokoomus korostaa kulttuuripolitiikkansa diskursseissa vuosina 2002–2008 kilpailukyvyyn käsitettä ja tähän kytkeytyviä muita hegemonisia termejä, kuten osaamista, innovaatioita ja luovuutta. Kulttuuri argumentoidaan suoraan kilpailukykytekijäksi. Nationalismi kytkeytyy puolueella kulttuuri- ja sivistyspolitiikkaan kansallisen kilpailukyvyyn kautta. Luova talous limittyy osaksi kulttuuri- ja kilpailukykypuhuntaa. Kulttuurivienti nähdään myös kansallisena kilpailukykytekijänä. Puolueella on toisaalta myös useita hyvinvointivaltioparadigmaa tukevia argumentteja, mutta vähemmän kuin muilla puolueilla. Kokoomus kamppailee siis eduskuntapuolueista kaikkein vahvimmin kulttuuripolitiikassaan kilpailuvaltion ”hegemoniakoneistona”. Toisaalta vuoden 2011 ohjelmassa koko kulttuuripuhuntaa on erittäin vähän. Innovaatio- ja luovuuspuhunta on tässä ohjelmassa loppunut ja kulttuuripuhunnassa hallitseva puolue oikeistossa on

perussuomalaiset. Myös kristillisdemokraateilla on oikeistopuolueista kokoomusta enemmän kulttuuripuhuntaa vuoden 2011 ohjelmassa.

Vihreät on puhunnassaan erityisen mielenkiintoinen, koska diskursseista nousee esiin ristiriitaisia elementtejä. Puolueen puhunnoissa vaihtelevat kilpailu- ja markkinapuhe sekä näiden kritiikki jopa saman ohjelman sisällä (esim. kulttuuripoliittinen ohjelma 2005). Puolueen puhunnoissa 2000-luvun puolivälissä nationalismi kytkeytyy kansallisen kilpailukyvyn kautta sivistys- ja kulttuuripoliittikkaan hyvin samalla tavoin kuin kokoomuksella. Luova talous on vahvasti esillä ja kytkeytyneenä kilpailukykyyn. Kulttuurivienti nähdään kansallisena kilpailukykytekijänä. Toisaalta uusimmassa periaateohjelmassaan viime vuodelta puolue kritisoi kilpailukykyäkökulmaa. Vihreillä esiintyy diskursseja, joissa hyvinvointivaltiolliset instituutiot argumentoidaan kilpailukykytekijöiksi. Puolue kuitenkin tukee vasemmistoliiton kanssa puolueista kaikkein voimakkaimmin kulttuuripoliittikan hyvinvointivaltiollista paradigmaa koko 2000-luvun ajan. Vihreät näyttäisi siis jossain suhteessa olevan yhtä vasemmalla kuin vasemmistoliitto ja toisaalta välillä täysin verrattavissa kokoomukseen. Vihreiden politiikka muuttuu vuoden 2012 ohjelmassa kilpailukykyä kritisoiivaksi ja painottaa kulttuuria onnellisuuden näkökulmasta. Puolue tekee siis politiikassaan osittaisen paradigman vaihdoksen tultaessa 2000-luvun puolivälistä kohti nykyhetkeä.

Kristillisdemokraatit kytkee 2000-luvun aikana kulttuurin ja taiteen kansalliseen kilpailukykyyn muun muassa kulttuuripoliittisessa ohjelmassaan, mutta myös muutoin erityisen huipputaso sivistyksen kautta. Puolue on siis kokoomuksen ja vihreiden ohella ainoa, joka liittyy kilpailukyvyn käsitteen suoraan kulttuuriin ainakin kerran. Myös kulttuurivienti yhdistyy puolueen rakentamissa diskursseissa kansalliseen kilpailukykyyn erityisesti kansallisen kulttuurin huippulaadussa ja korkeatasoisessa sivistyksessä. Tätä puolue korostaa 2000-luvun puolivälistä alkaen aina vuoden 2011 ohjelmaan asti. Tosin puolueen kulttuuripoliittinen ohjelma on vahvasti myös hyvinvointivaltioparadigmaa painottava.

Keskustan diskursseissa 2000-luvulla kulttuuri sinänsä ei yhdisty suoraan kansalliseen kilpailukykyyn yhtä vahvasti kuin vihreillä ja kokoomuksella. Keskusta pyrkii puhunnallaan pitämään kulttuurin erossa talouspuhunnasta, mutta kytkee toisaalta luovan talouden ja kulttuuriviennin osaksi kilpailukykypuhuntaa erityisesti 2000-luvun

puolivälissä. Keskustalla korostuu puhunnassaan erottelu hyvinvointivaltiollinen kulttuuri – kilpailuvaltiollinen luova talous, mikä erottaa puoluetta erityisesti kokoomuksesta. Laajemmassa sivistyspuhunnassa nationalismi kytkeytyy kilpailukykyyn erityisesti koulutuspolitiikkaan liittyvän ihmisten osaamisen korostumisen kautta koko 2000-luvun ajan aina uusimpaan vaaliohjelmaan asti. Verrattuna kokoomukseen ja vihreisiin kulttuurin kilpailukykyparadigma ei ole yhtä voimakas, vaan puolue suuntautuu ennemminkin hyvinvointivaltiolliseen ajatteluun ja vanhaan sivistysperinteeseen koko 2000-luvun ajan.

Rkp korostaa erityisesti koulutusta ensinnäkin kulttuurin ja toisaalta kansallisen kilpailukykyyn perustana. Nationalismi kiinnittyy kulttuuri- ja sivistyspolitiikkaan kulttuuria luovan koulutuksen kansallisten kilpailukykyvaikutusten kautta. Luovasta taloudesta puhutaan, mutta ei suoraan kilpailukykyyn yhteydessä. Kilpailukyky kytkeytyy puolueen diskursseissa kulttuuriin ruotsinsuomalaisen kansakunnan kulttuuria ja kieltä ylläpitävässä koulujärjestelmässä. Erityisesti vuoden 2011 ohjelmassa korostetaan koulutuksen ja kilpailukykyyn yhteyttä. Puolueen poliittinen kamppailu liittyy ruotsinsuomalaisen kulttuurin puolustamiseen osana Suomen kulttuuria ja suuntautuu erityisesti perussuomalaisia vastaan.

Sdp:n kulttuuripuhunta on puolueista kaikkein ”ympäripyöreintä”, jos tällaista termiä voi käyttää. Puolueen diskursseissa kulttuuri ei yhdisty kansalliseen kilpailukykyyn yhtä suoraan kuin kokoomuksella ja vihreillä. Myöskään luovasta taloudesta puolue ei tee eksplisiittisesti kilpailukykyyn kysymystä. Hyvinvointivaltiollinen paradigma on melko voimakas, mutta keskeisenä erona vasemmistoliittoon on se, että sdp ei mainitse hyvinvointivaltiota käsitteenä. Sdp:n puhunnassa korostuu etenkin 2000-luvun puolivälissä kulttuurin suhteen hyvinvointivaltionationalismin ja kilpailunationalismin kamppailu. Hyvinvointinationalismi alistetaan kilpailuargumentille. Kulttuuria ylläpitävät ja luovat hyvinvointi-instituutiot argumentoidaan kansallisen kilpailukykyyn ja yritysten menestyksen perustaksi. Kulttuuriviennistä ei tehdä kansallisen kilpailukykyyn kysymystä, vaan puolue keskittyy puhumaan työpaikoista.

Vasemmistoliitto on 2000-luvun kulttuuri- ja sivistyspolitiikassaan puolueista vähiten kilpailuvaltiollinen. Kilpailukykyyn käsitettä tai nationalistista innovaatiopuhuntaa luovasta taloudesta ei kulttuuripuhunnasta löydy. Vasemmistoliiton kulttuuripolitiikka kytkeytyy vahvasti hyvinvointivaltiolliseen paradigmaan, ja puolue on ainoa, joka tuo nimenomaan

hyvinvointivaltion käsitteen esiin kulttuuripuhunnassaan. Toisaalta puolueen puheessa mainitaan kulttuurivienti ja kulttuurin rooli työpaikkojen luonnissa. Puolueen voi nähdä kamppailevan muita puolueita ja etenkin kokoomusta vastaan suuntautumisellaan. Puoluetta voi siis pitää kulttuuripolitiikassaan hyvinvointivaltion hegemoniakoneistona.

Perussuomalaisten kulttuuripuhunta poikkeaa muista puolueista. Se on voimakkaan kulttuurinationalismin avulla kamppailevaa. Kutsun puolueen nationalismia erityistä nostalgista paradigmaa tukevaksi. Kilpailukyvyistä tai luovasta taloudesta puolue ei kulttuuripolitiikassaan puhu. Puolue keskittyy kulttuuripolitiikassaan lähinnä rakentamaan konservatiivista ja globalisaatiokriittistä nationalismia, mutta diskursseista löytyy sekä kilpailuvaltio- että hyvinvointivaltioparadigman aineksia. Ainoat kilpailuun viittavat diskurssit korostavat suomalaisuutta, kansan yhtenäisyyttä ja luovuutta kilpailuetuna maailmanmarkkinoilla. Perussuomalaiset kamppailee poikkeavalla kulttuuripolitiikan nationalismillaan kaikkien muiden puolueiden kanssa ja perinteisellä tavalla puolue on kulttuuripolitiikassaan puolueista kaikkein nationalistisin. Mielenkiintoista on se, että uusimmissa vaaliohjelmissa vuodelta 2011 kulttuuri näyttäytyy perussuomalaisille erittäin tärkeänä politiikan välineenä, mutta esimerkiksi kokoomus ei puhu kulttuurista juurikaan. 2000-luvun puolivälissä asiat olivat toisin päin - perussuomalaisten aikaisemmissa ohjelmissa ei kulttuurista juuri puhuta. Mistä muutos kulttuurin suhteen oikeistossa kertoo?

KANSALAISUUS: KANSANSIVISTYSTÄ JA INNOVAATIOITA

Puolueet puhuvat myös kansalaisista vanhassa sivistysparadigmassa ja toisaalta kilpailuvaltiollisessa mielessä. Kansalaisuuden luomista ja määrittelyä kulttuuripolitiikalla voidaan pitää modernin kansallisvaltion perusfunktiona. Puolueiden kulttuuripuhunnan ja kilpailuvaltiollisen/uusliberaalin kulttuurikansalaisuuden keskeiset teemat ovat puolueittain jaoteltuina seuraavassa taulukossa (taulukko 2). Kaikki puolueet perussuomalaisia ja vasemmistoliittoa lukuun ottamatta luovat kilpailuvaltiollista kansalaisuutta muun muassa Moision ja Kantolan (luku 4.3.) esittelemillä tavoilla, joissa kansalaisten tulisi ymmärtää roolinsa osana valtiotason tavoitteita. Perussuomalaisilla ajatuksena on korostaa ”yhtenäistä kansaa” eikä yksilöitä - toki tässäkin nousee esille ajatus valtion yhteisistä tavoitteista. Vihreät korostaa erityisesti 2000-luvun puolivälissä voimakkaasti kulttuurisesti innovatiivista ja luovaa ihmistä kilpailutekijänä. Kokoomus, vihreät ja kristillisdemokraatit tuovat esiin erityistä yrittäjyysrationaalisuutta kulttuurin alalla. Myös sdp liittyy innovatiivisen ja luovan kansalaisuuden kansalliseen kilpailukykyyn. Keskustalle

erityisesti kansalaisten osaaminen on koko 2000-luvun ajan tärkeää. Näyttäisi puolueiden puhunnan perusteella siltä, että kilpailuvaltiossa arvostetaan luovaa ja innovatiivista kansalaista, joka kestää ja jaksaa jatkuvaa muutosta sitkeästi ja masentumatta. Hyödyllinen kansalainen on puolueiden mukaan luova ja kansainvälinen osaaja, joka kuitenkin mitoitaa oman toimintansa valtiotason tavoitteisiin. Kansalaisuuspuhuntaa kannattaa suhteuttaa Gramscin esittämiin ajatuksiin ”valtion kasvattamistehtävästä” ja ”kansanjoukkojen sopeuttamisesta tuotantokoneiston jatkuvan kehityksen vaatimuksiin” (esim. luku 3). Nationalistinen kansalaisuuden luominen on myös luokkayhteiskunnan vastakohtaisuuksien ylittämistä.

Taulukko 2. Kilpailuvaltiollinen kansalaisuus kulttuuripuhunnassa.

Puolue	Kilpailuvaltiollisen kansalaisuuden keskeiset teemat ja puhettavat puolueiden kulttuuripuhunnassa 2000-luvulla
Kokoomus	<i>Kansalaisten jaksaminen, osaaminen kansallisena pääomana, luovuus ja innovatiivisuus, kulttuuriyrittäjyyteen kannustaminen, ihmisten luovuuden tuotteistaminen.</i>
Keskusta	<i>Kansalaisten osaaminen, innovaatiot, tiedollinen osaaminen, elämänhallinta, voimaannuttaminen, luova osaaminen.</i>
SDP	<i>Yksilön luovuus ja innovatiivisuus, osaaminen.</i>
Vihreät	<i>Osaavat, luovat ja innovatiiviset ihmiset ja työntekijät, kulttuuriyrittäjyys ja liiketoimintaosaaminen.</i>
Kristillisdemokraatit	<i>Erilaiset lahjakkuudet, huipputason sivistys, kulttuuri ja osaaminen, kulttuuriyrittäjyys, innovaatiot.</i>
RKP	<i>Kansalaisten kulttuurinen innovatiivisuus, luovuus, osaaminen.</i>
Perussuomalaiset	<i>Kansan luovuus ja yhtenäisyys, suomalaisuus ja persoonallisuus valtina maailmanmarkkinoilla.</i>

Kansalaiset esiintyvät puolueiden puhunnassa talouden luovana resurssina ja toisaalta sivistyskansakunnan kansalaisina. Yleisesti puolueiden sivistystä, kulttuuria ja

kansalaisuutta kilpailuvaltiossa koskevasta puhunnasta nousee esille muun muassa Anu Kettusen mainitsema käsitys kansalaisten roolista kilpailuajattelussa: Kilpailua korostavassa ajattelutavassa on vallalla ihmiskäsitys, jossa korostuvat ihmiset resurssina tai luonnonvarana ja tuotantovoimana, joista tiettyjä ärsykeitä syöttämällä saadaan ulos halutunlainen lopputulos. Tällöin myös luovuus muuttuu ihmisten omaehtoisuudesta tai yhteiskuntakriittisyydestä kohti yritysmaailman ja elinkeinoelämän innovatiivisuutta. (Kettunen A. 2008, 245.) Esimerkiksi puolueiden rakentama puhunta ”luovasta osaamisesta” ja ”innovatiivisuudesta” kansallisena voimavarana viittaisi tähän suuntaan. Perussuomalaiset tosin erottuu muista sillä, että puolue ei korosta yksilöitä, vaan konservatiivisesti kansallista yhteyttä: yhtenäinen kansa ja suomalaisuus ennen yksilöitä.

POHDINTAA TALOUDESTA, KULTTUURISTA JA PUOLUEISTA

Tässä tutkielmassa on tarkasteltu eduskuntapuolueiden sivistys- ja kulttuuripuhunnan nationalismia 2000-luvun diskursseissa ja diskurssien eli politiikan muutosta. Keskeinen osa kyseistä teemaa on kulttuurin ja talouden yhteen kietoutuminen. Täytyy kuitenkin muistaa, että kaikesta kilpailuvaltiollisuudesta huolimatta olisi hyvin yksinkertaistavaa sanoa sivistyksen, kulttuurin tai kulttuuripolitiikan puhtaasti alistuneen taloudelle tai taloudelliseksi tuotannontekijäksi. Hyvinvointivaltioellinen kulttuuripolitiikka elää kaikkien puolueiden ohjelmissa yhä vahvana. Esimerkiksi uusimmissa ohjelmissa muun muassa kokoomuksella ja vihreillä kilpailuvaltiopuhunta on lähes loppunut. Talous tunkeutuu kulttuuriin ja kulttuuri talouteen, mutta samalla kulttuuri laajenee eri puolille yhteiskuntaa ja uusille hallinnonaloille osana monimutkaista kulttuurista yhteiskuntakehitystä. Kulttuurin asema ei siis välttämättä ole alisteinen tai heikko. Keskeinen kysymys onkin, miten kulttuuri perustelee asemaansa tai merkitystään eri yhteiskuntaelämän aloilla. Alistuuko kulttuuri ja pitääkö sen alistua puhumaan talouden ja kilpailuvaltion kieltä, jotta se huomioidaan? Tarkoittaako tämä myös käytännössä kulttuurin (ja sivistyksen) alistumista taloudelle? Vai voidaanko ajatella, että kulttuurin laajeneminen ja kasvava kysyntä vain antavat sille enenevästi uusia jalansijoja ja mahdollisuuksia perustella merkitystään myös omista lähtökohdistaan? Yleisesti ottaen kulttuuripuhuntaa on puolueiden ohjelmissa paljon, mikä jo sinänsä kertoo kulttuurin merkityksestä.

On esitetty väitteitä, että puolueet ovat samankaltaistuneet ideologisesti, ja samalla niiden politiikka on latistunut vaihtoehtottomaksi ja konsensushakuiseksi. Toisaalta on väitetty, että puolueohjelmien omaleimaisuus ei ole täysin kadonnut, vaan ideologiset erot ovat

puolueohjelmissa vain entistä vaikeammin havaittavissa. (ks. esim. Paloheimo & Raunio 2008b, 209; Lappalainen 2006, 271.) Yhteiskuntatieteilijät ovat puhuneet puolueiden kehityksen suhteen muun muassa siirtymisestä luokka- tai leiri-Suomesta konsensus-Suomeen 1960- ja 1970-lukujen aikana. Toisaalta puolueetkin ovat yhteiskunnallisten tendenssien armoilla, joten ne pyrkivät oikeuttamaan itsensä ja vaatimuksensa. Puolueet kiinnittyvät ajan ideologiaan, ja niiden ohjelmissa vaaditaan tämän ajatuksen mukaisesti usein samansuuntaisia asioita ja käsitellään samoja teemoja. Tästä huolimatta ohjelmien painotukset ja arvot luovat eroja puolueiden välille. (Mickelsson 2007, 46; 358-359.)

Oman tutkielmani perusteella näyttäisi siltä, että puolueiden ohjelmien kulttuuripolitiikassa on sekä samankaltaisia painotuksia (sivistyksen korostaminen, taiteen ja kulttuurin itseisarvo, kulttuurin määritelmät ja hyvinvointivaltiollisuuden korostaminen) että eroja (kilpailuvaltiollisuus ja kilpailukansalaisen luominen, nationalismin voimakkuus, kulttuurin ja taiteen taloudelliset tehtävät). Jos Mickelssonin esittämänä ajan ideologiana pidetään hegemonista uusliberalistista kilpailuvaltiollisuutta, voidaan todeta, että lähes kaikki puolueet ovat kiinnittyneet siihen sivistys- ja kulttuuripolitiikkaan, kokoomus kaikkein johdonmukaisimmin koko 2000-luvun ajan ja vihreätkin melko voimakkaasti 2000-luvun puolivälissä. Kilpailukyky ja kilpailu ”valtion yhteisenä järkenä” (esim. Kantola 2010, 114) näyttäisivät sitovan puolueita ideologisesti yhteen 2000-luvun kulttuuripolitiikassa, mutta toisaalta tuovan myös eroja puolueiden välille, erityisesti vasemmistoliiton ja muiden välillä.

Vasemmistoliitto vaikuttaisi olevan ainoa puolue, joka ei ole omaksunut kulttuuripolitiikan diskursseihinsa 2000-luvulla kilpailuvaltiollista puhuntaa, vaan pitäytyy hyvinvointivaltioparadigmassa. Tämä erottaa puolueen kaikista muista. Toisaalta myös perussuomalaiset erottuu konservatiivisen nationalisminsa ansioista muista. Perussuomalaisten nationalismia ei voi pitää ensisijaisesti kilpailuvaltiollisena, vaikka tätäkin paradigmaa puolueen kulttuuripuhunnasta on häivähdyksen verran löydettävissä. Toisaalta vihreät on kääntänyt politiikan suuntaa uusimmassa periaateohjelmassaan, jossa kulttuuria korostetaan onnellisuuden näkökulmasta ja kilpailukykyä kaiken kattavana tavoitteena kritisoidaan. Myös keskusta pyrkii mielenkiintoisesti irrottamaan nimenomaan kulttuurin kilpailukykyä, vaikka muuten puolueen sivistyspuhunnassa kansallinen selviytyminen ja kilpailukyky ovatkin keskeisellä sijalla. Kaiken kaikkiaan 2000-luvun puolivälissä kilpailupuhe vaikuttaa olevan yleisesti voimakkainta puolueiden politiikassa.

Tämän tutkielman perusteella vaikuttaa, että lähes kaikki puolueet toimivat 2000-luvun kulttuuripuhuntansa perusteella vaihtelevassa määrin gramscilaisittain kilpailuvallion hegemonisina koneistoina (luku 2.2.). Ne ovat omaksuneet politiikkaansa laajasti kilpailuvallion sanastoja ja ne käyttävät nationalismia hyväksi kulttuurin uudessa kilpailuvaltiollisessa tehtävässä globaalissa taloudessa. Onko tällainen puhunta ohjelmissa suunnattu kansalaisille vai lähinnä toisille puolueille tai valtionhallinnolle? Toisaalta myös puolueiden ohjelmapuhunta on joidenkin ihmisten tuottamaa: ei puolueita voi ajatella pelkästään valtion kasvottomina ”koneistoina”, joilla ei olisi kansalaisten kanssa enää mitään tekemistä.

Kettusen mukaan eri toimijatahot määrittelevät uusia yhteisiä etuja tavoiteltaessa kilpailukykyistä kansallista tai paikallista yhteisöä. (Kettunen 2008, 220.) Suomalaiset puolueet määrittelevät politiikan tilaksi Suomen ja toisaalta puhuvat poliittisessa nationalismissaan yhteisestä kansallisesta edusta. Tätä kautta puolueet ruokkivat vaihtelevasti kuvaa yhtenäisestä kansallisvaltiosta, jonka intressit ovat jakamattomia. Uusliberalismia ja kilpailuvaltiollisuutta täytyy kuitenkin pitää poikkikansallisena hankkeena, jonka toteuttamisessa kansallisvaltiot ovat keskeisiä tiloja ja välineitä. Esimerkiksi kilpailuvaltiota tutkinut Bob Jessop (2002) esittää, kuinka kapitalistinen valtio asettuu uusliberaalin politiikan myötä erilaisissa kysymyksissä pääoman puolelle. Täten puolueiden kulttuuri- ja kansalaisuuspuhunnan uusliberaalien kilpailuvaltiollisten diskurssien yhteydessä on oleellista pohtia, keiden intresseistä puhutaan. Onko kilpailuvaltiollisessa kulttuuripuhunnassa kyse kansakunnan kehittämisestä vai resurssien mobilisoinnista talouden käyttöön? Ovatko nämä toisaalta täysin vastakkaisia asioita? Kilpailuvaltiota voidaan ajatella ”valmentajavaltiona”, joka valmentaa kansalaisiaan globaalia taloutta varten. Tässä mielessä Suomen eduskuntapuolueiden kulttuuripolitiikka vaikuttaa tutkimukseni perusteella 2000-luvulla siltä, että puolueita voidaan tietyin varauksin kutsua valmentajavaltion ”apuvalmentajiksi”.

JATKOTUTKIMUKSEN AIHEITA

Puolueiden kulttuuripuhunnan tarkastelua voisi laajentaa historialliseksi katsaukseksi, jotta mukaan saisi historiallista vertailua esimerkiksi 1970-, 80- ja 90-luvuilta. Oliko 1990-luvun alku ja muutos kilpailutalouteen jonkinlainen murroskohta myös puolueiden puhunnassa? Mielenkiintoista olisi myös tarkastella ja vertailla nimenomaan kulttuurin

käsitteen käyttöä puolueohjelmissa historiallisesti: kuinka kulttuuria on määritelty ja kuinka paljon sille on omistettu ohjelmissa tilaa? Toisaalta rajaamalla tutkimuksen vaikkapa ainoastaan puolueiden uusimpiin kulttuuripoliittisiin ohjelmiin olisi mahdollista selvittää vielä tätä tutkielmaa paljon yksityiskohtaisemmin puolueiden kulttuuripolitiikan eroja ja yhtäläisyyksiä (kapeammassa mielessä kuin sivistyspolitiikkana). Lisäksi kulttuurisen kansalaisuuden määrittelyjä voisi tutkia historiallisesti vertaillen. Tutkimusta voisi myös laajentaa valtionhallinnon ja kulttuurialan kolmannen sektorin suhteiden tarkasteluun gramscilaisesta näkökulmasta ja kilpailuvaltionparadigman kautta. Miten valtion kulttuuripolitiikan erilaiset periaatteet ja strategiat leviävät hallinnon ja kolmannen sektorin välillä?

Lähteet

Puolueasiakirjat

POHTIVA - poliittisten ohjelmien tietovaranto. Suomen yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/index>

Kokoomus

Kansallinen Kokoomus (2002): Lähiajan tavoiteohjelma 2003–2007.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=koktavoite2002> (tarkistettu 27.8.2013)

Kansallinen Kokoomus (2006): Periaateohjelma.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=kokperiaate2006> (tarkistettu 27.8.2013)

Kansallinen Kokoomus (2008): Kulttuurimanifesti. <http://www.kokoomus.fi/arkisto/> (tarkistettu 27.8.2013)

Kansallinen Kokoomus (2011): Vaaliohjelma. Matkaopas hyvinvointivaltiosta paremminvointivaltioon.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=kokvaaliohjelma2011> (tarkistettu 27.8.2013)

Keskusta

Suomen Keskusta (2002): Eduskuntavaalit 2003 - Valoisampi vaihtoehto.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=keskvaalikanta2002> (tarkistettu 27.8.2013)

Suomen Keskusta (2006): Periaateohjelma.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=keskperiaate2006> (tarkistettu 27.8.2013)

Suomen Keskusta (2006b): Keskustan tavoitteet vaalikaudelle 2007–2011.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=keskvaali2007> (tarkistettu 27.8.2013)

Suomen Keskusta (2010): Tämä maa rakennetaan yhdessä. Tavoiteohjelma 2010 -luvulle.

<http://www.keskusta.fi/loader.aspx?id=c4b43ab3-673c-4d62-a0fa-79b7524e15d0>

(tarkistettu 27.8.2013)

Suomen Keskusta (2011): Vaaliohjelma vuoden 2011 eduskuntavaaleihin.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=keskvaaliohjelma2011> (tarkistettu

27.8.2013)

SDP

SDP (1999): Sosialidemokratian periaatteet.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=sdpperiaate1999> (tarkistettu 28.8.2013)

SDP (2003): Vaaliohjelma 2003.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=sdpvaali2003> (tarkistettu 28.7.2013)

SDP (2005): Yhteisvastuu ja hyvinvointi -ohjelma.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=sdphyvinvointi2005> (tarkistettu 28.8.2013)

SDP (2007): SDP:n tavoitteet vaalikaudelle 2007–2011.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=sdpvaalitavoitteet2007> (tarkistettu

28.8.2013)

SDP (2008): Ei vain leivästä - kohti henkistä hyvinvointia – ohjelma.

<http://www.sdp.fi/fi/component/content/article/65-sdp/tutustu/taustat/ohjelmatyo/4458-aiempia-ohjelmia> (tarkistettu 28.8.2013)

SDP (2010): Tulevaisuusohjelma. [http://www.sdp.fi/fi/component/content/article/65-](http://www.sdp.fi/fi/component/content/article/65-sdp/tutustu/taustat/ohjelmatyo/4458-aiempia-ohjelmia)

[sdp/tutustu/taustat/ohjelmatyo/4458-aiempia-ohjelmia](http://www.sdp.fi/fi/component/content/article/65-sdp/tutustu/taustat/ohjelmatyo/4458-aiempia-ohjelmia) (tarkistettu 28.8.2013)

Vihreä liitto

Vihreä liitto (2003): Eduskuntavaaliohjelma 2003 - Pallo haltuun.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=vihrvaali2003> (tarkistettu 28.8.2013)

Vihreä liitto (2005): Kulttuuripoliittinen ohjelma.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=vihrkulttuuri2005> (tarkistettu 28.8.2013)

Vihreä liitto (2006): Periaateohjelma.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=vihrperiaate2006> (tarkistettu 28.8.2013)

Vihreä liitto (2006b): Eduskuntavaaliohjelma.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=vihravaali2007> (tarkistettu 28.8.2013)

Vihreä liitto (2010): Poliittinen ohjelma - Vihreä tehtävä 2010–2014.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=vihrpoliittinen2010> (tarkistettu 28.8.2013)

Vihreä Liitto (2012): Periaateohjelma.

<http://www.vihreat.fi/files/liitto/Periaateohjelma2012.pdf> (tarkistettu 28.8.2013)

Vasemmistoliitto

Vasemmistoliitto (2002): Vaaliohjelma eduskuntavaaleissa 2003.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=vasvaali2002> (tarkistettu 29.8.2013)

Vasemmistoliitto (2004): Kulttuuripoliittinen ohjelma.

<http://www.vasemmisto.fi/politiikka/ohjelmat/968.html>

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=vaskulttuuri2004> (tarkistettu 29.8.2013)

Vasemmistoliitto (2006): Eduskuntavaaliohjelma.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=vasvaali2006> (tarkistettu 29.8.2013)

Vasemmistoliitto (2007): Periaateohjelma.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=vasperiaate2007> (tarkistettu 29.8.2013)

Vasemmistoliitto (2010): Vasemmistoliiton eduskuntavaalien 2011 vaaliohjelma.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=vasvaaliohjelma2010> (tarkistettu 29.8.2013)

Vasemmistoliitto (2010b): Rikkaus lisääntyy jakamalla. Tavoitteet vuosille 2010–2015.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=vastavoitteet2010> (tarkistettu 29.8.2013)

Kristillisdemokraatit

Kristillisdemokraatit (2002): Tavoiteohjelma 2003–2007.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=kdtavoite2002> (tarkistettu 29.8.2013)

Kristillisdemokraatit (2005): Periaateohjelma ja yleisohjelma.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=kdperiaateyleis2005> (tarkistettu 29.8.2013)

Kristillisdemokraatit (2006): Kristillisdemokraattien tavoiteohjelma vaalikaudelle 2007–

2011. <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=kdtavoite2006> (tarkistettu 29.8.2013)

Kristillisdemokraatit (2009): Kulttuuripoliittinen ohjelma.

<http://www.kristillisdemokraatit.fi/KD/www/fi/politiikka/Ohjelmat/Kulttuuriohjelma/index.php> (tarkistettu 29.8.2013)

Kristillisdemokraatit (2011): Koti, uskonto, isänmaa. Tästä on kyse. Vaaliohjelma 2011–2015. <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=kdvaaliohjelma2011> (tarkistettu 29.8.2013)

RKP

Ruotsalainen kansanpuolue (2003): Vaalimanifesti.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=sfpvaali2003> (tarkistettu 29.8.2013)

Ruotsalainen kansanpuolue (2006): Askeleen edellä - Ruotsalaisen kansanpuolueen puolueohjelma. <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=sfpperiaate2006> (tarkistettu 29.8.2013)

Ruotsalainen kansanpuolue (2006b): 100+3 - RKP:n eduskuntavaaliohjelma 2007. <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=sfpeduskuntavaali2006> (tarkistettu 29.8.2013)

Ruotsalainen kansanpuolue (2007): Kulturpolitiska program - Kulttuuripoliittinen ohjelma. http://sfp.fi/sv/start/politiska_program/ (saatavilla vain ruotsiksi) (tarkistettu 29.8.2013)

Ruotsalainen kansanpuolue (2011): RIKKAAMMAN SUOMEN PUOLESTA. Eduskuntavaaliohjelma. <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=sfpvaaliohjelma2011> (tarkistettu 29.8.2013)

Perussuomalaiset

Perussuomalaiset (2006): Eduskuntavaaliohjelma 2007.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=psvaali2006> (tarkistettu 29.8.2013)

Perussuomalaiset (2011): Suomalaiselle sopivin. Perussuomalaisten eduskuntavaaliohjelma.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=psvaaliohjelma2011> (tarkistettu 29.8.2013)

Kirjallisuus

Aarnio, Eeva (2003): ”Puolue”. Teoksessa Hyvärinen, Matti, Kurunmäki, Jussi, Palonen, Kari, Pulkkinen, Tuija & Stenius, Henrik (toim.): *Käsitteet liikkeessä*. Tampere, Vastapaino.

- Agamben, Giorgio (2001): *Keinot vailla päämäärää*. Helsinki, Tutkijaliitto.
- Ahponen, Pirkkoliisa (1999): *Kulttuurin kierreportaikossa*. Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimusyksikkö.
- Alasuutari, Pertti (1996): *Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994*. Tampere, Vastapaino.
- Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri (1999): *Post-Patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa*. Tampere, Vastapaino.
- Alasuutari, Pertti (2006): ”Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen: miten muutos oli ideologisesti mahdollinen?” Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) (2006): *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki, Gaudeamus. 43–64.
- Anderson, Benedict (2007): *Kuvitellut yhteisöt*. Tampere, Vastapaino.
- Aristoteles (1997): *Aristoteles IX - Retoriikka - Runousoppi*. Helsinki, Gaudeamus.
- Borg, Olavi (1965): *Suomen puolueideologiat*. Porvoo & Helsinki, WSOY. Toinen painos.
- Borg, Olavi (1965b): *Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964*. Porvoo & Helsinki, WSOY.
- Bruun, Otto, Eskelinen, Teppo, Kauppinen, Ilkka & Kuusela, Hanna (2009): *Immateriaalitalous. Kapitalismin uusin muoto*. Helsinki, Gaudeamus University Press.
- Cerny, Philip G. (1990): *The Changing Architecture of Politics. Structure, Agency, and the Future of the State*. Lontoo, SAGE.
- Gellner, Ernest (1983): *Nations and Nationalism*. Oxford, Basil Blackwell.
- Gill, Stephen (2011): *Valta ja vastarinta uudessa maailmanjärjestyksessä*. Helsinki, Gaudeamus.

Gramsci, Antonio (1979): *Vankilavihkot*. Helsinki, Kansankulttuuri.

Gramsci, Antonio (1982): *Vankilavihkot, valikoima 2*. Helsinki, Kansankulttuuri.

Eskelinen, Teppo, Kauppinen, Ilkka & Moisio, Olli-Pekka (toim.) (2011): *Tieto ja globalisaatio*. Tampere, Tampereen yliopisto.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere, Vastapaino.

Foucault, Michel (2008): *The Birth of Biopolitics. Lectures at the Collège de France, 1978-1979*. Toimittanut Michel Senellart. Hampshire & New York, Palgrave Macmillan. PDF osoitteessa http://asounder.org/resources/foucault_biopolitics.pdf [tarkistettu 28.8.2013]

Hall, Stuart (1992): *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Tampere, Vastapaino.

Harris, Erika (2009): *Nationalism: Theories and Cases*. Edinburgh, Edinburgh University Press. E-kirja, Ebrary. [luettu 10.2.2013]

Harvey, David (2007): *Brief History of Neoliberalism*. Oxford, Oxford University Press. E-kirja, Ebrary [viitattu 10.6.2013].

Harvey, David (2008): *Uusliberalismin lyhyt historia*. Tampere, Vastapaino.

Heiskala, Risto (2006): ”Kansainvälinen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros.” Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) (2006): *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki, Gaudeamus. 14–42.

Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (2006): ”Johdanto: Suunnittelutaloudesta kilpailukyky-yhteiskuntaan?”. Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) (2006): *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki, Gaudeamus. 7–13.

Heiskala, Risto & Kantola, Anu (2010): ”Vallan uudet ideat: Hyvinvointivaltion huomasta valmentajavaltion valvontaan.” Teoksessa Pietikäinen, Petteri (toim.): *Valta Suomessa*. Helsinki, Gaudeamus.

Heiskanen, Jukka (2009): ”Nuori Marx valtiosta ja demokratiasta. Johdannoksi Marxin vuoden 1843 Hegel-arvioon.” Teoksessa Marx, Karl: *Hegelin oikeusfilosofian kritiikkiä*. Helsinki & Jyväskylä, Minerva Kustannus Oy. 7–79.

Held, David & McGrew, Andrew (2005): *Globalisaatio - puolesta ja vastaan*. Tampere, Vastapaino.

Heywood, Andrew (2003): *Political Ideologies: An Introduction*. Basingstoke, Hampshire, UK, Palgrave Macmillan. E-kirja, Ebrary. Luettu Jyväskylän yliopiston kirjaston sivujen kautta [10.3.2013].

Hobsbawm, Eric (1994): *Nationalismi*. Tampere, Vastapaino.

Hyvärinen, Matti (2008): ”’Kansanvalta’ argumenttina puolueohjelmissä”. Teoksessa Korvela, Paul-Erik & Lindroos, Kia (toim.): *Avauksia poliittiseen ajatteluun*. Helsinki & Jyväskylä, Minerva. 61–87.

Häyrynen, Simo (2006): *Suomalaisen yhteiskunnan kulttuuripolitiikka*. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.

Jessop, Bob (2002): *The future of the capitalist state*. Malden (Mass.), Polity Press.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999): *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere, Vastapaino.

Kangas, Anita (1999): ”Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet”. Teoksessa Kangas, Anita & Virkki, Juha (toim.): *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet*. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto. 118–139.

Kangas, Anita (2004): ”New clothes for cultural policy”. Teoksessa Ahponen & Kangas

(toim.): *Construction of Cultural Policy*. Jyväskylä, Minerva. 21–39.

Kantola, Anu (2006): ”Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvaltion sanastot.”

Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) (2006): *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki, Gaudeamus. 156–178.

Kantola, Anu (2010): ”Kilpailukyky politiikan valtastrategiana”. Teoksessa

Kaisto, Jani & Pyykkönen, Miikka (toim.): *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Helsinki, Gaudeamus. 97–118.

Karkama, Pertti (1998): *Kulttuuri ja demokratia. Kirjoituksia kulttuurin nykytilasta*.

Helsinki, SKS.

Kettunen, Anu (2008): ”Kilpailukyky-yhteiskunta ja yksilö. Sitran tulevaisuusstrategia

Michael Oakeshottin käsitteistön näkökulmasta.” *Politiikka* 50:4, 238–249.

Kettunen, Pauli (2003): ”Yhteiskunta”. Teoksessa Hyvärinen, Matti, Kurunmäki, Jussi,

Palonen, Kari, Pulkkinen, Tuija & Stenius, Henrik (toim.): *Käsitteet liikkeessä*. Tampere, Vastapaino.

Kettunen, Pauli (2005): ”Globaalin talouskilpailun nationalismi”. Teoksessa Saukkonen,

Pasi & Pakkasvirta, Jussi (toim.): *Nationalismit*. Helsinki, WSOY. 436–453.

Kettunen, Pauli (2008): *Globalisaatio ja kansallinen me*. Tampere, Vastapaino.

Kettunen, Pauli (2012): ”Kansallinen toimijuus suomalaisessa politiikassa.” Teoksessa

Paakkunainen, Kari (toim.): *Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia*. Helsingin yliopisto, Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen julkaisuja 2012:1. 75–98.

Kielitoimiston sanakirja MOT (2013). Käytetty Jyväskylän yliopiston kirjaston internetsivujen kautta [tarkistettu 15.8.2013].

Koivisto, Juha & Uusitupa, Timo (1989): ”Antonio Gramsci”. Teoksessa Kanerva, Jukka

(toim.): *Politiikan teorian moderneja klassikkoja*. Helsinki, Gaudeamus.

Koivisto, Juha & Lahtinen, Mikko (2012): ”Karl Marx”. Teoksessa Koikkalainen, Petri & Korvela, Paul-Erik (toim.): *Klassiset poliittiset ajattelijat*. Tampere, Vastapaino. 446–474.

Kokko, Heikki (2010): ”Sivistyksen varhaista käsitehistoriaa”. *Kasvatus & Aika* 4 (4) 2010, 7–23.

http://www.kasvatus-ja-aika.fi/dokumentit/artikkeli_kokko_0712100043.pdf

[luettu 5.9.2013]

Lahtinen, Mikko (2002): *Ihminen, poliittinen eläin*. Tampere, Vastapaino.

Lappalainen, Pertti (2006): ”Puolueohjelmien merkitys”. Teoksessa Paastela, Jukka & Paloheimo, Heikki (toim.): *Suomen puolueiden periaateohjelmat. Ohjelmat, niiden taustaa ja tarkastelua*. Tampereen yliopisto, Poliittikan tutkimuksen laitos. 259–275.

Lehtisalo, Liekki (1997): *Suomalainen sivistys ja sivistyspolitiikka*. Porvoo & Helsinki, WSOY.

Lewis, Justin & Miller, Toby (2003): ”Introduction”. Teoksessa Lewis, Justin & Miller, Toby (toim.): *Critical Cultural Policy Studies. A Reader*. Malden, Blackwell Publishing. 1–9.

McGuigan, Jim (2009): *Cool Capitalism*. Lontoo, Pluto Press. E-kirja, Ebrary [luettu 23.8.2013].

McGuigan, Jim (2010): ”Creative Labour, cultural work and individualization.” *International journal of cultural policy*, Vol.16, No.3, 323-335.

Mickelsson, Rauli (2007): *Suomen puolueet. Historia, muutos ja nykypäivä*. Tampere, Vastapaino.

Moisio, Sami (2012): *Valtio, alue, politiikka. Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään*. Tampere, Vastapaino.

Nousiainen, Jaakko (1998): *Suomen poliittinen järjestelmä*. Porvoo, WSOY.

Opetusministeriö (2006): *Yksitoista askelta luovaan Suomeen. Luovuusstrategian loppuraportti*.

<http://www.okm.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/opm43.pdf?lang=fi>

[luettu 16.9.2013]

Opetusministeriö (2007): *Onko kulttuurilla vientiä? ON!. Esitys Suomen kulttuuriviennin kehittämisohjelmaksi 2007–2011*. Opetusministeriön julkaisuja 2007:9.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/opm9.pdf?lang=fi>

[luettu 16.9.2013]

Opetusministeriö (2009): *Kulttuuripolitiikan strategia*.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2012): *Ministeriö ja hallinnonala*.

http://www.minedu.fi/OPM/Ministerioe_ja_hallinnonala/index.html

Paasi, Anssi (1998): ”Koulutus kansallisena projektina. ”Me” ja ”muut” suomalaisissa maantiedon oppikirjoissa”. Teoksessa Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri (toim.): *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Tampere, Vastapaino. 215–250.

Paastela, Jukka & Paloheimo, Heikki (2006): ”Johdanto”. Teoksessa Paastela, Jukka & Paloheimo, Heikki (toim.): *Suomen puolueiden periaateohjelmat. Ohjelmat, niiden taustaa ja tarkastelua*. Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos. 1-8.

Paloheimo, Heikki (2008): ”Ideologiat ja ristiriitaisuudet”. Teoksessa Paloheimo, Heikki & Raunio, Tapio (toim.): *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*. Helsinki, WSOY Oppimateriaalit Oy. 27–59.

Paloheimo, Heikki & Raunio, Tapio (2008): ”Puolueiden rooli ja tehtävät demokratiassa.” Teoksessa Paloheimo, Heikki & Raunio, Tapio (toim.): *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*. Helsinki, WSOY Oppimateriaalit Oy. 11–25.

Paloheimo, Heikki & Raunio, Tapio (2008b): ”Suomen puolueiden nykytila ja

tulevaisuuden haasteet”. Teoksessa Paloheimo, Heikki & Raunio, Tapio (toim.): *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*. Helsinki, WSOY Oppimateriaalit Oy. 209–219.

Pakkasvirta, Jussi (2005): ”Kuvittele kansakunta.” Teoksessa Saukkonen, Pasi & Pakkasvirta, Jussi (toim.): *Nationalismit*. Helsinki, WSOY. 70–89.

Patomäki, Heikki (2007): *Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Helsinki, WSOY.

Pekonen, Kyösti (2003): ”Poliittisten puolueiden ajankohtaiset haasteet.” Teoksessa Saukkonen, Pasi (toim.): *Paikkana politiikka. Tietoa ja tulkintoja Suomen poliittisesta järjestelmästä*. Helsinki, Helsingin yliopisto. 43–58.

Pekonen, Kyösti (2005): *Suomalaisen hallitsemiskäsitteistön historiaa*. Helsinki, Helsinki University Press – Yliopistopaino.

Pirnes, Esa (2008): *Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka. Laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna*. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.

Pirnes, Esa (2010): ”Kulttuuri ja tulevaisuus.” Teoksessa Haapala, Anu & Niemi, Kalevi (toim.): *Tulevaisuustietoinen kehittäminen. Hyvinvoinnin ja kulttuurin ammattikorkeakoulutuksen suuntaviivoja etsimässä*. Mikkeli, Mikkelin ammattikorkeakoulu.

Pulkkinen, Tuija (2003): ”Valtio”. Teoksessa Hyvärinen, Matti, Kurunmäki, Jussi, Palonen, Kari, Pulkkinen, Tuija & Stenius, Henrik (toim.): *Käsitteet liikkeessä*. Tampere, Vastapaino.

Pyykkönen, Miikka (2011): ” ”Luonnollinen suomalaisuus” ja etnosentrismi kahdeksan suurimman puolueen eduskuntavaaliohjelmassa 2011.” *Politiikka* 53:2, 147–152.

Salo, Miika (2010): Via Gramsci. <http://sosialismi.net/blog/2010/07/06/via-gramsci/>
[tarkistettu 29.8.2013]

Saukkonen, Pasi (2003): ”Suomalaisen yhteiskunnan historia, rakenne ja poliittinen kulttuuri.” Teoksessa Saukkonen, Pasi (toim.): *Paikkana politiikka. Tietoa ja tulkintoja Suomen poliittisesta järjestelmästä*. Helsinki, Helsingin yliopisto. 9–42.

Saukkonen, Pasi (2007): *Politiikka monikulttuurisessa yhteiskunnassa*. Helsinki, WSOY.

Saukkonen, Pasi (2008): ”Johdanto”. *Suomen poliittinen järjestelmä*. Verkkokirja. <http://blogs.helsinki.fi/vol-spi/puolueet/> [tarkistettu 16.9.2013]

Saukkonen, Pasi (2012): “Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen kulttuuri.” Teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.): *Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia*. Helsingin yliopisto, Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen julkaisuja 2012:1. 27–51.

Showstack Sassoon, Anne (2000): *Gramsci and Contemporary Politics. Beyond Pessimism of the Intellect*. Lontoo & New York, Routledge.

Snellman, J.V. (2000-2005): *Kootut teokset. Osa IV*. Helsinki, Opetusministeriö. Alkuteos Valtio-oppi / Läran om staten [1842].

http://www.snellman200.fi/kootut_teokset/osat/osa5.jsp [luettu 10.9.2013]

Sokka, Sakarias & Kangas, Anita (2007): ”Intellectuals, nationalism, and the arts”. *International Journal of Cultural Policy*, Vol.13, No.2, 185-202.

Sundberg, Jan (2012): “Puolueet yhteiskunnan ohjaajina ja ohjattuina.” Teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.): *Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia*. Helsingin yliopisto, Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen julkaisuja 2012:1. 115–136.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2003): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki, Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki, Tammi.

Tuomikoski-Leskelä, Paula (1977): *Taide ja politiikka. Kansanedustuslaitoksen suhtautuminen taiteen edistämiseen Suomessa*. Helsinki, Suomen historiallinen seura.

Valtioneuvosto (1999): *Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen ohjelma.*

<http://valtioneuvosto.fi/tietoa->

[valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/lipponenII/fi.jsp](http://valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/lipponenII/fi.jsp)

[tarkistettu 16.9.2013]

Valtioneuvosto (2012): *Opetus- ja kulttuuriministeriö.*

<http://valtioneuvosto.fi/ministeriot/opm/fi.jsp>

[tarkistettu 16.9.2013]

Wiberg, Matti (2006): *Politiikka Suomessa.* Helsinki & Porvoo, WSOY.

Wiberg, Matti (2008): ”Puolueet eduskunnassa ja hallituksessa.” Teoksessa Paloheimo, Heikki & Raunio, Tapio (toim.): *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä.* Helsinki, WSOY Oppimateriaalit Oy. 163–184.

Williams, Raymond (1976): *Keywords. A Vocabulary of Culture and Society.* Lontoo, Fontana/Croom Helm.

Williams, Raymond (1981): *Culture.* Lontoo, FontanaPress.

Williams, Raymond (1988): *Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus.* Tampere, Vastapaino.

Williams, Raymond (2005): *Culture and materialism. Selected essays.* Lontoo & New York, Verso.

Wood, Ellen Meiksins (2005): *Pääoman Imperiumi.* Tampere, Vastapaino.